

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE  
XXXVIII.

A FŐVÁROSI  
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR  
ÉVKÖNYVE  
XXVI.

1997 – 1998.



BUDAPEST, 2000.



**A FÓVÁROSI  
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR  
ÉVKÖNYVE • XXVI.**



**A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE**

**XXXVIII.**

**A FŐVÁROSI  
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR  
ÉVKÖNYVE  
XXVI.**

**1997–1998.**

**ЕЖЕГОДНИК**  
Городской Библиотеки ИМ.  
Эрвина Сабо, Будапешт  
1997–1998.

**YEARBOOK**  
for the years 1997-1998 of the  
Metropolitan „Ervin Szabó” Library

**ANNUAIRE**  
de la Bibliothèque de la Ville  
de Budapest, „Ervin Szabó”  
1997-1998.

**JAHRBUCH**  
der Stadtbibliothek  
„Ervin Szabó”, Budapest  
1997-1998.

**BUDAPEST, 2000.**

SZERKESZTŐ:  
KISS JENŐ

A KÖNYVTÁR MUNKÁJÁRÓL SZÓLÓ BESZÁMOLÓT A  
VONATKOZÓ ÉVES JELENTÉSEK ALAPJÁN ÖSSZEÁLLÍTOTTA

SOMOGYI JÓZSEF, GUJGICZER IMRÉNÉ

ISSN 0 139-2085

Felelős kiadó Dr. Fodor Péter a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója  
Készült a FSZEK sokszorosítójában  
Táskaszám: 2000/014 Terjedelem: 12,75 A/5 fv Példányszám: 300

## JELENTÉS

### A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR MUNKÁJA 1997-BEN ÉS 1998-BAN

Örömmel tesszük meg jelentésünket az 1997-1998. évi munkánkról: az előző időszak, az utolsó nyolc év, súlyosodó, már-már válsággal fenyegető irányzata megfordult, megfordulni látszik.

Gazdasági helyzetünk radikálisan javult; két év alatt másfélszeresére nőtt költségvetésünk. Nem kényszerültünk bezárásokra, a nyitvatartás csökkentésére (mint pár évvel korábban). Ezen két évben beszerzési kereteinket - nagyrészt az érdekeltségnövelő támogatás bevezetésének köszönhetően - majdnem 60%-kal növeltük! Ha lehetőségeink megmaradnak, pár éven belül behozhatjuk állományunk fejlesztésének lemaradásait, eltüntethetjük a fehér foltokat.

Az egész fővárosi könyvtári ellátás szempontjából döntő jelentőségű volt a Fővárosi Közgyűlés 1997. október 30-i határozata: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtárát továbbra is a jelenlegi helyén működteti a meglévő épületek restaurálásával, átalakításával és lényeges kibővítésével. A Parlament 1998. február 17-én elfogadta az engedélyezési tervvel benyújtott pályázatot a címzett támogatás elnyerésére összesen mintegy 2,4 milliárd forintot szavazva meg a több, mint 3 milliárd forintos beruházáshoz. Az 1998. évi V. törvény rendelkezései alapján a Fővárosi Közgyűlés 1998. áprilisi döntése értelmében megindítottuk az építkezést. Az új épületkomplexumban működő könyvtár több, mint rekonstrukció (bár mi - talán kissé szerényen - annak nevezzük: WPR, a Wenckheim-palota rekonstrukciója); új könyvtár lesz szolgáltatási skálája, közönsége, tájékoztató apparátusa, gépesítettsége, belső terei tekintetében. Szakmai fejlesztési programot készítettünk, amelynek megvalósulásával a XXI. századnak megfelelő nyilvános könyvtárként és információs centrumként állhatunk Budapest lakosságának rendelkezésére. Ezzel részben lezárult a több évtizedig tartó útkeresés, amelynek eredményeképpen az 1931 óta könyvtárként működő Wenckheim-palota, a Reviczky utcai épület és az új - a Baross utcai épület helyén emelt - nyolc szintes bővítés olyan épületegyüttest képez, amely 2001-re közel tizenhárom ezer négyzetméteren, 80%-os alapterület-növeléssel, a jelenlegi becslések szerint másfél-két évtizedre megoldja a központi könyvtár elhelyezését; figyelembe véve persze a már elkészült Pálffy-palotát is.



Dr. Hámori József, a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere és Dr. Demszky Gábor főpolgármester elhelyezik a Központi Könyvtár új épületének alapkövét /1999. jan. 30./

Fotó: Velledits Éva



Az INTAMEL konferencia résztvevői a Központi Könyvtárban /Fotó: Horváth Szabolcs/

Az a tény, hogy erre a beruházásra a főváros és a kormány összefogásával lehetőség nyílt, arra kötelezi intézményünket, hogy éljen a minőségi fejlesztés esélyével. Az építkezés, amely várhatóan 2001 végére fejeződik be, feszes kivitelezési ütemet és gondos költségkezelést igényel.

A munka szépen halad: a felújított és műemlék jellegéhez illően berendezett Pálffy-palota, benne az irodákkal megnyílt, végleges helyére került és kinyitott a Zenei Gyűjtemény 1998 őszén, mely értékéhez méltó elhelyezést kapott itt.

A könyvtár fontossága egyre inkább elismerést nyer. Fenntartónk 50%-kal többet fordít reánk, külső támogatóinktól, pályázatok útján több, mint háromszorosát kaptuk az 1996. évnek. A személyi jövedelemadóból felajánlható 1%-ból 1997-ben kiemelkedően sokat: 3,3 millió forintot juttattak nekünk. A Fővárosi Könyvtári Napok, egyéb rendezvényeink "bejártottsága", tömegkommunikációs sikereink (könyvtári nap a Bartók rádióadón), szponzorálásunk stabilizálódása (hosszú távú szerződések a Soros Alapítvánnyal) mind-mind jelentőségünk, fontosságunk elismertségére utal.

Már másodízben adott otthont könyvtárunk 1998 nyarának végén az INTAMEL (Nagyvárosi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége) éves konferenciájának, amelynek témája az "INTAMEL és a közép-kelet-európai régió könyvtárjai" volt. A régióban működő könyvtárak közül rajtunk kívül csak Prága és - néhány éve, kezdeményezésünkre - Bukarest tagja a szervezetnek. A helyszín kiválasztása azt célozta, hogy a régió nagyvárosi könyvtárainak igazgatói megismerkedjenek a szervezettel, tevékenységével, kapcsolatokat építsenek a nyugat-európai és amerikai testvérintézményekkel, s ilyen módon bekapcsolódjanak a nemzetközi könyvtári életbe. A Soros Alapítvány jóvoltából 19 kelet-európai kollégát is meg tudtunk hívni. A vendégek előadásokat hallgattak a magyar könyvtárugy aktuális kérdéseiről és jövőjéről, Budapest kultúrpolitikájáról, a FSZEK fejlesztési elképzeléseiről. Ellátogattak a Közép-Európai Egyetemre, a Nemzeti Könyvtárba, a Kecskeméti Megyei Könyvtárba és néhány területi könyvtárunkba. A konferencia sikerét tanúsítja, hogy 23 ország 37 városából 52 kollégát láttunk vendégül. A hazai vendégekkel egyetemben a meghívottakkal együtt a szakmai napokon 65-70 résztvevőt fogadtunk (a korábbi konferenciákat 30-35 fővel rendezték!).

A fordulat, az elmaradottság felszámolása megkezdődött a számítógépesítés terén. Elkészítettük Informatikai Fejlesztési Koncepciókat és végrehajtási ütemtervét. A központi könyvtár rekonstrukciós tervezésével párhuzamosan megindult a lokális informatikai hálózat tervezése, majd első szakaszának kiépítése a Pálffy-palotában. Megkezdjük az új integrált könyvtári rendszer kiválasztásának előkészítését. Informatikai munkacsoportunk tapasztalatcsere keretében megismerkedett a Magyarországon forgalmazott rendszerekkel. A tender kiírására 1999-ben kerül sor.

Üröm az örömben: igénybe vételünk korántsem olyan, mint szeretnénk. Bár elégedettek lehetünk, s vagyunk is a beiratkozó gyermekek számának szép szaporodásával (és ez különösen fontos a számunkra!), egészében mutatóink stagnálnak vagy éppenséggel lassan esnek. Nem rójuk ezt fel saját hibánkra; a fentiekben felvázoltak, amelyeket büszkén tartunk a jövő megalapozásának, nem a csökkenő használat irányába mutatnak. Talán munkánk hatására, csak később számíthatunk, mint terveztük; talán a használói rétegek összetétele változik, és ez érezteti hatását.

Érdekes visszapillantani egy kicsit távolabbra a múltba és megfigyelni az utolsó évtized jelentősebb trendjeit, azok változását.

Szakmai koncepciókat 10-12 éve a használó felé fordulás, az igények és szükségletek által megszabott könyvtár ideája határozta meg. Ezt rögzítettük hálózatfejlesztési koncepciókban. A "kopernikuszi" fordulatot végrehajtottuk könyvtári gyakorlatunkban. A kilencvenes évek közepére azonban a használat más irányba fordult. Egyre inkább uralkodóvá válik az információ iránti szükséglet és igény, a tudni- és tanulnivalók lesznek legfőbb használóink. Elgondolásainkat – ha következetesen akarunk maradni a használóbarát könyvtár eszményéhez – tehát ennek megfelelően át kell fogalmaznunk, és főként a központi könyvtár esetében, de hálózatunkban is érvényesítenünk kell az új évezredre.

Az igénybe vétel az utolsó tíz évben rohamosan nőtt - ez leginkább a kölcsönzött dokumentumok nagy számában nyilvánult meg. Az évtized végére a "nagy bumm" lecsitult, a videofilm forgalma lesüllyedt. Az audiovizuális kiadványok azonban végleg áttörtek. Sikerük leginkább az

"intellektuálisabb" CD-k és CD-ROM-ok forgalmának sikere. Nem szabad elfelejteni persze, hogy a könyvforgalom jelenleg is az összes kölcsönzésünk 89%-a!

S ez leginkább a választéknövekedésnek (sokféle, több és minőségibb könyv) tudható be. A beszerzés megnövekedése lehetővé teszi az "okosabb" könyvek, CD-ROM-ok beszerzését; a videofilm-túlsúly veszélye (melynek színvonalat süllyesztő primitivitásától igencsak tartottunk) megszűnt.

Fordulatnak tartjuk a menedzsment összecsiszolódását. A válságos évek kemény vitái, sokszor széthúzásig fajuló ellentétei, belső személyi-szakmai hadakozásai után intézményünkben egyensúly alakult ki a helyi döntések, koncepciók érvényesítése és az egész könyvtárat érintő elgondolások, tervek, intézkedések összehangolása között. A vezetés résztvevői - értve ez alatt a kiskönyvtárak felelős munkatársait is! - harmonikusabb partnerségi viszonyt tudtak kialakítani egymással és a munkatársakkal a dolgozók részvételén alapuló döntéshozatal keretein belül.

## **JELENLÉTÜNK A TÁRSADALOMBAN ÉS A RÓLUNK ALKOTOTT KÉP**

Örömmel állapítottuk meg, hogy a fővárosi közönség, s különösen olvasóink pozitívan ítélik meg könyvtárunk szolgáltatásait. Ezt abból vontuk le, hogy - bár használóink főként a tanulmányaikat folytatók, a nyugdíjasok és egyre többen a gyerekek köréből kerülnek ki - várakozásunkat meghaladó mértékben részesültünk a személyi jövedelemadó azon 1%-ából, amely fölött az állampolgárok szabadon rendelkezhetnek. Az 1997-es 3,3 milliós összeget 1998-ban 2,7 millió követte. A csekély csökkenés talán annak tudható be, hogy az adakozó kedv természetes módon hullámszik, továbbá a felajánlás lehetősége vesztett is az újdonság varázsából. A befolyt összeget olvasóarányosan osztottuk föl a könyvtárak között, állományt fejlesztve és berendezést kiegészítve belőle.

A Fővárosi Könyvtári Napok megrendezésekor elsősorban az vezérelt bennünket, hogy méltó módon köszönhessük meg azok megbecsülését, akik adójuk 1%-át felajánlották vagy könyveink közül örökbe fogadtak. Ezen túlmenően számos rendezvényre is invitáltuk közönségünket, több helyen megtartva a kivont könyvek, videokazetták stb. vásárárt, s egyéb színes programokkal hívogattuk lehetséges használóinkat.

A legnagyobb hatásúnak a Guinness-rekordot megcélzó, több mint két napig tartó non-stop felolvasás bizonyult Mikszáth Kálmán műveiből az író születésének 150. évfordulója alkalmából.

Hangversenyeket, kiállításokat, rajz- és fotópályázatokat, dokumentumbörzékét rendeztünk. Megjelent a Budapest Gyűjtemény Micsoda város! című kiállítási katalógusa a 125 éves jubileumát ünneplő Budapestről készült karikatúrákból; befejeződött a Város/fotó/történet című könyv előkészítése a Magyar Fotográfiai Múzeummal közösen.

Tovább folytatódott a könyvtár immár hagyományos könyv-örökbefogadási akciója.

A korábbi évekhez képest jóval többször szerepelt könyvtárunk a sajtóban, rádióban és a televízióban. Munkatársaink is mind többször jutottak megszólalási alkalomhoz. Meggyőződésünk, hogy a tömegkommunikációs eszközökben megjelent, pozitív hangvételű közlemények jelentős mértékben járultak hozzá könyvtárunk kedvező társadalmi megítéléséhez és a használat intenzitásának fokozásához.

Elérhetővé tettük az Interneten keresztül könyvtárunk adatbázisait, megkezdtük saját honlapunk szerkesztését, beindítottuk levelező rendszerünket.

A kulturális intézmények finanszírozásában egyre nagyobb szerepet játszanak a különböző alapok, alapítványok, pályázatok. Ezért nem közömbös, hogy milyen kép formálódik a könyvtárról a társadalom egészében, és a forrásokról rendelkező önkormányzatokban, kuratóriumokban. Az a tény, hogy sikerült időszakunkban elkerülni a szolgálat szűkítését, sőt némely területen többet tudunk nyújtani, annak is köszönhető, hogy pályázatainkat általában kedvezően bírálták el. Robbanásszerű a változás e téren: a kerületi önkormányzatoktól 34%-kal többet kaptunk, mint két évvel korábban; a Nemzeti Kulturális Alaptól 200-260%-kal (!) többet; egyéb pályázatokon pedig 1998-ban az 1996. évinek hétszeresét! A külső támogatóktól kapott összeg immár megüti a hatvanöt millió forintot. A

tanulmány kettős: hasznos szolgáltatásainkkal igazolnunk kell társadalmi szükségességünket, és az így nyert szimpátiát jó pályázatokkal, szponzori kapcsolatokkal - bizony - pénzre kell váltanunk.

Köszönettel tartozunk ajándékozóinknak: a Goethe Intézettől és a Francia Intézettől könyveket kaptunk, Demszky Gábor főpolgármester nálunk helyezte letétbe dokumentumainak gyűjteményét. Különösen értékesek számunkra az ajándékok, mivel a belföldi könyvek átlagára 1000-1200 Ft körül, a külföldieké pedig 7000-7300 Ft körül mozog. Fényképtárunk tekintélyes gazdagodása ugyancsak főképpen adományozóinknak köszönhető.

Persze helyünket, megjelenésünket a világban elsősorban a mindennapi szolgálat minősége, a használhatóság színvonala, a választék és naprakészség, a segítőkész könyvtárosi **magatartás** határozza meg.

## KÖNYVTÁRUNK ÉS HASZNÁLÓI

Ha a számszerű adatokat nézzük, 1996-hoz képest alig észrevehetően csökkent a beiratkozottak száma. A csökkenés könnyen magyarázható a Zenei Gyűjtemény időleges bezárásával, nagy forgalmú hálózati könyvtáraink tatarozás miatti kiesésével. Az egyes könyvtárak szintjén azonban általában a használói érdeklődés erősödése figyelhető meg: a hálózati könyvtárak többségében és a központi könyvtárban (a szűkített nyitvatartási idő, a díjmelések és a beiratkozás érvényességének egy tagkönyvtárra történt korlátozása ellenére) feltűnően erősödik. Figyelemre méltó, hogy az általános lassú és dacára a kölcsönzött dokumentumok számán belül emelkedett a könyvek aránya. Olvasóink visszatérni látszanak a könyvhöz. S talán leginkább - ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni - a gyermekek térnek vissza a könyvhöz és hozzánk. Ez biztatás számunkra: a jövő közönségét fogadjuk bennük.

A forgalmi mutatók alacsonyabbak, mint korábban. A kölcsönzők száma 14%-kal, a kölcsönzött dokumentumok száma 8%-kal esett vissza. A felújítás után megnyílt könyvtáraink forgalmának ugrásszerű növekedése megerősíti feltevésünket: az olvasók ragaszkodnak könyvtárunkhoz, és csak végszükség esetén mennek más egységbe. A kölcsönzött kiadványok számát vizsgálva megváltozott könyvtárhasználati szokásokra bukkanhatunk: ahol sok a tanuló-diák-hallgató, ott a visszaesés nem szembetűnő vagy éppenséggel erősödik a használat; ahol a szórakozást, rekreációt keresik inkább vagy az idősebb olvasók túlsúlya érvényesül, ott számottevőbben csökken a forgalom. A helyben használt dokumentumok száma jelentősen nő.

A központi könyvtár napi látogatóinak átlagos száma az 1990-es 460-hoz képest 1250-1500-ra nőtt (változatlan könyvtárosi létszám mellett!). Érthető, ha az olvasók kiszolgálásában minden igyekezetünk ellenére esetenként fennakadások mutatkoztak. A könyvellátás hiányosságait jelzi, hogy a központi könyvtár is körülbelül 1500 esetben szorult a Központi Ellátó Szolgálat állományára (1996-ban még csak 669-szer). 1998-ban egy szinttel bővítettük a szabadpolcos teret, ám a munkaerő hiánya miatt nehézségeink támadtak az állomány gondozásával, az erre épülő tájékoztatással. A bővített szabadpolc már nem hoz érdemben eredményt, hiszen 1999-ben a rekonstrukciós munkák elérik ezt a területet is.

A Zenei Gyűjtemény zárva tartása alatt a kották kölcsönzésére korlátozta szolgáltatásait a XIV. kerületi Ilka utcában, egy volt fiókkönyvtárunkban; használóinak száma csak az 1998. október 19-i, új, végleges helyén történt megnyitása után fog várhatóan növekedni. A zárva tartás alatt alakítottuk ki a szabadpolcos kotta- és könyvállomány raktári rendjét a kiadványokat új raktári jelzettel szereltük fel, és védő mágnescsíkkal is elláttuk őket. Új szolgáltatásként bevezettük a CD-k kölcsönzését (nagy sikerrel). A kölcsönözhető állomány a prézens anyag leválogatásából és a tudatos előszerzeményezésből származik. A gépi feldolgozás folyamatos volt: nyitásra tizenötezer könyv adatait rögzítettük. Megindult a tárgyszavazás is.

A budapesti és a szociológiai olvasóterem forgalma a maximumon állapodott meg. Az előbbi számos kiállítást, kiadványt, sajtóterméket stb. támogatott állományával és szaktanácsaival.

A könyvtárakra is vonatkozó kulturális törvény hatásaként 1998-ban először kaptunk érdekletségnövelő állománygyarapítási támogatást. Előző évi költésünk 25%-áig részesültünk ebből.

Beszerzési kereteinket kiegészítették a pályázatokon nyert pénzek: 1998-ban az előző évhez képest már több, mint 10 ezer kötettel több könyvet vásároltunk., Jobban figyelembe véve egy-egy olvasói réteg igényeit, nagyobb mértékben szereztünk be különösen drága gyermekkönyveket, szakkönyveket, nyelvtanulást segítő kiadványokat. A megnövekedett lehetőségekkel élve nagyobb arányban vásároltunk CD-eket, CD-ROM-okat, tájékoztatást segítő multimédiát. A kilencvenes évek közepe óta először nőtt jelentősen a folyóiratok és a napilapok előfizetése, amelynek olvasómege tartó hatásában nagyon bízunk.

Állományépitésünk fellendülésének tudjuk be azt a tény, hogy a könyvek forgalma - bár hullámzik: nem esik, ellentétben a videokazettákéval. Kézenfekvő oka van a videokazetták iránti érdeklődés lanyhulásának: a kereskedelmi tévécsatornák megjelenése; a szórakozási igény kielégítésében visszaesett a könyvtárak szerepe. Beszédés számok: videokazettát 1998-ban már csak 33,6 millió forintért kölcsönöztek, pedig 1993-ban még kerek 70 millió forintért (ennek megfelelően persze kevesebbet is vásároltunk). Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy videokazetta-állományunkon belül fejlesszük a művészfilmek és az ismeretterjesztő filmek gyűjteményét, annál is inkább, mivel az igény irántuk fokozódik.

A CD- és a CD-ROM-forgalom folyamatosan nő. Még nem értük el könyvtáraink telítettségét: egyelőre jóval többet ruházunk be, mint amennyi bevételre szert teszünk általuk. Már kb. negyven helyen lehet kölcsönözni CD-t; szeretnénk, ha a kereslet növekedne iránta. A KESZ-ben éppen ezért létrehoztuk az átkölcsönözhető komolyzenei CD-k gyűjteményét, amelyből a könyvtárak az ilyen irányú kéréseknek gyorsan megfelelhetnek.

A CD-ROM-állomány még erősen kiépülőben van, de forgalmának bővüléséhez még nagyobb reményt fűzünk. Az információ korában, a számítógépek rohamos elterjedésekor erre az adathordozóra nagy szükség lesz. Jelenleg mintegy huszonöt könyvtárunkban lehet hozzáférni CD-ROM-hoz. Elsősorban a tanulmányi és információs anyagot tartalmazó lemezeket gyűjtjük. Kívánatos lenne, hogy több magyar nyelvű lemez jelenjék meg.

A hangkazetták még mindig népszerűek használóink körében, ennek megfelelően gyarapítottunk. A KESZ végzi ezt a munkát összekötve a hálózat állományának átleltározásával és gépi feldolgozásával. A hangoskönyvek iránti igény nőtt, de a piacon nem jelennek meg új kiadványok; ezért nem tudjuk állományunkat fejleszteni.

Használói rétegeink átalakulásáról már esett szó. Legfontosabb célcsoportunk: a gyerekek, a tanulók számának emelkedéséről is. Mi áll ennek a háttérben?

Néhány éve még a legnagyobb gondunkat jelentette a gyerekolvasók elfordulása a könyvtártól. A tendencia alaposan megváltozott, eredménnyel járt a törődés e korosztállyal. A változás több tényező együttes hatására következett be: mindenek előtt a gyermekkönyvtárosok odaadó munkáját kell megemlítenünk, az iskolákkal megerősített kapcsolatainkat, a színes rendezvényeket, programokat. Olvasótáborokat szerveztünk - még Verőcére is sikerült eljuttatnunk a környezetvédelmi táborban résztvevő gyermekeket. Az új kulturális/könyvtári törvény rendelkezéseinek elébe menve 1997 szeptemberétől kezdve ingyenessé tettük a beiratkozást a 14 éven aluliak számára. (1998-tól már a 16 éven aluliaknak sem kell fizetniük!). Kiemelten szerzeményeztünk részükre, figyelemmel arra, hogy a legdrágább és a leggyorsabban kopó kiadványokról van szó. Minden gyermekeket célzó ismeretterjesztő CD-ROM-ot megveszünk. Könyvtárhasználati és olvasási szokásaikról felmérést készítünk, melynek elemzése áthúzódik a következő évre.

Kiemelt figyelmet fordítottunk a különféle szinteken tanulmányokat folytatók ellátására. Ezt az tette lehetővé, hogy a Nemzeti Kulturális Alap pályázatán több könyvtárunk nyert támogatást a felsőoktatási igényeket kielégítő állományrész fejlesztésére. Persze a megemelkedett gyarapítási keretek felhasználásakor is gondoltunk a diákokra.

Néhány hálózati tagkönyvtárunk, melynek vonzáskörzetében nagyszámú roma él, lehetőségeihez képest igyekezett az igényeiknek eleget tenni. Cigánygyűjteményt fejlesztettek ki, speciális programokat szerveztek könyvtárosaik számára.

A házhoz kötött olvasók ellátása már csak nyomokban maradt meg. Sajnos külső támogatóink e szolgálatát már nem preferálják; így le kellett mondanunk róla.

Új minőséget jelent könyvtárunk tájékoztató szolgálatában, hogy mind a központi könyvtárban, mind a hálózatban egyre inkább támaszkodhatunk az elektronikus adathordozón rendelkezésünkre álló segédeszközökre. A számítógépek elterjedése lehetővé teszi - egyelőre csak nagyobb és forgalmasabb könyvtárainkban - a CD-ROM-os adatbázisok fölhasználását. A Soros Alapítvány pályázatán elnyert támogatásból már nyolc könyvtárunkban ingyen Internet-hozzáférést tudunk biztosítani. A központi könyvtárban különböző szponzorok jóvoltából ugyancsak hozzáférhető az Internet (a lokális hálózatban, a tájékoztatásban és a Közhasznú Információs Szolgálatban).

Tovább bővítettük adatbázisainkat. Befejeztük a magyar szociológiai irodalom anyagának feltárását 1995-ig. A Szociológiai Információ 1984-1994 és az Irodalmi Bibliográfia CD-ROM-on jelent meg. Folyamatos munkáink (Budapest történetének bibliográfiája, a XV-XVI. századi nyomtatványaink kötetkatalógusa, a kurrens helyismereti adatbázis) mellett megkezdődött a Budapest képadatbázis feltöltése, mely a fővárost ábrázoló régi fotográfiák leírása mellett a képek digitalizált változatát is tartalmazza. Az Irodalmi Bibliográfia és a Szociológiai Információ CD-ROM-os kiadására százan, a számítógépes közhasznú adatokra harminchárman fizettek elő. Remélhetőleg hamarosan piacra vihetjük a budapesti helyismereti adatbázist, a CD-k és CD-ROM-ok központi katalógusát, valamint a mesekatalógust.

## KÖZPONTI SZOLGÁLTATÁSAINK

A központilag megszervezett könyvfeldolgozás lassan-lassan beépül a régiók munkamenetébe. Többségük már az így készült, számítógéppel olvasható bibliográfiai rekordokat használja, kiegészítve saját adataival. Hasonlóképpen Központi Ellátó Szolgálatunk is él a könyvekről készült rekordokkal. A mieinken kívül az ország negyvennyolc könyvtára fizeti elő a nálunk készülő könyvadatbázist. A központi feldolgozás igazi erőpróbája a jelenleg folyó kurrens mellett a visszamenőleges feldolgozás lesz. Gyakorlatilag ezen a téren maradtunk el; alig haladtunk túl a felmérések szintjén: mibe is kerülne ez nekünk, mennyi ideig tartana?

A központi feldolgozó csoport munkatársai 1997-98-ban a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával mintegy 20 ezer kurrens címet tártak fel, és kb. további 20 ezer hagyományos címléírást géppel olvasható formára konvertáltak, illetve rögzítettek visszamenőlegesen a központi könyvtár és a hálózat állományából (külső támogatások, egyéb források felhasználásával). Ehhez be kellett vonni a régiók munkatársait is. A régiók és a KESZ állományát időben meg fogja előzni a központi könyvtár: ugyanis az idő sürget; a rekonstrukció befejeztével az új központi könyvtárban már géppel kell végeznünk a munka minden fázisát. A könyvtári munka automatizálásához szükségesnek mutatkozik a központi könyvtárban új raktári jelzetrendszer kialakítása - a szabadpolcos állományrésze már be is vezettük. Bekapcsolódtunk továbbá a 15 nagykönyvtár közös vállalkozásába, a MOKKÁ-ba, amely az osztott katalógizálás megvalósítását tűzte ki céljául.

A hálózati könyvtárak kölcsönzésének automatizálása érdekében három egység teljes állományát számítógépre vittük (honosítottuk), de egyelőre a tesztidőszakban párhuzamosan fut a kölcsönzés a kézi, tasakos nyilvántartással.

A KESZ nélkülözhetetlen olvasóink ellátásában. Könyvgyűjteményének átkölcsönzése 1991-hez képest megkétszereződött (jelenleg 16-17 ezer kötetet kérnek a könyvtárak évente). A KESZ végzi ma már lényegében az egész FSZEK számára az audiovizuális kiadványok beszerzését, feldolgozását, letétbe adását. A CD-k retrospektív feldolgozása a könyvtáraktól történt átletárolás után befejeződött. A videofilmek, a CD-ROM-ok, a hangoskönyvek már a KESZ állomány részei. A nem korszerű és nem is kihasznált számítógépes programkettőket és hajlékony lemezeket (floppykat) kivontuk a forgalomból. Most soron a hangkazetták hálózati állományának (meglehetősen szűrt) átvétele, feldolgozása és letétbe adása következik. A CD-ROM-ok gyarapításakor a multimédiára fektetjük a hangsúlyt.

A KESZ az audiovizuális kiadványok beszerzésekor a hálózati tagkönyvtárak igényeinek maximális figyelembe vétele mellett, melyet rendszeres konzultációk révén valósít meg, tekintettel van a beszerzési árban elérhető engedményre, a központosított feldolgozás előnyeire is. Szolgáltatásait

hálózaton kívülre is kiterjesztette, néhány fővárosi kórház, valamint Pest megyei város, község könyvtára is bekapcsolódott a videokazetták letéti rendszerébe.

A KESZ állománya a hangoskönyvek kivételével gépről lekereshető; az egységesítés végett a videofilmelek adattárát a TEXTÁR programból TextLibbe töltöttük át.

## ÁLLOMÁNYUNK VÉDELME

Állományunk egyes értékeinek (pl. régi térképeinknek) a restaurálását a Soros Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap és néhány nagylelkű "örökbefogadó" - köztük a kanadai nagykövet asszony - adománya tette lehetővé. A komolyabb restaurálási munkák elvégzéséhez azonban költségvetési fedezetre volna szükség.

Számos könyvtárunk anyagát leltároztuk (közülük a legjelentősebb feladat a KESZ revíziója volt, hiszen még sohasem ellenőrizték állományát). A hiány gyakran meghaladta a jogszabály szabta káló határát. Ennek fő oka, hogy a könyvlopások, könyvcsontkítások száma egyre nő; és az információban gazdagabb, keresettebb, friss kiadású s ezért drágább művek a lopások, csontkítások célpontjai. Megakadályozásuk érdekében tett erőfeszítéseink – pl. lopásgátló kaput már minden nagyobb könyvtárunkban sikerült felállítani – eredménytelenek, a tolvajok minden rendszabályt kijátszanak.

1997-98-ban kötszetünk több, mint negyven ezer könyvet és kottát kötött be.

## GAZDÁLKODÁSUNK

A jelentésünkben tárgyalt a fellélegzés időszaka volt könyvtárunk életében. A leépüléssel fenyegető pénzmegvonó, forrásszűkítő folyamatok leálltak. Anyagi lehetőségeink növekedésnek indultak. 1996 és 1998 között bevételünk 55%-kal nőtt; fenntartónk is hasonló arányban emelte hozzájárulását költségeinkhez. Külső támogatásból több, mint háromszor nagyobb összeg származott. Sikerült saját magunknak is többletet kigazdálkodunk: a helyiségeink bérbe adásából bevett összeg 60%-kal nőtt. Adatbázisaink, kiadványaink értékesítéséért 62%-kal kaptunk többet, mint 1996-ban.

Ezen nagyarányú növekedésnek kellett ellensúlyoznia a korábban igen fontos videofilm-kölcsönzésből eredő bevétel rohamos, 37%-os esését. A CD és CD-ROM beszerzésére fordított nagyobb arányú összeg (100-140%-os növekedés) még nem hozta meg gyümölcsét (az ezek kölcsönzéséből származó bevétel "csak" 50-110%-kal nőtt).

A nagyobb költségvetésből mérsékelten béremelésre futotta (38%-os a költségnövekedés). A járulékvonzat - sajnos - erőteljesebben nő, mint maga a bér. Folyóirat-beszerzésre szintúgy mérsékelten, csak 38%-kal emelt szinten tellett. Nagyobb mértékben könyv-, CD- és CD-ROM-állományunkat tudtuk fejleszteni. Könyvre 115%-kal, CD-re 110%-kal, CD-ROM-ra pedig 144%-kal költöttünk többet, mint két éve.

A nagy beruházási-felújítási programokra használtuk fel a legtöbb pénzt. 1997-ben 272,5%-ra emelkedett ez az összeg, 1998-ban a bázisévhez, 1996-hoz viszonyítva a költség "csak" két és félszeres volt (236, ill. 212 millió forintot ruháztunk be). A hálózatban nagykönyvtárakat költöztettünk-tataroztunk; a központi könyvtárról már volt szó.

## TECHNIKAI HÁTTERÜNK

Befejeződött a Pálffy-palota átépítése, megkezdődött a WPR. Hálózati könyvtáraink közül új, szép helyre költözött az Újpesti és a Békásmegyeri; a kisebbek közül a Kelenvölgyi Könyvtár. Felújítottuk legnagyobb hálózati könyvtárunkat Kőbányán, néhányat pedig tataroztunk: Újpalotán, Kispesten, Királymajorban, Budafokon, Óbudán és a Terézvárosban (a gyermekkönyvtárat). Megkezdődött az angyalföldi nagykönyvtár és a Krisztinavárosi Könyvtár renoválása, átalakítása. Bővült a Rákosfalvi Könyvtár.

Az olvasólétszám csökkenése miatt bezártunk három kisebb kölcsönzőhelyet: a Vízivárosban, Újpesten és Kőbánya-Óhegyen.

Fővárosi pályázatból folytatódott a hálózat fűtés korszerűsítése: közel 20 egységünk rendelkezik takarékos, modern fűtésrendszerrel.

Fejlesztettük számítógépesítetttségünket. A Művelődési és Köznevelési Minisztériumtól (a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától) és a Nemzeti Kulturális Alaptól kapott támogatást saját forrásainkkal kiegészítve nagyobb teljesítményű szervergépet szereztünk be a központi könyvtár számára, építettük a lokális hálózatot a Wenckheim-palotában, a terminálokat feljavítottuk, számukat megnöveltük. A régióközpontok és a nagyobb hálózati könyvtárak ellátottsága szintén javult, kisebb helyi hálózatokat hoztunk létre (például a KESZ-ben). Áttekintettük használt szoftverjeinket, és megtettük a szükséges lépéseket jogtisztaságuk érdekében.

A több, mint három millió forintos másolási forgalomra figyelemmel nagyon is indokoltan jelent meg a központi könyvtárban az első pénzbedobós, önkiszolgáló fénymásológép – egyelőre béreljük. Fénymásológépet állítottunk be a kölcsönzési ponton is.

## INTÉZMÉNYÜNK SZEMÉLYZETE ÉS VEZETÉSE

A vezetésnek a 90-es évek első felét meghatározó legfőbb gondja, miszerint intézményünk nem tud egyensúlyt tartani a szolgáltatások iránti követelmények és az anyagi források viszonylagos szűkülése között, tárgyalt időszakunkban megoldódnak látszott. A fentiekből látható, hogy leginkább a helyiségeink-épületeink rendbe tételére, az állomány fejlesztésére és a technikai-telematikai háttér korszerűsítésére költöttünk.

A bérben, amit nyújtani tudunk, még nem fejeződik ki az anyagi helyzetünkben bekövetkezett változás. Súlyos problémát jelent hiányzó munkatársaink pótlása (példának okáért a központi könyvtárban a betöltetlen álláshelyek miatt 1998-ban két alkalommal is korlátozni kellett a nyitva tartást; kisebb könyvtárakat is kényszerültünk rövidebb-hosszabb ideig zárva tartani). Fiatal kollégáink, amint befejezték felsőbb tanulmányaikat, igyekeznek elpályázni az alacsony fizetések miatt. Közhasznú munkások alkalmazása pillanatnyi enyhülést jelent létszámproblémáinkban; de fluktuáló, képzetlen személyzettel nem oldható meg könyvtáraink minőségi üzemeltetése. Időszakunkban az átlaglétszám (nyolc órára átszámítva) körülbelül 700 fő volt; ebből 100-120 fő közhasznú munkásként dolgozott nálunk, és erre esik 240-260 ki- és belépés évente. Mindkét szám egészen magas.

Az előző évekhez képest nagyobb súlyt fektettünk a munkaerő karbantartására. Hagyományos asszisztensképző tanfolyamunkon 57 fő vett részt. Intenzív formában is szerveztünk asszisztensképző tanfolyamot tizenhárom szakirányú végzettséggel nem rendelkező diplomás kollégánk számára. 40-50 fő folytat első-, ill. másoddiplomás tanulmányokat. A továbbképzésben a számítógépes technika könyvtári alkalmazását állítottuk a középpontba (130-180 munkatársunkat iskoláztuk be).

Élénk szakmai életünket nem csak az INTAMEL konferencia megrendezése jellemzi, hanem a norvég-magyar szeminárium, a középvezetői együttgondolkodó fórum, a rendszeres részvétel a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, az Informatikai és Könyvtári Szövetség munkájában etc. etc.

Az intézmény főigazgatója, Kiss Jenő 1998. október 31-ével, helyettes főigazgatója Papp István december 31-ével nyugállományba vonult; a főigazgatói helyet pályázat útján dr. Fodor Péter vette át.

## A KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI

1997

### Igazgatóság

*Könyvtári Híradó 1997/1-12 sz.* Felelős szerkesztő: Pobori Ágnes  
*A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára új székházának szakmai programja.* (Papp István) Bp. FSZEK. 14 p.

### Egyéb

*Koncz Károly: Apropó, könyvtár - Bp.: MKE : FSZEK, 1997. 42 p.*

1998

### Igazgatóság

*Könyvtári Híradó 1998/1-12 sz.* Felelős szerkesztő: Pobori Ágnes

### Budapest Gyűjtemény

*Micsoda város! Karikaturák a 125 éves Budapestről: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének kiállítása.* [...vál. és szerk. Karner Katalin, Faragó Éva];  
[az anyag gyűjtésében részt vett Horváth Zsolt, Indali György, Sipos György] ; [a bevezető tanulmányt írta Buzinkay Géza]. - Budapest : FSZEK, 1998. 160 [1]p., : ill. 24 cm.

### Olvasószolgálati Főosztály

*Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája CD-ROM-on. 1962-1997. CD-ROM /szerk: Pesti Ernő.* Budapest, 1998. FSZEK.

### Szociológiai Dokumentációs Osztály

*Szociológiai információ. A magyar és magyar vonatkozású irodalom válogatott bibliográfiája. 1984-1994. CD-ROM.* szerk.: Karbach Erika, Hiripiné Vágh Mária. - Bp. : FSZEK, 1998.  
/FSZEK adatbázisai, 1./ CD-ROM

## VEZETŐ MUNKATÁRSOK A FSZEK-BEN

	1997	1998
főigazgató	Kiss Jenő	változatlan, ill. dr. Fodor Péter
főigazgató-helyettes	Papp István	változatlan
gazdasági igazgató	Deák Sándor	változatlan
gazdasági ig.-helyettes	dr. Burián Antalné	változatlan
személyzeti vezető	dr. Bartos Éva	változatlan
Kerületi igazgatók		
II.-III.-XII. kerület	Szabó Ervinné	változatlan
I.-XI.-XXII.- kerület	Horváthné Jakubecz Ilona	változatlan
XVIII.-XIX.-XX.-XXI.-XXIII. kerület	Kovács Éva	változatlan
X.-XIV.-XVI.-XVII. kerület	Szecsei Lászlóné	változatlan
IV-XIII-XV. kerület	Szabó Jánosné	változatlan
V.-VI.-VII.-VIII.-IX. kerület	Pobori Ágnes	változatlan

Budapest Gyűjtemény vez.	Sándor Tibor	változatlan
Olvasószolgálati Főoszt. vez.	dr. Katsányi Sándor	változatlan
Szerzeményezési és Feldolgozó Főoszt. vez.	Bánhegyi Gyuláné	változatlan
Szociológiai Dokumentációs Oszt. vez.	Karbach Erika	változatlan
Zenei Gyűjtemény oszt. vez.	Gócza Gyuláné	változatlan
Számítógépesítési Oszt. vez.	Gerő Péter	Nagy Anna
KESZ oszt. vez.	Babákné Kálmán Mariann	változatlan
Könyvkötészet, nyomda vez.	Mogyorós Károly	változatlan
Munkaügyi Osztály vez.	Zorkóczy Antónia	változatlan
Műszaki Osztály vez.	Pauza István	változatlan
Pénzügyi Osztály vez.	Schrammné Hámori Csilla	változatlan
Számviteli Osztály vez.	Nagy Ildikó	változatlan
Üzemfenntartási Osztály vez.	Varga József	változatlan

## A TÁRSADALMI SZERVEK INTÉZMÉNYI VEZETŐI

	KKDSZ	TDDSZ	KT
1997	Atkári Gyözőné	dr. Révy Eszter	Székely Ervinné
1998	Atkári Gyözőné	dr. Révy Eszter	Székely Ervinné

KKDSZ = Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete

TDDSZ = Tudományos Dolgozók Demokratikus Szövetsége

KT = Közalkalmazotti Tanács

## OKTATÁS - TOVÁBBKÉPZÉS

1997/98-as tanév

		hallgatók száma
ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest		
<i>Alapképzés</i>	könyvtár szak	1 fő
<i>Másoddiplomás képzés</i>	könyvtár-informatikus	3 fő
Kossuth Lajos Tudományegyetem TTK, Debrecen		
<i>Másoddiplomás képzés</i>	könyvtár-informatikus	1 fő
József Attila Tudományegyetem, Szeged		
<i>Másoddiplomás képzés</i>	informatikus	1 fő
	PhD	1 fő
Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely		
<i>Alapképzés</i>	könyvtár szak, levelező	1 fő
	német szak, levelező	1 fő
Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza	könyvtár szak, levelező	3 fő
ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Budapest		
<i>Alapképzés</i>	könyvtár szak, levelező	12 fő
<i>Másoddiplomás képzés</i>	könyvtár szak	2 fő

Esterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger		
<i>Alapképzés</i>	magyar szak	2 fő
	könyvtár szak	1 fő
<i>Másoddiplomás képzés</i>	történelem szak	1 fő
Eötvös József Tanítóképző Főiskola, Baja		
<i>Alapképzés</i>	könyvtár szak, levelező	24 fő
Jászberényi Tanítóképző Főiskola, Jászberény	könyvtár szak, levelező	1 fő
Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest	szociális munkás	1 fő
Államigazgatási Főiskola, Budapest		1 fő
Gábor Dénes Műszaki Főiskola, Budapest	informatikus	3 fő
Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs	személyügyi szervező főisk. szak	2 fő
Kereskedelmi és Vendéglátóipari, Idegenforgalmi Főiskola		1 fő
Miskolci Egyetem Jogtudományi Kar, Miskolc		1 fő
Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, Budapest		1 fő
<b>SZÁMALK</b>	rendszertervező	1 fő
<i>Középfokú könyvtáros képzés:</i>		
Könyvtáros asszisztens tanfolyam (FSZEK-ben)		13 fő
<i>Egyéb:</i>		
Fővárosi Önkormányzat		
<i>Alapfokú számítástechn. tanf.</i>		33 fő
<i>Internet tanfolyam</i>		12 fő
<i>Adatbáziskezelői tanfolyam</i>		24 fő
<i>DOS, WINDOWS alapismeretek</i>		122 fő
<i>Szövegszerkesztői tanfolyam</i>		8 fő

#### 1998/99-es tanév

		<b>hallgatók száma</b>
ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest		
<i>Másoddiplomás képzés</i>	informatikus	3 fő
ELTE Természettudományi Kar, Budapest	programozó matematikus	1 fő
József Attila Tudományegyetem, Szeged		
<i>Másoddiplomás képzés</i>	informatikus	1 fő
	PhD	1 fő
Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely		
<i>Alapképzés</i>	könyvtár	1 fő
	német	1 fő
ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Budapest		
<i>Alapképzés</i>	könyvtár szak, levelező	11 fő
Esterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger		
<i>Alapképzés</i>	magyar szak	1 fő
	könyvtár szak	1 fő
<i>Másoddiplomás képzés</i>	történelem szak	1 fő

Eötvös József Tanítóképző Főiskola, Baja		
<i>Alapképzés</i>	könyvtár szak, levelező	17 fő
Államigazgatási Főiskola, Budapest		1 fő
Gábor Dénes Műszaki Főiskola, Budapest		2 fő
Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs	személyügyi szervező	1 fő
Miskolci Egyetem Jogtudományi Kar, Miskolc		1 fő
KKDSZ Szakképzési Akadémia és Műhely, Budapest	felsőfokú kult. menedzserképző	4 fő
Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, Budapest		1 fő
<i>Középfokú könyvtáros képzés:</i>		
Könyvtáros asszisztens tanfolyam (FSZEK-ben)		11 fő

## KITÜNTETÉSEK

1997

### *Szinnyei József díj*

Gócza Gyuláné (Zenei Gyűjtemény)

### *Népművelésért díj*

dr. Bartos Éva (személyzeti vezető)

### *Budapestért díj*

Deák Sándor (gazdasági igazgató)

### *Terézvárosért díj*

dr. Kiss Jánosné (VI/1.)

Bencsikné Kucska Zsuzsa (VI/2.)

### *Pro Bibliotheca Civica*

dr. Csoma Mihályné (XV/1.)

Cziboly Józsefné (Olvasószolgálati Főosztály)

### *Főigazgatói dicséret*

Baranyainé Tóthpál Livia (II/4)

Dr. Bardócz Antalné (Olv.szolg.Főo.)

Bérces Judit (III/7.)

Bóna Márta (Szociológiai Osztály)

Böszörményiné Szulyovszky Márta (1. régió közp.)

Ecsediné Somogyi Mária (X/4.)

Enghyné Bodor Rozália (XVIII/3.)

Erdeiné Barabás Gabriella (XIX/1.)

Fazekas Mária (Központi Könyvtár)

Fodor Béla (Budapest Gyűjtemény)

Fodor Török Istvánné (XIV/1.)

Földi Lajosné (Kötészet)

Füleki Lászlóné (2. régió közp.)

Goldoványi Zoltán (X/3.)

Guzsalovits Attila (IV/1.)

Haszonitsné Süveges Zsuzsa (VII/1-3.)

Horváth Ágnes (Anyaggazdálkodási Csoport)

Inczéné Molnár Ágnes (XXI/4.)

dr. Kiss Jánosné (VI/1.)

Kocsis Péterné (II/4.)

Kovách Margit (Szerzeményezés)

Kovács Endréné (XIII/7.)

dr. Kötél Gyuláné (2. régió közp.)

Mocsárné Mihalik Edit (XV/1.)

Molnárné Korom Margit (3. régió közp.)

Orbán Árpádné (VI/2.)

Pallagi Erzsébet (X/2.)

Pataki Pálné (KESZ)

Szabó Katalin (XI/6.)

Szakács Edit (XI/4.)

Tusják Andrea (Pénzügyi osztály)

Vonyik Istvánné (Munkatügyi osztály)

Waldingbrett Róbertné (IX/2.)

Watzné György Margit (XI/5.)

Weigel József (Kötészet)

### *Emlékgyűrű*

Gujgiczter Imréné (Ell.csop.)

## KITÜNTETÉSEK

1998

*Magyar Köztársasági Érdemkereszt bronz fokozat*

dr. Bankós Gyuláné (XIII/8.)

*Pro Urbe Budapest*

Kiss Jenő főigazgató

*Budapestért díj*

Havas Katalin (Olvasószolgálati Főoszt.)

*Pro Civibus (Az V. kerületi önkormányzat díja)*

Benjamin Judit (V/1.)

*Pro Bibliotheca Civica*

Bencsikné Kucska Zsuzsa (VI/2.)

Varga József (Üzemfenntartási Osztály)

*Főigazgatói dícséret*

Csabai László (XI/6.)

Cseriné Szilágyi Erzsébet (KESZ)

Dobozi István (ÜFO)

dr. Ecsedy Andorné (Olvasószolgálati Főo.)

Fábián Andrea (III/2.)

Fehér József (ÜFO)

Gócza Gyuláné (Zenei Gyűjtemény)

Holczmann Györgyné (XXI/4.)

Kádár Lászlóné (Anyaggazdálkodási csoport  
Karakó Józsefné (I/1.)

Kelecsényi Istvánné (4. régió közp.)

Kocsis Szilvia (XIV/3.)

Kopcsay Ágnes (VII/1-3.)

Koppány Péterné (III/5.)

Kovács Györgyi (X/4.)

Kovácsné Lezancek Olga (XVIII/3.)

Lakatos Pálné (4. régió közp.)

Novák Péter (VI/1.)

Oppermann Alfrédné (XX/4.)

Orosz Lívia (Műszaki Osztály)

Pancza Lászlóné (IV/4.)

Paunoch Éva (VII/1-3.)

Payer Barbara (Olvasószolgálati Főo.)

Peágics Andrásné (Számviteli osztály)

Petrik Mária (XI/5.)

Pongrácz Károly (Számítógépesítési oszt.)

Sántha Tiborné (Budapest Gyűjtemény)

Soltész Anna (Szerzeményezés)

Szabó Ervinné (1. régió igazgatója)

Szecsei Lászlóné (4. régió igazgatója)

Tóth Tamás (Kötészet)

Vargáné Vida Emília (IV/1.)

## MUNKATÁRSAINK KÜLFÖLDI TANULMÁNYÚTJAI

1997

Csehország

Románia

Svájc

Hollandia

Szabó Ervinné és Biró Józsefné (prágai csereprogram)

Deák Sándor és Pauza István (Bukaresti Városi Könyvtár vendégei)

Gócza Gyuláné (AIBM kongresszusa Genfben)

dr. Bartos Éva, Deák Sándor, Kovács Éva és Szecsei Lászlóné (tanulmányút az Informatikai és Könyvtári Szövetség megyei könyvtári tagozata szervezésében)

Ausztrália

Kiss Jenő (INTAMEL évi közgyűlése Porthben)

1998

Németország és

Hollandia

Csehország

Franciaország

Deák Sándor, Karbach Erika, Nagy Anna, Pauza István és Sándor Tibor (tanulmányút az új Központi Könyvtár tervezésének előkészítésére)

Cziboly Józsefné és Kiss Katalin (prágai csereprogram)

Gerbner Mihály (INTERNET tanfolyam a párizsi Pompidou Központ szervezésében)

Németország

Sándor Tibor (nyelvtanfolyam a Goethe Intézet ösztöndíjasaként, Münchenben))

## PÉNZÜGYI GAZDÁLKODÁS

	1996 e Ft	Az előző év %-ában	1997 e Ft	Az előző év %-ában	1998 e Ft	Az előző év %-ában
Eredeti előirányzat	772 119	120	1 059 461	137	1 123 911	106
Módosított előirányzat	937 179	129	1 156 239	123	1 260 205	109

### Költségvetési kiadás

Kiadás összesen	825 341	119	1 185 706	144	1 280 077	108
Kiadásból						
Bér és bérjellegű kiadások	301 289	110	345 707	115	417 591	121
Bér járulékai	122 870	116	155 876	127	187 140	120
Dokumentum beszerzés	105 955	106	124 878	118	168 693	135
Üzemeltetés, fenntartás	121 264	113	127 486	105	150 893	118
Felújítás	8 702	0	35 028	403	23 813	68
Beruházás	77 808	113	200 642	258	187 730	94
Vásárolt termék és szolgáltatás ÁFA-ja	41 260	128	43 221	105	52 017	120
Beruh.,felújítás ÁFA-ja	21 554	125	58 896	273	52 264	89

### Költségvetési bevétel

Bevétel összesen	820 881		1 185 087		1 272 685	
Bevételből						
Ár- és díjbevétel	164 637	122	175 210	106	179 954	103
Költségvetési támogatás	583 182	115	778 791	134	908 600	117
Külső támogatás	17 832	104	45 005	252	59 618	132
Számlázott term. ÁFA-ja	18 115	111	19 695	109	20 233	103
Áfa visszatérülés	35 635	163	68 839	193	75 630	110

### Működési saját bevételből vállalkozási bevétel

Arbevétel	7 875		10 027		9 500	
Ráfordítás	5 884		9 738		8 730	
Eredmény	1 991		289		770	

**A KÖNYVTÁR KÖLTSÉGVETÉSÉNEK ALAKULÁSA\* 1996-1998**  
1000 Ft-ban

	1996	1997	1998
Bevételek összesen	735 997	890 994	1 049 612*
Ebből			
saját bevétel	221 493	262 890	275 816
fenntartói támogatás	496 672	583 099	740 178
külső támogatás	17 832	45 005	33 618
Kiadás összesen	738 831	812 335	1 016 040
Ebből			
bér és járulékai	434 672	501 583	604 731
állománygyarapítás	105 955	124 878	168 693
egyéb dologi kiadás	198 204	185 874	242 616

\*Felhalmozási kiadások nélkül

**A bevételek egyes rovatai 1996-1998**  
1000 Ft-ban

	1996	1997	1998
Beiratkozási díj	22 942	25 251	28 087
Késedelmi díj	10 791	12 404	12 909
Videó kölcsönzés	53 186	48 970	33 592
CD-kölcsönzés	8 760	10 530	13 709
Egyéb kölcsönzés	3 727	5 209	7 716
Hang- és fénymásolás	4 676	4 923	5 847
Kiadványok, információs szolgáltatás, adatbázis	6 210	5 298	8 438
Nyomdai szolgáltatás	6 330	7 707	6 951
Épületek bérbeadása	5 478	7 310	8 829
Használt dokumentumok eladása	2 254	2 577	3 226
Banki kamat	6 066	7 045	5 988
ÁFA visszatérítés	35 635	68 839	75 930
Számlázott szolg. ÁFA-ja	18 115	19 695	20 233
Közhasznú fogl. Térítés	23 237	29 957	34 926
Biztosítási kártérítés		169	345
Olvasói kártérítés	2 191	2 424	2 233
Használt eszközök és anyagok értékesítése	655	854	917
Egyéb bevétel	8 135	3 728	5 940

## A kiadások egyes rovatai 1996-1998

1000 Ft-ban

	1996	1997	1998
Energia	28 346	38 396	41 245
Közműdíj	2 072	2 368	2 269
Bérleti díj	10 880	15 603	13 808
Takarítás	2 205	3 078	3 802
Szállítás, jármű költség	3 907	3 714	5 001
Szakmai szolgáltatás	1 485	1 652	4 950
Telefon, posta	11 755	14 023	17 612
Tatarozás, karbantartás	19 604	14 982	19 102
Reklám, propaganda költség	1 329	2 090	2 313
Biztosítás, bank, adó	4 519	3 513	1 674
Oktatás, ügyvéd, hirdetés	2 783	3 351	7 581
Eszközbeszerzés	5 756	6 557	5 225
Szakszervezet támogatása	440	310	230
Irodaszer, tisztítószer	7 437	9 171	7 982
Szakmai és egyéb anyag	28 081	19 018	27 375
Üzemeltetési közös költség	4 596	4 800	7 804
AFA	41 260	43 221	52 017
Egyéb kiadás	195	27	877

### További részletezés

Allománygyarapítás	105 955	124 878	168 693
könyv	43 913	60 326	94 570
videó	32 945	31 351	22 591
folyóirat	16 543	13 954	22 939
CD-lemez	6 179	10 074	13 040
egyéb	6 375	9 173	15 553
Szakmai és egyéb anyagok	28 081	19 018	24 855
szakmai anyagok	6412	2 304	3 703
számítógépek, fénymásológépek anyagjai	2 762	3 770	4 585
nyomdai anyagok	3 919	6 074	6 135
fenntartási, tatarozási anyagok	14 988	6 870	10 432

## Nagyértékű eszközbeszerzés

1997 év

Híradástechnikai berendezés	504
Ügyviteli, számítástechnikai eszközök	15 253
Egyéb gépek, felszerelési tárgyak	6 658
Összesen:	22 415

1998 év

Híradástechnikai berendezés	430
Ügyviteli, számítástechnikai eszközök	12 638
Egyéb gépek, felszerelési tárgyak	3 943
Tehergépkocsi vásárlás	1 024
Összesen:	18 035

## A HÁZI KÖNYVKÖTÉSZET ÁLLOMÁNYVÉDELMI TEVÉKENYSÉGE

1997

1998

	1997			1998		
	Központ	Hálózat	Összesen	Központ	Hálózat	Összesen
Könyvkötés (db)	1 358	18 264	19 982	2 383	19 739	22 122
Napilap kötés	101	-	101	44	1	45
Folyóirat kötés	434	82	516	483	63	546
Helyszámnyomás	46 542	-	46 542	42 272	-	42 272
Sarok tasak készítés	8 164	-	8 164	12 751	-	2 751

### Restauráló

Könyv	8	22
Térkép	16	-
Plakát, kisnyomtatvány	197	576
Fotó	14	50

### Kimutatás a perlés eredményeiről

Év	perelt olvasók száma	könyv db	videó db	kazetta db	lemez db	szgk* db	CD db	CD-ROM db	dia db	dokumentumok értéke	perlés útján befolyt kártérítés Ft.
1997	6462	16 276	554	676	38	30	475	3	20	16 032 979	862 766
										visszahozott dokumentumok értéke:	3 699 457
1998	3 027	9 396	291	370	6	6	266	22	8	11 337 064	846 162
										visszahozott dokumentumok:	3 975 690

\*számítógép kazetta

**STATISZTIKAI ADATOK**  
1997-1998

Kerület	Állomány		Beiratkozott olvasók		Látogatók		Kölcsönzött dokumentumok	
	1997	1998	1997	1998	1997	1998	1997	1998
I.	88 829	82 910	4 487	1 902	66 521	45 792	134 096	68 686
II.	114 702	113 941	6 189	6 398	85 465	73 034	238 710	252 725
III.	136 411	136 917	10 307	10 315	128 081	129 194	399 229	416 643
IV.	113 281	113 811	7 507	9 253	95 772	127 417	307 311	401 717
V.	66 995	57 959	3 932	3 909	64 070	53 414	184 378	171 178
VI.	67 059	68 505	4 629	4 237	52 264	42 436	152 901	127 573
VII.	135 406	135 375	8 666	8 709	194 576	186 124	292 937	269 531
VIII.	85 485	86 186	4 209	4 039	67 771	59 917	184 379	159 887
IX.	109 211	111 835	5 985	5 964	106 792	93 300	278 477	267 772
X.	203 319	205 772	6 935	9 139	141 501	102 286	320 463	285 435
XI.	243 372	247 685	14 748	14 593	248 787	254 281	531 290	536 865
XII.	74 740	76 167	4 857	5 196	85 313	74 707	250 538	236 562
XIII.	210 074	213 468	12 222	9 930	198 466	154 752	594 877	472 313
XIV.	73 218	75 586	6 045	6 080	115 899	110 850	289 085	312 933
XV.	100 415	99 905	6 397	7 096	158 626	142 094	299 259	278 307
XVI.	47 377	47 785	3 886	4 204	67 734	64 682	150 643	135 381
XVII.	99 281	99 347	5027	4 710	114 673	107 450	247 180	227 087
XVIII.	103 564	105 613	7 046	7 455	161 888	154 811	309 976	303 780
XIX.	88 461	89 492	6 233	5 776	86 870	61 641	265 711	220 305
XX.	66 529	68 067	3 258	3 351	61 631	56 282	159 521	143 262
XXI.	124 627	127 657	5 500	5 865	102 703	83 525	217 069	193 632
XXII.	46 392	45 889	2 886	3 117	64 863	46 397	154 682	105 698
XXIII.	40 920	39 793	1 730	1 768	22 579	22 460	76 122	73 475
Hálózat	2 439 668	2 449 665	142 681	143 006	2 492 845	2 246 846	6 038 834	5 660 747
KESZ	179 175	190 594						
Összesen	2 618 843	2 640 259	142 681	143 006	2 492 845	2 246 846	6 038 834	5 660 747
Központ	1 137 770	1 166 485	20 449	21 185	292 049	281 354	197 566	192 895
	3 756 613	3 806 744	163 130	164 191	2 784 894	2 528 200	6 236 400	5 853 642

**TÁBLÁZATOK 1997-1998**  
**A Központi Könyvtár állománya gyűjteményeként**

	1997			1998		
	gyarapodás	csökkenés	dec. 31.	gyarapodás	csökkenés	dec. 31.
Monografikus	11 403	436	418 388	13 390	380	431 398
Periodika	1 221	1905	79 376	659	1	80 034
Bp. Gyűjtemény	793		82 943	988	33	83 898
Röpirat		4	4 556			4 556
Szűry Gyűjtemény			5 881			5 881
01 Könyvészeti Gyűjt.	2		9 387	1	706	8 682
12 Könyvtártani Gyűjt.			2 635			2 635
09 Könyvritkaságok	2		9 307			9 307
Ballagi Gyűjtemény		1	4 839			4 839
Térkép gyűjtemény	1	18	1 542	1		1 543
Bp. kisnyomtatvány	9 854		444 420	8 646		453 066
Mikrofilm Bp.		1	3 487	2		3 489
Mikrofilm nagy rakt.	9	1	69			69
Magnókazetta			7			7
Videokazetta			351			351
CD-ROM Bp.			1	2		3
CD-ROM nagy rakt.	13		23	3		26
Új könyvtár				4 284		4 284
Szárnas úti raktár		19 856				
Együtt	23 298	22 222	1 067 212	27 976	1120	1 094 068
Zenei Gyűjtemény						
könyv	176	48	13 603	624	20	14 070
időszaki	8		3 868	53		3 921
kotta	280		41 120	726	71	41 775
z. magnófelv.			250			250
hanglemez						
hagyományos		352	7 681			7 681
hanglemez CD	1 878		4 021	547		4 568
mikrofilm			15			15
Összesen:	2 342	400	70 558	1 950	91	72 417
Mindösszesen:	25 640	22 622	1 137 770	29 926	1211	1 166 485

## A Központi Könyvtár szerzeményezéséből

A beszerzés módja	darab		%	
	1997	1998	1997	1998
Vásárlás	12 737	18 489	49,7	61,8
Ajándék, csere	5 881	4 895	22,9	16,4
Kötelespéldány	7 022	6 542	27,4	21,8
Összesen:	25 640	29 926	100,0	100,0

### A Központi Könyvtár részére beszerzett könyvek átlagára (forint)

Könyvek	1 997	1 998
Külföldi	7 631	12 528
Belföldi	1 163	1 445

### A külföldi vásárlások megoszlása (Zenei Gyűjtemény nélkül)

összeg (forint)		
	1997	1998
Könyv	8 770 777	18 058 983
Folyóirat	7 934 332	8 674 715
Összesen:	16 705 109	26 733 698
darab ill. évfolyam		
Könyv	1 114	1 766
Folyóirat	159	156
Összesen:	1 273	1 922

### A Központi Könyvtár állományba vett vásárlása

összeg (forint)						
	1997			1998		
	belföldi	külföldi	összesen	belföldi	külföldi	összesen
Könyv	8 927 925	6 745 902	15 673 827	18 029 264	16 295 747	34 325 011
Folyóirat	2 325 308	7 934 332	8 587 636	2 940 524	8 674 715	11 615 239
Összesen	11 253 233	14 680 234	24 261 463	20 969 788	24 970 462	45 940 250
darab ill. évfolyam						
Könyv	7 678	946	8 624	12 481	1 280	13 761
Folyóirat	285	159	444	284	156	440
Összesen	7 963	1 105	9 068	12 765	1 436	14 201

### A Központi Könyvtár gyarapodásának nyelvek szerinti megoszlása

Nyelv	1997		1998	
	db	%	db	%
magyar	11 274	83,8	17 072	88,3
angol	1 218	9,0	1 600	8,3
német	640	4,8	513	2,7
francia	182	1,4	76	0,4
orosz	25	0,2	13	0,1
olasz	24	0,2	26	0,1
egyéb	81	0,6	30	0,1
Összesen:	13 444	100,0	19 330	100,0

### A Központi Könyvtár gyarapodásának szakok szerinti megoszlása

	1997		1998	
	db	%	db	%
Altalános művek	1 287	9,6	1 234	6,4
Filozófia	1 248	9,3	1 544	8,0
Vallás	492	3,7	551	2,9
Társadalomtudományok	4 170	31,0	4 483	23,2
Nyelvészet	269	2,0	448	2,3
Természettudományok	139	1,0	586	3,0
Alkalmazott tudományok	443	3,3	1 706	8,8
Művészet	1 121	8,3	1 565	8,1
Irodalomtudomány	699	5,2	1 167	6,0
Történettudomány	1 295	9,6	1 609	8,3
Földrajztudomány	277	2,1	403	2,1
Életrajz	174	1,3	176	0,9
Szépirodalom	1 830	13,6	3 858	20,0
Összesen:	13 444	100,0	19 330	100,0

### A Központi Könyvtárba járó folyóiratok megoszlása a beszerzés módja szerint

	1997			1998		
	magyar	külföldi	összesen	magyar	külföldi	összesen
Kötelempéldány	596		596	449		449
Vásárlás	285	159	444	284	156	440
Ajándék	45	78	123	18	43	61
Összesen:	926	237	1163	751	199	950

## A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉS TEVÉKENYSÉGE A SAJTÓ TÜKRÉBEN 1997-1998

- Új utakon a főváros : beruházásokra 44 milliárd. /H.P. - In: Új Magyarország 1997. jan. 4. 4.p.
- Helyét keresi a főváros könyvtára : a betörők szinte mindenre lecsapnak, de a könyvekre sosem. /Szemere Katalin. - In: Népszabadság 1997. jan. 17. 22.p.
- De voltak olyanok : vendégváró Budapest. [Ismertetés a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum és a Budapest-Gyűjtemény közös kiállításáról.] /Kovács Nándor. - In: Magyar Narancs 9 (1997) 4. 40-41.p.
- Könyvbarátok. /Kiss Éva, Cs. - In: Népszabadság 1997. ápr. 2. 27.p.
- Mindent gyűjtenek, ami Budapestről szól. /Szemere Katalin. - In: Népszabadság 1997. ápr. 8. 32.p.
- Városképeket rejtő hagyatékok. [A Budapest Gyűjtemény fotótáráról.] /Szemere Katalin. - In: Népszabadság 1997. ápr. 18. 34.p.
- A falragaszokon elmesélt várostörténet : a Budapest gyűjtemény plakát- és aprónyomtatványtárát néha filmesek is látogatják. /Szemere Katalin. - In: 1997. ápr. 28. 40.p.
- Százötvenezer kötetbe zárva Budapest története. /Szemere Katalin. - In: Népszabadság 1997. máj. 2. 34.p.
- Színek és fények a könyvtárban. [Ismertetés Kis Sándor Lajos kiállításáról.] Hámory Gabriella. - In: Népszabadság 1997. máj. 7. 39.p.
- Pest és Buda évszázadai térképeken. /Szemere Katalin. - In: Népszabadság 1997. máj. 12. 32.p.
- Ezredvégi csendélet állványerdővel. /Bódy Pál Péter. - In: Magyar Hírlap 1997. máj. 14. 8.p.
- A másik Budapest : képeskönyv az elő(d)városokról. [Fodor Béla és Horváth Tamás könyvének ismertetése.] /Fehér Béla. - In: Magyar Nemzet 1997. máj. 17. I.
- Az még a könyvtár, ami volt? /Gacsó Anikó. - In: Népszabadság 1997. jún. 2. 46.p.
- A vicc mint történelmi forrás. A Charivaritól az Üstökösön, a Borsszem Jankón és Pikáns Lapokon át a Ludas Matyiig. /Szemere Katalin. - In: Népszabadság 1997. jún. 11. 34.p.
- Demszky-iratok a Szabó Ervin Könyvtárnak. /Balási György. - In: Népszava 1997. aug. 12. 3.p.
- Demszky a lenini eszméről : levéltári felhívás az egykori pártvezetőkhez. /Bányász Gergő- Dusza Erika. - In: Magyar Hírlap 1997. aug. 13. 5.p.
- Demszky-iratok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak. -In: Magyar Nemzet 1997. aug. 13. 3.p.
- Közkinccsek és magángyűjtők : Demszky átadta iratait a Budapest Gyűjteménynek. /Kósa Judit, N. - In: Népszabadság 1997. aug. 13. 4.p.
- Demszky-iratok a Szabó Ervin Könyvtárnak. - In: Népszava 1997. aug. 13. 2.p.
- Demszky kitárulkozik. - In: Új Magyarország 1997. aug. 13. 4.
- Demszky fekete dobozai: állítólag Kunczétól és Nikolitstól kapta az iratokat. /Zsoldos. - In: Új Magyarország 1997. aug. 14. 1., 5.p.
- A könyvtárőr. /Lipp Tamás. - In: Magyar Hírlap 1997. aug. 23. 14.p.
- Könyvtárávató Újpesten. - In: Népszava 1997. szept. 1. 11.p.
- Terjeszkehdhet-e a Szabó Ervin Könyvtár? /Szemere Katalin. - In: Népszabadság 1998. jan. 14. 20.p.
- Rongyos könyvek : mit keresnek az olvasók? /Hajdú Éva. - In: Magyar Nemzet 1998. jan. 15.
- Ronggyá olvasott könyvek : a professzort néha egyszerűbb megtalálni, mint a művét. /Kósa Judit, N. - In: Népszabadság 1998. jan. 17. 10.p.
- Régi, kedves könyveink ... : "súgtak" a kiadóknak? /K.J. - In: Délvilág 1998. jan. 29.
- Rongyos könyvek bőrzéje : több mint kétszáz hiányzó alaplumú újrakiadását javasolják a könyvtárosok. - In: Népszava 1998. febr. 4. 11.p.
- Reklám, művészet, modern szemérem : könyvjelző-kiállítás nyílt meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. /Mucska Péter. - In: Népszabadság 1998. febr. 18. 34.p.

Feltáratlan értékek a magyar irodalomban. [Kritika az Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája CD-ROM-ról.] /Murányi Péter. - In: Könyvtári Figyelő 44 (1998) 3/4. 493-508.p.

Egy kiállítás képei. [Ismeretetés a Budapest Gyűjtemény kiállításáról.] /Kosztolánczy Tibor. - In: Vigília 63 (1998) 3. 237-238.p.

Támogatók és könyvrágók. /Beller Ágnes. - In: Reform 11 (1998) 14. 24.p.

Még csendben a zenei gyűjtemény : terjeszkedik a Szabó Ervin Könyvtár - az év végéig megnyílik a Pálffy-palota. /Vida Barbara. - In: Magyar Nemzet 1998. júl. 8. 10.p.

A főváros dolgozószerelője lesz az új központi könyvtár : hamarosan nyit a zenei gyűjtemény a Pálffy-palotában. /Kiss Éva, Cs. - In: Népszabadság 1998. aug. 11.

XVIII. kerületi gyermekolvasók. - In: Népszabadság 1998. aug. 28. 26.p.

Palotába költözik a zeneirodalom : a Szabó Ervin könyvtár[!] megőrizte olvasótáborát. /Devich Márton. - In: Magyar Nemzet 1998. szept. 29. 6.p.

Borítsunk fátulat a pultra! : karcképek a Szabó Ervin Könyvtárban. /Szemere Katalin. - In: Népszabadság 1998. szept. 29. 38.p.

Digitális forrásgyűjtemény CD-ROM-on a Neumann Kht. kiadásában. [Ismeretetés a Budapest Gyűjtemény anyagát felhasználó kiadványról.] /Mészáros Anikó. - In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 45 (1998) 10. 396-397.p.

INTAMEL-konferencia. /Vajda Kornél. - In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 7 (1998) 10. 30-31.p.

Muzikaszó a Pálffy-palotában : új otthonra talált a Szabó Ervin Könyvtár zenei gyűjteménye. /ReA. - In: Magyar Hírlap 1998. okt. 14. 8.p.

Megnyílt a Zenei Gyűjtemény : könyvek, kották, ritkaságok a Pálffy-palotában. /Barka. - In: Napi Magyarország 1998. okt. 14. 11.p.

Zenei Gyűjtemény a pesti Pálffy-palotában. - In: Népszava 1998. okt. 14. 11.p.

Hang- és hangjegytár grófi rangban : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár zenei gyűjteménye a Pálffy-palotában. /Devich Márton. - In: Muzsika 41 (1998) 11. 3-5.p.

Kevés a köteles példány? : a fővárosi hálózat közművelődési feladatokat lát el. /V.B.E. - In: Magyar Nemzet 1998. nov. 12. 10.p.

A Budapesti közművelődés egyik pillére : megújul a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Interjú Fodor Péterrel. /Vida Barbara. - In: Magyar Nemzet 1998. nov. 28. 17.p.

Karikatúrák Budapestről. [Ismeretetés a Budapest Gyűjtemény kiállításáról.] - In: Magyar Hírlap 1998. dec. 4. 8.p.

## A KÖNYVTÁR MUNKATÁRSAINAK SZAKMAI, TUDOMÁNYOS ÉS TÁRSADALMI TEVÉKENYSÉGE

### **Dr. Bagdi Marianna**

Örökbe fogadott könyvek : adományok az olvasók javára. /Bagdi Marianna. - In: Új Magyarország 1997. márc. 29. 12.p.

### **Bánhegyi Gyuláné**

Az idegen nyelvű szociológiai szakirodalom megléte a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. /Bánhegyi Gyuláné. - In: Könyvtári Figyelő 43 (1997) 3. 427-432 p.

### **Bárány Éva**

Éva versek. Válogatás. /Bárány Éva. - Bp. Uránusz K., 1997. 78.p.

A hunok útján /Ami a videofilmjeinkből kimaradt./ /Bárány Éva. - Bp. Uránusz K., 1997. 103.p.

Az 1848-as szabadságharc festője : Bárány László (A Karinthy Kör arcképcsarnoka I.) /Bárány Éva. - Bp. Uránusz K., 1998. 68.p. 20 tábla

Fény és félhomály. Novellák. /írta és ill. Bárány Éva. - Bp. Uránusz K., 1998. 117.p.

A Balaton festője : Barabás Gizella. (A Karinthy Kör arcképcsarnoka II.) /Bárány Éva - Bp. Uránusz K., 1998. 73.p. 15 tábla.

### **Dr. Bartos Éva**

Az Erdélyi Magyar Olvasás Egyesület első konferenciája. /Bartos Éva. - In: Könyvtári Levelező/lap. 1997. 9. sz. 29.p.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Közkönyvtári Egyletének titkára.

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA) vezetőségi tagja.

### **Bíró Józsefné**

A FSZEK szociológiai állományának használatáról és használóiról. /Bíró Józsefné, Pózsár István. - In: Könyvtári Figyelő 43 (1997) 3. 439-449.p.

### **Faragó Éva**

Micsoda város! Karikatúrák a 125 éves Budapestről. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének kiállítása. /vál. és szerk. Karner Katalin, Faragó Éva; az anyaggyűjtésben részt vett Horváth Zsolt, Indali György, Sípos György. - Bp. FSZEK, 1998. - 160, [1] p.ill.

### **Dr. Fodor Péter**

A Füstölgők Társaságának alapító elnöke.

A Kulturaközvetítők Társaságának alelnöke.

### **Gócza Gyuláné**

Új otthonában a FSZEK Zenei Gyűjteménye. /Gócza Gyuláné. - In: Könyvtári Levelező/lap. 1998. 11. sz. 7-9.p.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Zenei Könyvtáros Szervezetének elnöke.

A Magyar Zenei Tanács Ellenőrző Bizottság elnöke.

Az AIBM/AML Magyarországi Bizottság titkára.

### **Gyulai Csaba**

1997-98-ban különböző régizenei együttesekkel publikált hangfelvételeket.

Ezek a következők:

Voces Acquales: Officium de cruce - Fonó Records, FA-022-2, 1997.

Voces Acquales: Apocalypsis - Fonó Records, FA-051-2, 1998.

A.N.S. Chorus: Jacob Obrecht : Missa O lumen Ecclesiae

Ave Regina coelorum

Alma redemptoris mater

Missa Malheur me bat - Hungaroton Classic, 1998.

Purcell Choir/Orfeo Orchestra : Istvánffy Benedek : Missa dedicata al patriarcha Santo Benedetto; Joseph Martin Krans : Requiem - Hungaroton Classic, HCD 31782, 1998.

### **Horváthné Jakubecz Ilona**

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Közkönyvtári Egylet vezetőségi tagja.

### **Horváth Zsolt**

Propaganda és történelem : 1848 századik évfordulójának ünneplése. /Horváth Zsolt. - In: História 19 (1998) 3. 32-34.p.

A VI. kötettől kezdve szócikkeket ír a Magyar Nagylexikonba.

Micsoda város! Karikatúrák a 125 éves Budapestről. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének kiállítása. /vál. és szerk. Karner Katalin, Faragó Éva; az anyaggyűjtésben részt vett Horváth Zsolt, Indali György, Sípos György. - Bp. FSZEK, 1998. - 160, [1] p.ill.

### **Indali György**

Micsoda város! Karikatúrák a 125 éves Budapestről. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének kiállítása. /vál. és szerk. Karner Katalin, Faragó Éva; az anyaggyűjtésben részt vett Horváth Zsolt, Indali György, Sípos György. - Bp. FSZEK, 1998. - 160, [1] p.ill.

### **Karbach Erika**

Állományelemzés és a használói szokások vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. /Karbach Erika. - In: Könyvtári Figyelő 43 (1997) 3. 425-426.p.

Külföldi szociológiai magfolyóiratok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban - országos kitekin-téssel. /Karbach Erika. - In: Könyvtári Figyelő 43 (1997) 3. 433-438.p.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adatbázisai CD-ROM-on. Szociológiai információ 1984-1994. - Irodalmi Kritikák, tanulmányok bibliográfiája. /Karbach Erika - Pesti Ernő. - In: Könyvtári Figyelő Új folyam 8. (44) évf. 1998. 1. 90-93.p.

Szociológiai információ. A magyar és magyar vonatkozású irodalom válogatott bibliográfiája. 1984-1994. CD-ROM. /Szerk. Karbach Erika - Hiripiné Vágh Mária. Bp. FSZEK, 1998. /A FSZEK adatbázisai, 1./

### **Karner Katalin**

Micsoda város! Karikatúrák a 125 éves Budapestről. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének kiállítása. /vál. és szerk. Karner Katalin, Faragó Éva; az anyaggyűjtésben részt vett Horváth Zsolt, Indali György, Sípos György. - Bp. FSZEK, 1998. - 160, [1] p.ill.

### **Dr. Katsányi Sándor**

Információ - Könyv - Könyvtár. 1-2. köt. /Katsányi Sándor - Könyves Tóth Lilla, Bp. 1998. Typotex.

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára /Zentralbibliothek der Ervin-Szabó-Stadtbibliothek/ /Katsányi Sándor - Klinda Mária. - In: Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Bd 5. Ungarn. Bearb. von Judit P. Vásárhelyi unter Mitarbeit von Katalin Rákóczi und Sándor Dörnyei. Hildesheim - Zürich - New York, Olms-Weidmann, 1998. 89-97.p.

### **Kiss Jenő**

Magyarország könyvtárai. /Kiss Jenő. - In: Magyarország kultúrája az ezredfordulón. Műhelytanulmányok. Szerk.: Baán László. Bp. Média-Print. 1997. 66-89. p.

Célok és eredmények. /Kiss Jenő. - In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. (1998) 10. 31-34.p.

A Budapest Egyesítési Emlékbizottság tagja.

A Széphalom Könyvműhely kuratórium tagja.

### **Klinda Mária**

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1995/1996. évi új külföldi beszerzései. (Könyvészet, Könyvtári Szakirodalom) /Klinda Mária. - In: Magyar Könyvszemle 113. 1997. 333-336.p.

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára /Zentralbibliothek der Ervin-Szabó-Stadtbibliothek/ /Katsányi Sándor - Klinda Mária. - In: Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Bd 5. Ungarn. Bearb. von Judit P. Vásárhelyi unter Mitarbeit von Katalin Rákóczi und Sándor Dörnyei. Hildesheim - Zürich - New York, Olms-Weidmann, 1998. 89-97.p.

### **Koncz Károly**

Apropó, könyvtár. /Koncz Károly. - Bp. : MKE : FSZEK, 1997. 45.p.

### **Papp István**

Fókuszban a könyvtár. /Papp István = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1997. 1.sz. 26.27.p.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára új székházának szakmai programja /Papp István. Bp. 1997. FSZEK.

A Kecskeméti Katona József Könyvtár új épületéről /Papp István. - In: Könyvtári Figyelő, 1997. 3. 515-518.p.

A könyvtári ellátás rendszere és a könyvtári törvény /Papp István. - In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1997. 9. 323-327.p.

A Nemzeti Kulturális Alap 1996. évi beszámolója. A nagy változások éve. Könyvtári Szakmai Kollégium /Papp István. - In: Nemzeti Kulturális Alap. Hírlevél, 1997. 5. 145-164.p.

Preliminarii elaborarea unei noi legi privind problematica Bibliotecilor in Ungaria /Papp István. - In: Biblioteconomie. Culegere de traduceri prelucrate. 1997. 1. 39-70.p. Megjegyzés: A Könyvtári Figyelő 1995. 4. számában megjelent dolgozat fordítása.

The changing paradigm of the public library /Papp István. - In: Digitalization and the changing role of public libraries. Norwegian/Hungarian seminar on library and information science, Budapest, December 4-5, 1997. Organisation committee: Ragnar Audunson and Attila Nagy. Hogskolen i Oslo, 1998. 50-53.p.

[Nemzeti Kulturális Alap] Könyvtári szakmai kollégium [éves jelentése 1997.] /Papp István. -In: Nemzeti Kulturális Alap, Hírlevél, 1998. 7. 277-283.p.

O paradigma in schimbare pentru biblioteca publica /Papp István. - In: Biblioteca Bucurestilor, 1998. 1. 23-24.p. 2.. 19-20.p. (A norvég-magyar szemináriumra készített előadás fordítása.)

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségi tagja.

A Nemzeti Kulturális Alap, a Könyvtári Szakmai Kollégiumának vezetője

A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás szerkesztő bizottságának tagja

### **Pesti Ernő**

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adatbázisai CD-ROM-on. Szociológiai információ 1984-1994. - Irodalmi Kritikák, tanulmányok bibliográfiája. /Karbach Erika - Pesti Ernő. - In: Könyvtári Figyelő Új folyam 8. (44) évf. 1998. 1. 90-93.p.

Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája CD-ROM-on. 1962-1997. CD-ROM. /Szerk. Pesti Ernő. Budapest 1998. FSZEK.

### **Pozsár István**

A FSZEK szociológiai állományának használatáról és használóiról. /Bíró Józsefné, Pozsár István. - In: Könyvtári Figyelő 43 (1997) 3. 439-449.p.

### **Sántháné Antal Sára**

Ráday Mihály: Jelenetek a pesti utcán /Az adattárat készítette Déry Attila és Sántháné Antal Sára. - Bp., Karinthy K. 1998. 318.p. ill.

Budapest köztéri szobrai és emléktáblái 1985-1998. /Összeáll. Szöllőssy Ágnes és Boros Géza. A válogatott bibliográfiát kész. Sántháné Antal Sára. - Bp., Budapest Galéria, 1998. 80.p. ill.

### **Sípos György**

Micsoda város! Karikatúrák a 125 éves Budapestről. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének kiállítása. /vál. és szerk. Karner Katalin, Faragó Éva; az anyaggyűjtésben részt vett Horváth Zsolt, Indali György, Sípos György. - Bp. FSZEK, 1998. - 160, [1] p.ill.

### **Vargáné Vida Emília**

Könyvtáratatás Újpesten : Szubjektív és (erősen) vázlatos beszámoló egy új könyvtár megnyitása kapcsán. /Vargáné Vida Emília. - In: Könyvtári Levelező/lap, 1997. 10. 18-20.p.

Újpest új könyvtára : a Király könyvtár. /Vargáné Vida Emília. - In: Újpesti Pedagógiai Szemle, 1998. 1.

## AJÁNDÉKOZÓ SZEMÉLYEK ÉS INTÉZMÉNYEK 1997-1998-BAN

### Belföldiek

Albert József  
Aszódi Imre  
Dr. Bába József  
Dr. Bagdy Emőke  
Dr. Báger Gusztáv  
Bagi Aranka  
Dr. Bánlaky Pál  
Dr. Barlay Ö. Szabolcs  
Beck Mária  
Berencz János  
Boldizsár István  
Bor Dezső  
Borcsa István  
Dr. Buda Béla  
Dr. Dér Aladár  
Diósi Pál  
Éder Zoltán  
Félegyházy M. Jenő  
Ferdinandy György  
Fleisz János  
Fodor Gyöngyvér  
Dr. Fried István  
Géczi János  
Gyurgyik László  
Hábetler Helga  
Hámori Attila  
Havas Katalin  
Dr. Kardos Gábor  
Kecskés András  
Kemenes Kálmán  
Dr. Királyi Ernő  
Kiss Endre  
Kocsán Éva  
Koppány Attila  
Korbuly Dezső  
Dr. Kovách Imre

Kovács Péter Balázs  
Kovács Péter Zoltán  
Magyar Zoltán  
Messik Miklós  
Mohai V. Lajos  
Molnár Géza  
Dr. Molnár Károly  
Dr. Lukácskó Zsolt  
Nagy Károly  
Nyárády Gábor  
Paul László  
Pokol Béla  
dr. Prater, Eugene G. , Budapest  
Przudzik József  
Raduly József  
Rédei Béla Ferenc  
Réti Zoltán  
Semsey Jenő  
Simándy Böszörményi Zoltán  
Dr. Szabadfalvi József  
Szabó László, B.  
Dr. Szájer József  
Dr. Szathmáry Sándor  
Dr. Székely György  
Dr. Szénássy József  
Szentmártoni János  
Szluha Márton  
Dr. Szőnyi György  
Sztáray Bálint  
Tassy Zoltán  
Túri István  
Varecza László  
Vértes Miklós  
Vofkori László  
Zsávolya Zoltán  
Zsebeházy Róbert

Ajtósi Dürer Kiadó  
Akadémiai Kiadó és Nyomda  
Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt.  
Almássy téri Szabadidőközpont  
Általános iskola és Diákotthon , Mexikói út  
Antropológiai Műhely  
Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola  
Atticus Antikvárium

Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Katona  
József Megyei Könyvtára, Kecskemét  
Barázdák Alkotócsoport  
Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium  
Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola  
Bessenyei György Tanárképző Főiskola  
Budapest Főváros Levéltára  
Budapest Film

Budapesti Igazságügyi Szakértői Kamara  
 Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem ,  
 Közszolgálati Tanszék .  
 Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem ,  
 Szoc. és Szociálpolitika Tanszék  
 Budapesti Műszaki Egyetem, Filozófia és  
 Tudománytörténet Tanszék  
 Budapesti Székely Kör  
 Budapesti Történeti Múzeum  
 Bell Iskolák Kft.  
 Central European University, Budapest  
 College, Library, Budapest  
 The Constitutional and Legislative Policy  
 Institute, Budapest  
 Corvina Kiadó Kft.  
 Deák Ferenc Megyei Könyvtár, Zalaegerszeg  
 Debreceni Városi Könyvtár  
 Dél-afrikai Nagykövetség  
 Dunántúli Református Egyházkerület  
 Tudományos Gyűjteményei  
 Egyenlő Esélyek Titkársága  
 Életpálya Alapítvány  
 Eötvös Lóránd Tudományegyetem ,  
 Nemzetközi Magánjogi Tanszék  
 Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Filozófia  
 Tanszék  
 Eötvös Lóránd Tudományegyetem Filozófiai  
 Posztgraduális Központja  
 Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Finnugor  
 Tanszék, Könyvtár  
 Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Fonetikai  
 Tanszék  
 ETOT Alapítvány  
 Európa Institut  
 Fejér Megyei Önkormányzati Hivatal  
 FIDESZ Önkormányzati Iroda  
 Figyelő  
 Fővárosi Német Kisebbségi Önkormányzat  
 Friedrich Ebert Stiftung, Budapest  
 Független Kisgazdapárt Országos Központja  
 Gazdasági Minisztérium  
 GKI Gazdaságkutató Rt.  
 Goethe Institut, Budapest  
 Göncöl Kiadó Kft  
 Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai  
 Intézet  
 Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen  
 Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat,  
 Területrendezési és Térségi Kapcsolati Iroda  
 Hermann Ottó Múzeum Könyvtára, Miskolc  
 Heves Megyei Levéltár  
 Hunfalvy János Külkereskedelmi és  
 Közgazdasági Szakközépiskola  
 Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi  
 Minisztérium  
 International Labour Organisation, Central  
 and Eastern European Team, Budapest  
 International Weightlifting Federation  
 Budapest  
 Janus Pannonius Tudományegyetem,  
 Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejl.Int.,  
 Juhász Gyula Tanárképző Főiskola,  
 Társadalomelméleti Tanszék, Szeged  
 Kaposvári Megyei és Városi Könyvtár  
 Katona József Színház  
 Keresztény Múzeum  
 Kerkai Intézet  
 Kisvállalkozás-Fejlesztési Intézet  
 Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára  
 Kossuth Lajos Tudományegyetem,  
 Politikatudományi és Szociológiai Intézet  
 Konrad Adenaur Alapítvány  
 Kossuth Lajos Gimnázium  
 Környezet és Fejlődés Kiadó  
 Környezet- és Területfejlesztési Minisztérium  
 Központi Statisztikai Hivatal, Könyvtár és  
 Dokumentációs Szolgálat  
 Központi Statisztikai Hivatal Levéltára  
 Központi Statisztikai Hivatal,  
 Népeségtudományi Kutató Intézet  
 Központi Statisztikai Hivatal,  
 Társadalomstatistikai Főosztály  
 Külügyminisztérium, Európai Politikai  
 Kapcsolatok Főosztálya  
 Lengyel Intézet  
 Madách Irodalmi Társaság  
 Magyar ENSZ Társaság  
 Magyar Festők Társasága  
 Magyar Filmúnió  
 Magyar Közigazgatási Intézet  
 Magyar Népfőiskolai Társaság, Népfőiskolai  
 Intézet  
 Magyar Optikus Ipartestület  
 Magyar Országos Levéltár  
 Magyar Színházi Intézet Könyvtára  
 Magyar Természettudományi Múzeum  
 Könyvtára  
 Magyar Tudományos Akadémia , Állam- és  
 Jogtudomány Intézete  
 Magyar Tudományos Akadémia , Judaisztikai  
 Kutatócsoport

Magyar Tudományos Akadémia ,  
Közgazdaságtudományi Kutatóközpont  
Magyar Tudományos Akadémia , Politikai  
Tudományok Intézete  
Magyar Tudományos Akadémia ,  
Pszichológiai Intézete  
Magyar Tudományos Akadémia , Szigetköz  
Bizottsága  
Magyar Tudományos Akadémia Titkársága,  
Társadalomtudományi Főosztály  
Magyar Tudományos-, Üzemi és Szaklapok  
Magyar Táncművészeti Főiskola Könyvtára  
Magyarországi Olasz Kulturintézet  
Meeting Budapest Magyar-Holland  
Rendezvényszervező és Tanácsadó Kft.  
Menekültügyi Hivatal, BM Befogadó  
Állomás  
Miskolci Egyetem, Jogtörténeti és Jogelméleti  
Intézet  
Munkügyi Minisztérium  
Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal  
Országos Alkoholológiai Intézet  
Országos Közoktatási Intézet , Kutatási  
Központ  
Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda  
Open Society Institute, Budapest  
Országos Munkügyi Módszertani Központ  
Országos Műemlékvédelmi Hivatal  
Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság  
Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum  
Országos Széchenyi Könyvtár,  
Könyvtártudományi Szakkönyvtár  
Pannon Agrártudományi Egyetem,  
Állattenyésztési Kar

#### **Külföldiek**

Joseph Berzzy, Toronto  
Claude M. Cotti, La Varenne  
Victor G., J. Hatar, Wimbledon  
Hódi Sándor, Ada  
John Komlós, Pittsburgh  
Edith Packer, California  
ScognamilioCiro Angelo, Nápoly  
George G. Strem, Los Angeles  
Szabó Ferenc, Róma  
Dr. Szirmai Endre, Stuttgart  
Tapolczay Lukács, Toronto  
Prof. Dr. Vaskovics, Bamberg  
Mann Winfried, Taunusstein-Hahn  
Academia Romana, Bukarest  
Akademija Nauk, Moszkva

Péter András Gimnázium, Szeghalom  
Pénzügyi és Számviteli Főiskola Intézete  
Planétás Kiadó Kft.  
Pro Domo (Peremhelyzetű Csoportok  
Módszertani Osztálya)  
Pro Scientia Aranyérmesek Társasága  
Református Zsinati Iroda, Tanulmányi Osztály  
Sebesség Szolgáltató Iroda  
Soros Alapítvány  
Struktúra-Munkügyi Kiadói Kft, Munkügyi  
Szemle szerkesztősége  
Szépen! Emberül! Bele Home Alapítvány  
Szociális és Családügyi Minisztérium,  
Humánpolitikai Főosztály, Szakkönyvtár  
Szociális Szakmai Szövetség  
Tárki  
Tótfalusi Kis Miklós Nyomdaipari Szakközép-  
és Szakmunkásképző Iskola  
Török Nagykövetség  
Új Akropolisz Kulturális Egyesület  
Unicef  
Universitas Alapítvány  
Vám-és Pénzügyőrség  
Szociális-, Kulturális és Sportközpontja  
Eötvös Károly Városi Könyvtár  
Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok  
Vízügyi Múzeum, levéltár és  
Könyvgyűjtemény  
The World Bank International Finance  
Corporation, Multilateral Investment  
Guarantee Agency  
Xántus János Múzeum, Győr

Ambasciata Della Republica di Ungheria,  
Róma  
ARGE Friedensbücherei, Bécs  
Baha'i World Centre Library, Haifa  
Bayerische Staatsbibliothek, München  
Berliner Staatsbibliothek, Berlin  
Bertelsmann Stiftung, Gütersloh  
Biblioteca Municipala "Mihail Sadoveanu"  
Bukarest  
Biblioteca Nationala, Bukarest  
Biblioteka Narodowa, Varsó  
Blackwell Publishers, Oxford  
Bodleian Library, Oxford  
Braunschweigisches Landesmuseum,  
Braunschweig

The British Library, Boston / Spa  
 Bundesinstitut für Ostwissenschaftliche und  
 Internationale Studien, Köln  
 Burgenlandi Magyar Kultúregyesület,  
 Oberwart  
 Carl Friedrich von Siemens Stiftung, München  
 Centre Unesco de Catalunya, Barcelona  
 Ceskoslovenská Akademie Ved, Prága  
 Child Welfare League of America, Inc.,  
 Washington  
 The City College of New York, New York  
 Columbia University Libraries, New York  
 Comitato Promotore Centro Studi Zingar,  
 Róma  
 Comité International pour l'information et la  
 Documentation  
 Council on Social Work Education,  
 Alexandria  
 Die Deutsche Bibliothek, Lipcse  
 The Disability Rag, Louisville  
 Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Hargita  
 Ethnographisches Museum, Kittsee  
 European Coordination Centre for Research  
 and Documentation in Social Science, Bécs  
 Families in Society, Milwaukee  
 Frankfurter Goethe-Museum, Frankfurt  
 Galerie Lambert, Paris  
 The General Library, University of California,  
 California  
 Göteborgs Universitet, Göteborg  
 L'Harmattan, Paris  
 The Haworth Press, Inc., Binghamton  
 Humboldt Universität zu Berlin, Berlin  
 Hungarian Association, Cleveland  
 IDEAS, Sansalito  
 Indiana University Libraries, Bloomington  
 The Institutio de Lletres Catalanes, Barcelona  
 Institut Interuniversitaire, Genova  
 The Institute for South-North Korea Studies,  
 Seoul  
 Institutio Storia dell'Arte-Università, Parma  
 Intakas, Vilnius  
 Inter Naciones, Bonn  
 The J.Paul Getty Museum, Santa Monica  
 Journal of the Gypsy Lore Society, Cheverly  
 Justus-Liebig-Universität, Giessen  
 Kultura, Maisons Laffitte  
 Kungl Biblioteket, Stockholm  
 The Lenin State Library of the USSR,  
 Moszkva  
 Library for Foreign Literature, Moszkva  
 The Library of Congress, Washington  
 Longman Group, Harlow  
 Magyar Egyházzociológiai Intézet, Bécs  
 Magyar Nyelv-, Irodalom és Hungarika  
 Kutatások Intézete, Újvidék  
 Matica Slovenska, Martin  
 Matica Srpska Biblioteka, Novi Sad  
 Mediobanca, Milano  
 Mestska Knihovna v Praze, Prága  
 Mestska Kniznica, Bratislava  
 Metropolitan Toronto Reference Library,  
 Toronto  
 The Minority Rights Group, London  
 Narodna Biblioteka, "Ivan Vasov", Plovdiv  
 National Diet Library, Tokió  
 Nationalbibliothek "Kyril und Methodius,  
 Szófia  
 Nemzetőr, München  
 Neural Computation, Cambridge  
 The New York Public Library, New York  
 New York State Education Department,  
 Albany  
 Nobelstiftelsen, Stockholm  
 Nyekraszov Könyvtár, Moszkva  
 Öffentliche Bibliothek der Universität Basel,  
 Basel  
 Rajamousse, Paris  
 Rijekai Könyvtárosok Szövetsége, Rijeka  
 Saltykov-Schedrin State Public Library,  
 St.Petersburg  
 Schweizerische Osteuropa Bibliothek, Bern  
 Service de Presse, Brüssel  
 The Soka Gakkai, Tokió  
 Staats-u. Universitätsbibliothek, Bremen  
 Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz,  
 Berlin  
 Statni Vedecka Knihovna, Brno  
 Stichting Van Gogh, Amsterdam  
 Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polska, Varsó  
 Südost Institut, München  
 Südostdeutsches Kulturwerk, München  
 Toronto Public Library, Toronto  
 Unesco, Paris  
 The United States Holocaust Memorial  
 Museum, Library, Washington  
 Universitäts- und Landesbibliothek, Halle  
 Universitätsbibliothek, Tübingen  
 Univerzitna Kniznica, Bratislava  
 University of California, Berkeley

University of Iowa Publications, Iowa City  
Verlag der Österreichischen Akademie der  
Wissenschaften, Bécs  
Wiener Stadt- und Landesbibliothek, Bécs

World Centre Publications, Oxford  
Zakarpatszkaja Oblasztnaja Bibliotek,  
Uzsgorod  
Zentralbibliothek, Zürich

## A KÖZPONTI KÖNYVTÁR ÉS A HÁLÓZAT 1998

<b>Központi Könyvtár</b>	1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1 Tel.: 338-4933
<b>Zenei Gyűjtemény</b>	1088 Budapest, Ötpacsirta u. 4. Tel.: 266-7874
<b>Gazdasági Igazgatóság</b>	1088 Budapest Ötpacsirta u. 8. Tel.: 338-4933 1087 Budapest, Szörény u. 3. Tel.: 303-0587
<b>Központi Ellátó Szolgálat</b>	1203 Budapest, Zrínyi u. 44. Tel.: 285-3595

**Észak-budai régió igazgatósága**  
(II-III.-XII. kerület) 1033 Budapest, Fő tér 5.  
Tel.: 368-8476

### Könyvtárai:

II/1. 1028 Budapest, Máriaremetei út 80.  
Tel.: 376-5474  
II/2. 1028 Budapest, Szabadság út 37.  
Tel.: 397-4918  
II/3. 1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.  
Tel.: 212-4128  
II/4. 1023 Budapest, török u. 7-9.  
Tel.: 212-1103  
III/1. 1032 Budapest, San Marco u. 81.  
Tel.: 368-8384  
III/2. 1039 Budapest, Bajáki E. u. 7.  
Tel.: 388-2804

III/3. 1038 Budapest, Ezüsthegy u. 16.  
Tel.: 368-8071  
III/5. 1039 Budapest, Füst Milán u. 26.  
Tel.: 245-3409  
III/7. 1033 Budapest, Fő tér 2.  
Tel.: 388-8103  
III/7. 1033 Budapest, Fő tér 5.  
Tel.: 368-8476  
XII/1. 1126 Budapest, Böszörményi út 13-15.  
Tel.: 355-9528  
XII/2. Budapest Böszörményi út 34/a.  
Tel.: 356-6877

**Dél-budai régió igazgatósága**  
(I.-XI.-XXII. Kerület) 1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.  
Tel.: 201-7091

### Könyvtárai:

I/1. 1016 Budapest, Krisztina krt. 87-89.  
Tel.: 356-8755  
I/2. 1011 Budapest, Fő u. 11-13.  
Tel.: 201-1776  
I/3. 1014 Budapest, Országház u. 13.  
Tel.: 375-9484  
XI/1. 1112 Budapest, Menyecske u. 2.  
Tel.: –  
XI/2. 1116 Budapest, Kiskőrösi u. 1.  
Tel.: 208-5271  
XI/3. 1118 Budapest, Nagyszeben tér 1.  
Tel.: 246-5900

XI/4. 1116 Budapest, Bazsalikom u. 24.  
Tel.: 228-5770  
XI/5. 1119 Budapest, Etele út 55.  
Tel.: 203-4638  
XI/6. 1117 Budapest, Karinthy Fr. út 11.  
Tel.: 466-6224  
XXII/1. 1225 Budapest, Nagytétényi út 264.  
Tel.: 226-4249  
XXII/2. 1222 Budapest, Tolcsvai u. 2.  
Tel.: 226-8767  
XXII/3. 1222 Budapest, Tóth József u. 36.  
Tel.: 226-6631

**Dél-pesti régió igazgatósága**  
(XVIII.-XIX.-XX.-XXI.-XXIII. kerület)

1195 Budapest, Kossuth L. u. 8.  
Tel.: 282-9905

**Könyvtárai:**

XVIII/1. 1188 Budapest, Nagykőrösi út 56.  
Tel.: 291-2392  
XVIII/2. 1181 Budapest, Csontváry Kosztka  
Tivadar u.32.  
Tel.: 291-1069  
XVIII/3. 1183 Budapest, Thököly u. 5.  
Tel.: 291-2575  
XIX/1. 1191 Budapest, Üllői út 255.  
Tel.: 357-0772  
XIX/3. 1195 Budapest, Kossuth Lajos u. 8.  
Tel.: 282-9905  
XX/2.1201 Budapest, Vörösmarty u. 5.  
Tel.: 283-0872

XX/4. 1204 Budapest, Pacsirta u. 157/b.  
Tel.: 284-7447  
XXI/1. 1213 Budapest, Szent István út 230.  
Tel.: 276-3512  
XXI/3. 1212 Budapest, Széchenyi István u.  
91.  
Tel.: 277-5278  
XXI/4. 1211 Budapest, II. Rákóczi F. út 106.  
Tel.: 277-7965  
XXI/5. 1214 Budapest, Vénusz u. 2.  
Tel.: 276-8953  
XXIII/1. 1238 Budapest, Grassalkovich út  
128.  
Tel.: 286 008

**Kelet-pesti régió igazgatósága**  
(X.-XIV.-XVI.-XVII. kerület)

1102 Budapest, Szent László tér 7-14.  
Tel.: 262-2182

**Könyvtárai:**

X/2. 1106 Budapest, Hatház u. 5.  
Tel.: 262-9462  
X/3. 1108 Budapest, Újhegy sétány 16.  
Tel.: 261-0548  
X/4. 1102 Budapest, Szent László tér 7-14.  
Tel.: 261-6001  
XIV/1. 1145 Budapest, Uzsoki u. 57.  
Tel.: 251-3669  
XIV/2. 1145 Budapest, Bosnyák u. 1/a.  
Tel.: 383-0197  
XIV/3. 1148 Budapest, Róna u. 1-3.  
Tel.: 363-3202

XIV/4. 1144 Budapest, Rákosfalva park 1-3.  
Tel.: 363-1176  
XVI/1. 1161 Budapest, Rákosi u. 119.  
Tel.: 405-5244  
XVI/2. 1163 Budapest, Veres Péter út 53.  
Tel.: 403-0813  
XVII/1. 1174 Budapest, Báthory u. 31.  
Tel.: –  
XVII/2. 1171 Budapest, Péceli út 232.  
Tel.: 256-0819  
XVII/3. 1171. Budapest, Rákoskert  
sugarút 66.  
Tel.: 257-4498  
XVII/4. 1173 Budapest, Újlak u. 110.  
Tel.: 257-4088

**Észak-pesti régió igazgatósága**  
(IV.-XIII.-XV. kerület)

1138 Budapest, Dagály u. 9.  
Tel.: 340-3309

**Könyvtárai:**

IV/1. 1042 Budapest, Király u. 5.  
Tel.: 369-1098  
IV/3. 1046 Budapest, Lóverseny tér 6.  
Tel.: 230-2276  
IV/4. 1043 Budapest, Munkásotthon u. 33-39.  
Tel.: 369-5107  
XIII/1. 1136 Budapest, Pannónia u. 40.  
Tel.: 320-9259

XIII/2. 1133 Budapest, Pannónia u. 83.  
Tel.: 349-7521  
XIII/4. 1134 Budapest, Lehel u. 31.  
Tel.: 320-8829  
XIII/5. 1138 Budapest, Tomori köz 7.  
Tel.: 320-7258  
XIII/6. 1131 Budapest, Mosoly u. 40/a.  
Tel.: 349-1532  
XIII/7. 1136 Budapest, Tátra u. 52.  
Tel.: 349-6921

XIII/8. 1138 Budapest, Dagály u. 9.  
Tel.: 340-3309  
XV/1. 1153 Budapest, Eötvös u. 8.  
Tel.: 306-0742

XV/3. 1156 Budapest, Kontyfa u. 10.  
Tel.: 416-0736  
XV/4. 1158 Budapest, Szűcs István u. 45.  
Tel.: 410-7767

**Belvárosi régió igazgatósága**  
(V.-VI.-VII.-VIII.-IX. kerület)

1085 Budapest, Röck Szilárd u. 3.  
Tel.: 317-3016

**Könyvtárai:**

V/1. 1053 Budapest, Királyi Pál u. 11.  
Tel.: 317-3783  
V/2. 1054 Budapest, Vadász u. 42.  
Tel.: 332-7392  
V/3. 1054 Budapest, Aulich u. 4-6.  
Tel.: 311-7243  
VI/1. 1062 Budapest, Andrássy út 52.  
Tel.: 311-3822  
VI/2. 1061 Budapest, Liszt F. tér 6.  
Tel.: 342-1948  
VII/1. 1073 Budapest, Kertész u. 15.  
Tel.: 322-6656  
VII/2. 1074 Budapest, Rottenbiller u. 10.  
Tel.: 342-5362

VII/3. 1073 Budapest, Kertész u. 20.  
Tel.: 342-6596  
VIII/1. 1088 Budapest, Gutenberg tér 3.  
Tel.: 317-5464  
VIII/2. 1089 Budapest, Kálvária tér 12 és 13.  
Tel.: 313-8047 és 333-4911  
IX/1. 1098 Budapest, Börzsöny u. 13.  
Tel.: 357-5808  
IX/2. 1093 Budapest, Boráros tér 2.  
Tel.: 217-8438  
IX/3. 1095 Budapest, Mester u. 53-55.  
Tel.: 215-7471  
IX/4. 1096 Budapest, Haller u. 27.  
Tel.: 215-5741

**AZ INTAMEL 1998 ÉVI KÖZGYŰLÉSÉNEK PROGRAMJA ÉS  
RÉSZTVEVŐI  
INTAMEL CONFERENCE 1998. 30. AUGUST – 5. SEPTEMBER –  
BUDAPEST**



**PROGRAMME : INTAMEL AND METROPOLISES IN EASTERN AND  
CENTRAL EUROPE**

**Day 1**

Sunday, 30 August 1998

Metropolitan Ervin Szabó Library  
(Bp. VIII., Szabó Ervin tér 1.)

Afternoon Arrivals

6.00 pm Welcome of participants, registration at the Metropolitan Ervin  
8.00 pm Szabó Library

**Day 2**

Monday, 31 August 1998

Central European University (Bp. V., Nádor u. 9.)

8.30 am Coach departs hotel for CEU Auditorium Maximum

9.30 am *Opening address*

Dr. János Schiffer, Vice-Mayor of Budapest

**Tasks and opportunities of INTAMEL in Eastern Central Europe**

Andrew Miller, President of INTAMEL,

Director of Mitchell Library, Glasgow

Borge Sorensen, Director of City Library, Copenhagen

Dr. Anna Bimkova, Director of City Library, Prague

Dr. Florin Rotaru, Director of Mihail Sadoveanu City Library, Bucharest

Contributions. Discussion

10.40 am Coffee break

11.00 am *World Encyclopaedia of Biographies*

Dr. Klaus G. Saur

11.30 am *Visit to the Library of the Central European University*

Guide: Mária Szladky, Director

12.30 pm Lunch hosted by K.G. Saur, Munich

14.30 pm Coach departs CEU for a sightseeing in Budapest

Evening Free

### Day 3

Tuesday, 1 September 1998

National Széchényi Library (Bp. Castle District)

- 8.30am Coach departs hotel for National Széchényi Library  
9.30 am *Welcoming address*  
Géza Poprády, Director General  
**Hungarian libraries after the change of the socio-economic system**  
Dr. Judit Skaliczky, Head of Department,  
Ministry of National Cultural Heritage  
*Strategic development of libraries and information services in Hungary*  
Dr. András Török, President, National Cultural Fund  
*How to finance culture in a country in transition?  
The Hungarian approach*
- 10.30 am Coffee break  
11.00 am Erik Vajda, Project Manager, Hungarian National Shared Cataloguing Association  
*A national shared cataloguing project in Hungary*  
Ilona Hegyközi, Secretary, Association of Hungarian Librarians  
*Librarians and the library profession*  
Dr. Éva Kovács Zalai, President,  
Alliance of Libraries and Information Institutions  
*The Alliance of Libraries and Information Institutions:  
How does it work?*
- 12.00 am Lunch  
13.00 pm *Visit to the National Széchényi Library*  
14.30 pm Guided tour in the Castle District  
20.00 pm Coach departs hotel for dinner hosted by MESL

### Day 4

Wednesday, 2 September 1998

Metropolitan Ervin Szabó Library

(Bp., VIII. Szabó Ervin tér 1.)

- 8.30 am Coach departs hotel for MESL  
9.30 am Dr. Gábor Demszky, Mayor, City of Budapest  
*The city and its library*  
Jenő Kiss, Librarian, MESL  
*Objectives and achievements in development of Budapest libraries*  
Péter Hegedűs, Architect – István Papp, Deputy Librarian, MESL  
*Reconstruction and enlargement of the Central Library*
- 10.45 am Coffee break  
11.45 am *Visit to the MESL Central Library*  
12.00 am Lunch  
13.00 pm - *Visit to branch libraries*  
17.00 pm Group A (Hotel Platanus): Kőbánya, Kőbánya-Újhegy, Kispest  
Group B (Hotel Budapest): Angyalföld, Újpest, Békásmegyér  
18.00 pm Coach departs hotel for the reception given by the City Council

**Day 5**

Thursday, 3 September 1998

City of Kecskemét

- 8.30 am Coach departs hotel for Kecskemét  
10.30 am *Visit to the City and County József Katona Library*  
Guide: Mária Ramháb, Director  
12.00 am Lunch  
13.00 pm *Visit to cultural institutions*  
Group A: Kodály Music Institute,  
Museum of Peasant Painters  
Group B: Toy Museum Szórákaténusz, City Hall  
15.00 pm Excursion to the „puszta”  
19.00 pm Dinner

**Day 6**

Friday, 4 September 1998

Metropolitan Ervin Szabó Library

(Bp. VIII., Ötpacsirta u. 4.)

- 8.30 am Coach departs hotel for MESL  
9.30 am *Problems of metropolitan libraries*  
a) *Organizational changes in library systems of large cities*  
b) *Financing large city libraries*  
Contributions. Discussion  
11.00 am Coffee break  
11.20 am *INTAMEL business meeting*  
Reports. Plans. Election  
12.30 pm Lunch  
18.30 pm Coach departs hotel for farewell dinner

**Day 7**

Saturday, 5 September 1998

Departures

**LIST OF PARTICIPANTS****Tatiana AKOUCHEVITCH**

Minsk Yanka Kupala Central Public Library

V. Khoruzhey 16.

220123 Minsk

Belarus

Tel.: (00-375-172)-34-46-21

Fax: (00-375-172)-34-22-35

**Fiedrich ANDRAE**

Diekkamp 45K

D-22359 Hamburg

Germany

Tel.: 49-040-603-7050

**Wiebke ANDRESEN**  
Landeshauptstadt Hannover  
Stadtbüchereien  
Hildesheimer Str. 29.  
30169 Hannover  
Germany  
Tel.: 49-511-168-2167

**Melvyn BARNES**  
Corporation of London  
Guildhall Library, Aldermanbury  
London EC2P 2EJ  
Great Britain  
Tel.: 0171-332-1850

**Aivars BEIKA**  
Riga Central Library  
49/53, LV 1010  
Riga Latvia  
Tel.: 371-7285697  
Fax: 371-7282714

**William N. BELL**  
Glasgow Libraries and Archiwes  
The Mitchell Library  
North Street,  
Glasgow G3 7DN  
Scotland  
Tel.: 0141-287-2801  
Fax: 0141-287-2815

**Anna BIMKOVÁ**  
Městská knihovna v Praze  
Mariánské náměstí 1.  
115 72 Praha 1.  
Czech Republic  
Tel.: 420-2-22113300  
Fax: 420-2-22113305

**Jan BOMAN**  
Stockholm Public Library  
Box 47 601  
117 94 Stockholm  
Sweden  
Tel.: 46-8-508-31-190  
Fax: 46-8-508-31-210

**Stuart BREWER**  
36 Highbury  
Newcastle upon Tyne, NE2 3EA  
Great Britain  
Tel.: 44-191-281-3502  
Fax: 44-191-212-0146

**Rodica DRAGHICI**  
County Public Library „Panait Istrati” Braila  
Calea Calarasilor nr. 52.  
6100 Braila

Roumania  
Tel.: (00-40-39)-63-1011  
Fax: (00-40-39)-63-7490

**Dr. Arend FLEMMING**  
Städtische Bibliotheken Dresden  
Freiberger Str. 33.  
01067 Dresden  
Germany  
Tel.: 0351-8648-101  
Fax: 0351-8648-102

**Elzbieta GÓRSKA**  
Warsaw Public Library – the Central Library  
ul Koszykowa 26/28., skr poczt 365.  
00-950 Warszawa  
Poland  
Tel.: (00-48-22)629-47-48  
Fax: (00-48-12)-633-2210

**Rima GRAZIENĖ**  
Vilnius City Library  
Gedimino pr. 2.  
2000 Vilnius  
Lithuania  
Tel.: 370-2-221-265  
Fax: 370-2-768-957

**Barbara A.B. GUBBIN**  
Houston Public Library  
500 Mekinney St.  
Houston, Texas 77002  
U.S.A.  
Tel.: 713-247-2700  
Fax: 713-247-1266

**Charles HUNSBERGER**

Las Vegas – Clark County Library District  
1501 Crestview Drive  
Las Vegas, Nevada  
U.S.A. 89124  
Tel.: 702-872-7085

**Neda ISAKOVIC**

Knjiznica Bezigrad / Bezigrad Public Library  
Vodovodna 3,  
1000 Ljubjana  
Slovenia  
Tel.: 386-61-131-61-07  
Fax: 386-61-133-11-43

**Jenő KISS**

Metropolitan Ervin Szabó Library  
Szabó Ervin tér 1.  
1088 Budapest  
Hungary  
Tel.: (36)-1-318-5914  
Fax: (36)-1-318-5815

**Peter KLINEC**

Verejná Kniznica Mikulása Kováca v Banskej  
Bystrici  
Ul. Jána Bakossa 2.  
974 01 Banká Bystrica  
Slovak Republic  
Tel.: (00-421-88)-53-867  
Fax: (00-421-88)-53-867

**Marija KOBAL**

Knjiznica Bezigrad / Bezigrad Public Library  
Vodovodna 3.  
1000 Ljubjana  
Slovenia  
Tel.: (00-386-61)-131-61-07  
Fax: (00-386-61)-133-41-43

**Lidia KULIKOVSKA**

Biblioteca Municipală Bogdan Petriceicu  
Hasdeu  
Bdul Stefan cel Mare nr. 148.  
Chishinau  
Moldavia  
Tel.: (0422)-22-33-60, 22-12-31  
Fax: (0422)-22-97-85

**Dr. Claudia LUX**

Zentral und Landesbibliothek Berlin  
Blücher Platz 1.  
10361 Berlin  
Germany  
Tel.: 49(030)-90226-450  
Fax: 49(030)-90226-494

**F.A. MEIJER**

City Library of Rotterdam  
Hoogstraat 110.  
3011 PV Rotterdam  
The Netherlands  
Tel.: (3110)-281-61-40  
Fax: (3110)-281-62-21

**Andrew MILLER**

Glasgow Libraires and Archives  
„Portavo”, Manse Road,  
Motherwell  
Scotland  
Tel.: 01698-265818  
Fax: 0141-287-2815

**Dr. Ora NEBENZAHL**

Tel Aviv Public Libraries Department  
33 33 Onri St.  
Tel Aviv,  
Israel  
Tel.: 972-3-64844448  
Fax: 979-3-6494621

**L.A. OULOVA**

Centralnaja gorodskaja publicnaja biblioteka  
im. N.A.  
Nekrasova  
Bronnaja 20/0  
119121 Moscow  
Russia  
Tel.: 00-7-095-2034564  
Fax: 00-7-095-2003003

**Ramunė PETUCHOAITĖ**

Vilnius City Library  
Gedimino pr. 2.  
2000 Vilnius  
Lithuania  
Tel.: 370-2-221-265  
Fax: 370-2-768-957

**Chistian RELLY**  
Pestalozzi-Bibliothek  
8025 Zürich  
Switzerland  
Tel.: 411-261-7811  
Fax: 411-252-9957

**Wim M. RENES**  
Dienst Openbare Bibliotheek Den Haag  
Spui 68, The Hague, 2S11 BT  
The Netherlands  
Tel.: 31-70-353-45100  
Fax: 31-70-353-45104

**N.S. ROMANOVA**  
Centralnaja gorodskaja publicnaja biblioteka  
im. N.A.  
Nekrasova  
Bronnaja 20/0.  
119121 Moscow  
Russia  
Tel.: 00-7-095-2034564  
Fax: 00-7-095-2003003

**Florin ROTARU**  
Biblioteca Municipalá Mihail Sadoveanu  
Str. Tache Ionescu, Nr. 4. Sector 1.  
Bucuresti  
Roumania  
Tel.: (401)-2-11-36-25  
Fax. (401)-2-11-36-25

**Frances SCHWENGER**  
Metropolitan Toronto Reference Library  
789 Yonge Street  
Toronto, Ontario M4W 2G8  
Canada  
Tel.: 416-393-7215  
Fax: 416-393-7229

**Dr. Juan Carlos SECONDI**  
Asoción Cultural Mariano Moreno  
Belgrano 450 Bernal (1876)  
Argentina  
Tel.: (54-1)-259-4740  
Fax: (54-1)-259-4740

**Andreja SILIC**  
Gradska biblioteka Rijeka  
M. Guca 23.  
Croatia  
Tel.: 385-51-215-388  
Fax: 385-51-338-609

**Borge S RENSEN**  
Københavs Kommunes Biblioteker  
Islands Brygge 37,4  
2300 København S  
Denmark  
Tel.: 45-33-66-46-40  
Fax: 45-33-66-71-62

**Reinhard STRIDDE**  
Leipziger Städtische Bibliotheken  
Wilhelm Leuschner Platz 10/11.  
Pf. 927.  
04009 Leipzig  
Germany  
Tel.: 49-341-1235300  
Fax: 49-341-1235305

**Gary E. STRONG**  
Queens Borough Public Library  
89-11 Merrick Boulevard  
Jamaica, New York 11432  
U.S.A.  
Tel.: 718-990-0794  
Fax: 718-291-8936

**Silvia TODEA**  
Biblioteca Georghe Baritiu Brasov  
Bd. Eroilor 35.  
2200 Brasov  
Roumania  
Tel.: 0040-68-419338  
Fax: 0040-68-415079

**Marianne TSCHAPPAT**  
Pestalozzi-Bibliothek  
8025 Zürich  
Switzerland  
Tel.: 411-261-7811  
Fax: 411-252-9957

**Christian RELLY**  
Pestalozzi-Bibliothek  
8025 Zürich  
Switzerland  
Tel.: 411-261-7811  
Fax: 411-252-9957

**Wim M. RENES**  
Dienst Openbare Bibliotheek Den Haag  
Spui 68, The Hague, 2S11 BT  
The Netherlands  
Tel.: 31-70-353-45100  
Fax: 31-70-353-45104

**N.S. ROMANOVA**  
Centralnaja gorodskaja publicsnaja biblioteka  
im. N.A.  
Nekrasova  
Bronnaja 20/0.  
119121 Moscow  
Russia  
Tel.: 00-7-095-2034564  
Fax: 00-7-095-2003003

**Florin ROTARU**  
Biblioteca Municipalá Mihail Sadoveanu  
Str. Tache Ionescu, Nr. 4. Sector 1.  
Bucuresti  
Roumania  
Tel.: (401)-2-11-36-25  
Fax: (401)-2-11-36-25

**Frances SCHWENGER**  
Metropolitan Toronto Reference Library  
789 Yonge Street  
Toronto, Ontario M4W 2G8  
Canada  
Tel.: 416-393-7215  
Fax: 416-393-7229

**Dr. Juan Carlos SECONDI**  
Asociación Cultural Mariano Moreno  
Belgrano 450 Bernal (1876)  
Argentina  
Tel.: (54-1)-259-4740  
Fax: (54-1)-259-4740

**Andreja SILIC**  
Gradska biblioteka Rijeka  
M. Guca 23.  
Croatia  
Tel.: 385-51-215-388  
Fax: 385-51-338-609

**Borge SØRENSEN**  
Københavns Kommunes Biblioteker  
Islands Brygge 37,4  
2300 København S  
Denmark  
Tel.: 45-33-66-46-40  
Fax: 45-33-66-71-62

**Reinhard STRIDDE**  
Leipziger Städtische Bibliotheken  
Wilhelm Leuschner Platz 10/11.  
Pf. 927.  
04009 Leipzig  
Germany  
Tel.: 49-341-1235300  
Fax: 49-341-1235305

**Gary E. STRONG**  
Queens Borough Public Library  
89-11 Merrick Boulevard  
Jamaica, New York 11432  
U.S.A.  
Tel.: 718-990-0794  
Fax: 718-291-8936

**Silvia TODEA**  
Biblioteca Georghe Baritiu Brasov  
Bd. Eroilor 35.  
2200 Brasov  
Roumania  
Tel.: 0040-68-419338  
Fax: 0040-68-415079

**Marianne TSCHAPPAT**  
Pestalozzi-Bibliothek  
8025 Zürich  
Switzerland  
Tel.: 411-261-7811  
Fax: 411-252-9957

**Ph. Dr. Elena VELASOVA**  
Mestská Kniznica v. Bratislave  
Klariská 16.  
814 79 Bratislava  
Slovak Republic  
Tel.: 00421-7-533-5148  
Fax: 00421-7-533-5148

**V.P. VIKOULOVA**  
Centralnaja gorodskaja publicsnaja biblioteka  
im. N.A.  
Nekrasova  
Bronnaja 20/0.  
119121 Moscow  
Russia  
Tel.: 00-7-095-2034564  
Fax: 00-7-095-2003003

**Dr. Maurica B. WHEELER Ph.D.**  
Detroit Public Library  
5201 Woodward Avenue  
Detroit, Michigan 48202  
U.S.A.  
Tel.: 1-313-833-3995  
Fax: 1-313-833-2327

**C. Daniel WILSON, Jr.**  
St. Louis County Library  
160 South Lindbergh Blvd.  
St. Louis, Missouri  
U.S.A. 63131-3598  
Tel.: 314-994-3300  
Fax: 314-997-7602

**Prof. Dr. Hab. Jacek WOJCIECHOWSKI**  
Wojewódzka Biblioteka Publiczna  
u. Rajska 1.  
31124 Kraków  
Poland  
Tel.: 1148-12-332210  
Fax: 1148-12-332210

**Patricia WRESSELL**  
36 Highbury, Jesmond,  
Newcastle upon Tyne NE2 3EA  
Great Britain  
Tel.: 44-0-191-281-35-02  
Fax: 44-0-191-212-01-4

## TANULMÁNYOK

### A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR KÖZPONTI KÖNYVTÁRA MEGÚJULÓ ÉPÜLETÉNEK TERVEI

Egy könyvtár életét végigkísérik az épületgondok, legyen szó új épület emeléséről, a régi felújításáról vagy bővítéséről, vagy csupán az új igényekhez való igazításáról. Nem kivétel ez alól a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára sem, amely megalapítása óta folyamatosan küszködött a gazdagodó állomány, a növekvő használat és a bővülő szolgáltatások megfelelő elhelyezésének problémájával.

Most, hogy várhatóan 2001 végére elkészül a Központi Könyvtár épületének restaurálása és jelentős bővítése, nem érdektelen visszapillantani azokra az erőfeszítésekre, lépésekre, előkészületekre és eredményekre, amelyek ehhez a könyvtárügyi – talán európai könyvtárügyi – mércével mérve is figyelemre méltó fejleményhez vezettek.

#### VALÓSÁG ÉS KÖLTÉSNET

A visszapillantás két eseménysort érint. Az első a könyvtár által ténylegesen elfoglalt épületekből áll, azokból a helyiségekből, amelyekbe be- és kiköltözött, amelyeket használatba vett és kinőtt. A lista meglehetősen rövid. A könyvtár első tíz évét (1904-1914) a Városháza Károly körüti első emeletén töltötte. Innen került a Károlyi (ma: Ferenczy István) utca 8. szám alatt álló (azóta lebontott) iskolaépületbe, ahol 1914-től 1931-ig, a Wenckheim-palotába való átköltözésig működött. Az idők során azonban ez is hamarosan szűknek bizonyult. A helyhiányon kiegészítő épületek segítettek: a szomszédos Baross utca 18. sz. alatti (1968-ban egy részét, majd az évek során további helyiségeit, végül egészét megkapta a könyvtár) és a másik oldalon ugyancsak szomszédos Reviczky utca 3. sz. alatti (1988) ház, a XX. kerület Zrinyi utcában egy kiérdemesült mozi (1984), a VIII. Szőrény utcában emelt új épület (1996), az V. Fehérhajú utca 5.sz. alatti néhány üzlethelyiség (1964 és 1996) és végül a VIII. Ötpacsirta utca 4. sz. alatt álló Pálffy-palota (1995).

#### FÜSTBE MENT TERVEK

Sokkal hosszabb és bonyolultabb története van a Központi Könyvtár elhelyezésére vonatkozó elképzeléseknek és terveknek. Ezek közül a legnagyobbvonalúbb az volt, amely 1910-ben a VIII. Tisza Kálmán (ma: Köztársaság) térre képzelte el Lajta Béla tervei szerint egy összetett közművelődési intézményként a könyvtárat. A terv kútba esett. Alternatív megoldások merültek fel 1912-ben: egy dunaparti telek a parlament mellett, az Erzsébet híd környéke, egy telek a Kálvin téri templom és a Ráday utca között. 1919-ben felvetődött a Hazai Bank Deák Ferenc téri épületének elfoglalása. 1926-ban a Gutenberg téren egy új épület emeléséről vagy a Ráday utcában egy fővárosi bérház első emeletén való elhelyezésről gondolkodtak. A tervezetést a Wenckheim-palota megvásárlásával 1926-1927-ben az átépítés váltotta fel.<sup>1/</sup> A 70-es évek közepéig komoly formában nem merült fel egy új épület szükségessége. 1952-ben ugyan a könyvtár vezetése lépéseket tett a szomszédos, Reviczky utca 3. sz. alatti épület megszerzésére, de eredménytelenül. A 70-es évekre azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a Központi Könyvtár elhelyezési problémáira egy hosszabb távra szóló megoldást kell találni. (Erre az időre le is telt az a 35-40 év, ami alatt Enyvvári Jenő igazgató 1926-ban megfogalmazott véleménye szerint a Wenckheim-palota kielégítő otthonul szolgálhat a könyvtárnak.)

Pomsár János vezetésével egy építészeti együttes dolgozott ki 1974-ben egy javaslatot, amelynek lényege az volt, hogy a Wenckheim-palotát hivatali és reprezentatív célokra kell felhasználni, a raktárak zömét a Reviczky utca 3. sz. alatt elhelyezni (a homlokzat megtartásával, de a szinteket és az

elrendezést a racionális raktározási követelmények szerint kialakítani), a Baross utca 18. sz. alatti épületet lebontani, s a helyén a nyilvános szolgálatot (szabadpolcos kölcsönözhető állomány, olvasótermek) befogadó, oktaéder alakú épületet emelni.<sup>2/</sup>

1978-ban Pomsárék négy változatot készítettek a Központi Könyvtár elhelyezésére a város következő pontjain: Kálvin tér, Őrs vezér tér, Mártírok útja, Óbudai városközpont. Az előirányzott alapterület 20-25 ezer négyzetméter között mozgott. A Kálvin téri és a Mártírok úti változat továbbra is számolt volna a Wenckheim-palotával reprezentatív célokra, s a lebontani javasolt Baross utca 18. sz. alatti épület helyén építette volna fel a műhelyeket, bibliobuszgarázst, duplumraktárakat és a hálózati, valamint propaganda osztályt befogadó szolgáltató házat.<sup>3/</sup>

1979-ben a fáradhatatlan Pomsár-team újabb tanulmánytervvel áll elő, most már csak a Kálvin térre és az Őrs vezér térre. A Kálvin téri változat az 1978-asnál kisebb épülettel számolt a Múzeum utca és az Üllői út között fekvő két telken (az épület csakúgy, mint az 1978-as terv szerint átfelvette volna a Baross utcát), továbbra is megtartotta az egyes különgyűjtemények számára a Wenckheim-palotát, viszont nem vette már számításba a Baross utca 18. sz. alatti épületet, hanem helyette a XVI. Bökényföldi úton kívánt egy szolgáltató házat emelni.<sup>4/</sup>

1985-ben megint újabb tanulmányterv Pomsár János és Péterfia Borbála rajzasztaláról. A két alternatíva közül az egyik a már ismert Kálvin téri változat, a másik pedig az 1974-es elképzelés felújítása azzal a különbséggel, hogy az egész fővárosi könyvtári rendszert szolgáló egységeket a Baross utca 24. szám alatti, akkor még üres telken emelendő szolgáltató házba helyezi.

1988-ban Bálint Imre futott neki annak megvizsgálásának, hogy megvalósítható-e a Központi Könyvtár igényeit kielégítő épületkomplexum a Wenckheim-palotában és a vele szomszédos két telken, illetve épületben. Ez a tanulmányterv az előzőkhöz képest fontos különbségeket mutat fel. Először is megelégszik szerényebb alapterülettel. (A megrendelő is visszavett ambícióiból.) A Wenckheim-palotával továbbra is úgy számol, mint ami napi könyvtári funkciókat fogad be, s nem csak reprezentatív célokra szolgál. Lényeges eleme, hogy a nyilvános bejáratot a Reviczky utca felől adja, s a leföldött belső udvarból alakítja ki a fogadó övezetet. A függőleges közlekedést új nyilvános lépcső helyett liftekkel oldja meg. Szűkösén ugyan, de talál helyet a Zenei Gyűjteménynek, a gazdasági irodáknak és a műhelyeknek is. Igaz, a Wenckheim-palota padlásterét is beépíti, és a Baross utcai telken a palota gerincmagasságáig érő új épületet emel.<sup>5/</sup>

1994-ben ismét friss szem nézett szembe a feladattal. Ekkor már számolni lehetett a Szörény utcában a műhelyeket befogadó szolgáltató házzal is. W. Haije-Westendorp holland építésznő továbbvitte Bálint koncepcióját azzal a lényeges kiegészítéssel, hogy lépcsőházat javasolt a három, egymástól meglehetősen szétartó épület érintkezési pontjába. Ezzel nemcsak a függőleges közlekedés követelményét elégítette ki, hanem szerves egységbe foglalta a centrifugális tereket. (Haije-Westendorp munkája sokat segített a könyvtárnak meggyőzni a fenntartót abban, hogy a Központi Könyvtár számára távlatilag is megfelelő elhelyezés alakítható ki a jelenlegi telekhatárokon belül.)<sup>6/</sup>

1992-ben rövid remény nyílt arra, hogy a Központi Könyvtár mégis egy új, mintegy 25 000, realisabban 17 000 négyzetméteres épülethez jusson. Pontosabban más szervezetekkel és intézményekkel közös elhelyezéshez a Városháza telkének Károly körüti részén. (Visszaköszönt a múlt?) Ennek az elképzelésnek része lett volna a Wenckheim-palota értékesítése és az érte kapott összeg felhasználása. (Kaszinó a Wenckheimben?)<sup>7/</sup>

## A VALÓSÁG EREJE

Hadd ne foglalkozzunk azokkal a nagy- és egyéb politikai megfontolásokkal, csatározásokkal, törekvésekkel és „betartásokkal”, amelyek – mondhatnánk – szükségképpen kísérik egy könyvtári beruházás sorsát, legyen szó akár kisebb, akár nagyobb intézményről. Ezekről bőven lehet olvasni Remetének a FSZEK történetét 1945-ig feldolgozó könyvében, még ha elfogultságokkal terhes is. Utána pedig a könyvtár jelentései, évkönyvei és irattára szolgáltatnak bőséggel adalékokat, vagy pedig Sallai István emlékezetes írása, amely „Tartozásaink Szabó Ervinnek” címmel jelent meg.<sup>8/</sup> Az életrajzban elhangzott, pozitív és negatív kijelentések dokumentálhatatlanok, mint ahogy a különböző

érdekek színtalnak mögötti ütközését sem lehet nyomon érni. Csak az eredményből lehet következtetni. Ezért nem ismertetjük részletesen azokat a hosszan tartó és lankadatlan erőfeszítéseket sem, amelyek eredményeképpen a Központi Könyvtár egy megújított, valójában egy új épülethez jut. Csupán annyit jegyzünk meg, hogy ez az eredmény az olvasóközönség dörömbölő igényeinek, a könyvtár meggyőző munkájának és a politikai tényezők pozitív hozzáállásának és elszántságának köszönhető.<sup>9</sup>

Érdemes megfigyelni azt a kettősséget, amely kezdetektől fogva jellemezte a kielégítő elhelyezésért folytatott küzdelmet. A könyvtár természetesnek vette, hogy egy mindig is világvárosi álmokat dédelgető városi vezetés a könyvtárának is ehhez illő épületet, mégpedig egy új, a társadalmi igényeknek és a könyvtári funkcióknak teljes mértékben megfelelő épületet emel. Ezért is vette példaképpen az amerikai, az angol, a nyugat-európai könyvtárakat mind a méretek, mind a funkcionalitás tekintetében. Szabó Ervin szeme előtt már egy közművelődési feladatokat is vállaló, 2200-2500 személy egyidejű használatával számoló public library lebegett a Tisza Kálmán térre szánt épület tervezése közben, s ugyanígy a 70-es években is a 20-30 ezer négyzetméteres nagyvárosi könyvtárakról vette a mintát a könyvtár vezetősége. A valóság ezzel szemben az, hogy a hivatali helyiségekben töltött évek után meg kellett elégedni egy lelakott iskolaépülettel, majd közel harminc év várakozás után egy átalakított, funkcionálisan csak tradicionális, pontosabban korszerűtlen működést megengedő, bár díszes épülettel, majd a 70-es és 80-as években a füstbe ment tervek sorozatos kudarcélményét alig-alig enyhítő, a Wenckheim-palotához szervesen nem illeszkedő, csipetnyi bővítményekkel.

Voltaképpen ez a kemény lecke vezetett ahhoz, hogy a könyvtár komolyan elgondolkodjék azon, vajon nem kellene-e az új, 20-30 ezer négyzetméteres épület tervét (álmát?) feladni, s helyette a realitásokkal inkább számot vetve más irányban keresni az elhelyezés problémájának megoldását. E mellett szólt az is, hogy lassacskán a könyvtár kezelésébe került az egész Baross utcai épület (1968-tól fokozatosan) és a Reviczky utcai szomszéd ház (1986), s a Központi Ellátó Szolgálat az 1984-ben megszerzett Zrínyi utcai volt mozihelyiségben bontakozott ki 1987-től. A döntő lökést azonban az adta, hogy 1996-ban felépült a régóta tervezett szolgáltatóház (bár az eredeti elképzelésekhez képest szerényebb funkciórendszerrel, mert csak a műhelyeket fogadta magába) és 1995-ben a könyvtár kezelésébe került az Ötpacsirta utca 3. sz. alatti Pálffy-palota.

Így már reális alapja keletkezett annak, hogy felelősen meg lehessen vizsgálni, lehetséges lenne-e megteremtteni a Központi Könyvtár új otthonát a rendelkezésre álló épületek felhasználásával, restaurálásával-átalakításával, bővítésével és szerves egységbe foglalásával.

## MEGFONTOLÁST ÉRDEMLŐ SZEMPONTOK

### Funkciórendszer

A valós adottságokkal kellett szembe nézni a Központi Könyvtár funkciórendszerének a körvonalazásakor is. Bár újra meg újra felmerült, hogy a külföldi példákat követve a mi könyvtárunk is teljes értékű állománnyal rendelkezzen a legfőbb tudományterületeken, s ennek megfelelő szolgáltatásokat nyújtson, megismételt elemzések mégis arra az eredményre vezettek, hogy meg kell maradnunk az évtizedek során kialakult keretek között.<sup>10</sup> A társadalomtudományi irányultságon csak igen nagy anyagi és személyi ráfordítások árán lehetne változtatni, ám éppen Budapest könyvtári helyzetére való tekintettel – egyetértünk-e ezzel vagy sem, az teljesen közömbös, mert történelmi adottságról van szó, – nem is szükséges, sőt felesleges, sőt helytelen lenne. Ami egy új, illetve kibővített épületet indokol, az a meglévő funkciók magasabb szinten, szélesebb kör számára történő ellátásának társadalmi igénye, illetve néhány csak csírában (pl. közhasznú információs szolgálat) meglévő, vagy még úgy sem, de lényegi (pl. gyerekkönyvtári szolgálat) funkció kibontakoztatása. Mindehhez pedig elegendőnek tűnhet hosszabb távra is, mondjuk 20-50 évre a rendelkezésre álló alapterület. Milyen alapon mondhatjuk ezt?

## Budapest könyvtári topográfiája

Budapesten – tetszik, nem tetszik, – a legmagasabb szintű könyvtári ellátást nem egyetlen könyvtár, hanem könyvtárak sora biztosítja, könyvtáraké, amelyek egyben országos, nyilvános szakkönyvtárak is. Ezek integrálása nem hogy ma, de talán már 1919-ben is a valóság erejével számot nem vető voluntarizmusnak volt minősíthető. Ráadásul ezek a könyvtárak egy igen rövid sugarú körben helyezkednek el, tegyük a kör középpontját akár a város mértani közepébe, akár a Központi Könyvtár telkére. Az utóbbitól számítva az Országos Műszaki Könyvtár 5 perc járótavolságra esik, az Országgyűlési Könyvtár három metrómegállónyira. Az Országos Orvostudományi Könyvtár 6 perc járás, az Országos Pedagógiai Könyvtár három metróállomás és még tíz perc gyaloglás. Az Országos Idegennyelvű Könyvtár 12 perc gyalog, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 5 villamosmegálló. Az Egyetemi Könyvtár 7 percre, a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára 15 percre vagy két villamosmegállónyira. Az Országos Széchényi Könyvtárba is fel lehet érni 20-30 perc alatt. Ezek a könyvtárak mind nyilvános könyvtárak, némelyiküknek már most van szabad kapacitása, másikkal várhatóan jelentős fejlesztés előtt áll. Így valóban szükségtelennek minősíthető, hogy a Központi Könyvtárban műszaki, természettudományos, pedagógiai stb. szakrészleget hozzunk létre, megelégedhetünk a szociológia országos szakkönyvtári szintű gondozásával, a társadalomtudományi szakok megerősítésével, a többi területen pedig a közkönyvtári ellátás felső szintjének, illetve az alapvető, kiinduló, a nagyközönség igényeinek megfelelő tájékoztatás feltételeinek megteremtésével.

## Méretezés

Szembe kellett nézni azzal az adottsággal is, hogy a rendelkezésre álló helyszínen nem valósítható meg a 20-30 ezer négyzetméteres könyvtár régóta dédelgetett álma. A Wenckheim-palota, a Reviczky utcai épület és a Baross utcában emelt új szárny – teljes beépítés esetén is – csak mintegy 12-13 ezer négyzetmétert kínál. Kétségtelen, hogy ez az alapterület messze nem elég a Központi Könyvtár valamennyi funkciója számára, s különösen nem elég, ha továbbra is az ismeretek minden területére kiterjedő, teljes gyűjtőkörű, nagyvárosi központi közkönyvtár lebeg szemünk előtt. Ám azzal, hogy a Központi Ellátó Szolgálat egyelőre kielégítő elhelyezést kapott kb. 600 négyzetméteren a Zrínyi utcában, s elkészült a kb. 1500 négyzetméteres szolgáltató ház, amely befogadja az egyébként sem a belvárosba való, s az egész hálózatot szolgáló műhelyeket, végül a Reviczky utca és az Ötpacsirta utca sarkán álló, a Központi Könyvtártól 50 méterre lévő Pálffy-palota mintegy 2700 négyzetméteren elhelyezhető a Zenei Gyűjtemény és néhány, nem szorosan a Központi Könyvtárhoz, hanem az egész rendszerhez tartozó részleg (gazdasági és műszaki osztályok, belső ellenőrzés, szakreferensek, belső továbbképzés), 17-18 ezer négyzetméterrel számolhatunk, tehát az eredetileg előirányzott alapterület kétharmadával.

## Könyvtártechnológia

A Központi Könyvtár épületének méretezésekor célszerű még további három, könyvtártechnológiai szempontot is figyelembe venni. Az első az, hogy egyre növekvő hangsúly esik a dokumentumok tulajdonlása helyett a dokumentumokhoz való hozzáférésre. Majdnem biztos, hogy nem valósul meg a dokumentumok nélküli könyvtár, s jó ideig továbbra is főként azért fogják a használók felkeresni a könyvtárat, hogy kezükbe vegyék a számukra szükséges információt hordozó dokumentumot, de nyilvánvaló, hogy az információellátásban mind nagyobb, s gyorsan növekvő szerepet tölt be a könyvtárközi együttműködésen alapuló dokumentumellátás, a számítógépes, távoli adatbázisokhoz való hozzáférés, a hazáról történő könyvtárhasználat, az egyedi igényekre papír- vagy elektronikus dokumentumot szolgáltató elektronikus könyvtárak használata. Mindez a helyben tárolandó dokumentumállomány nagyságrendje megállapításakor nem kis súllyal esik latba.

A második szempont az állomány használati és archivális funkciója közötti aránnyal, hogy ne mondjuk feszültséggel kapcsolatos. Ugyancsak hosszú, bár kétséges, hogy valaha is lezárható

vitákban kristályosodott ki álláspontunk, mely szerint a Központi Könyvtárnak részben szerepköre, részben az előzőekben mondottak miatt szigorúan vett archiválási kötelezettsége csak a budapesti helyismereti dokumentumok tekintetében van. A szociológia szakterületén az archiválási feladat már a tartalmi megőrzésre redukálódik, a többi szakterületen pedig a használati szempontnak kell érvényesülnie. Ebből következően a Központi Könyvtár jogosult, sőt kötelezett állományának gondos átvizsgálására, s ennek során a ballasztanyagtól való megszabadítására, a jövőben pedig közelíteni – a helyismereti és a szociológiai anyag kivételével – a nulla növekedésű könyvtár modelljéhez. Tétélezzük fel azonban, hogy olyan lendületet vesz az elkövetkező években az állomány növekedésének üteme selejtezhetetlen dokumentumokkal, hogy a raktári terek telítődnek. Ez esetben sem biztos, hogy magában a Központi Könyvtár épületében kell helyet találni az állomány túlsorduló részének. A számítógépes technológia megkönnyíti a külső tároló könyvtárak vagy raktárak igénybevételét, ahogy ezt az amerikai könyvtárak körében újabb lendületet vevő tárolókönyvtári építkezések mutatják. A kérdés inkább az lesz, hogy a föltételezhetően növekvő használói létszámot meddig lehet a Központi Könyvtárban ellátni, s mikor és hogyan kell a szolgáltatások megszervezésével a hálózati tagkönyvtárak felé irányítani.

Az épület nagyságát befolyásoló harmadik szempont a könyvtári technológia megújításának a szükségessége. Egy automatizált, az önellátásra való törekvés koncepcióját fokozatosan feladó könyvtár minden bizonnyal kisebb alapterülettel is beéri, mint egy hagyományos eljárásokkal dolgozó, mindent saját maga elvégző, mindent a falai között bírni akaró könyvtár teheti. Ezért az új épületbe való beköltözésre felkészülő Központi Könyvtárnak egy lényeges innovációs folyamaton kell átmennie. Ez ugyan már évekkel ezelőtt megkezdődött, de igazából az építkezés éveitől kell felpörögnie.<sup>11/</sup>

## KÖNYVTÁRI ELŐKÉSZÜLETEK

Tulajdonképpen a 80-as évek végétől kezdődött el az a meglehetősen elhúzódozó folyamat, amelynek célja egy, lényegében a múlt századi, zártpolcos és manuális technológiával működő könyvtárat a huszadik század első, majd második felébe beléptetni. S tegyük hozzá mindjárt azt is, hogy ez a feladat valójában független volt az épület megújításától, hiszen csak kisebb bővítményekre számíthatott akkoriban a könyvtár; a lényeges változás reménye csak a 90-es évek második felében kezdett valóságossá válni.

Az éves jelentésekből jól nyomon követhetők azok a lépések, amelyeket a könyvtár a megújulás útján tett. Itt most csak a leglényegesebbekre emlékeztetünk, s nem is időrendben. Rendeződtek a raktári körülmények: valamennyi könyv a Wenckheim-palotába került, ahol tekintélyesen bővült a raktári alapterület. Ez lehetővé tette az állomány logikus, áttekinthető rendben való felállítást. Fokozatosan kiszorultak a Wenckheimből a munkahelyek és a műhelyek; az irodákból éppen csak a legszükségesebbek maradtak itt (igazgatóság, az olvasószolgálat munkaszobái). A döntő változás azonban a szabadpolcos kiszolgálási rendszer bevezetése volt, ami kihatott a könyvtár egészének gondolkodásmódjára, munkastílusára és technológiájára. Sikertült kialakítani az olvasótermek összefüggő rendszerét, a szociológia külön szakolvasótermet kapott, a használók által igen kedvelt szintériként jelent meg a napilapok, hetilapok, magazinok lapozgatója, megszűnt a „helyhezköttőség” az olvasótermekben az elektronikus hívórendszer bevezetésével stb. Kiemelt helyet kapott a földszinten a kínálatában és használatában állandóan bővülő közhasznú információs szolgálat. A szabadpolcra való átváltással sikerült helytállni a többszörösére nőtt használatnak.<sup>12/</sup>

Ez volt az előkészület látványos oldala. Ugyanilyen fontos volt azonban az a sokkal göröngyösebb út is, amely az automatizálást jelentette. A szükségéstől ugyan messze elmaradó tempóban, sokat botladozva, de szívósan haladt előre a könyvtár ezen az úton, s ért el olyan eredményeket, amelyek nem csak az egész fővárosi könyvtári rendszer automatizálása felé vezettek, hanem a magyar könyvtárügy számára máris jól hasznosítható szolgáltatásokat nyújtottak. A Központi Könyvtár állományáról előbb lassabb, majd egyre gyorsabb ütemben épülő adatbázis volt a feltétele annak, hogy

a könyvtár most már az új épület adottságaihoz és lehetőségeihez igazodó, valóban integrált számítógépes rendszert választhasson ki és szerezhesse be

Az előkészületi időszak alatt formálódó szakmai koncepciók és stratégiai tervek, megbeszélések és viták, a napi munka és a konkrét eredmények alapozták meg azt a szakmai építési programot, amely ugyancsak egy több változatot felmutató érési folyamaton keresztül jutott el odáig, hogy irányítúként és követelményrendszerként szolgáljon a végül is megvalósuló építészeti koncepciónak, tanulmánytervnek, engedélyezési tervnek, majd kiviteli terveknek. Ne tagadjuk, a szemléletváltásban az is közrejátszott, hogy a Wenckheim-palota több mint hatvan év alatt elnyerte a könyvtárosok, még inkább az olvasók szeretetét. Meinig Artur nem könyvtárat tervezett, hanem főúri rezidenciát. Elődeinknek azonban sikerült, ha megalkuvásokkal is, könyvtárrá átalakítani.<sup>13/</sup> Minden nehézség ellenére képes volt egy kissé ódivatú könyvtárnak (zártpolcos kiszolgálás, széteső szolgálati terek, változtathatatlan alapterületek, hiányzó felvonók, bonyolult elrendezés stb.) megszokott és megkedvelt otthonul szolgálni. Ugyanakkor tagadhatatlanok építészeti-atmoszférikus értékei, amelyek vonzerejét a látogatók többsége megőrzendő pozitívumnak tartja. Úgy tűnt tehát, ha sikerülne a bővítés-felújítás során a palota legfőbb könyvtári hátrányait kiküszöbölni, s magát a palotát az új komplexum szerves részévé tenni, akkor nemhogy terhelni fogja a könyvtár működését, hanem hasznosan járul hozzá a könyvtári funkciók kifejtéséhez, s egyedi jelleget ad az épület egészének.

E szemléletváltás után készült el a könyvtár végleges szakmai programja, amely alapjául szolgált a Hegedűs Péter építészmérnök munkájának.<sup>14/</sup>

## ÉPÍTÉSZETI KONCEPCIÓ

Az engedélyezési terv elkészítésére viszonylag rövid idő állt rendelkezésre, de éppen az a körülmény, hogy a könyvtár éveken át barátkozott azzal a gondolattal, hogy új épület helyett a jelenlegi elhelyezési körülmények radikális megújításával is elérhető a funkcionálisan teljes mértékben kielégítő, az új technológiát befogadni képes és a növekedő használatnak több évtizedes távlatban is megfelelő megoldás, megkönnyítette a munkát.

Az engedélyezési terv 1997 folyamán megjárta az összes illetékes véleményezési és engedélyezési fórumot, s így a Fővárosi Közgyűlés időben benyújthatta pályázatát az országgyűlés címzett támogatásának elnyerésére. A mintegy 3 milliárd forintra becsült beruházáshoz a főváros 600 milliónyi saját forrást rendelt, s ehhez kapta meg a hiányzó 2,4 milliárdot négy évre szóló bontásban (1998-2001).<sup>15/</sup>

A kiviteli tervek kidolgozása 1998-ban kezdődött meg Hegedűs Péter vezetésével. A tervezésben részt vett Hefkó Mihály és Jakab Csaba belsőépítész is, az épületgépészet egyes ágaival foglalkozó szakemberek sora mellett.

A tervezéssel szemben támasztott fontos követelmény volt, hogy az építkezés alatt a könyvtárnak, ha nem is zavartalanul, de működni kell. Ez a követelmény szakaszos kivitelezéssel teljesíthető. A szakaszolást egyébként a fokozatosan megnyíló beruházási keret is megkívánta. Az építkezés 1998 őszén indult meg a Baross utcai épület lebontásával, s még ez évben az új szárny szerkezetépítésének megkezdésével; az alapkövet 1999. január 29-én helyezte el Hámori József a nemzeti kulturális örökség minisztere és Demszky Gábor főpolgármester.<sup>16/</sup> Az első szakasz várhatóan 2000 őszére fejeződik be a Baross utcai új szárny, a felújított és átalakított Reviczky utcai épület, valamint a Wenckheim-palota egy részének megnyitásával; a második szakasz előirányzott befejezési időpontja 2001. december 31.

A következőkben Hegedűs Péter koncepcióját az engedélyezési terv alapján ismertetjük. Ez a koncepció sokat hasznosított az idők során készült elődtervekből, de igen sok ponton lényegesen meghaladta őket. Hegedűs építési kvalitásait igazolja a Békés Megyei Könyvtár épületéért kapott Ybl-díja. A könyvtár számára azonban elsősorban olyan erényei tették nagyon is kedves partnerré, mint a feladat iránti odaadása, a meglévő épületek értő-érző kezelése, jó team-szervező képessége, s nem utolsósorban az, hogy korábbi épületein „megtanulta” a könyvtárat, a könyvtárosi igényeket

építési igényekké volt képes változtatni. Vagyis ebben az esetben tényleg megvalósult, hogy ami jó volt a könyvtárosnak, az jó volt az építésznek is és viszont.

Persze ne felejtjük el, hogy most még csak tervekről beszélhetünk, még ha meg is kezdődött a kivitelezésük. A könyvtáros és az építész részéről az önkritika ideje majd 2001 után következik el, mint ahogy a használók, a könyvtárosi és az építési szakma kritikájának az ideje is.<sup>17/</sup>

Most annyit tehetünk, hogy először a koncepció fő vonásairól szólunk néhány magyarázó, indokló, védő szót, majd képzeletben szintenként bejárjuk az épületet.

### Háromból egyet

A feladat magját az képezte, miként lehet a meglévő, s egymástól eltűő épületeket egyetlen, szerves egységbe ötvözni. Az kezdettől fogva világos volt, hogy a Baross utcai telken álló épület lebontandó, hiszen ha megmarad, nem érhető el a minimálisan megkívánt alapterületi növekedés. Bálint Imre ugyan tett egy óvatos kísérletet e múlt századi lakóépület megőrzésére, illetve hasznosítására, de ez inkább csak gesztus volt a műemlékvédelem iránt, mint tényleges nyereség. A műemlékvédelem egyébként nem támasztott igényt a szinte romos állapotban lévő, különös értéket nem tartalmazó épületre: nem állt sem országos, sem helyi védettség alatt.

Különálló, alkalmatlan lépcsőházak, eltérő szintmagasságok nehezítették a tervező dolgát. A lehetséges megoldásra először Haije-Westendorp célzott: egy új függőleges közlekedő útvonallal tengely köré csoportosítani az épületszárnyakat, a szintek kiosztását – mint ahogy már Bálint is tette, – a Wenckheim-palotához illeszteni. Hegedűs is ebben az irányban indult el, csakhogy ő a lépcsőház helyének megválasztásával (a Reviczky utcai épület lebontott főlépcsőjének helyén) és nagyvonalú kialakításával tartalmilag és formailag egyaránt jobb megoldásra lett. A henger alakú lépcsőházban a nem húzott lépcsőfokok a közlekedőt úgyesen érkeztetik hol a Wenckheim-palota és a Baross utcai új szárny azonos magasságban lévő szintjeire, hol a Baross utcai szárny köztes szintjeire, hol pedig a Reviczky utcai épület szintjeire. A lépcső tehát az épületegyüttes középpontjától kissé a Reviczky utca felé húzva, a három szárny csuklójában helyezkedik el. A lépcsőhöz két nagy teljesítményű felvonó csatlakozik. Az új lépcsőház megteremtette a fő függőleges közlekedési útvonalat és helyének jó megválasztásával létrehozta az épületek szerves egységét is. A szolgálati közlekedést a régi személyzeti lépcsők szolgálják: a Wenckheim-palotában kettő ( egyikük mellett a szolgálati teher- és személylift), a Reviczky utcai épületben egy. A Wenckheim díslépcsője alkalmanként csak a palota első emeletén tartott rendezvényekhez vezet, s egyben kiállítási helyként is szolgálhat.

(Itt egy rövid kitérőt kell tennünk egy valóra nem vált kíváncsalom megemlékezésével. A könyvtár oldaláról felvetődött, hogy a pince vagy a manzárd szintjén célszerű lenne összekötni az új épületegyüttest a Pálffy-palotával, legalább a belső, szolgálati forgalom számára. A tervező ettől elzárkózott építészeti és műemlékvédelmi szempontokra hivatkozva, s kísérletet sem tett a megoldásra. A néhány világhírű, történelmi épületen edződött könyvtáros szem nem tudta teljes mértékben elfogadni, hogy megengedhetetlen egy látható elemmel összekapcsolni a két épületet, noha az még számára is nyilvánvaló volt, hogy igen nagy összegekre lett volna szükség a Reviczky utca alatt húzódó közművezetékek kiváltására.)

### Díszbejárat vagy főbejárat?

A másik döntő elem a nyilvános bejárat helyének megválasztása volt. Egyre nyilvánvalóbbá vált – s ezt Bálint és Haije-Westendorp tanulmánytervei is bizonyították, – hogy a Wenckheim-palota díszbejárata nem alkalmas az új könyvtár hatalmas forgalmának lebonyolítására, három ok miatt sem. Először is egy hosszan elnyúló, viszonylag keskeny épület forgalmának megszervezése csak igen rossz határfokkal lehetséges, ha a bejárat az épület egyik, ráadásul elkeskenyedő végére kerül. Másodsor a Wenckheim-palotában műemléki volta miatt, de térrendszere miatt sem lehetett volna megfelelő pontot találni a liftnek, ami nélkül pedig ma már elképzelhetetlen egy középület. A

harmadik körülmény az volt, hogy nem adódtak olyan terek a bejárat környékén, amelyek alkalmasak lettek volna, a feltétlenül oda helyezendő szolgáltatások számára.

Így erősödött meg az a gondolat, hogy a Wenckheim-palota kocsibejáróját kellene felhasználni a nyilvános főbejárat céljára. Emlékezzünk: az 1974-es Pomsár-féle koncepció a főbejáratot a Baross utca felől nyitotta volna. A helyzet azonban azóta megváltozott. A Reviczky utca a maga csillapított forgalmával felértékelődött, a Baross utca forgalma pedig szinte az elviselhetetlenségig megnőtt. Továbbá a Pálffy-palota könyvtári célra való igénybevételével logikusnak látszott az Ötpacsirta utca felé fordítani az új épületegyüttest. A Kálvin tér felől érkező gyalogosforgalom szempontjából is ez a kívánatosabb oldal. Végül a Reviczky utcai főbejárat számos, lényeges előnnyel rendelkezik: az épületbe az utca szintjén lehet belépni, a lefedett udvaron és a hozzá csatlakozó terekben bőséges helyük van a bejárárhoz csatlakozó szolgáltatásoknak (ruhatár, nyilvántartási-ellenőrzési pont, előtér-várakozó, kávéház-napilap olvasó), s a függőleges közlekedő útvonalhoz való közelségével alaposan megrövidülnek a vízszintes közlekedés útvonalai.

### **Mennyi a mennyi?**

Kényes kérdése volt a tervező munkának, hogy valójában mekkora hasznos alapterületre számíthat a könyvtár az épületegyüttesben. Bálint még a Wenckheim padlásának a beépítését is tervezte. Kérdéses volt az is, hogy a Baross utcai új szárnyban a felszín alatt egy vagy két szintet lehet-e építeni, s mekkora legyen a Reviczky utcai és a Baross utcai épület közötti belső udvar. Az e kérdésekre adott válaszoktól ezer, kétezer négyzetméter sorsa függött.

A tervező javaslatára a könyvtárnak le kellett mondania arról, hogy a Baross utcában két pinceszint legyen. Bár kivitelezése megoldható lett volna, a hordalékos talaj (volt Duna-meder!) miatt ez enormis költségekkel járt volna. A környező építkezések tapasztalatai igazolták a tervezői álláspontot. (Tegyük hozzá azt is, hogy a telek oldalvonalain álló két hatalmas épülettömeg további problémákat okozott volna.)

Nem valósult meg az a korábbi elképzelés sem, hogy a Wenckheim padlását is igénybe vegye a könyvtár nyilvános szolgálati vagy raktározási célra. Ennek egyik vonzereje az esztétikai élményt nyújtó fedélszék megmutathatósága volt. Kiderült azonban, hogy tűzvédelmi megfontolásból éppen ezt a faácsolatot kellett volna eltakarni. Így ez a terület egyelőre felhasználatlan maradt, részben a jelentős építési költségek miatt is. A padlásból most nem lett hasznosított tér, mindenesetre a távolabbi jövőben vele mint tartaléktérrel számolni lehet.

A korábbi tanulmánytervektől eltérően Hegedűs megelégedett a Reviczky utcai épülethez tartozó jelenlegi udvarral, s a Baross utcai telket az alagsorban és az első két földfelszíni szinten teljes egészében beépíti. (Feljebb aztán bővíti az udvar légterét egy félköríves kiváltással.)

Míndez azt eredményezte, hogy a szakmai programban előirányzott 2500-5000 négyzetméternyi raktári teret csak az alsó határértéken tudta biztosítani, ami nem nagy öröm. Ez azzal jár, hogy már a beköltözéskor a teljes raktárban tömör állványzatra van szükség az előirányzott egymillió kötetes kapacitáshoz.

### **Térszerkezet és tartalom**

A tervező két lényeges ponton a könyvtár eredeti elképzelésétől alaposan eltérően formálta meg a térszerkezetet, de nem tartott sokáig, hogy bizonyítsa ennek előnyös voltát. Ugyanis a könyvtár korábban úgy gondolkodott, hogy a Baross utcai telken egy meglehetősen zárt toronyraktár helyezkedjék el, amelynek legfeljebb északi traktusát venné igénybe irodák céljára. A Wenckheim-palota első és második emeletén (jelenleg raktári terek), valamint padlásterében pedig a nyilvános szolgálat bővüljön. E megoldás mellett az szólt, hogy a zajos és szennyezett Baross utca felé ne kerüljön nyilvános funkció (a raktári tereket pedig építészeti és épületgépészeti eszközökkel a lehető legteljesebben szigetelni lehet és kell is), a nyilvános terek bővülése zömmel az előnyösebb északi oldal felé történjék, a csendesebb és tisztább Reviczky utcában.

Az építész ezzel szemben azt javasolta, hogy a használat szempontjából értékesebb, alacsonyabban fekvő szinteket a Baross utcai új épületben az olvasószolgálat céljára hasznosítsák. A Baross utca felé eső traktus hang- és légszigetelése megoldható, s egyébként is az e célra igénybe vett három földfelszíni szint súlypontja az északi, az udvar felé eső traktusba helyezhető. Ugyancsak észak felé néz a következő szint galériáján kialakított olvasói övezet. Végül is a Baross utcai épületnek csupán a felső négy szintjére kerül raktár, s közülük a legalsón az említett olvasógaléria, az utolsó előttin pedig az irodai övezet kisebbik fele kap még helyet.

Ugyanakkor azt is javasolta, hogy ne bolygassuk meg a Wenckheim második emeletén megépített féltömör raktárat részint költségtakarékoságból, részint pedig azért, mert az e tereket bevilágító kör alakú ablakok aggályosak lennének az olvasótermi használat szempontjából.<sup>18/</sup>

Ennek a változtatásnak az eredményeképpen tehát nem kizárólagosan az új épületrészben kapott helyet az állomány, s a nyilvános szolgálat nem összpontosult a Wenckheimbe és a Reviczky utcai épületbe, hanem az épületegyüttes alsó szintjeit foglalták el a nyilvános terek, ráadásul úgy, hogy a nagyobb forgalomra számító és „zajosabb” szolgáltatások lejjebb, az elmélyült olvasáshoz, kutatáshoz szükséges „csendesebb” terek feljebb helyezkednek el, a raktári terek és az irodák pedig a legfelső szinteket foglalják el.

Két rövid szót megérdemel az is, hogy kielégítő elhelyezéshez jutott a Központi Könyvtárban eddig nem létezett gyerekszolgálat és a csak csökevényesen működő, közösségi-rendezvényi funkció. A gyerekkönyvtár a nyilvános szolgálat térrendszeréhez szervesen kapcsolódik, ugyanakkor „kuckó” jellege sem veszik el. A könyvtár rendezvényeit, kisebb csoportok foglalkozásait pedig a kávéház, mint előadó- és kiállítási terem, a díszlépcsőház, mint rövidebb kamarahangversenyek és kiállítások helyszíne, egy kb. húszfős szemináriumi szoba, egy klubként – esetleg – hasznosítható pincerész a díszlépcső alatt, valamint a Wenckheim első emeletén a középrizaliban elhelyezkedő nagy szalon, s esetenként a mellette lévő két kisebb szolgálja. (E három helyiség tartalék olvasóteremként is igénybe vehető.)

## VIRTUÁLIS SÉTA

Az épület építészeti tervei – remélhetőleg – magukért beszélnek. Ezért az alábbiakban csak néhány megjegyzést fűzünk hozzájuk, szintenként haladva az elképzelt épületben.

### Alagsor /1. szint/ I. sz. tábla

Itt található a garázs, amely egyben a teherszállítás fogadószintje is. Idáig érkeznek le – kivéve az új fölépcsőt – a függőleges közlekedési útvonalak, de végpontjaikat ajtó választja el a gépkocsitárolótól. (A két nagy nyilvános lift alkalmanként szolgálati célokra is használható.) A központi szociális helyiségek (öltözők, pihenők, teakonyha), anyagraktárak, épületgépészeti helyiségek mellett egy teakonyhával kombinált tanácsterem (amely a közösségi funkció céljára is igénybe vehető), az ún. irodalmi klub, a Wenckheimbe eső rendezvényi terek kiszolgáló helyiségei (ruhatár, dohányzó, mosdók) és a ruhatár alsó szintje (egy egészségügyi szobával) kapott még helyet az alagsorban.

A Reviczky utcai épületben jó helyet lehetett találni a számítógépes rendszer központi berendezéseinek; ez a pont a számítógépes hálózat kiépítése szempontjából is előnyösnek bizonyult. (Bár kérdéses, hogy ez az alapterület elegendő lesz-e a szerverek és perifériáik számára.)

### Földszint /2. szint/ II. sz. tábla

A földszinten négy bejárat nyílik. A főbejárat a Wenckheim-palota Reviczky utca felőli volt kocsibejárója. A két kapuszárny reggeltől estig nyitva lehet, mert mögötte üveges szélfogó épül. A Reviczky utca 3. sz. alatti épület kapuja gyakorlatilag használaton kívül lesz (lehetséges menekülő útvonal), mert a gyerekek is a főbejáratot fogják használni. A Wenckheim díszbejárata alternatív

bejáratként (és menekülő útvonalként) szolgál, csak a rendezvények közönsége számára. (Bár a közönség a főbejáraton keresztül is megközelítheti az előadótermet: az előadói-kiállítási terek zsilipszerűen képesek működni.) A szolgálati bejárat a Baross utcából nyílik: kocsilehajtó a garázsba és személybejárat a portásfülke mellett.

A főbejárat kapualjából jobbra az igazgatóság közelíthető meg, balra a ruhatár, melynek teréből rövid lépcső vezet le az alagsorba a ruhatár másik szintjére. (A mozgáskorlátozottak nyilván a felső ruhatárt használják.)

A párkánymagasságban lefedett udvar központi elosztó térként funkcionál azon túlmenően, hogy napi- és hetilapok olvasója, a kávézó fogyasztói tere, randevűk és beszélgetések színtere. Az elosztó térbe nyúlik be a központi nyilvántartó-ellenőrző pont, ahol a beiratkozás, a technikai tájékoztatás és a kölcsönzés történik. A kávéház leválasztható része az előadó- és kiállítóterem. A nyilvántartási pult előtt járószékkal is ellátott lépcső vezet a magassívszintre helyezett AVE-anyagok kölcsönzőjébe. Ez a szolgáltatás, amelynek korábban csak a csírája volt meg a Központi Könyvtárban, használatának jellege miatt került viszonylag elkülönülő térbe. A kölcsönző pult előtt elhaladva balra a lépcsőházon keresztül a gyerekrészlegbe érünk. A belső udvar teljes egészében a gyerekrészleghez tartozik; ezt az is hangsúlyozza hogy két terrakotta sárkány fogja őrizni a tervek szerint a gyerekek felségterületét. Jobbra a közhasznú információ terébe vezet az út. E szolgáltatás kereteit a már több mint tíz éve működő Közhasznú Információs Szolgálat alakította ki, s a mindennapok „túléléséhez” szükséges dokumentumok és információk mellett rekreációs olvasmányokat is kínál a legszélesebb közönségnek. Terében a prézens és kölcsönözhető anyag föltételezhetően egybeosztva jelenik meg. Északi üvegfalán keresztül kilátás nyílik a sárkányudvarra, a játszótérre.

A földszinten – az igazgatóságon kívül – csak az olvasószolgálathoz szorosan kapcsolódó munkahelyek kapnak helyet. A nyilvántartás a pult mögötti területen kívül a Baross utcára néző tekintélyes irodahelyiséget is magáénak mondhatja, a közhasznú tájékoztatás munkatársai közvetlenül a pult mögött, csak bútorzattal leválasztott térben dolgoznak, s a Baross utcai front magassívszintjén föltételezhetően a Központi Könyvtár adminisztrációja jut helyiségekhez.

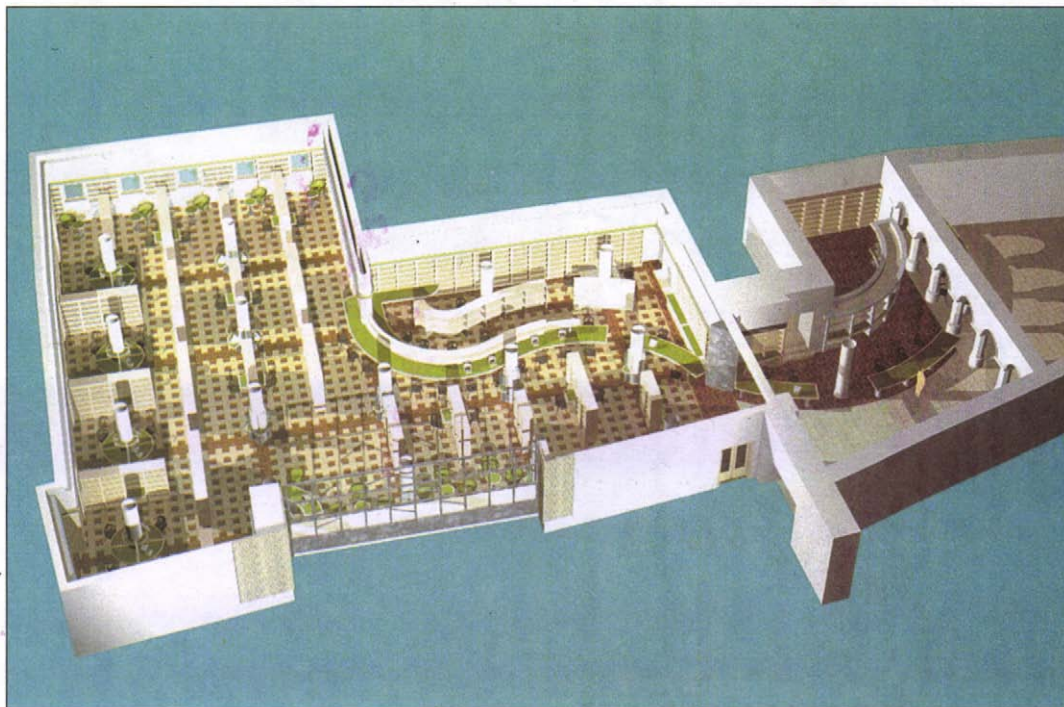
Említést érdemel a nyilvántartás és az érdemi tájékoztatás nagyvonalú, egymáshoz csatlakozó kialakítása. A pultok és a mögöttük lévő terek rátámaszkodnak a függőleges szolgálati személy- és teherforgalmi útvonalakra. A három épület csuklópontjában elhelyezkedő nyilvántartó-ellenőrző-tájékoztató funkciót ellátó pult – ha kisebb méretekben is, de ugyanezen a ponton, – megismétlődik a felső három nyilvános szolgálati szinten is.

A pulttal szemben találhatók minden szinten a mosdók, s előterükben a dohányzásra kijelölt helyiség.

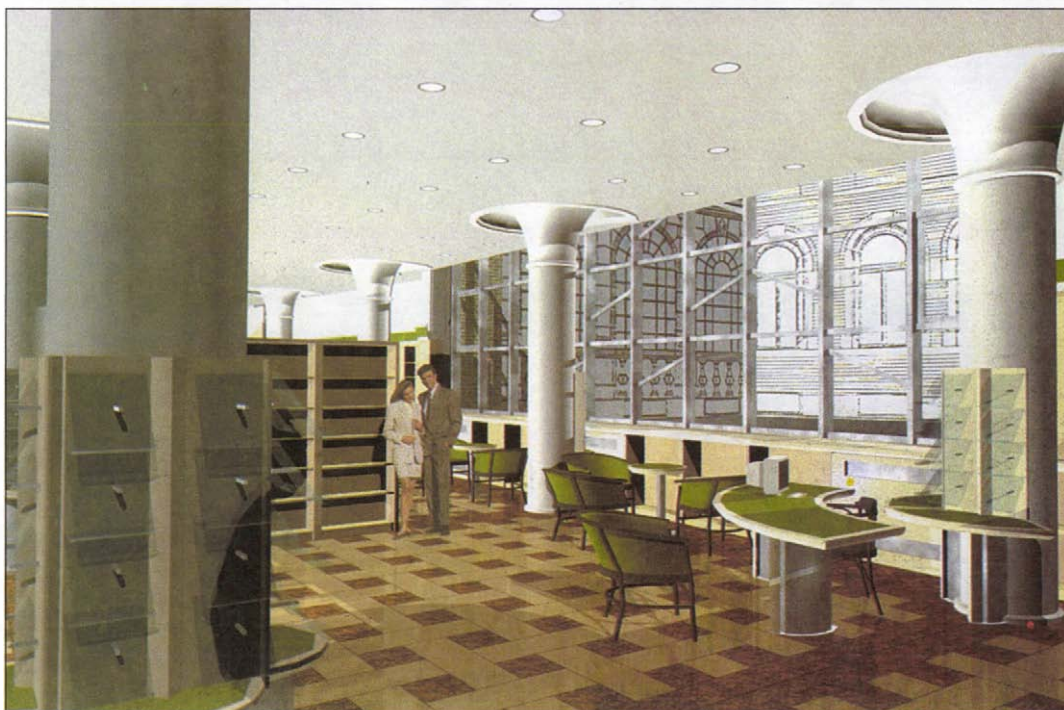
### I. emelet /3. szint/ III. sz. tábla

Ez a szint csak az új szárnyban és a Wenckheim-palota egy részén jelenik meg. A szabadpolcos kölcsönzési állományt fogadja be. A Wenckheimben lévő helyiségek tagoltsága javára válhat az anyag szakok szerinti felállításának. Ha netán nem lenne szükség a szemináriumi szobára, vagy a csoportokkal való foglalkozás esetleg máshol is megoldható, területén a szabadpolcos állomány bővíthető.

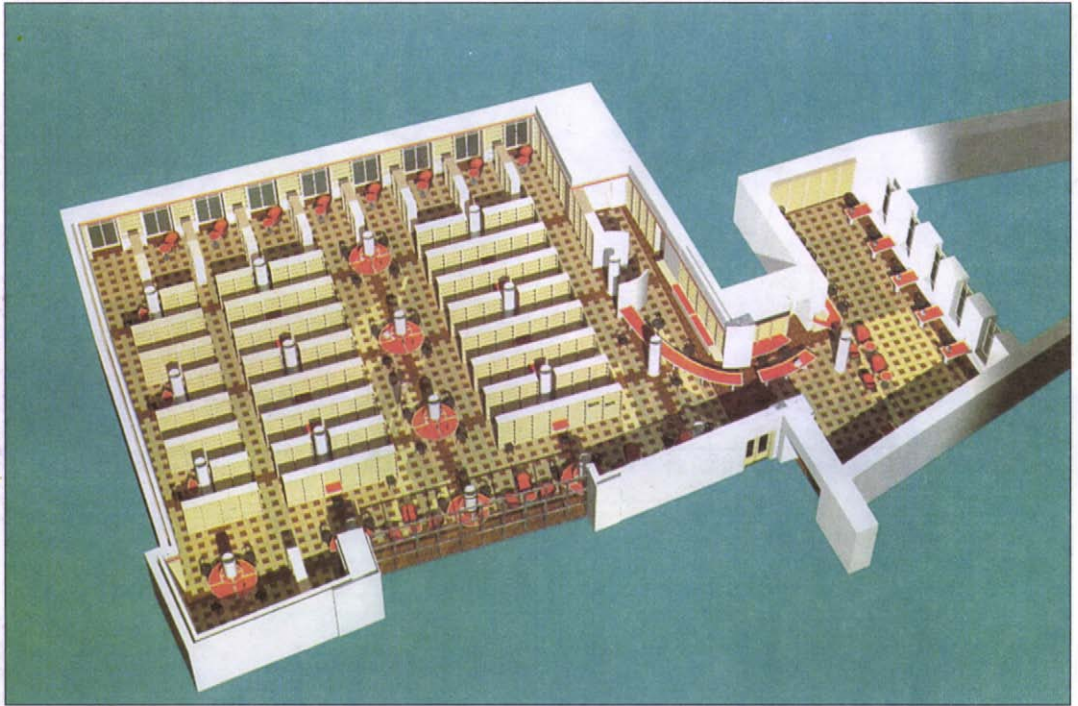
Itt jegyezzük meg, hogy a pultok mögötti térbe minden szinten technikai felszerelés (pl. nyomtatók, CD-ROM lejátszók stb.) és munkahelyek telepíthetők. A Baross utca felé eső sarokba hol iroda, hol teakonyha kerül. Tapasztalatunk szerint ugyanis a helyileg kialakult szokásoknak egy ekkora méretű könyvtárban inkább megfelel a munkahelyekhez közelebb eső, több kisebb teakonyha, mint egy központi nagy étterem. (Lehet, hogy nem ez az optimális megoldás, de a szokás nagy úr, s a menedzsment fontos szempontja a jó munkahelyi közérzet.)



Baross utcai szárny, földszint. Axonometrikus kép.



Baross utcai szárny, földszint. Perspektivikus kép.  
(A háttérben a Reviczky utcai épület)



Baross utcai szárny, I. emelet. Axonometrikus kép.



Baross utcai szárny, I. emelet  
A kölcsönzési részleg belső udvar menti sávja.

## II. emelet /4. szint/ IV. sz. tábla

Ez a szint az olvasótermek gyűrűjét foglalja magába, a jelentős mértékben megnövelt olvasói helyekkel és prézens állománnyal. A liftből és a lépcsőházból kilépő olvasó a tájékoztató pult elé érkezik, majd az előtt elhaladva az általános tájékoztatói részleg olvasóterébe ér. Itt vannak elhelyezve a bibliográfiák, általános lexikonok, enciklopédiák, szótárak és az egyéb, szakokba nem sorolható, vagy itt is szükséges szakapparátus. (Ez a tér korábban a folyóirat-olvasóterem célját szolgálta.) A következő három teremben (korábban nagyolvasó, katalógusterem, tájékoztató) a történelmi, földrajzi, művészettörténeti, természettudományos anyag található. A középrizalitban lévő térbe állomány nem kerül, mert előadóteremként is funkcionál; olvasási célra csak tartalékként vehető figyelembe. (Az épület adottságai egyébként lehetővé teszik, hogy esetenként e teremhez legyen kapcsolva a két szomszédos helyiség is anélkül, hogy a könyvtár használatát zavarná a rendezvény.) A társadalomtudományi szakok a Reviczky utca felé eső három helyiséget kapják a Wenckheim-palotában, sőt az 5. szint egyes részei is ezt a tudománycsoportot szolgálják. Vitán felül áll, hogy a szolgáltatás súlypontja a szociológiára esik a könyvtár országos szakkönyvtári funkciójából következően, ugyanakkor azonban a többi társadalomtudomány részben határterületként, részben önállóan az eddigénél jóval gazdagabban jelenhet meg. Ebbe a három terembe tartozik a sarokszobán kezdve a Budapest Gyűjtemény volt olvasóterme, s egységes térré összevonva a korábbi szociológiai olvasóterem két szobája a régi raktár utcai traktusával.

Az olvasótermi gyűrű a Reviczky utcai épületben folytatódik, mégpedig az irodalmi és nyelvészeti olvasóteremmel, és a Baross utcai szárnyban a folyóirat-olvasóteremmel. Ez utóbbinak az az új vonása, hogy a kurrens számok mellett módot nyújt a legkeresettebb folyóiratok és hírlapok visszamenőleges évfolyamainak szabadpolcos elhelyezésére, ami mind a használatot, mind a kiszolgálást egyszerűsíti. A nyitott belső udvar felé eső olvasótermi sávot félkörben galéria övezi, ami magasztja a kissé alacsony teret.

A cédulakatalógusok – ameddig szükség van rájuk, – a tájékoztató pulthoz közel, a Wenckheim-palota Reviczky utcai szárnyának udvari traktusába kerülnek. (Korábban szabadpolcos raktár.) A távolabbi jövőben egyébként ez a tér is az olvasótermek közé sorolható. A tájékoztató könyvtárosok közös munkaszobát kapnak teakonyhával az irodalmi szakolvasóterem mellett.

## III. emelet /5. szint/ V. sz. tábla

Az 5. szinten ugyancsak tájékoztató pult fogadja az olvasót. Ez a pult szolgálja ki a társadalomtudományi szakolvasóteremnek ide telepített részeit: az olvasógalériát a folyóirat-olvasó fölött, a Wenckheim-udvar felé eső, korábbi raktárteremben kialakított olvasótermeket, valamint a Reviczky utcai traktusba benyúló olvasógalériát. Kérdéses egyelőre, hogy maga a szociológiai szakirodalom kap-e helyet ezekben a terekben, mint amelyek viszonylag a legnyugodtabb körülményeket biztosítják a kutatáshoz, s ugyanakkor jó kapcsolatuk van egyéb fontos szolgáltatásokhoz (folyóiratok, Budapest Gyűjtemény, egyéb társadalomtudományi szakok, általános tájékoztatás), vagy pedig más szakokat és szolgáltatásokat fogadnak be.

A szint túlnyomó részét a Budapest Gyűjtemény foglalja el. A jóval nagyobb tér valószínűleg kárpótolja a gyűjtemény használóit a megszokott, Thék-féle enteriőr (amit most a társadalomtudományok kaptak meg) elvesztéséért. Gyakorlatilag azonos szintmagasságban helyezkedik el a Reviczky utcai épület II. emelete és a Baross utcai épület 5. szintje, csak egy rövid rampára van szükség kiegyenlítésükre. Ez megkönnyíti a tömör raktárból való kiszolgálást, s egyáltalán a gyűjtemény kezelését, noha a munkahelyeknek csak egy része kerül az olvasói tér és a raktár közé eső helyiségbe.

#### IV. emelet /6. szint/ VI. sz. tábla

A Baross utcai szárnyban tömör raktár, a Wenckheim-palotában féltömör raktár foglalja el a szintet. Ugyanakkor a raktári személyzet számára munka- és tartózkodó helyiségeket is lehetett tervezni. Valamennyi lift és lépcső felérkezik erre a szintre, de természetesen a főlépcsőház és a két nyilvános lift a nyilvános forgalom elől itt már le lesz zárva.

#### V. emelet /7. szint/ VII. sz. tábla

A szint nagyobb részén munkahelyek, kisebb részén tömör raktárak helyezkednek el. A Baross utcai és a Reviczky utcai szárny között itt nincs szintkülönbség, így egyszerűnek látszik az egyelőre érvényes betelepítési rendet (gyarapítás és feldolgozás az utóbbiban, szociológiai dokumentáció és helyismereti feltárás az előbbiben, közöttük a számítógépes részleg) a későbbiekben esetleg módosítani. Megjegyzendő, hogy a nagyteres irodai övezet a munkatársak egyetértésével találkozott.

#### VI. emelet /8. szint/ VIII. sz. tábla

A 8. szintre már csak raktárak kerültek, főként tömör állványzattal. Az alagsoron túlmenően természetesen más szinteken (6-7-8. szint) is megjelennek az épületgépészet helyiségei.

### UTÓSZÓ

Áttekintve még egyszer az újonnan létrejövő épületkomplexum terveit, első pillantásra nemigen látszanak tükrözni a modern könyvtárépítészet elveit, különösen ha egy olyan könyvtárral hasonlítjuk össze, mint pl. a hágai Városi Könyvtár. Lehetséges, hogy a Wenckheim-palota és a Reviczky utcai épület megtartása túl sok engedményt követelt a funkcionalitás rovására. Ennek ellenére véleményem szerint nem lesz nehezebb vagy bonyolultabb ennek az épületnek a használata és működtetése, mint egy hasonló nagyságrendű, vadonatúj épületé. A közlekedési utak vezetése, a szolgáltatások térbeli elrendezése és könnyű megközelíthetősége megfelelő feliratozással és a számítógépes technológia alkalmazásával megkönnyíti a használót és a könyvtáros dolgát. Leginkább még a flexibilitás elvének érvényesülése hagy kívánnivalót maga után, de ez újabban mintha veszített volna korábbi súlyából. Bizonyos alapfunkciók helyét hosszabb távra is ki lehet, sőt ki kell jelölni, s e tereken belül lehet a változó igényeknek megfelelően az alapterületet és az elrendezést változtatni. Egyébként az épület adottságai a funkciók közötti átcsoportosítást is lehetővé teszik. Nincs akadálya annak, hogy pl. a munkaövezetet a 7. szintről kiköltöztetve helyén akár raktárat, akár olvasói teret rendezzen be a könyvtár. A Reviczky utcai épület terei bármikor más szolgáltatásokat is befogadhatnak. És így tovább. A szükséges változtatásokról való gondolkodás már ebben a stádiumban is felmerült. A könyvtárnak szembe kell néznie azzal, ha az egész hálózat számára központi beszerzést és feldolgozást akar megvalósítani, akkor a Központi Ellátó Szolgálat bizonyos feladatainak is a Központi Könyvtárban kell helyet biztosítania. (Ez természetesen a munkaszervezetre is kihatással lehet.)

A tervezés és a kivitelezés lényegi eleme a belsőépítészeti megformálás. Hefkó Mihály és Jakab Csaba (az utóbbi a gyerekrészlegért felelős) munkáját most nem ismertethetjük, mert egyrészt a tervek még nem nyerték el minden helyiségben végleges formájukat, másrészt a belsőépítészet jellegzetessége, hogy a végeredményre még kevésbé lehet következtetni a tervekből, mint az építészet esetében.

Az épületkomplexum működésének másik lényeges feltétele az épületgépészet. A használói és az üzemeltetői igények egyre nőnek, a költségvetés határai relatíve pedig egyre szűkülnek. Ilyen körülmények között kellett takarékos, de kielégítő megoldásokat és berendezéseket találni az energiaellátásra, a világításra, a fűtésre és hűtésre, a légtechnikára, a telekommunikációra, a tűz- és vagyonvédelemre, a biztonságtechnikára, a hang- és videorendszerekre. A számítástechnika ma már

szinte éppen olyan szerves része az épületnek, mint a könyvtári technológiának, s vele összefüggésben kell megtervezni ezt is. Mindezek akár vázlatos ismertetése is meghaladja e dolgozat kereteit.

Mint ahogy külön dolgozatot érdemel az új épületre történő szakmai felkészülés is. Nem csak szolgáltatásaiban, de egész működésében megújult könyvtár fog az olvasók rendelkezésére állni a következő évezred első századában. Az új épület adottságai és egy integrált számítógépes rendszer alkalmazása kihat a könyvtár szervezetére és technológiájára, összefüggéseire a hálózati tagkönyvtárakkal, valamint a magyar és külföldi könyvtárüggyel, s olyan, nehezen azonosítható jellegzetességeire, mint az általános atmoszféra, szolgáltatási stílus és az egyes részlegek lokális hangulata. A jó és alapos előkészületek döntik el ezek minőségét. Rengeteg tennivaló van a meglévő állomány átszervezése, új állományrészek kiépítése, a számítógépes rendszer bevezetése, az egyes szolgáltatások, szakolvasótermek működési rendjének kialakítása stb. stb. terén.

A tervek az előkészületi munkálatok során nyilván változnak. Amit a fentiekben mondtunk, az egy bizonyos elképzelést tükröz, amely korántsem szentírás. Ami magukat az építészeti terveket illeti, ott kevés vagy semmi változás várható, az egyes terek, helyiségek rendeltetése azonban módosulhat, hiszen kevés könyvtár költözött be ugyanúgy új épületbe, ahogyan az a tervekben legelőször megfogalmazódott. E változásokról, s a működését megkezdő új könyvtár tapasztalatairól majd hamarosan, néhány év múlva kaphatnak beszámolót évkönyvünk olvasói.

Budapest, 1999. október 18.

Papp István

## Jegyzetek

- 1/ Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. 1966. 324 p. 14 t.  
A FSZEK 1945-ig tartó történetének leírásában esik szó az elhelyezés kérdéseiről is, mind a tényleges otthonokról, mind a tervekről.  
Gárdonyi Albert – Kelényi B. Ottó: A Fővárosi Könyvtár története. = A Fővárosi Könyvtár Évkönyve. I. 1931. Bp. 1932. 35-55. p.  
Részletes és tárgyilagos ismertetése a könyvtár által elfoglalt épületeknek, a Wenckheim-palota átépítésének elemző bemutatásával. Az évkönyv 211. lapján található az alaprajzok.
- 2/ Pomsár János – Péterfia Borbála: Építészeti műleírás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Könyvtárrekonstrukció tan. tervéhez. 1974. Bp. 14 lev.  
A tervezett épülethez a FSZEK kidolgozta funkciótervét és szakmai építési programját. Ld. a Könyvtári Híradó 1974. augusztusi és szeptemberi számában az igazgatósági ülésekről szóló beszámoló.
- 3/ Eltér István – Miklós Balázs – Péterfia Borbála – Pomsár János: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Elhelyezési tanulmány. Buváti, 1978. Bp. 91 lev.  
Az 1977-en kidolgozott szakmai program alapján négy lehetőséget vizsgált meg az építészeti team:
  1. a Múzeum u. – Baross u. és a Baross u. – Üllői út sarkán álló két telken, valamint a Wenckheim-palota és a Baross utca 18.sz. épület felhasználásával /19 303 m<sup>2</sup> + 7018 m<sup>2</sup>/,
  2. a Mártírok útja és a Rómer Flóris u. sarkán álló telken, s számolva a Wenckheimmel és a Baross utcai épülettel /17 003 m<sup>2</sup> + 7018 m<sup>2</sup>/,
  3. az Őrs vezér téri városközpontban, a Kerepesi út mellett /25 972 m<sup>2</sup>/,
  4. az Óbudai városközpontban a Szőlő és a Kiscelli utcában /21 400 m<sup>2</sup>/.
- 4/ Pomsár János – Péterfia Borbála – Miklós Balázs: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épületei. Fejlesztési cél és magasépítési tanulmányterv. Buváti, 1979. Bp. 41 lev.  
Az Őrs vezér téren egy 14 938 m<sup>2</sup>-es, a Kálvin téren egy 12 098 + 3127 (Wenckheim-palota) m<sup>2</sup>-es épület állt volna; mindkét változatot kiegészített volna a Bökényföldi úton egy 6882 vagy 6138 m<sup>2</sup>-es szolgáltató ház.  
A Könyvtári Híradó 1978. január-márciusi száma szerint (beszámoló az igazgatósági ülésekről) a könyvtár vezetése Maruszki Józsefet bízta meg a szakmai előkészítő munkák megszervezésével és koordinálásával. Ennek keretében egy angliai tanulmányutat is szerveztek, elsősorban az akkor még újnak számító birminghami Városi Könyvtár megtekintésére.  
Papp István: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár új épületének szakmai programja. /Szempontok a tervtanulmányokhoz./ Bp. 1978. 15 lev. Kézirat, FSZEK Budapest Gyűjtemény.  
Ezt az írást csupán azért hivatkoztuk meg, hogy egyfelől érzékeltessük, a szerző mikor találkozott először a problémával, másfelől dokumentáljuk, honnan indult és hová érkezett. /V.ö. pl. a Wenckheim-palota könyvtári alkalmatlanságáról mondottakat későbbi álláspontjával./
- 5/ Bálint Imre: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bővítése. Tanulmányterv. Lakóterv, 1988. 20 lev.

- Papp István: Bevezetés a tervrajzok tanulmányozásához. Könyvtári Híradó, 1988. 12. sz. 4-6. p.  
 Bálint Imre tanulmánytervének ismertetése.
- 6/ Haije-Westendorp, W.: Town Library of Budapest. 1994. Sept. 12 lev.  
 A tanulmányterv a Provinciale Bibliotheekcentrale Gelderland /Arnhem, Hollandia/ által szervezett program keretében készült.
- 7/ „Ezt most meg lehet csinálni.” Újabb beszélgetés Szabó Béla Istvánnal a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottságának tagjával. Könyvtári Híradó, 1992. 11. sz. 1-4. p.  
 Ez esetben az idő sürgetése miatt az építészeti tervezés megelőzte volna, vagy legalábbis párhuzamosan folyt volna a szakmai program kidolgozásával. Ez ellen hangoztatta fenntartásait Papp István: Személyes „megszóllítás” címén. = Könyvtári Híradó, 1992. 12. sz. 3-4. p.
- 8/ Sallai István: Tartozásaink Szabó Ervinnek. = Valóság, 1979. 3. sz. 32-42. p.
- 9/ A Könyvtári Híradó 1974. március-áprilisi száma egy összdolgozó értekezletről szóló beszámoló keretében megemlíti a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának határozatát az 1990-ig szóló, hosszú távú népgazdasági tervről, amely a közművelődés távlati fejlesztési tervében szerepelteti a FSZEK Központi Könyvtára bővítését is.  
 Kiss Jenő: Mérlegen. = Könyvtáros, 1985. 9. sz. 507-513. p.  
 Az írás abból az alkalmából született, hogy a Fővárosi Tanács V.B. 12 év után 1985. január 8-án újra napirendjére tűzte a FSZEK ügyét. A beszámoló leszögezte, hogy valamennyi terv, elképzelés megvalósításának egyik alapfeltétele a Központi Könyvtár elhelyezési gondjainak megoldása. Ennek megfelelően a Végrehajtó Bizottság alternatív javaslatot kért a könyvtártól  
 a/ a jelenlegi épület bővítéssel egybekötött felújítására,  
 b/ új épület emelésére.  
 A költségbecslést is tartalmazó tanulmánytervek ugyan határidőre elkészültek, de a további munkálatokra a tanácsi rendszer idején már nem került sor.  
 Feladatterv. A Kulturális Bizottság 1992. október 13-i ülése határozatainak végrehajtására. = Könyvtári Híradó, 1992. 12. sz. 1-2. p.  
 Az építkezés ügyét a Fővárosi Önkormányzat 1992-ben vette ismét elő. Megállapította egy új Központi Könyvtár létesítésének szükségességét, s felkérte a könyvtár vezetését, készítse el egy mintegy 25 000 m<sup>2</sup>-es épület építészeti tervezéséhez szükséges szakmai funkcionális tervet.
- 10/ A FSZEK Központi Könyvtára koncepciójának érlelődését mutatják az alábbi dokumentumok:  
 A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtár alapfunkcióiról. Vitaanyag. Bp. 1988. ápr. 14. 17 p.  
 A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára alapfunkcióiról. Vitaanyag 2. Bp. 1988. okt. 19. 18 p.  
 Papp István: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár alapfunkcióiról. = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve XXII. 1985-1986-1987. Bp. 1991. 38-51. p.
- 11/ A Központi Könyvtárra vonatkozó koncepció a könyvtár egészét átfogó innovációs folyamatba illeszkedett bele.  
 Az ezzel foglalkozó fontosabb dokumentumok:  
 A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár stratégiai terve /1991-1995/. Tervezet. Bp. 1990. 26 p.  
 Alighanem az első hazai stratégiai terv a könyvtárügy területén az öt éves középtávú tervek után.  
 A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár stratégiai céljai és elsőbbségei az 1990-es évekre. 2. sz. változat. Tervezet. Bp. 1991. 13 p.  
 Ez a dokumentum a Könyvtáros c. folyóirat 1991. 10. számában is megjelent az 580-587. lapon.  
 A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szakmai koncepciója. Tervezet. Összeáll. Papp István. Bp. 1993. 46 p.  
 Papp István: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ma és holnap. = Könyvtári Híradó, 1996. 12. sz. 4-6. p.
- 12/ Papp István: Szabadpólc a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központjában. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1993. szept. 22-28. p.
- 13/ Könyvtár a Wenckheim-palotában. Szerk. Horváth Tímea. Bp. 1995. 45 p.  
 Angol és német nyelven is.  
 Ismét utalnunk kell az 1/ sz. jegyzetben említett Gárdonyi – Kelényi írásra.
- 14/ A Központi Könyvtár elhelyezésére vonatkozó szakmai program érlelődését az alábbi dokumentumok tükrözik.  
 Papp István: Can a librarian accept an old building? = Adaptation of buildings to library use. Proceedings of the Seminar held in Budapest, June 3-7, 1985. Ed. By Michael Dewe. München etc. 1987. K.G. Saur. 58-71. P.  
 Közvetlenül ugyan nem foglalkozott a FSZEK Központi Könyvtárának épületével, de a szeminárium és a dolgozat érintett néhány fontos kérdést korábban más funkciókat szolgáló épületek könyvtári célokra való hasznosításával kapcsolatosan.  
 Papp István: A Fővárosi Szabó Ervin központjának elhelyezése. Bp. 1987. 9 lev.  
 A FSZEK irattárában a 866/1987. sz. alatt.  
 Papp István: Újra napirenden: három épület a Központi Könyvtár számára. = Könyvtári Híradó, 1988. 2. sz. 1-3. p., 3. sz. 4-5. p.  
 Papp István: Elmozdultunk a holtpontról. Aktuálissá vált a Központi Könyvtár betelepítésének újragondolása. = Könyvtári Híradó, 1989. 7-8.sz. 1-8. p.  
 Papp István: Újabb lépés előtt a Központi Könyvtár rekonstrukciója. = Könyvtári Híradó, 1991. 12. sz. 5-6. p.  
 Papp István: Szakmai program a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára új székházához. Bp. 1995. 13 lev. Kézirat, FSZEK irattár.  
 Papp István: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára új székházának szakmai programja. 1997. 14 p.

Megjelent a Könyvtári Híradó 1997. 4. sz. 2-6. p. és 6.sz. 1-5. p. is.

A fenti dolgozatok ugyan egy szerző nevét viselik, a bennük foglaltak azonban a könyvtár egész kollektívája, különösen az intézet és a Központi Könyvtár vezető munkatársai közös gondolkodásának, munkájának és erőfeszítéseinek gyümölcse.

Karbach Erika – Nagy Anna – Sándor Tibor: Ha kedd van, akkor ez. Útibeszámoló. = Könyvtári Híradó, 1998. 6. sz. 6-11. p.

A kiviteli terveket előkészítendő németországi és hollandiai tanulmányúton vett részt a könyvtár öt munkatársa; a szerzők mellett Deák Sándor és Pauza István. Elkísérte őket Hegedűs Péter építész-tervező is.

Papp István: WPR = Wenckheim-palota rekonstrukciója. = Könyvtári Híradó, 1998. 7-8. sz. 1-2. p.

Beszámoló az ún. WPR munkabizottság tevékenységéről.

15/ Ld. Az 1531/1997 (X.30.) Főv. Kgy.h. a nályázatról ill. az 1998. évi V. törvény a helyi önkormányzatok 1998. évi új címzett támogatásáról . (Kihirdetve 1998. február 27.) A beruházás engedély okiratát az 588/1998 (IV. 30.) Főv. Kgy.h. számú határozatával hagyta jóvá a Fővárosi Közgyűlés.

16/ WPR: immár elkezdődött. = Könyvtári Híradó, 1999. 2. sz. 1. p.

17/ A Hegedűs Péter által készített engedélyezési tervről Hajje-Westendorp /ld. 6. sz. jegyzet/ írt elismerő kritikát /Könyvtári Híradó, 1997. 12. sz. 11-12. p./.

18/ A féltömör raktár elkészültéről a Könyvtári Híradó 1977. ápr.-jún-i száma ad hírt a 43-44. lapon az igazgatósági ülésekről szóló beszámolóban.

## "FEHÉRHAJÓBÓL ÖTPACSRITA"

### Új otthonában a Zenei Gyűjtemény

A Zenei Gyűjtemény 1964 május 30-án a belváros szívében a Fehérhajó utcában nyílt meg a főváros első nyilvános zenei könyvtáraként és „Fehérhajó” néven vált ismertté a zenészek és a zenekedvelők körében. A történetében bekövetkezett nagyobb eseményekről a könyvtár évkönyve rendszeresen tudósított. A megalapításkor Marót Miklós és Szalai Ágnes tollából jelent meg tanulmány *Tervek, gondok és megoldások zenei könyvtárunk felállításánál* címmel. „A zenei könyvtár célja: - írják a szerzők - a városi könyvtár szolgáltatásait kiterjeszteni a zenével hivatásosan vagy kedvtelésből foglalkozó lakosság ellátására zeneművekkel, azaz kottákkal és zenei szakirodalommal”.<sup>1/</sup> A tizedik évfordulójára készülő zenei könyvtár állományáról, a gyűjtemény összetételéről és a zenei könyvtárak szakmai gondjairól, eredményeiről számolt be az évkönyv 1972-73-as kötetében Szalai Ágnes.<sup>2/</sup> A harminc éve működő gyűjtemény életéhez, szolgáltatásaihoz kapcsolódott 1994-ben Breuer János „*A Szabó Ervin Könyvtár zenei gyűjteményének hasznáról*” című írása.<sup>3/</sup> Az ismert zenetörténész a használók oldaláról mutatta be a gyűjteményt.

Az 1998-as évben nagy fordulóponthoz érkezett a Zenei Gyűjtemény, fennállásának történetében immár harmadszor. Szép, tágas, elegáns palotába költözött a Fehérhajó utcából, ahol már-már megoldhatatlan raktározási gondjai voltak. A Pálffy palotában való elhelyezkedésről, megújult szolgáltatásainkról szeretnék beszámolni az évkönyv olvasóinak.

Kodály Zoltán 1964-ben a megnyitó alkalmából ezeket a szavakat írta az emlékkönyvbe: „A zenei könyvtár megnyitását örömmel üdvözlöm. Kívánom, legyen olvasója is annyi, hogy mihamar szűknek bizonyuljon”. Alig tíz év telt el és ez bekövetkezett: mind az állomány, mind a szükséges szolgáltatások megtöltötték a rendelkezésre álló teret. Először 1982-ben sikerült növelni a könyvtár területét. Az alapterület növekedése lehetővé tette a fonotéka megnyitását. A zenehallgatás bevezetésével lett teljeskörű a zenei könyvtár szolgáltatása a Fehérhajó utcában. A kilencvenes évek derekára a folyamatosan gyarapodó gyűjtemény számára már a megnövekedett hely sem volt elegendő. A Fővárosi Közgyűlés 1995-ben határozatot hozott arról, hogy az Ötpacsirta utca 4. szám alatti Pálffy palotát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár használatába adja.<sup>4/</sup> A határozat alapján a könyvtár vezetősége úgy döntött, hogy a Zenei Gyűjteményt és a Gazdasági Igazgatóságot helyezi el ebben az épületben. A palota felújításához szükséges összeg nagy részét a Fehérhajó utcai helyiségek eladásával tudta csak biztosítani a könyvtár. Ez azt jelentette, hogy kétszeri költözést kellett vállalnunk. 1996-ban kiköltöztünk a Fehérhajó utcából, és a palota rekonstrukciója idején átmeneti helyen, részleges szolgáltatással dolgoztunk. Az állomány legfrekvenciáltabb részét, a kottatárat az Ilka utcában – egy volt fiókkönyvtárban - helyeztük el, és továbbra is kölcsönöztünk. A zenehallgatásról és a zenei szakkönyvek használatáról azonban két évre le kellett mondania olvasóinknak. A helyzetet nehezítette, hogy a Zenei Gyűjtemény tizenegy hónapig tartó tatarozás után csak nemrégiben, 1994 szeptemberében nyitott ki újra.

A majdnem két évig tartó viszontagságos időszak után 1998. októberétől a gyönyörű, francia későbarokk-rokókó Pálffy palotában várjuk ismét látogatóinkat, régi és új olvasóinkat, és mindenkit, aki zenével foglalkozik, a zene iránt érdeklődik.

### ÚJ OTTHONUNK A PÁLFFY PALOTA

Az épületet, ahol otthonra leltünk, 1867-ben gróf Pálffy Pál özvegyének megbízásából Ybl Miklós tervezte. Az Ötpacsirta és Reviczky utca sarkán álló palota a 19. század második felében kiépült belső-józsefvárosi mágnás negyed egyik jeles darabja. A XV. Lajos korabeli stílusban épített palota különleges helyet foglal el - "külön szólam" - Ybl Miklós életművében. Az előkelő tartózkodással, csak az arányokat mérlegelve épített palota a 18. századi párizsi főúri 'hótel'-okat mintázza. Feltételezhetően a grófné kérésére a mester a francia rokokóra jellemző módon a pompát kizárólag az épület belsejében fejtette ki. Az épület kívülről minden díszről mentes. Ez a megoldás illeti Pálffy

Pálné özvegyi státusához, befelé forduló életmódjához. Érdekes és szokatlan megoldás a saroknégyszögben elhelyezett franciás előkert. Ettől a palota világosabb, levegősebb és elegánsabb lett. Vannak az épületnek a rokokótól eltérő stílusjegyei is, például a neoreneszánsz kapubejárat vagy a mellékszárny félköríves vakárkádorsora, ami klasszikus motívum, inkább kelt olasz, mint francia reminiscenciákat<sup>51</sup>

A palota földszintjén és első emeletén lakott a grófi család. A földszinten helyezkedett el az ebédlő, a szalon, és a grófné szobája, az emeleten voltak a hálószobák és a gyermekek szobái. A második emeleten és a manzárdban kiadó lakrészek voltak. Ezeket, a kor szokása szerint, arisztokrata fiatalembereknek adták bérbe. A belső udvarból külön lépcsők vezettek a fenti szintekre. A jobboldali szárnyban istálló is volt. A lovakat azonban a közvetlen környezet nem fogadta szívesen, feljelentés miatt az istállót át kellett építeni.

A Pálffy család 1937-ig lakta a palotát, ezután folyamatosan ápolónőképző működött itt. Az épületet több alkalommal átalakították, 1944-ben súlyosan megsérült. Nagyobb felújítást 1964 és 1969 között végeztek.

Az 1996-ban elkezdett rekonstrukció során Hegedűs Péter építész az eredeti, Ybl Miklós által megrajzolt állapot visszaállításához ragaszkodott. A műemlék jellegű épület minden szépségét visszaállították, megőrizték.

A könyvtár berendezése Hefkó Mihály belsőépítész ízlését dicséri. A palotát a Szépművészeti Múzeumtól és a Budapesti Történeti Múzeumtól kölcsönzött műtárgyak díszítik. Tizenöt festményt kaptunk a Balló féle eredeti méretben készült másolatokból. Nyitásra ezek közül ötöt tudunk restauráltatni, amelyeket a következőképp helyeztünk el: az előtérben Nicolas Maes *Ablakon kitekintő lány*, a kölcsönzőben Rembrandt *Hendrickje az ablaknál*, a kandalló felett Tiziano *Koncert a szabadban*, az udvar felőli oldalon Frans Hals *Férfi nemezkalappal* és Van Dyck *A mester felesége gordonkával* található. Az emeleti előtérbe Danhauser féle másolat került, *Brescia Szent Jusztina az egyszarvúval*. A Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumából két környezetünkbe illő órát kaptunk kölcsön. A földszinti terembe elhelyezett barokk bronz álló óra a királyi palotából származik.

## A GYŰJTEMÉNY ÉS SZOLGÁLTATÁSOK ELHELYEZÉSE A PALOTÁBAN

A mintegy negyvenháromezer kottával, tizennégyezer hangzó dokumentummal és tizennyolcezer kötet könyvvel rendelkező Zenei Gyűjtemény a Pálffy palota földszinti és első emeleti termeit vette birtokba. A Fehérhajú utcai 342 négyzetméter helyett most közel 1300 négyzetmétert. A földszintre a könyvtár tájékoztató apparátusa, a kézikönyvek és a folyóiratok, az emeletre a kölcsönözhető állomány került. A könyvtárba belépőt az oszlopos csarnokban a hangverseny-zongorát imitáló információs és beiratkozó pult fogadja. (Ld. IX. sz. tábla) Innen két irányba oszlik a forgalom, a tükrös terembe és az emeletre. A terem kisebbik részében, a volt ebédlőben helyezkedik el a kölcsönző pult. A kölcsönzés még a hagyományos módon, a megszokott kétkártyás rendszerrel történik, de a pult tervezésénél már a számítógépes kölcsönzésre készült a belső építés. A tájékoztatáshoz rendelkezésünkre áll a kották hagyományos katalógusa és a számítógépes adatbázisok.

A földszinti terem nagyobbik része az olvasóterem. Itt van mód a lexikonok, enciklopédiák, műjegyzékek, tematikus katalógusok, bibliográfiák, diszkográfiák olvasására valamint a zeneszerzők műveiről készült kritikai összkiadások tanulmányozására. A kutatók és az előadóművészek számára egyaránt rendkívül értékesek a Corpus Mensurabilis Musicae sorozat darabjai. Ritkaságaink közül csak néhányat emelünk ki: Mattheson: *Grundlage einer Ehren-Pforte*, Praetorius: *Syntagma musicum*, Walter, J.G.: *Musikalisches Lexikon oder musikalische Bibliothek*.

Ebben a teremben vehetők kézbe a folyóiratok friss számai, és egy innen nyíló kisebb, ugyancsak szabadpolcos térben, található a folyóiratok előző évfolyamainak kötetei. Az érdeklődők 30 magyar és 23 külföldi zenei szaklap friss és régi évfolyamához férhetnek hozzá, így például a *Die Musik* 1900-1943 közötti számaihoz, amelyek Magyarországon csak itt találhatók meg.

A műemléki térben a múlt századot idéző stílszerű bútoroknak, a mályvaszínű drapériának és a velencei tükröknek osztozniuk kell a korunkat jelképező számítógépekkel.

Minden kölcsönözhető dokumentumot az emeleten helyeztünk el. A szépen ívelő lépcső egy kandallóval díszített előtérbe visz fel. (Ld. X. sz. tábla) A tájékoztató táblák, kiírások három lehetőséget kínálnak: kották, hangfelvételek, könyvek. Jobbra található a kottakiadó, itt lehet leadni a kottakéréseket és válogatni a kihozott zeneművekből, egy kottalapozgató pult szolgálja a válogatók kényelmét. Kottáinkat zárt raktárban tároljuk, kollégák keresik ki a kért műveket. Gyűjteményünkben színpadi és egyházi zenéket, vokális és kamaradarabokat, valamint zenekarra és szólóhangszerekre írt műveket egyaránt meg lehet találni. A könyvtár kottatárának anyaga a tanulmányaikban a haladó szintet elért zeneiskolásoknak és a hangszerjáték művészi fokán álló zenészeknek, valamint a műkedvelő olvasóknak egyaránt széles választékot kínál. A kottaraktár nem a legszerencsésebb konstrukció, az örökölt polcok sajnos nem alkalmasak a kották tárolására.

A lépcsőfeljáróval szemben a kandalló két oldalán nyíló nagy ajtókon jutunk a hangtárba. Ebben a teremben dominál leginkább a belsőépítész által oly szeretettel használt anyag, a parafa. A tágas zenehallgató és kutatóhelyek kényelmes elrendezése maximális elmélyülést biztosít a zene hallgatásához. Az esztétikus bútorok, az elegáns katalógusszekrények már az 1998. évi nyitásra elkészültek, de a hangtechnikai berendezések csak a cikk megírása idején, 1999-ben érkeztek meg Japánból. A zenei könyvtár technikai felszereléséhez pályázatot nyújtottunk be és 1998-ban a FSZEK elnyerte a Japán Kulturális Kormánysegélyt. A segély keretében a Sony cég mintegy kilencven millió forint értékű audióvizuális eszközzel szerelte fel a hangtárat. Alapvetően nem változtattunk a Fehérhajóban jól bevált szisztémán, csak több kutatóra, zenehallgatóra számítottunk. Nyolc korszerű kutatóhely és tizenhat zenehallgatóhely várja az érdeklődőket az 1999. október 1-én megnyílt hangtárban. A kutatóhelyeken a könyv és kotta olvasása mellett, analóg és kompakt lemezek, videófilmek, hangkazetták, hangszalagok, DAT kazetták lejátszására van lehetőség. Természetesen minden kutatópultban a számítógép is az olvasó rendelkezésére áll. Az egyéni lehallgató helyeken a könyvtár valamennyi hangfelvételéből lehet választani, ide a központi stúdiópulton keresztül a hangtechnikus adja ki a zenét.

Hangfelvétel ritkaságaink: UNESCO népzenei sorozat, Archiv Produktion, Das Alte Werk, Beethoven és Brahms teljes jubileumi kiadása, Ligeti György művei, Bartók: A kékszakkallú herceg c. művének 8 különböző felvétele.

Jelentős mennyiségű, mintegy háromezer CD-t kaptunk 1999-ben a Sony Corporation-tól. A nagyértékű ajándékban többek között Mahler összes szimfóniája, régi zenei sorozatok, operafelvételek valamint híres előadóművészek, köztük Pablo Casals és Bruno Walter lemezei találhatóak, amelyeket a Sony 1998-évi katalógusából mi választhattunk ki. Kérésünkre ötven eredeti japán népzenei és kortárs zenét tartalmazó felvétel is érkezett. Minden CD-ből 2 darabot kértünk, egyet a prézensz állományba, egyet kölcsönözni.

Az előtérből kis folyosón, pár lépéssel megközelíthető a kispartitúrák szabadpolcos terme. Az itt elhelyezett kották a zenehallgatáshoz leginkább használt zeneműveket tartalmazzák, a polcra szabadon leemelhetők, kölcsönözni és helyben használni egyaránt lehet őket. Ugyanebben a térben válogathatnak olvasóink a videófelveledek és CD állományunk kölcsönözhető darabjai közül.

Tovább haladva, a csendes oldalszárnyban nyertek elhelyezést könyveink. A szabadpolcos rendszer új lehetőségeket nyújt a zenei szakirodalom iránt érdeklődőknek. A nyolcvan százalékában idegen nyelvű műveket tartalmazó könyvek között található zenetörténeti monográfiákat, zenetudományi sorozatokat, zeneelméleti munkákat, tanulmányokat zeneszerzőkről, előadóművészekről, hangszerekről, hangszerkészítésről. Gyűjtünk zenepedagógiai, zeneelméleti, zenefilozófiai, zeneesztétikai, zenezsziológiai munkákat, népzenei szakirodalmat, valamint a zene és más művészeti illetve tudományágak kapcsolatáról szóló műveket. A gyűjtemény kialakításánál fontos szerepet kapott a zenei nevelést, zenei képzést és az alsó- közép- és felsőfokú zeneoktatást szolgáló szakirodalom. Állományunk betekintést nyújt nemcsak a hazai, hanem más országok zeneoktatásába is. Bőséges választék áll rendelkezésre például a hangszerjáték, az interpretáció, hangszer-történet, zeneelmélet területén.

A könyvek szabadpolcos tere a második olvasótermünk, itt tizenhatan tudnak a kényelmes, nagy asztalok mellett olvasni, kutatni vagy a számítógépek segítségével az adatbázisokban keresni. A

szabadpolcos könyvraktár igen népszerű, a Fehérhajóban a kiszolgáláshoz szokott olvasók hamar megkedvelték a tematikus csoportokban elrendezett szakirodalomban való böngészést. Lehet keresni például zeneszerzők, előadóművészek, műfajok, hangszerek, zenetörténeti korok, zeneelmélet, népzene és még sok egyéb téma szerint.

Az emeleten kiválasztott dokumentumok kölcsönzési adminisztrációja a földszinten történik.

## ÚJ ÉS HAGYOMÁNYOS SZOLGÁLTATÁSOK

Az új otthon a zenei könyvtár olvasói, használói és természetesen munkatársai számára is új lehetőségeket biztosított. Újra kellett gondolnunk a gyűjtemény összetételét és szolgáltatásainkat. A könyvtár fennállásának több mint harminc éves tapasztalatai megerősítették a gyűjtőkör kialakítójának, Szalai Ágnesnek koncepcióját. Szakszerűen, tervszerűen fejlesztett gyűjteménnyel rendelkezünk. Ki tudjuk elégíteni a zenei művelődés iránti igényt; kottával, hanganyaggal segítjük a hivatásos és nem hivatásos muzikusokat, biztosítani tudjuk a szakirodalmat a zenei oktatáshoz, a tudományos kutató munkához és az önképzéshez. E célok elérése érdekében a zeneirodalom értékálló darabjait gyűjtjük minden korból és minden területről. A gyűjtés csak az ugynevezett komolyzenére terjed ki. Nagy kérdés volt, hogy az új helyen tartalmilag mennyire tágítsuk a beszerzendő dokumentumok körét. A népzene és a dzsessz irányában nyitottunk. Az ilyen tárgyú szakirodalmat már régóta vásároljuk. Az utóbbi években a gyűjtemény kotta és hangzó anyagát is jelentősen gazdagítottuk népzenei és dzsessz darabokkal.

Az állomány és elhelyezése lehetővé tette új szolgáltatások bevezetését. A Zenei Gyűjteményből eddig is mindenki kölcsönözhetett zenei könyveket, kottákat, forgathatta a zenei szaklapokat. 1982 óta helyben hallgatható hangfelvételeket, ma pedig már CD-ket, videókat és multimédiákat is. Mintegy ötezer CD, négyszáz opera és hangversenyfelvétel videokazettán és negyvennyolc multimédiás CD várta az olvasókat az 1998 októberi nyitáskor. Kialakítottunk egy kölcsönözhető CD-állományt is, aminek igen nagy sikere van. Ezzel kicsit ellensúlyozni tudtuk azt a kellemetlenséget, hogy a nyitáskor olvasóinknak a zenehallgatást még nélkülözniük kellett, mert a fonotéka berendezése csak 1999-ben készült el.

Az új feltárás új lehetőségeket adott a tájékoztató munkában is. A könyvtár állományát a hagyományos katalógusok és a bizonyos állományrészekről már létező számítógépes adatbázisok tárják fel. A könyvek számítógépes adatbázisa az eddig használt katalógushoz képest tágabb keresési lehetőséget biztosít. A cédulakatalógus adta lehetőségeken kívül a művek visszakereshetők még a teljes cím, és a cím egyes szavai szerint, a közreműködő funkciójánál, a kiadó neve, a kiadás éve, helye szerint, nyelv szerint, tárgyidő, tárgyszó, ISBN, ISSN, ISMN szám szerint, információhordozó, dokumentumtípus és még sok egyéb szempont szerint.

A kották és a hangfelvételek katalógusaiban a művek megtalálhatók a zeneszerzők betűrendjében, azon belül a művek címének betűrendjében, a zeneszerzők, összeállítók, szerkesztők, feldolgozók, átdolgozók nevével, a történelmi személyek nevével, akiktől a mű készült, akiknek nevére vagy tiszteletére a kompozíció íródott, a hangszerelő, szövegíró nevével, a költők, drámaírók nevével, akiknek műve nyomán a zenemű született, sorozatnál, műfaj szerint, tartalom szerint (az ETO szakkatalógusban), az előadók, együttesek neve szerint.

A nyomtatott zeneművek és a hangfelvételek esetében egyelőre csak az új szerzeményeinket tárjuk fel számítógéppel. Tervünk az, hogy az elmúlt két évben vásárolt és ajándékba kapott új anyag bevitele után folyamatosan a régi kottáinkról és lemezeinkről is elkészítjük az adatbázist.

## SZAKMAI ELŐKÉSZÍTÉS

Már a Fehérhajóból való kiköltözéskor számba vettük a gyűjtemény összetételéből és a palota adottságaiból adódó lehetőségeket és így határoztuk meg feladatainkat.<sup>67</sup> Előre elkészített ütemterv szerint haladtunk a részleges zárva tartás két éve alatt. A legnagyobb változást a nagy alapterület adta lehetőség jelentette, bizonyos állományrészek szabadpolcra kerültek. Ehhez kapcsolódott az a döntés,

hogy a könyveknek elkészítjük a számítógépes adatbázisát. A könyveket a FSzEK Központi Könyvtárának Reviczky utcai szárnyába vittük, ahol a ládából végezhetjük a számítógépes feldolgozó munkát. 1996-ban indult meg a zenei könyvtár anyagának számítógépes feldolgozása, a Központi Könyvtárban használt, TextLib elnevezésű könyvtári szoftver segítségével. A programmal a nemzetközi gyakorlattal egybehangzó, szabvány szerinti, teljes feltárást valósítunk meg. A számítógépes feldolgozó munka valamennyi dokumentumtípusra kiterjed. A könyvvállomány szinte teljes egészében számítógépen van. Megkezdjük két speciális zenei hordozó, a kották és a hangfelvételek adatainak rögzítését is. A munkát sok szakmai probléma nehezíti.

A Fehérhajú utcában minden dokumentumot zárt raktárban, a polcokon numerus currensben tároltunk. Nagy kérdés volt, hogy a Pálffy palotában mit tegyünk továbbra is zárt raktárba és mit helyezünk el az olvasói terekben. A döntést erősen befolyásolta a terek elrendezése is. Szép, de nehéz feladat volt az egyes állományrészek optimális helyének megtalálása. Papp István helyettes főigazgató úr rendkívül nagy energiával szinte naponta új ötletekkel vetette bele magát a tervezésbe. Sok kellemes és sok küzdelmes beszélgetés eredménye volt a döntés a szolgáltatásokról, a szolgáltatási pontok illetve a dokumentumok elhelyezéséről. Az új helyszínek adottságaihoz igazodva kellett kialakítanunk a könyvek és a kispartitúrák szabadpolcos raktári rendjét. Az eddigi folyamatos számozás helyett az olvasói igényeknek és a szakkönyvek összetételének megfelelő elrendezést. El kellett készíteni - a közeljövő gyarapodásra is számítva - mintegy húszezer kötet könyv szabadpolcos raktári szakcsoportjait. A zenei szakirodalom szabadpolcos elhelyezésére kialakított tematikus szakcsoportok rendjét mellékelten közöljük. Ezzel párhuzamosan folyt ugyanennek a könyvvállománynak a számítógépes adatbevitel. A munka a katalóguscédula és a könyvek kézbevitelével történt. A könyvek mintegy kilencven százaléka nyitásra már a számítógépből visszakereshető volt.

A szépen gyarapodó könyvtári állomány védelméről is sikerült gondoskodnunk. Állományvédelmi kaput szereltettünk fel és minden dokumentumot elláttunk illetve folyamatosan ellátunk mágnes csikkal. A kölcsönző pultban a kölcsönzési adminisztrációval egyidőben demagnetizáljuk a kivihető könyveket, kottákat, CD-ket.

A könyvtár a régi hagyományokhoz hűen néha helyet biztosít különböző kulturális eseményeknek, erre a célra az olvasóterem és az épület alagsorában lévő két terem használható. Kamarazenei koncertek, zenetörténeti előadásorozatok, lemezbemutatók számára a velencei tükrökkel ékes földszinti terem a legalkalmasabb környezet. Kiállítások megrendezésére a boltíves alagsor a legmegfelelőbb. Néhány szép rendezvényről máris beszámolhatunk. Jeles esemény színhelye volt a nyitást követő napon a Pálffy palota. A város egyesítésének 125. évfordulója alkalmából az önkormányzat zenemű megkomponálására írt ki meghívásos pályázatot. Jeney Zoltán és Petrovics Emil egy-egy művének partitúráját – ünnepélyes keretek között - a Zenei Gyűjteményben helyezte el a Fővárosi Önkormányzat helyettes főpolgármestere. Előadóművész olvasóink örömmel szerepelnek nálunk. Két sikeres, forró hangulatú koncertet kell megemlítenem, az elsőt Pitti Katalin énekelt, Lantos István zongorázott, brácsán közreműködött Kubovics Andrea. A másodikon pedig Pászthy Júlia énekelt és Dráfy Kálmán zongorázott.

A palota alagsorában lévő kiállító teremben november közepén a világhírű Peters zeneműkiadó mutatkozott be. A kiállítást és vásárt a Kodály Zoltán Zeneműbolttal közösen szerveztük. A kiállítás jó alkalom volt a kottakiadás áttekintésére, a kiadóval való közvetlen kapcsolat kialakítására és egyben kedvezőbb vásárlási feltételek megteremtésére.

A Zenei Gyűjtemény Ötpacsirta utcába való beköltözése több szempontból is jelentős. A gyűjtemény szervezeteleg a Központi Könyvtár része, egyik osztálya, csak a helyhiány miatt kapott külön elhelyezést annak idején, 1964-ben.. Most a Pálffy palotába költözéssel ha nem is azzal egy épületben, de a főépület tőszomszédságában kapott kényelmes elhelyezést.. A Központi Könyvtár közelsége lehetővé teszi a teljes együttműködést, az egységes szempontok szerinti gondolkodást, az összehangolt munkát. A Weinckheim palotában is évtizedek óta helyhiánnyal küzd a könyvtár, a bővítés, esetleges új épület gondja már régóta napirenden volt. A Zenei Gyűjtemény elhelyezése a

Pálffy palotában az első lépést jelentette a központi könyvtár teljes rekonstrukciójában és bővítésében. Erről Papp István tanulmánya ad számot az Évkönyv ugyanezen kötetében.

Gócza Julianna

#### Irodalom:

- 1/ Marót Miklós – Szalai Ágnes: Tervek gondok zenei könyvtárunk felállításánál. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve. XII. 1964-1965. Bp. FSzEK, 1966. 279-287. p.
- 2/ Szalai Ágnes: A tizedik évfordulójára készülő zenei könyvtárról. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve. XVI. 1972-1973. 109-116. p.
- 3/ Breuer János: A Szabó Ervin Könyvtár zenei gyűjteményének hasznáról. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve. XXIII. 1988-1989-1990. 72-78. p.
- 4/ A Fővárosi Közgyűlés 1306/1995 (X.26)sz. határozata.  
Ld. még: Miénk a Pálffy palota. Lehetőség a FszEK központi könyvtárának bővítésére. = Könyvtári Híradó. XL. évf. 1996/3. sz. 7-8. p.  
Papp István: Mihez kezdünk a Pálffy palotával? = Könyvtári Híradó. XL. évf. 1996/5. sz. 1-3. p.
- 5/ Vadas Ferenc: Budapest VIII. Ötpacsirta utca 4. Tudományos dokumentáció. Kézirat. (A FSZEK tulajdonában)
- 6/ Gócza Gyuláné: Hová úszik a Fehérhajó, avagy költözés előtt a Zenei Gyűjtemény. = Könyvtári Híradó. XL. évf. 1996/3. sz. 9. p.

#### Mellékletek

##### A Zenei Gyűjtemény szabadpolcos raktári jelzetei

16	Bibliográfiák	700	A művészet általános kérdései
17	016.1 Zenei műjegyzékek	770	Fotóművészet, albumok
017	Könyvtári és kiadói katalógusok, hanglezemkatalógusok	780	Zeneszerzők, előadóművészek, együttesek, zenei oktatók
020	Könyvtári szakirodalom	780.1	A/Z Zeneszerzők A/Z
030	Általános lexikonok. Enciklopédiák	780.2A/Z	Előadóművészek, együttesek, zenei oktatók A/Z
030.1	Műszótárak, több nyelvű zenei szótárak	780.3	Lexikonok
058	Általános évkönyvek. Címtárak	780.31	Hangversenykalauz
180	Esztétika	780.36	Jazz
371	Zeneoktatás, zenei nevelés	780.6	Zenei intézmények
398	Népzene és népi hangszerek (több népről szóló mű esetén), néptánc	780.61	Versenyes, fesztiválok
398 a/z	Népzene népek és országok szerint	780.72	Zenetudomány
500	Természettudomány és zene	780.9	Zenetörténet (általában)
534	Hangtan. Akusztika	780.9A/Z	Zenetörténet (országoként)
600	Alkalmazott tudományok és zene	780.93	Zenetörténeti korok, stílusok
681.8	Hangszertörténet, hangszerkészítés	781.1	Zeneesztétika, -filozófia, -szociológia, -pszichológia
681.86	Hangfelvétel és -lejátszás	781.2	Zeneelmélet
681.87	Billentős hangszerek	781.4	Összehangzattan, harmónia
681.88	Húros hangszerek	781.5	Műfajok
681.88	Fúvós hangszerek	781.61	Zeneszerzés, hangszerelés
681.89	Útós hangszerek	781.65	Interpretálás, karmesterség

- 781.65.1 Színházi zene. Balett. Operett.  
Filmzene. Musical
- 782.1 Opera
- 783 Egyházi zene
- 784 Vokális zene
- 785 Hangszeres zene
- 785.7 Kamarazene
- 785.8 Beat-pop-rock
- 785.9 Billentyűs hangszerek általában és  
játászás
- 786.1.1 Klavichord, csembaló (művekről  
szóló irodalom)
- 786.2 Zongora (művekről szóló irodalom)
- 786.6 Orgona (művekről szóló irodalom)
- 787 Vonós (művekről szóló irodalom)
- 787.1 Hegedű (művekről szóló irodalom)
- 787.2 Brácsa (művekről szóló irodalom)
- 787.3 Cselló (művekről szóló irodalom)
- 787.41 Bőgő (művekről szóló irodalom)
- 787.4 Hárfa (művekről szólóirodalom)
- 787.61 Gitár (művekről szóló irodalom)
- 787.62 Lant (művekről szóló irodalom)
- 787.68 Citera (művekről szóló irodalom)
- 787.9 Cimbalom (művekről szóló irodalom)
- 788 Fúvós művekről általában
- 788.1 Trombita (művekről szóló irodalom)
- 788.2 Harsona (művekről szóló irodalom)
- 788.3 Egyéb rézfúvós (művekről szóló  
irodalom)
- 788.3 Kürt (művekről szóló irodalom)
- 788.5/.8 Fafúvós (művekről szóló irodalom)
- 788.5 Fuvola (művekről szóló irodalom)
- 788.52 Blockflöte (művekről szóló irodalom)
- 788.6 Klarinét (művekről szóló irodalom)
- 788.7 Oboa (művekről szóló irodalom)
- 788.8 Fagott (művekről szóló irodalom)
- 789 Űtős hangszerekre írt művekről szóló  
irodalom
- 789.9 Elektronikus, mechanikus zene
- 791 Film
- 792 Színház
- 793 Tánc, Mozgásművészet. Társastánc
- 801 Szótár
- 810 Irodalom és zene. Libretto
- 930.8 Művelődéstörténet



A Pálffy palota, a Zenei Gyűjtemény otthona *The Pálffy palace, home of the Music Collection*



Előcsarnok, beiratkozás

*Entrance hall, registration*

A FSzEK Zenei Gyűjteménye  
*Music Collection of MESzL*



Előcsarnok  
*Entrance hall*



Olvasóterem

*Reading room*



Hangfelvételek terme

*Listening seats*



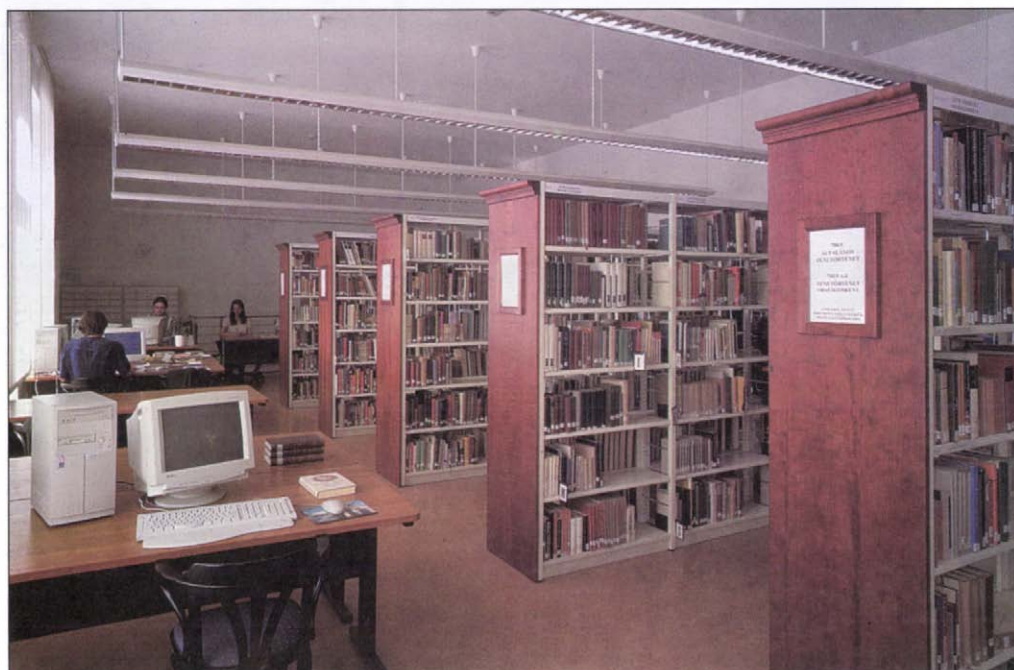
Kutatófülke

*Research-carrel*



Kispartitúrák, CD-k

Miniature scores and CD-s



Kölcsönözhető könyvek, olvasóterem

Books for lending, reading room

Fotó: Hajdu József

## AZ ELSŐ LÉPÉSEK... ...a WPR-hez vezető úton

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának 1998-ban megindult, bővítéssel egybekötött rekonstrukcióját (a WPR-t, ahogy rövidítve elneveztük) hosszas előkészítő munka előzte meg. A könyvtári szakmai előkészületekről az Évkönyv ugyanezen kötetében Papp István (ld. 49-65. old.) ad számot. Mi arra vállalkoztunk, hogy beszámoljunk azokról a beruházási, építési eseményekről, amelyek részben szorosan kapcsolódnak a Központi Könyvtár rekonstrukciójához, részben pedig a feltételeit teremtették meg annak. Ebben az értelemben joggal mondhatjuk, hogy az első lépéseket jelentették a WPR-hez vezető úton. Időben is az elsők, de azok voltak abban az értelemben is, hogy megteremtették a feltételeket ahhoz, hogy a Központi Könyvtár régi épületéből (Wenckheim palota és a kapcsolódó épületek) ki lehessen telepíteni azokat a funkciókat, (pl. könyvkötészet, nyomda, karbantartó műhelyek stb.), amelyek az egész hálózatot szolgálják, de nem feltétlenül igénylik a belvárosi elhelyezést. A régi épületben ezáltal csak könyvtári funkciók maradtak. Az így felszabadult területek tették lehetővé az építkezés megkezdését, illetve (azáltal, hogy a Pálffy palotában átmenetileg el lehetett helyezni a könyvtárosi munkahelyeket) a WPR folytatását úgy, hogy közben a könyvtár működését ne kelljen (vagy csak a legszükségesebb mértékben) szüneteltetni. Nem utolsó sorban kell említeni, hogy ezek az építkezések készítették fel a könyvtárat ilyen nagyságú beruházás szervezésére, a kivitelezés irányítására. Minderre nagy szükség volt a Központi Könyvtár rekonstrukciójának lebonyolításához.

### A SZOLGÁLTATÓHÁZ

1994-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hosszú évek után először kapott jelentősebb beruházásra lehetőséget fenntartójától, a Fővárosi Önkormányzattól. Erre lehetőség azáltal kínálkozott, hogy a VIII. Szörény u. 3. sz. alatt – egy évtizedekkel ezelőtt megszűnt fiókkönyvtár helyén – a könyvtárnak volt egy üres telke, amelyre az 1. gyorsvillamos vonalának kiépítése kapcsán szüksége lett a Budapesti Közlekedési Vállalatnak (BKV). A BKV áramátalakítójának kialakítása kapcsán – csatolt beruházásként – nyílt módunk arra, hogy a Szörény utcai telkünkön megvalósítsunk egy régóta tervezett kiszolgáló létesítményt, a Szolgáltatóházat.

### Általános ismertetés

Az épületben, a tervezési programnak megfelelően, az alábbi funkciók nyertek elhelyezést (ld. a XI-XIV. sz. táblákat).

Pincszint: 445,7 m<sup>2</sup>

- TMK műhelyek (lakatos, asztalos és villanszerelő műhely)
- papír és kéziratár
- garázs 4 db gépjármű részére
- szociális blokk
- kiszolgáló helyiségek.

Földszint: 342,2 m<sup>2</sup> – kötészeti

Emelet: 339,9 m<sup>2</sup>

- nyomda
- restaurátor műhely
- fotólabor
- TMK-vezetői és szállítás-vezetői iroda

Tetőtér: 303,7 m<sup>2</sup>

- anyag- és eszköztár, iroda
- híradás- és számítástechnikai eszközök karbantartó műhelye

## A megvalósítás

A főváros az áramváltó tervezésével a METRÓBER Tervező és Tanácsadó Kft-t bízta meg, és mivel a két funkciót egy épülettömegben kellett elhelyezni, - praktikus okokból - mi is „megörököltük” őket.

A kivitelezés három lépcsőben zajlott le: a szerkezetépítési munkákat a Magyar Építő Rt. kezdte el - őket is „megörököltük” a BKV-tól, de meglehetősen költséges választásnak bizonyultak. Ezért a további munkákra tendert írtunk ki, amely után a Hajdúsági Általános Építőipari és Vállalkozási Rt-t bíztuk meg a folytatással. Ők az 1995. év végéig olyan készültségi fokra hozták az épületet, hogy már „csak” a befejező munkálatok maradtak hátra: a pinceszint teljes festése, mázolósa, a padlóburkoló munkák, elektromos és épületgépészeti szerelvényezések a csatlakozó munkákkal együtt, a belső és külső korlátok legyártása, felszerelése, valamint a külső burkolatok elkészítése, a kerítésépítés, tereprendezés, parkosítás.

A befejező ütemre - praktikus okokból - ismét a HÁÉV Rt-től kértünk ajánlatot, de sem árban, sem pedig átfutási időben nem azt kínálták, amit vártunk; a meglehetősen hosszúra nyúló, többszöri egyeztetés után sem. Így másik három vállalkozótól kértünk árajánlatot, és közülük a legjobb ajánlatot tevő, és legrövidebb átfutási időt vállaló Sz S Kft-vel kötöttünk szerződést.

Némi csúszással került sor 1996 augusztusában a beköltözésre, és az utolsó simításokat már bentlakókként viselték el a szolgáltatóházban dolgozó kollégák. (Bár ennek megvolt az az előnye, hogy számos apró hiba, hiányosság már ebben az átmeneti időszakban felszínre került, s azt egyből, még a kivitelező levonulása előtt orvosolni tudtuk.) Az ünnepélyes átadás 1996 október 9-én volt.

## Az eredmény és költsége

Mindent összegezve, - ha hosszú és sokszor keserves vajúdas után is - egy olyan létesítmény született meg, amely az ott dolgozó kollégák számára a korábinál nagyságrendekkel korszerűbb, kulturáltabb, esztétikai és ergonómiai szempontból egyaránt színvonalasabb munkakörülményeket biztosít.

Kicsit részletesebben taglalva a dolgot, ez azt jelenti, hogy minden egység tágasabb, világosabb, jól felszerelt munkahelyet kapott, linóleum padlóburkolattal, korszerű, nívós, elektronikával felszerelt lámpatestekkel, (amelyek nem rongálják a szemet) és olyan vizesblokkot, öltözőt, amelyet joggal várhatnak el a kollégák a XX. század végén. Az irodákba új, tetszetős „testreszabott” bútorokat csináltattunk, a Kötészet, és a Nyomda dolgozói olyan székeket kaptak, amelyekről már régen álmodtak, s amelyek valóban megkönnyítik a munkájukat. Új gépeket, berendezéseket kapott a Nyomda és a Fotólabor, de a régiek is teljes körűen fel lettek újítva. A TMK műhelyeket is komoly gépparkkal szereltük fel, és a legkorszerűbb, nagy teljesítményű kéziszerszámokkal is elláttuk valamennyi szakmát és a gyorsszolgálatot is.

Ily módon a könyvtár működésének technikai háttérét biztosító részlegek nemcsak jobb elhelyezést, hanem korszerűbb műszaki felszerelést is kaptak.

Mindennek (az épület, berendezés, felszerelés) az anyagi forrását három egymást követő évben (1994., 1995., 1996.) a Fővárosi Önkormányzat biztosította címzett támogatás formájában, összesen mintegy 120 MFt + ÁFA értékben.

## A PÁLFFY PALOTA

A Fővárosi Közgyűlés határozatával<sup>1/</sup> a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár használatába adta a Bp. VIII. Ötpacsirta u. 4 sz. alatti, Ybl Miklós által tervezett Pálffy-palota épületét. Egyben arról is határozott, hogy megvásárolja a felszámolás alatt álló Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat tulajdonában lévő épületrészt a könyvtár céljaira.

## A palota építészeti jellemzői<sup>2/</sup>

Az épület Ybl Miklós 1867-ben készült tervei alapján épült gróf Pálffy Pálné számára. A Nemzeti Múzeum mögött elterülő, egykor csendes és előkelő palotanegyedben Ybl mintegy tíz palotát és lakóházat tervezett, melynek a Pálffy palota az egyik eleme. Az épület stilisztikailag a romantikus, francia-rokokó és az olasz-reneszánsz formaelemeket felhasználó eklektika. A mester romantikus stíluskorszakára jellemző a lapos plasztikájú architektúra, a szegmensíves, külső falsíokban lévő ablakok, és a homlokzat kváderosztása, a sarkok erősebb armírozásával. A születő neoreneszánszról a bejárati kapuzat, a boltozatos kapualj, a díszlépcsőház oszlopai, és a kerti bejárati lépcső ballusztrádsora tanúskodnak. A francia rokokó hatását az utca felőli előudvaros megoldás, a manzárdtető és a belső díszterem stukkó díszítése mutatja.

Az épületet közel 130 éves története során többször átalakították, és 1944-ben is erősen megsérült. Utolsó átfogó átalakítása és felújítása 1964 és 67 között történt a BVTV tervei szerint (építész: Budai Aurél). Funkciója a legutóbbi évekig: ápolónőképző iskola majd középiskolás leánykollégium. A Reviczky utcai szárnyban a felső három szinten a szomszédos FTV irodái helyezkedtek el - az évek során számos kisebb-nagyobb átalakítással -, így az épületet két intézmény használta.

### Az épület jellemző adatai:

Járda- kapuáthajtó:		0,00 m szint
Pinceszint:	508,00 nettó m2	2,50 m szint
Földszint:	547,57 nettó m2	+ 1,65 m, + 0,67 m szint
Félemelet:	153,03 nettó m2	+ 4,36 m szint
I. emelet:	555,09 nettó m2	+ 6,85 m szint
II. emelet:	558,47 nettó m2	+ 11,40 m szint
Manzárd:	537,17 nettó m2	+ 15,60 m szint
Nettó m2 összesen:	2.861,33 m2	
Padlásszint:		+ 19,35 m szint
Főparkány magasság:		+ 16,00 m szint
Tetőgerinc:		+ 22,70 m szint

### **Az épület felhasználása**

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár úgy döntött, hogy a teljes épületet a Zenei Gyűjtemény és központi irodák céljára hasznosítja. E funkciók elhelyezését az épület eredeti térbeli rendszerének megtartásával, a válaszfalazások jelentős részének megszüntetésével, és a gépészeti-, és elektromos rendszerek újbóli-, az igényeknek és előírásoknak megfelelő elkészítésével érték el a tervezők. A földszint, a félemelet és az első emelet a Zenei Gyűjtemény és járulékos helyiségeinek, míg a II. emelet és a manzárd szint a központi irodáknak ad otthont.

A Zenei Gyűjtemény elhelyezéséről ugyanezen évkönyv, 66-76. oldalain Gócza Julianna dolgozata számol be, a többi szint felhasználását a XV-XVIII. sz. táblák mutatják.

A Reviczky utcai szárny egyeneskarú fölépcsőháza a könyvtári látogatók számára csak menekülési útvonalként szolgál. E lépcsőház egyébként személyzeti, illetve a felsőbb szintek irodai funkcióit szolgálja ki.

A Reviczky utcai szárny félemelete az I. emeleti szabadpolcos zenei irodalom tertülete alatt-, azzal közvetlen lépcsős kapcsolatban, a könyvraktári funkciót fogadja be. (XVI. sz. tábla)

A II. emelet és a manzárd szint (XVII-XVIII. sz. tábla) a Szabó Ervin Könyvtár Gazdasági Igazgatóságának irodáit tartalmazza, melyek eddig szétszórtnan, különböző épületekben (elsősorban a WPR során lebontásra kerülő Baross utca 18. sz. alatti épületben) helyezkedtek el. A WPR előrehaladtával ezek a terek (a tanterem felhasználásával, az első emeletre tervezett gondnoki lakás átalakításával kiegészítve) tették lehetővé a könyvtárosi munkahelyek áthelyezését a Központi Könyvtár régi épületéből.

A pinceszint (XV. sz. tábla) nagy, hevederboltozatos tere alkalmi kiállítások, rendezvények részére vehető igénybe, közvetlen udvari megközelítéssel. Ide kerültek az épületgépészeti berendezések, kazánház, műhely, raktárak, irattárak és a személyzeti öltöző is.

A rekonstrukció tervezője a MATESZ Magasépítési Tervező és Szervező Szövetkezet tervezőgárdája volt Hegedűs Péter vezető tervező irányításával.

A kivitelezés I. ütemét a részleges használatba vételig a RENOVIT Kft. valósította meg, míg a befejező munkák kivitelezője az Sz S Kft. volt.

Az egyedi belsőépítészeti berendezések, bútorok Hefkó Mihály belső építész tervei alapján készültek el az ORAKO Kft. kivitelezésében.

#### **Az átalakítás költségei**

A rekonstrukció finanszírozásának fő forrása a Fővárosi Önkormányzat által biztosított címzett támogatás volt mintegy 160 MFt + ÁFA értékben. Ezt egészítette ki a Központi Környezetvédelmi Alap 1997. évi pályázatán elnyert (és 1998-ban illetve 1999-ben folyósított) összesen 48 MFt + ÁFA összegű támogatás. 1998-ban a könyvtár elnyerte a japán kormány mintegy 90 MFt értékű támogatását, amelyet SONY gyártmányú csúcsminőségű hangtechnikai felszerelés formájában kapott meg a Zenei Gyűjtemény.

Pauza István

#### **Jegyzetek**

- 1/ A fővárosi közgyűlés 1306/1995 (X.26.) Kgy. számú határozata
- 2/ Vadas Ferenc: Budapest VIII. Ötpacsirta u. 4. Tudományos dokumentáció (Kézirat a FSZEK tulajdonában)

# AZ ANDRÁSSY ÚTI KÖNYVTÁR: TÖRTÉNELEM ÉS KÖNYVTÁRTÖRTÉNET

- Egy évforduló ürügyén -

*Leitgib János, "a papa" emlékének.<sup>1/</sup>*

Budapest közkönyvtárügyének történetéről – a könyvtári gyakorlat és a szervezet tekintetében, de könyvtárudományi vonatkozásban is – nem lehet beszélni Szabó Ervin könyvtárteremtő tevékenységének említése nélkül. Nemcsak azért, mert a főváros (és az ország) legnagyobb közkönyvtári hálózata ma is az ő nevét viseli; és nemcsak azért, mert ez a név összefonódott a magyar könyvtárügy reformjáért, megváltoztatásáért folytatott küzdelemmel.

Elsősorban azért, mert a Fővárosi Könyvtár<sup>2/</sup> nyilvános könyvtárrá való átszervezése és hálózatának megteremtése az ő kezdeményezésére indult meg; és mert azok az elvek, amelyeket a modern könyvtárpolitika érdekében megfogalmazott, napjainkig szakmai-történeti keret biztosítanak minden, fővároshoz kapcsolódó könyvtártörténeti (művelődéstörténeti) dolgozatnak. Ez a szakmai-történeti keret nem egyszerűen presztízshivatkozás, még akkor sem, ha tudjuk és tapasztaljuk: manapság a jövő könyvtárát mint virtuális könyvtárat gondolják el, és a fejlődés alfájának és ómegájának a számítástechnika alkalmazását tekintik.

Évtizedes felkészülés (lemaradás vagy felzárkózás?) után a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is most automatizálja integrált könyvtári rendszerbe tevékenységét és szolgáltatásait: a dokumentumok szerzeményezését, feldolgozását/feltárását, és – a bennük lévő információkkal párhuzamosan rendelkezésre bocsátását. Az automatizálás azonban nem egyszerűen technológia, de filozófia is. Azoknak az elképzeléseknek a gondolati rendszere, hogy miként tudja a demokráciával fellobogózott információs társadalom megszólítani (elérni, kiszolgálni, segíteni) az immár polgárokká előlépett (előléptetett) használóit. A gondolati rendszer intézményi és szolgáltató rendszer ki- vagy átépítését feltételezi, ahol a működés/működtetés szabályainak megfelelően a rendszerbe kapcsolt egységek (könyvtárak) jellemző szolgáltatásait rendszerkapcsolatként írják le, határozzák meg. Ebből következően a (köz)könyvtári szolgáltatás is egyre inkább valamiféle információátadás tehát, így a szakma és az azt tükröző könyvtári szakirodalom - némi büntudattal - a história tárgykörébe utalja azokat az elveket, amelyek a modern magyar nyilvános könyvtárakat életre hívták századunk első felében. Büntudata azért van, mert a felzárkózás, ill. a megjelenítés folyamatában nincs idő újra értékelni korábbi szempontjait (patetikusán fogalmazva: vezérlő elveit, tehát azokat az elvárásokat, amelyeket szervező elvének tekinthetett), így félreteszi azokat. Talonba csak, mert kidobni nem tudja. Még nem fogadta el az információközpontú szolgáltatás egyeduralmát, és korábban egyértelmű feladatától sem tud (akar) elvonatkoztatni. Attól a „küldetéstől”, amelyet Szabó Ervin Emlékirata így összegzett: (a nyilvános könyvtárnak) „...jó olvasmánnyal kell ellátnia azokat, akik a maguk gyönyörűségére, vagy okulás céljából máris olvasnak,... és föl kell keltenie az olvasás és önművelés vágyát,... és bele kell vinni a könyvet azoknak a kezébe is, akik ezt a szükségletet még nem ismerik.”<sup>3/</sup>

Ezek az elvek az ipari forradalom következtében átalakuló, öntudatosodó polgári társadalom elvárásaira, és egy új típusú közkönyvtárra, a public library-re<sup>4/</sup> utalnak vissza, és lényegében már a 18. század közepétől érvényesültek az adókból (is) finanszírozott nyilvános könyvtárhálózatok kialakításánál - elsősorban angolszász területen. Magyarországra csak közel évszázados késéssel jutottak el: a milleniumot kísérő polgárosodás, Budapest 'világvárosi' kihívásai adtak alapot a könyvtárszervezés kérdésköre újragondolásának. A cél: az egyre növekvő, heterogén városi közönség könyvellátása fiókhálózat kiépítésével, kapcsolódva az iskolai oktatáshoz, és alapot teremtve az önműveléshez. Szabó Ervin nem csupán hálózatot, de public library szellemiségű könyvtárhálózatot kívánt létrehozni. Következtes szakmai elvárásai, egyértelmű szempontjai alapján 1913 és 1918 között öt fiókot szervezett munkatársaival a megreformált szolgáltatású Központi Könyvtár köré.

Elképzelése szerint egy, az egész várost lefedő, a Központi Könyvtár által irányított hálózat biztosította volna a főváros lakosainak könyvtári ellátását, de terve teljes megvalósulását, a további fiókok kialakítását már nem élhette meg.<sup>5/</sup> Reformját munkatársai folytatták egy olyan, akkor nagyszabású ütemterv mentén, amely - Dienes Lászlónak egy 1919-ben tett nyilatkozata értelmében - mintegy negyven fiókkönyvtár kialakítását célozta meg.<sup>6/</sup>

A hálózatfejlesztés az első világháborút követő két évtizedben ugyan folyamatosan a kultúrpolitika megoldandó feladatai között szerepelt, de üteme lelassult. 1924-ben – csak tizedikként – kezdhetette meg szolgáltatását az a fiók, amely a jelenleg is működő Terézvárosi könyvtár alapjának tekinthető; és amely ebben az évben - 1999-ben - így alapításának 75. évfordulóját ünnepelheti.

75 év mindenképpen jelentős időtartam, bármilyen intézmény vonatkozásában; akaratlanul is valamiféle számvetésre ösztönöz. Az Andrássy úti könyvtár hetvenöt éve azonban nemcsak könyvtár-történetileg lehet érdekes: működése, szolgáltatásának alakulása egy szervezet „életjelenségeit” követi, tehát a Fővárosi Könyvtár (Városi Nyilvános Könyvtár, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) társadalmi változásokhoz igazodó létének mikronyomata. Ha egy könyvtár létét annak az evidenciának a mentén értékeljük, miszerint szerves része környezetének, és a társadalom egészét érintő változások alapvetően meghatározzák, akkor elmondható, hogy a magyar közkönyvtárak – és közöttük az Andrássy úti – igazi „túlélők”. Ez a következtetés abból a paradoxonból adódik, amely egyértelműen megnyilvánul a könyvtár, mint társadalmi szükséglet, és fenntartása, mint gazdasági szempont, egymásra hatásában. Ha jobban meggondoljuk, ez a paradoxon kimutatható a (köz- vagy közművelődési)könyvtár feladatát, funkcióját leíró elvekben is, amit ma már - némi egyszerűsítéssel - így fogalmaz meg a szakirodalom: a legszélesebb használói igények kiszolgálása a dokumentum és az információellátás tekintetében. Alapvető változás-e ez Szabó Ervin elveihez képest, vagy csak hangsúlyeltolódás? Mit örökíthet át a közkönyvtár korábbi célkitűzéseiből, és döntéseiben milyen mértékig lehet önálló, azaz mennyiben alkalmazkodhat saját, konkrét – állítólag a létét igazoló-biztosító – használói igényeihez? Egyáltalán: a társadalmi változásokat követő szervezeti változások milyen veszteséggel követhetők egy fiókkönyvtár szintjéről?

Ezek a - nyugodtan kimondhatjuk - dilemmák jelennek meg a Terézvárosi könyvtár történetében, amelyet a könyvtár-politikai elvek és a Fővárosi Könyvtár hálózatának változásait követve kívánunk áttekinteni - a 75. évforduló megünneplésének szándékával, de választ keresve a jelen kérdéseire is. Mert az alapozza meg a jövőt...

## **A MEGNYITÁSTÓL AZ ANDRÁSSY ÚTRA VALÓ KÖLTÖZÉSIG: A FELFEJLŐDÉS IDŐSZAKA (1924-1934)**

„1924. március 16-án 10-es számmal a VI. kerületi Hunyadi téren adtak át új fiókot 3464 kötettel, 16 ülőhelyes olvasóval.” Ezzel az egyszerű, de mindenképpen informatív bejelentéssel emlékezik meg Remete László könyvtártörténeti monográfiája a Fővárosi Könyvtár hálózatának bővüléséről.<sup>7/</sup>

A városi nyilvános könyvtár ügye ebben az időben már Budapest közművelődési programjának vitathatatlan része olyan feladattal, amelyet a főváros vezetése az önművelés és a szervezett oktatáson túli tanulás alapvető eszközének tekint. Ez összhangban van egyrészt az 1910-es években a fővárosi közgyűlés által is szorgalmazott, egy „modern”, olvasószobákkal és kapcsolódó fiókokkal hatékony városi könyvtár koncepciójával, másrészt a háborút követő magyar kultúrpolitika Klebelsberg Kunó nevével fémjelzett programjával. Az „erélyes” kultuszminiszter 1 millió aranykoronát harcolt ki az iskolán kívüli népművelésre, és ebből kívánta reorganizálni a hazai népkönyvtárügyet, „amely 1914 óta jóformán megsemmisült, hiszen a teljesen lehasznált és lerongyolódott könyvanyagot több mint egy évtizeden át jóformán nem egészítettük ki.”<sup>8/</sup> Mert véleménye szerint: „Rombolni könnyű, különösen a nagyhangú korszakokban. Építkezni – hisz ez tervszerűséget kíván – nehéz. De rombolni, építkezési elképzelések nélkül - felelőtlenség. A kultúrpolitikára ez fokozottan érvényes. Pártpolitika, pártharcok közepette a kultúrpolitikának nincs élettere. Ami maradt: a hit a kultúra társadalomépítő, emberformáló voltában.”<sup>9/</sup> A könyvtár funkcionális (szervezeti) átalakítása lényegében 1913-ra befejeződött, és eredményeként a Központi Könyvtár a „város dolgozószobája” lett: a városi élet és az

igazgatás, a politika, a szociológia, a közgazdaságtan területén igazította el használóit, szakkönyvtári szinten. A fokozatosan kiépülő hálózat általános jellegű állománnyal (ismeretterjesztő és szépirodalmi művekkel, gyermekirodalommal), angolszász mintára előírt szolgáltatási renddel (használókhöz alkalmazkodó nyitva tartás, olvasószoza, kézikönyvek és időszaki kiadványok stb.) a budapestiek általános könyvigényét hivatott kielégíteni. Ebbe a „munkamegosztásba” kapcsolódott be a Terézvárosi könyvtár, vagy ahogyan az alapítások sorrendjét követő számozásnak megfelelően elnevezték, a 10. számú fiók.

Azt a valóban nagyszabásúnak tekinthető könyvtárfejlesztési programot, amely 1913-ban indult el, több mint tíz év alatt negyedrészen sikerült realizálni. A programért felelős fővárosi honatyák, valamint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és a Főfelügyelőség amúgy sem látványos költségvetését a háborús gazdálkodás gyakorlatilag elsöpörte. A nagyon rossz kondíciók mellett a Központi Könyvtár és a már működő öt fiók<sup>10/</sup> fenntartása, állományuk gyarapítása is katasztrofális lett, új egység hálózatba kapcsolására gondolni sem lehetett. 1918-ra a háborús költségvetési nehézségek mellett az infláció, a papír és a nyomdai költségek, következképpen a könyvtárak nagyarányú emelkedésével is számolni kellett. A Fővárosi Könyvtár fejlődése - hasonlóan a többi közgyűjteményhez - lényegében megtört a háború, majd az azt követő helyreállítás éveiben. A tanács hatalom fennállásának rövid hónapjai alatt megnyílt két újabb fiókkal<sup>11/</sup> hétre, majd az 1923-ban átadott óbudai 8. sz. egység belépésével mindössze nyolcra emelkedett csupán a hálózat könyvtárainak száma. 1924-ben – a hathatós nyugati kölcsönökkel támogatott politikai és gazdasági konszolidáció következtében – kissé felgyorsulhatott a hálózatfejlesztés: megalakult a Bakáts téren a 9-es, és a Hunyadi téren a 10. számú fiók.

A két könyvtár helyiségének bérletéről a Könyvtári Bizottság tárgyalta a főváros megbízásából, a Fővárosi Könyvtár akkori vezetésének (Kremmer Dezső igazgató) egyetértésével. A 10-es fiók kialakítására a Közérdekű Élelmezési Részvénytársaság egyik, a VI. kerületi Hunyadi tér 3. szám alatt lévő megszüntetett étkezdéjét tartották alkalmasnak. A 150 négyzetméteres, első emeleti bérleményben kölcsönzőrészt a kapcsolódó raktárral, 24 férőhelyes olvasótermet és egy komfort nélküli altiszti lakást képezték ki. A berendezés legszükségesebb darabjait a népkönyvtől kölcsönözték. A fiók vezetését előbb Sasvári Dezsőre, majd alig pár hónap után Leitgib Jánosra bízták, aki két könyvtárnok közreműködésével szervezte meg a szolgáltatást. A 10-es egység könyvtárilag relatíve jól ellátott kerületben nyitott meg, tekintve az erősen polgári Terézváros igényeit szolgáló számos magán-kölcsönkönyvtárat, amelyek többsége az Andrássy úton, vagy ahhoz közel működött.<sup>12/</sup> Állományukkal, amelyet a befolyt beiratkozási és kölcsönzési díjból fejlesztettek, a Fővárosi Könyvtár fiókjai sem nagyságrendben, sem pedig a választékot (újdonságot) illetően nem versenyeshettek. Ez a tény meghatározta a lehetséges használók körét. Az új fiókot elsősorban a fiatalok (diákok), kispénzű értelmiségiek és hivatalnokok látogatták.

1924-ben a könyvtárba 833 fő iratkozott be, és több mint 25 ezer kötetet kölcsönzött ki, heti 21 óras nyitva tartás mellett.<sup>13/</sup>

Az egység állományát a Központi Könyvtárban – mintajegyzék alapján – állították össze, a fiók „szerelve” (tehát könyvkártyával, raktári jelzetekkel, katalógus építésére szánt – a tizedes osztályozást alkalmazó cédulákkal stb. ellátva), kölcsönzésre alkalmasan kapta meg. A nyitás évében a könyvek száma – 630 db-os éves gyarapodás – 3464 kötet volt.

Az állomány összetétele a korszak könyvkiadásának felelt meg, és csak részben emlékeztetett a Szabó Ervin-i elvekre: az alapvető kézikönyvek, lexikonok mellett nagyjából egyenlő arányban megtalálhatók voltak a könyvtárban a klasszikusok, a nívós magyar és világirodalom, a korszerűnek mondható ismeretterjesztő művek, de – a már akkor is nagyon keresett – okkult eszme-futtatások, ill. a ponyvairodalom és a bestsellerek is.

Az elkövetkező tíz évben a fiók népszerűsége egyre növekedett, olvasóinak száma átlagban meghaladta az ezer főt, és csak a harmincas évek elejére – a gazdasági világválság hatásaként – zuhant vissza a megnyitáskor regisztrált számra. Ezt a használói növekedést azért tekinthetjük megfelelőnek, mert ahogyan az egység könyvtári környezete (magán-kölcsönkönyvtárak) nem változott, úgy a fenntartásra fordítható pénzösszeg, illetve a kiszolgáló személyzet létszáma sem. Az állomány a ciklus

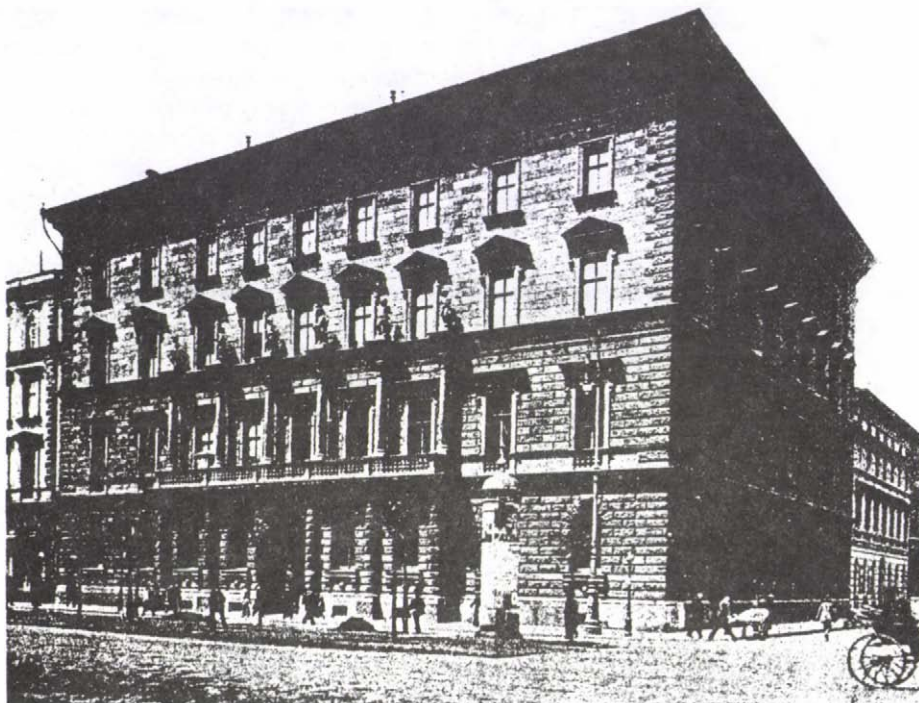
végére meghaladta a 15 ezret, a kiegyensúlyozottnak nem mondható gyarapítási feltételek ellenére. A gyér növekedés, a nagyon rossz újdonságellátás következtében az állomány egyre hiányosabb lett, így egyre kisebb vonzerőt jelentett használói körének, és ez az olvasói létszám alakulásában is megmutatkozott.

A fiók a Városi Nyilvános Könyvtár részeként, központilag meghatározott szerzeményezési kerettel és használati szabállyal működött. A vezetés-irányítás, a szakmai ellenőrzés a fővárosi könyvtár igazgatójának, ill. a hálózati könyvtárak gondozásával megbízott munkatársnak (fiókközpont) a hatáskörébe tartozott. A fiókvezető lényegében a napi munkát szervezte, és biztosította a központilag előírtak érvényesülését. A fiók egyéni arculata csak kevéssé alakulhatott ki, és jobbra a használói szokások - ugyancsak kevéssé eltérő - különbségéhez kötődött. Központ és fiókjai - mondhatni - egymást kiegészítő egységet alkottak, de már korántsem a színvonalas „könnyebb kulturális igények” kielégítésének a terepét látta.<sup>14/</sup>

A 10-es fiók már 1924-ben, alakulásakor sem felelt meg a használói igényeknek: terei szűkek és rosszul hasznosíthatók voltak, fenntartása ugyanakkor gazdaságtalan. Tíz éves működés után 1934-ben a közművelődési ügyosztály is megállapította, hogy a fiók jelenlegi helyisége könyvtári céloknak nem felel meg. 1934. május 1-én a Hunyadi téri bérleményt felmondták, és még aznap megbízták a könyvtár igazgatóját egy új, méltó helyiség bérleti szerződésének megkötésével.

### **A FIÓK A TERÉZVÁROS KÖNYVTÁRÁVÁ ALAKUL: AZ ELSŐ KIBONTAKOZÁS ÉVEI (1934-1945)**

A fővárosi könyvtár igazgatója, Enyvvári Jenő, a könyvtár 1934-es évkönyvében számolt be a 10. sz. fiók elhelyezési problémáinak megoldásáról: „...Számos meddő kísérlet után végre találtunk alkalmas helyiséget e fiók elhelyezésére. Bérbevevük az Andrássy út 52. sz. alatti első emeleten lévő hatszobás lakást, melyet könyvtár céljaira berendeztünk.”



Az Andrássy-út 52. sz. alatti bérház

A bérlemény – a Dréher Antal Serfözdei Rt. tulajdona – megközelítését tekintve ideális helyen feküdt, hiszen az Andrássy út Budapest első igazán nagyszabású és tudatosan megalkotott sugárútja volt. A Feszli Frigyes tervei alapján 1872 és 1877 között megépített „bulvár” tudatosan kapcsolta össze a sűrűn lakott, bérházakkal és palotákkal zsúfolt Terézvárost a pihenés és szórakozás korabeli központjával, a Városligettel. A 10-es fiók itt, a fakocka burkolatú, aszfaltozott járdával ellátott díszút második szakaszának (az Oktogontól a Köröndig) lelelelén, egy 1891-ben épült bérház legszebb lakásában rendezkedhetett be.

A hat szobából álló bérleményt – mintegy 300 négyzetméteren – viszonylag egyszerűen lehetett könyvtárrá formálni: az egykori bálteremben alakították ki a kölcsönzöt, a kapcsolódó kisebb szalonokból pedig a két könyvraktárt. A legvilágosabb helyiségek összenyitásával és az udvari szoba célszerű berendezésével kényelmes, egyszerre 35 fő által használható olvasószobát létesítettek, és jutott hely egy kisebb fiókvezetői iroda kialakítására is.

A könyvtárhasználat rendkívüli módon fellendült, a fiók a Terézváros jelentős kultúrintézménye lett. Használói körének nagyobb részét most is a diákok alkották, de „...nyilván a közelben lévő irodalmi kávéházak miatt, sok író, művész is tagja volt a könyvtárnak, pl. Karinthy Frigyes, Szép Ernő, Kodály Zoltán, Kovács Margit, Baló Elemér stb.”<sup>15/</sup> A regisztrált beiratkozottak mellett (az átköltözés évében 876 fő, de számuk 1945-re elérte, sőt egyes években meg is haladta a 3000-et) egyre többen keresték fel az olvasótermet tanulás, olvasás, vagy egyszerű időtöltés miatt. A változó használói szokások körültekintőbb könyvtárosi munkát igényeltek, csakúgy, mint a kölcsönzés forgalmának növekedése (1934-ben: 73 657 kötet, de az évtized végétől általános lett az éves, 100 000-et jócskán meghaladó dokumentumforgalom); a fiók azonban továbbra is változatlanul 3 tisztviselőt (a fiókvezetővel együtt) alkalmazhatott, az ugyancsak változatlan, heti 21 óras nyitva tartás mellett.<sup>16/</sup> A rossz személyzeti ellátottság a könyvtár (központ és hálózat) egészére jellemző volt; és bár a kényszerűen visszafogott gyarapítás következtében jelentősen csökkent a kölcsönzött dokumentumok száma, a napi három és fél óras nyitva tartás alatti forgalom meghaladta a fiók teljesítőképességét. A szolgáltatás (kölcsönzés) színvonala – tanúsítják ezt a korabeli panaszkönyvi beírások – mindenki által érezhetően, drasztikusan zuhanni kezdett. 1943-ban – igazgatói rendeletre – a fiókban ideiglenesen megszüntették az újabb tagok beiratkozását, ám a kölcsönzést nem. A 10-es könyvtár Budapest körülvárása után „...talán egyetlen olyan hazai kultúrintézményünk, amely a földindulás és ézengés közepette is rendületlenül teljesítette kulturmisszióját.”<sup>17/</sup> A fiókvezető, Leitgib János irányításával megszakítás nélkül az olvasók rendelkezésére álltak. Mindössze 1944. december 30. és 1945. január 18. között nem nyitottak ki, különben – csökkentett óraszámban –, azon dolgoztak, hogy a Köröndnél húzódo frontvonalon „áttörő” olvasóknak könyvet adhassanak.<sup>18/</sup>

A Terézvárosban 1945. január 18-án fejeződtek be a harcok, és a könyvtár már ebben a hónapban újra kinyitott, februártól pedig folyamatosan működött: az udvari olvasószobában, az egyetlenben, ahol épen maradtak az ablakok. A könyvtár helyiségeit csak 1945 őszére tudták helyrehozni – elsősorban Czeiner Teréz<sup>19/</sup> altiszt áldozatos munkájának köszönhetően –, ám az évközi kényszerű, rövidebb bezárásokat (július és augusztus hónapokban) nem a romeltakarítás következtében kellett elrendelni, hanem az újabb (központi) létszámcsökkentés következményeként.

A könyvvállomány – a háborús megszorítások következtében – csak nagyon lassan gyarapodott: 1945-ben csak alig haladta meg a húszszert, az éves 32 db-os (!) új beszerzéssel együtt.

Az 1945-ös forgalmi statisztika igazi jelentősége az, hogy egyáltalán volt miről adatokat összegezni: 2993 fő beiratkozott olvasót regisztrált, közel félszáz ezres dokumentumforgalommal, felemelt, heti 33 óras nyitva tartás mellett.<sup>20/</sup> Ezek az adatok nem csak a könyvtárosok „hivatástudatát” igazolják, de a használói igényeket is: a 10-es fiók immár bizonyítottan a terézvárosiak könyvtára lett.

## ÚJ „SZELLEMŰ” KÖNYVTÁR-POLITIKAI ELVEK: AZ ÚJRAKEZDÉS ÉVEI (1946-1956)

Az évtized kezdeti szakasza az újjáépítés és az újonnan építkezés munkálataival telt el: ez egyrészt a könyvtár egységeinek fizikai helyreállítását, másrészt a kibontakozó, új szellemű könyvtárpolitikához való igazodást jelentette.

A 10-es fiók viszonylag kevés belövést kapott, így gyors ütemben ki lehetett javítani a bútorokat, biztosítani a fűtés-világítás zavartalanságát, restaurálni a fontos kézikönyveket (a Révai lexikon 13. kötete még ma is őrzi annak a gellert kapott golyónak a nyomait, amely átlukasztotta). A „normális” könyvtári üzem azonban csak fokozatosan állt vissza, egyenes arányban az „olvasási kedv regenerálódásával”.

A könyvtár egészének feladatait egyre inkább a politika határozta meg; elsősorban az erős világnézeti polarizáció, amely az erőviszonyok alakulásának megfelelően 1948/49-re szovjet típusú állami és társadalmi modellt épített ki. Ez a modell „az olvasni, művelődni vágyó tömeg”-ek igényeit – valójában a vezető ideológia alapján központilag határozták meg, hogy mi a tömegek igénye – helyezte kulturális programja középpontjába, és mozgósította a (köz)könyvtárakat a megvalósítás érdekében. A program ugyanis alapvetőnek tekintette a munkásosztály szellemi-ideológiai felemelését, és céljának elérésében elsősorban az agitációra támaszkodott. Az agitatív tevékenységet könnyű volt rokonítani a (köz)könyvtár nevelő-funkciójával (az olvasás és az önművelés igényének felkeltése manifeszt könyvtári feladat).

A 10-es fiók meghatározó könyvtári feladata is a propaganda, az agitációs tevékenység lett, hite szerint használói érdekében (utólag persze könnyű azonosítani az új társadalmi rend megszilárdításáért folyó küzdelem eszközeként): új lendületet vett az olvasószervezés, és mellette kibontakozott egy eddig csak elvétve gyakorolt, ám a (köz)könyvtári munkát a későbbiek folyamán mindjobban jellemző tevékenység, amit leegyszerűsítve „együttműködés”-ként nevezhetünk. A fiók kapcsolatokat keresett (és talált) környezete társadalmi, oktatási, kulturális-művelődési intézményeivel és szerveivel/szervezeteivel, része lett társadalmi környezetének, és természetes terepe a kerület közéletének. Ezt bizonyítja az ún. „Szovjet fiók”, amely a Szovjetunió népeinek irodalmát kívánta megismertetni az olvasókkal. A „fiók” állományát később átvette a megalakuló Gorkij Könyvtár.<sup>21/</sup>

A fáradhatatlan szervezés és agitáció meghozta eredményét: az évtized végére a beiratkozottak száma elérte a 8000 főt.<sup>22/</sup> Ez még akkor is hatalmas növekedés, ha tudjuk: a korszak a statisztikák „szépségében” is megdönthetetlen csúcspontokra jutott. Az olvasói összetétel arányai lényegesen nem változtak (meghatározó maradt a tanulók jelenléte, stabilizálódott az értelmiségieké, ugyanakkor megindult a nyugdíjas használók számának növekedése), mert a legügyesebb statisztikai adatfelvétel segítségével is a Belváros szívében csak alig 10%-os munkásolvasói jelenléte lehetett kimutatni.

Az állomány – a „bontakozó szocialista kultúrforradalom biztos mutató”-jaként<sup>23/</sup> – megduplázódott, és meghaladta a 43 ezres nagyságrendet. Ez a növekedés elképesztő, ha figyelembe vesszük, hogy egyrészt 1946 után – a „nevelő” funkcióhoz igazodva – megtisztították a polcokat a „polgári népkönyha szennyesétől”, másrészt azt a nyilvánvaló tény, hogy a beszerzési keret nem követte sem a használói kör növekedését, sem pedig a szűk, egyoldalú piac könyvkinálatát. Máskülönb a gyors állomány-növekedéssel a választék nem tudott lépést tartani: a tartalmilag százalmas állományból a felduzzadt olvasólétszám diktálta dokumentumforgalmat biztosítani nem lehetett, különösen a tanuláshoz kapcsolódó szép- és szakirodalom hiányai szembetűnők. A szolgáltatás minősége emelésének érdekében (még a harmincas években) bevezetett előjegyzési rendszer visszajára fordult. Az előjegyzések száma 300-500 között mozgott, így a használói elégedetlenséget rendszeresítette – a megelégedettség helyett.

A kölcsönzés a szó szoros értelmében naponta megvívandó harccá változott, és ezen a letéti állományok kihelyezése sem változtatott. 1956-ban az éves statisztika dokumentumforgalma közel 250 ezer kötet volt, ami átlagosan napi 250-300 fő „kiszolgálását” jelentette. A személyzet (vezetővel együtt 4 fő) – és a segítőkész „aktívák” – nemcsak a pultoknál állandósult hosszú sorokkal küszködött, de a zárt raktárban elhelyezett könyvekkel is, miközben nagy energiát kellett fordítania az érthető elégedetlenség leszerelésére.

A fiókban 1949-ben gyermekrészleget alakítottak ki, az udvari olvasósobából. Ez mindenképpen úttörő jellegű kezdeményezés volt, hiszen ez időben komoly (szakmai) viták zajlottak az önálló gyermekkönyvtári munka elismeréséről, egyáltalán létjogosultságáról. Ebben a kérdésben a Központ szakmai módszertani támogatásával számolni nem lehetett, hiszen ez a fajta szolgáltatás egy szakkönyvtárban ismeretlen volt. A részleg tevékenysége a korabeli jelentések tanúsága szerint (is)

sikeres volt. A siker jelentősége felértékelődik olyan tények és adatok ismeretében, amelyek bizonyítják, hogy szakképzett gyermekkönyvtáros nélkül, nagyon szűk beszerzési keret mellett életképes részleget működtettek több mint tíz éven keresztül.

A könyvtár megújult „státuszát”, a kerület életében betöltött szerepét talán a Magyar Nemzet egy korabeli cikkéből vett idézet összegzi a legpontosabban: „...a Tanács 10. számú Szabó Ervin könyvtára...elsődrendű feladata, hogy olvasóiból szakmájukat jól értő munkásokat, politikailag fejlett, a hazához hű, szocialista erkölcsű dolgozókat neveljen. A könyvtár munkája sokirányú. A belső szakmai feladatokon kívül nevelő, szervezői és területi munkát is végeznek a könyvtár dolgozói. Előadásokat, ankétokat szerveznek, irodalmi pályázatot vezetnek, kiállításokat rendeznek.”<sup>24/</sup>

A könyvtár feladatai a szervezet bizonyos változásából adódóan is szaporodtak. A hálózat 1950-ig a Központ irányítása alatt állt, 1951-ben azonban fenntartását/fejlesztését a kerületi (helyi) tanácsok hatáskörébe utalták, míg módszertanilag továbbra is a Központ felügyelte. Annak ellenére, hogy a fenntartás és a (szakmai)felügyelet elválasztottsága a „kétfelé” politikálás útvesztőjébe kényszerítette a fiókot, a „leválásnak” pozitív hozama is volt:

- a könyvtár önállóan szerzeményezett;
- a központilag meghatározott szerzeményezési keret felhasználásában maga döntött;
- közelebb került - bár még csak szűk terepen - a gazdálkodás megértéséhez;
- és saját felelőssége konkrét határaihoz.

## A MÁSODIK KIBONTAKOZÁS: KÖNYVTÁR ÉS VILÁGNÉZET (1957-1962)

A 10. számú fiók 1956-ban befogadó képessége határához érkezett: tovább már nem lehetett fokozni az olvasószervezési versenyt; ezzel egy időben a könyvtár „nevelő” funkciója is más hangsúlyt kapott. A tömegek művelődési igényének felkeltése helyett (mennyiségi törekvések) a kevesebb olvasó – a regisztrált használók száma 1957-re közel a felére esett vissza – világnézeti fejlődésének könyvtári eszközökkel lehetséges támogatása (minőségi szempontok) került az éves munkatervek középpontjába. Ez a program egy sor olyan – a könyvtári élet, a (köz)könyvtárügy területéhez tartozó – szakmai kérdést vetett fel, amelyeket eddig elnagyoltak vagy megkerültek. Nevezetesen:

- a világnézeti neveléshez megfelelő állományt kellett rendelkezésre bocsátani;
- megindult a könyv, mint kézenfekvő propaganda eszköz új lehetőségeinek feltérképezése;
- a figyelem a nevelés eleve adott alanya, a gyermekek és az ifjúság felé fordult;
- szükségessé vált a könyvtárosok (tovább) képzése.

A fióknak elsősorban állománya összetételét kellett az elvárásokhoz igazítania (erre egyébként egy 1957-es, központi szakmai felülvizsgálat is nyomatékosan felhívta a figyelmet): pótolni kellett a marxista, és a világnézeti tárgyú ismeretterjesztő irodalomban mutatkozó hiányokat a kézi- és a kölcsönözhető könyvek vonatkozásában egyaránt; ugyanakkor – kihasználva a részben „magához térő” könyvkiadás adta lehetőségeket is – vissza kellett hozni az állományba a magyar és a külföldi klasszikusokat (természetesen a „kispolgári szemlélet” elleni küzdelem jegyében megválogatva), ill. beszerezni a jelen társadalmi problémáit (is) feltáró-megjelenítő, újabb szépirodalmi műveket. Ez utóbbiakra nagy igény mutatkozott csakúgy, mint a könyvtár idegen nyelvű állományának fejlesztésére. A Terézváros olvasói rendszeresen kölcsönöztek eredeti német, angol és francia regényeket, és az ilyen irányú elvárásukra a magánkönyvtárak államosítása után (1952) a kerületben (tehát a lakosság számára elérhetően) már csak a 10. számú fiók lehetett figyelemmel. A fejlesztés új szempontjainak megfelelően az állomány – a soha sem megfelelő gyarapítási keret mindenkori függvényében – az előző évtizedhez képest kiegyensúlyozottabban növekedett, és a 60-as évek elején már ötvenezer körül mozgott. A fejlesztési elvek az állomány összetételét is befolyásolták, így az ismeretterjesztő irodalom mind jobban megközelítette a – különben kívánatos – 30%-ot. A figyelmesebb állományalakítás eredményeként emelkedett – és lényegében „beállt” – az éves dokumentumforgalom, 200-220 ezres nagyságrendben. Kiegyensúlyozottabb lett a kölcsönzés, bár a létszám gondok nem enyhültek („csúcsidőben” még mindig csak 3 könyvtáros látta el a szolgálatot);

ugyanakkor a kevesebb beiratkozott olvasó nagyobb nyitva tartási időben (heti 38 óra), szélesebb választékból kölcsönözhetett.



A 10. sz. könyvtár olvasóterme az 1961-es átalakítás után /MTI fotó/

Az alakuló állományhoz kapcsolódó elvárások a hálózati egységekben napirendre tűzték (kikényszeríthették?) az olvasószolgálati munka átgondolását. A 10-es fiókban is úgy kellett „tálalni” az új könyveket, hogy a világnézeti nevelés eszközzé válhassanak. A figyelem felkeltése érdekében tematikus könyvkiemeléseket, ankétokat, kiállításokat rendszeresítettek – a VI. kerületi tanács Népművelési Csoportja aktualitásaihoz, lényegében az MSZMP programelveihez igazodva –, a könyvajánló tevékenységet pedig irodalom-ajánlással bővítették, amely a bibliográfiák változatos típusait használta eszközként.

A korszak közművelődési irányelveit az ideológiai kérdések „helyes” értékelése, és az ellenséges propaganda visszaszorítása (napirenden van 1956 politikai jellegű „elemzése”) jegyében határozták meg. A fiók – ehhez kapcsolódva – „alapvető feladatának”<sup>25/</sup> tekintette az ateista propaganda tevékenységet, elsősorban a politikailag még érintetlen fiatalok nevelését-irányítását (megnyerését), így olvasószolgálatában egyre inkább a serdülő korosztály felé fordul. Teheti, mert a kisebb gyermekek könyvtári ellátásának szervezését nagy lendülettel és szakértelemmel átvette a kerületben (Liszt Ferenc tér) 1961-ben megnyílt önálló gyermekkönyvtár. A könyvtár összeírja a célzott réteget, személyi lapot vezet fiatal használói olvasmányairól, külön vitrinbe rendezi a számukra kívánatos műveket, hogy megkönnyítse a velük való egyéni foglalkozást. Napirendre került tehát az „olvasóvá nevelés” egy újabb aspektusa: a 14-18 éves korosztály művelődési szokásai feltérképezésének zászlaja alatt, de a világnézeti, társadalmi kérdések iránti érdeklődés felkeltésének (irányított) elvárásaihoz igazodva – és előkészítve a könyvtári „klubmozgalom” korszakát.

A hálózat szervezeti hovatartozása 1957 tavaszán ismét megváltozott: a kerületi könyvtárakat visszacsatolták a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjához. Az újracentralizálás azonban már nem egyforma, csupán számozásukban különböző „fiókokat” vont újra központi irányítás alá. A kerületi tanácsoktól való közvetlenebb „függés” éveit az egységek akarva-akaratlanul szembesültek saját, lokális környezetük életével és elvárásaival, az olvasószolgálati munka előtérbe kerülésével pedig már használóik sajátos igényeire is figyelni kezdtek. Ezzel megindult a fiókok egyéni arculatának spontán kialakulása, amely a hálózat központi irányításának, értelemszerűen pedig a kerületi könyvtári

munka módszertanának az újragondolását eredményezte: a recentralizálás után (1957) megalakult – központi székhellyel, és a Fiókkönyvtárak Központja utódjaként – a Kerületi Könyvtárak Osztálya, a KKO. Az osztályvezető és a mellette dolgozó instruktorok fő feladata a hálózati egységekkel való kapcsolattartás volt. Itt osztották fel a könyvbeszerzési kereteket, figyelemmel kísérték az állományok alakulását és gondozását, szempontokat adtak egyrészt a gyarapítás-kivonás munkálataihoz, de az éves munkatervek elkészítéséhez is; összegezték a különböző jelentéseket, és azok alapján folyamatosan értékelték a hálózati munkát.



A 10. sz. könyvtár az 1961-es átalakítás után /MTI fotó/

## ÁLLOMÁNY SZABADPOLCON: AZ "ÖNÁLLÓSODÁS" ÉVEI (1963-1972)

1964-ben a KKO – egy visszatérő szakmai felülvizsgálat összegzéséeként – a 10. sz. könyvtár tevékenységét értékelve megállapította, hogy „Tervszerűség, nagy körültekintés jellemzi az állománygyarapítást. Mint nagy könyvtár, az összes javasolt műveket beszerzi...A könyvek levegősebb elhelyezése már önmagában véve agitativ jellegű.”<sup>26/</sup>

Az utolsó idézett kijelentés egy olyan, a könyvtár szolgáltatásában ebben az időszakban bekövetkezett változásra utal, amely - túl azon, hogy úttörő jellegűnek tekinthető a nyilvános szolgálat fejlődése szempontjából - alapvetően átformálta a könyvkölcsönzés eddigi rendjét. 1962/63 fordulóján megkezdődött az állomány szabadpolcos kihelyezése. Eltekintve a szabadpolc létjogosultságával kapcsolatos általános, heves szakmai vitától, itt és most csak a 10. sz. könyvtár vonatkozásában figyelünk a változásokra, és azok hatásaira:

- a „szabadpolc” elve kipróbáltatott ebben a könyvtárban, hiszen (a hálózatban itt először) a gyermekrészleg állományának egy részét már az 1940-es évek végén „szabadon megközelíthető” polcokra helyezték, nagy sikerrel;

- ez a tapasztalat is hozzájárult ahhoz, hogy az egység az elsők között tért át a szabadpolcos rendszerre, természetesen szakaszosan (6000 kötettel kezdték, és 1966-ra az állomány közel 50%-a már a szabadpolcon volt);

- az újfajta elrendezés maga után vonta olvasó és könyvtáros kapcsolatának módosulását, és az olvasószolgálatot meghatározó könyvtári munkafolyamatok átértékelését.

Az olvasó nevelésével kapcsolatban most az önálló ismeretszerzés készségének kifejlesztése került napirendre, és ez – finoman fogalmazva – elbizonytalanította a könyvtárosokat. Dilemmájuk abból fakadt, hogy egyrészt az önállóan válogató olvasók tekintetében hogyan érvényesíthető a még mindig alapvető (közművelődési)könyvtári feladat, vagyis a „nevelő funkció” tartalmi-minőségi aspektusa; másrészt abból, hogy az állomány közel egészéről kellett immár tájékoztatniuk az olvasót, de az ehhez szükséges könyvismeretük hiányos volt. A problémát a 10. sz. könyvtár munkatársai így érzékelték: „A szabadpolcra való áttérés nem volt könnyű és nem volt egyértelműen előnyös. A könyvtárosok érezték, hogy ők is, az olvasók is ki vannak a teljes könyvanyagunk szolgálatva. Szinte elnyeli őket az ismeretlen könyvek tömege.”<sup>27/</sup>

A kiütkeresés olyan – ma már evidenciaként kezelt – megoldásokat eredményezett, mint az olvasóval történő egyéni foglalkozások módszertana; az ajánló bibliográfiák tematikai sokszínűsége és beépülése/beépítése a fiók tájékoztató apparátusába; az állomány összetételének egyre jobban az igényekhez való igazítása (igényfelmérések indulása).

A könyvtár állománya a következetes gyarapítás (az időszakban átlag 4000 új cím/év) és kivonás eredményeként a 40 ezres nagyságrend közelében stabilizálódott (jellemző a korszak állományépítési elvárásaira, hogy a mennyiségi visszaesést negatívumként „élték meg” az egység munkatársai). Az összetétel egyre jobban tükrözte a könyvtárral szembeni elvárásokat (árnyaltabb képzőművészeti és zenei anyag, idegen nyelvű irodalom gyarapodása), és ez intenzívebbé tette a dokumentumforgalmat.

Az évtized végére a beiratkozottak száma, egyenletesen növekedve, elérte a 6000 főt. A 200 ezret rendre meghaladó dokumentumforgalom szükségessé tette a heti kölcsönzési idő növelését. A könyvtár immár két műszakban, heti 38 órát tartott nyitva, és bár a kiszolgáló személyzet is gyarapodott (az évtized végére 8 fő – könyvtárosok, technikusok, kézikönyvtári felügyelő és raktárkezelő), a könyvtárhasználatra továbbra is a zsúfoltság, a sorban állás, a túlterheltség maradt jellemző.

Különösen nagy terheket rótt a könyvtárosokra az egyre igényesebb "felvilágosító" tevékenység, az olvasókkal való egyéni foglalkozások, és a kiszélesedő - az irodalmon túl már magát a könyvtárat is népszerűsíteni óhajtó - propaganda munka.

A fiatalokkal való foglalkozás olvasószolgálaton belüli kiemelt szerepét az Ifjúsági klub létrehozása, működtetése bizonyítja. A cél már nem az ideológiai nevelés, hanem olyan könyvtárhasználói közösségek kialakítása, amelyben változatos, vonzó programokkal nyílt lehetőség a kulturalközvetítésre – természetesen a korszak kultúrpolitikai irányelveinek szellemében.

Az olvasószolgálat új elemei nem jelenhettek meg a hálózat minden egységében; elsősorban a könyvtárhelyiségek fizikai nagyságrendje (befogadó képessége) határozta meg a szelekciót. A fiókok egyéni arculata mind erőteljesebb lett, miközben szolgáltatásaik is differenciálódtak. A kiterjedt hálózaton belül – ebben az időszakban már több mint 100 fiók<sup>28/</sup> (önálló gyermek, felnőtt és ún. vegyes könyvtár) – a 10. számú egységet a „nagy” könyvtárak között tartotta számon a szakma és a használók egyaránt.

## **ÖTVEN ÉV MÉRLEGE: A "VÁLTOZÁSOK ÓREKÉNT" (1973-1983)**

1973 márciusában befejeződtek a 10. számú könyvtár első, komoly felújítási munkálatai: az egység nemcsak esztétikailag újult meg, de alapterülete is növekedett valamelyest. A könyvtárhoz csatolták azt a szoba-konyhás lakást, amelyben Czeiner Teréz lakott, így a könyvtárosok már 330 négyzetméteren ünnepelhették meg a könyvtár 50. éves jubileumát.

Nagy utat járt be nemcsak a fiók, de a FSZEK hálózata és a könyvtáros szakma is.

A hálózat a statisztika adatai szerint 75 egységből (DE! Több egységhez tartozik részleg, külön helyiségben.) áll, hiszen az évtized elejéig sorra nyíltak meg Budapest szerte könyvtáraink. És nemcsak a legkülönbözőbb helyeken, de a legkülönbözőbb adottságokkal is. A könyvtár vezetése - az ellátottság javítása érdekében - rákényszerült, hogy elfogadja a fenntartó által felajánlott és/vagy

támogatott, könyvtári célokra nem, vagy csak pénzigényes ráfordítással hasznosítható helyiségeket. A nagyon eltérő szolgáltatásokra képes könyvtárak még így sem számolták fel az ellátás „fehér foltjait” (a peremkerületek használói érdekében ezért állították üzembe később, 1976-tól a bibliobuszokat), miközben fenntartásuk/karbantartásuk olyannyira elaprózta a rendelkezésre álló (tegyük hozzá: rendre elégtelen) pénzügyi keretet, hogy ésszerű fejlesztésre gondolni sem lehetett; ugyanakkor a szinten tartás is veszélybe került. Az ellátás színvonala emelésének újabb lehetőségeit kellett keresni.

A 70-es évek elején a csupán kis teljesítményre képes fiókokat megszüntették (többségüket a bibliobusz „váltotta ki”): ellátási elv és fenntartás viszonyának értelmezésében először kap komoly hangsúlyt a gazdaságosság. Ezzel nagyjából egy időben a Hálózati és Módszertani Osztály – tehát: HMO, mint a megújult KKO – megkezdte könyvtárai kategóriába sorolását. A cél az ellátás minőségének javítása volt, de a koncepció egyben a hálózat korszerűsítését is feltételezte. A korábbi - inkább a „lefelé nivellálást” képviselő - 'kis', 'közepes' és 'nagy' jelzőkkel ellátott könyvtárakat (fiókokat) 'könyvtárrá', 'fiókká' vagy 'részleggé' minősítették át, megfelelő vezetői státuszok hozzárendelésével, meghatározott mutatók (négyzetméter, állomány, olvasólétszám, olvasótermi helyek száma) alapján. Ezek a nyilvánvaló szervezeti jellegű módosítások egy jobban tagolt struktúra kialakításának kezdetét jelentették a (különbön változatlan és kívánatos) centralizáció megtartása mellett.

A differenciálódó hálózat különböző nagyságrendű könyvtárai (fiókjai, részlegei) differenciált szolgáltatásra voltak képesek, így az ellátás színvonala - megközelítőleg - egyenletes biztosításának érdekében „nevesíteni” kellett a szolgáltatásokat, és megszervezni a „hozzáférést” minden szinten. A könyvtáraknak már az ellátás mélységét és hatókörét is felfedő (új?) minősítése (felsőfokú, részleges felsőfokú, középszintű, alapfokú),<sup>29/</sup> a differenciált gyűjtőköri szabályzatok közreadása, a szakrészlegesítés, a könyvtárközi kölcsönzés kiszélesítése jelzik azt a folyamatot, amelynek során az eddig egymásnak (azonos közigazgatási területeken, vagyis egy-egy kerületen belül is) lényegében mellérendelt hálózati egységek között egyfajta hierarchia alakult ki: szervezetenként és Budapest lakosai ellátása szempontjából egyaránt.

A 10. sz. könyvtár nem érte el a szervezet hatékonyságát célzó hálózatfejlesztési tervet: a VI. kerületben a FSZEK-nek csak két könyvtára működött, élesen megkülönböztethető funkcióval külön a felnőttek, és külön a gyermekek ellátására. A két egység együttműködéséről, fejlesztési forrásaik gazdaságos és/vagy ésszerű összehangolásáról – az „illendő” kooperáción túl – említést tenni sem érdemes. A Terézváros könyvtára 50 év múltán egyben az autarkia könyvtára (is) volt (lett):

- kétszeresére növekedett, felújított alapterületén arányaiban a legtöbb négyzetméter a ruhatárnak és a kölcsönző pultnak jutott;

- állományának nagysága (66% szépirodalom), átlagosan évente 6000 új cím beszerzésével ismét meghaladta a szépen hangzó ötvenezret, bár a könyvtár eredményeit 50 év távlatában taglaló áttekintés rendre azon kesereg, hogy a könyvek mennyisége „a legnagyobb erőfeszítések ellenére sem változik”<sup>30/</sup> (Az állomány „használati értékére” enged következtetni az az adatközlés, miszerint „jelenleg (1974) 21 000 kötet közül választhatnak az olvasók”.<sup>31/</sup> Értsd: ennyi van szabadpolcon. Az állomány több mint fele tehát a zsúfolt, gondozhatatlan raktárban porosodik.);

- a 6000-7000 fő között ingadozó beiratkozott olvasók immár heti 41 órában<sup>32/</sup> kölcsönözhetnek (de szombaton zárva vannak), és „minimális a teljesíthetetlen kérések száma”,<sup>33/</sup>

- a megújult könyvtárpropaganda, a szépen alakuló intézményközi kapcsolatok (a Terézváros mindig kultúr- és intézményi centrum volt. Ebben az időszakban 9-9 általános és középiskola, 2 főiskola, 15 követség, 13 szakszervezeti központ könyvtárral, 9 színház, 3 mozi, 3 művelődési ház, számos művészeti szövetség és múzeum léte jelzi a könyvtár kiterjedt kapcsolatainak irányát) egy valóban sokirányú és működő kulturális élet középpontjában ismeri el a könyvtárat.

Ez 50 év mérlege. A még mindig 10-esnek nevezett könyvtár bevonult az immár 88 ezer lakosú Terézváros történelmébe, és annak 200 éves vonulatában igazán méltó helyet foglalt el. Még akkor is, ha centrális elhelyezkedése alapján nem csak a terézvárosiak használják; és annak ellenére, hogy a centrumtól a Városliget felé futó Andrassy út a könyvtári ellátás hiányait is kirajzolja. Mert – újabb paradoxon – a sűrűn lakott Belváros, kimutathatóan sűrűn telepített könyvtárai ellenére a belső

kerületek szélein, ott, ahol más kerületek széleivel érintkezik – nincsenek könyvtárak. De nincsenek a területileg megnövekedett Budapest más – ellátatlanabb? fontosabb? – részein sem: a nyolcvanas évek elejére befejeződött a „talált” négyzetméterek könyvtárrá alakítása anélkül, hogy megépültek volna a korszerű ellátás kialakításának megfelelően tervbe vett „valódi” könyvtárak.<sup>347</sup> És miközben Budapest infrastruktúrájában valóban az ország más városait kiemelten meghaladva fejlődött, addig a könyvtári ellátás tekintetében meg sem közelítette a vidék – a megyék és városok, de a községek is – 1970-es években kiteljesedő könyvtárépítési programját.

A VI. kerület könyvtári ellátására vonatkozóan – egy 15 éves távlati fejlesztés keretében – 1960-ban tett javaslatot a kerületi tanács: a 10-es fiók tehermentesítésére a kerület több pontján kisebb fiókok kialakítását látta célszerűnek, ugyanakkor egy nagy – az Andrassy úti egységnél „legalább ötször nagyobb”<sup>351</sup> – alapterületű, új könyvtár létrehozását (felépítését) tervezte. A „terv” a mai napig csak terv maradt. Ez a tény meghatározta a 10-es könyvtár státuszát: „a könyvtár” lett a kerületben, és mint ilyen, igazolva látta a „változások öre” szerepkör felvállalását.

## A VI. KERÜLET KÖNYVTÁRA: A FŐKÖNYVTÁRI RENDSZER IDŐSZAKA (1984-1994)

A FSZEK kerületi könyvtári hálózata szervezetének a Fővárosi Tanács VB határozata alapján történő átalakítását egy, a HMO által kidolgozott tervezet foglalta össze, amely lényegében a hálózat fejlesztését is jelentette egyúttal.<sup>361</sup> A cél: a differenciált szolgáltatásra képes könyvtárak differenciált szolgálati szintekre szerveződve, lépcsőzetesen egymásra épülve biztosítsák a főváros lakosainak ellátását – egy kerületen belül. Az ellátási szintek – a részleges felsőfokú szolgáltatásra berendezkedő könyvtáraktól a középfokú szolgáltatást nyújtó kerületi könyvtárakon át az alapfokon szolgáltatókig – nagyjából az állományok nagysága és mélysége, az éves gyarapodások mértéke, és az elvben egymásra épülő tájékoztató rendszerek működtetése alapján differenciálódtak.

A lépcsőzetes ellátást egy-egy kerületen belül úgy kellett megszervezni, hogy a hálózati elv ne sérüljön. Az az elv, amely a FSZEK-ben olyan hálózatot jelentett, amelyben a központ alatti egyetlen hierarchiaszinten sok különböző, de egymásnak mellérendelt könyvtár működött. Mert az azonos feladatkörű könyvtárak hatékony együttműködési formája a könyvtári hálózat, amelyet – rosszul értelmezett és/vagy fel nem ismert érdekkapcsolatai miatt – sokszor, mint „meghaladni valót”, bírál a szakmai közvélemény. Miközben köztudott, hogy minden koordinációt igénylő tevékenység sikeresen működtethető hálózati elv szerint. Az új szervezet egy második hierarchia fokozatot épített az egyes könyvtárak és a központ közé. A második hierarchia csúcsára az ún. főkönyvtárat állította. A főkönyvtár nemcsak a szolgáltatás legszélesebb skáláját biztosította a kerületben, de egyben tervezte, szervezte, ellenőrizte a kerület minden könyvtárának működését, összehangolta azt más kulturális intézmények tevékenységével, miközben szakmailag „felügyelte” a nem tanácsi fenntartású közművelődési könyvtárakat is. A főkönyvtár tehát egyrészt magas szintű ellátást, másrészt szervezeti rangot jelentett.

A főkönyvtári rendszer kiépítése elvileg 1978-ben indult a HMO irányításával, és 1984 januárjában fejeződött be: akkor, amikor utolsóként a VI. kerület is átszerveződött.

A 10-es könyvtár neve megváltozott – VI. kerületi főkönyvtár lett –, és ilyen minőségében olyan hierarchia csúcsára került, amely alá csak egyetlen könyvtár tartozott (tegyük hozzá: nem igazi alárendelt viszonyban, hanem részlegként): a Liszt Ferenc téri (korábban az 1. számot viselő) gyermekkönyvtár. (Az a könyvtár, amely 1961-ben „költözött” ki az Andrassy útról.)

Annak ellenére, hogy a 10. számú könyvtár – csiráiban – megfelelt a főkönyvtárrá emelkedés követelményeinek, a megváltozott szerepkör nemcsak szervezeti, de minőségi változásokat is eredményezett a könyvtár szolgáltatásában.

A főkönyvtári „áttérésre” a könyvtár felújítása után került sor, bár ez jobbra csak a könyvtári terek fizikai megújítását és a fűtési rendszer korszerűsítését jelentette, semmint funkcióhoz igazodó átrendezésüket. Ez csak 1987-ben történt meg, amikor is:

- a helyiségek átalakításánál az olvasók jobb ellátásának szempontjai érvényesültek. A volt raktár funkciója megszűnt, az irodalomtudomány és nyelvészet, valamint a kötelező irodalom kölcsönző és olvasószobája lett;

- a kölcsönző pult kikerült az előtérbe, a helyén napilapolvasó alakult;

- a kézikönyvtár a tanulás-felkészülés, irodalomkutatás színtere lett;

- a kölcsönző térben kis öblöket alakítottak ki a szépirodalom és az ismeretterjesztő művek átrendezésével, lehetőséget biztosítva ott is a helyben olvasásra;

- az átrendezéssel párhuzamosan javultak az „irodai” munka feltételei is.

A könyvtár esztétikailag is megújult, eredeti szépségében állították helyre az egykori nagypolgári lakás miliójét, és a bútorzatot – miután pénz nem volt kicserélésükre – a műemléki jellegnek megfelelően átfestették.

Az állomány alakítása – az ellátáson előírtakhoz való igazítása – már hosszabb időt vett igénybe; elsőként meg kellett tisztítani - úgy a felnőtt, mint a gyermekkönyvtárban. Több mint húszezer művet duplumosítottak, selejteztek vagy küldtek zúzdába avult tartalmuk miatt, miközben párhuzamosan folyt a hiányok pótlása (kézikönyvek, forrásmunkák, szakbibliográfiák és szépirodalom művek), és a tájékoztató apparátus kiépítése. A hatalmas munka eredményeként az állomány az évtized végére – átlagosan évente 3000 új cím beszerzése mellett – a felére csökkent (az 1985-ös 70 ezres nagyságrendről 33 ezerre), és a hozzákapcsolt gyermekállománnyal együtt – amely hasonló „metamorfózison” ment át – csak alig haladta meg a 60 ezret.

Jelentős változások történtek az állomány összetételének alakulásában is. Nemcsak azért, mert a tíz év alatt általánossá vált a nem hagyományos dokumentumok beszerzése (audiokazetta, video, számítógépes programok – arányuk az évtized végére elérte a 7%-t), de azért is, mert megfordult a szép- és szakirodalom (ismeretterjesztő irodalom) aránya: ez utóbbi javára 65%-ban. Ez az arány nyilvánvalóan a rendszerváltozás következtében átalakuló könyvpiac (könyvkiadás) diktálta lehetőségeket (is) tükrözi, amely egyben megmutatta az olvasói érdeklődés változásának irányait is. A kivont – főleg történelmi, társadalomtudományi – művek pótlása a könyvtárnak kötelessége; ugyanakkor a szépirodalom területén tömegesen megjelent „aluljáró irodalom” könyvtári „terítéséről” a könyvtár lemondott, az előbbi érdekében és javára. (A gyermekkönyvtár állományának változásait ugyanezek a megfontolások indokolták. Jelen áttekintés kizárólag az Andrassy úti könyvtár történetét tekintti tárgyának, és nem tartja feladatának a más funkcióval és helyileg is elkülönült gyermekkönyvtár működését értékelni. Ez egy másik dolgozat témája lehet. Ezért nem térünk ki a gyermekállomány elemzésére csakúgy, mint a gyermekkönyvtár egyéb tevékenységére sem.)

Az 1981-ben kezdődő, és közel két évig húzódó tatarozás ideje alatt a könyvtár olvasói más kerületek könyvtárhasználatára kényszerültek.<sup>37/</sup> A nyitás után a visszairatkozás egyenletesen emelkedett és 1985-re ugyan megközelítette az 5000 főt, de az évtized végére tovább csökkent, és 4000 fő közelében stabilizálódott. A korábbi, 6-7 ezres nagyságrendet többé nem érte el. Ez az olvasói arány megfelelt a könyvtár befogadó és ellátó képességének. Az olvasók összetétele foglalkozásukat tekintve lényegében nem változott (ha eltekintünk – és el kell tekintenünk – a korábbi évek „fizikai dolgozók” regisztrálására irányuló statisztikai buzgóságától) az 1924-es indulás arányaihoz képest: a Terézváros beépített városrész, így lakótelepek (újabb bérházak) nem épülhettek, a migráció nem érezte hatását. Ugyanakkor – éppen ezért – a kerület (mint az egész Belváros) előregedett, az összlakosság közel 30 ezer fővel csökkent az 1970-es évek elejéhez képest,<sup>38/</sup> és ez megmutatkozott a nyugdíjas használók számának növekedésében is. A könyvtár használóinak két meghatározó csoportja tehát – továbbra is – a tanulók (közép- és főiskolások), valamint a nyugdíjasok. Nagyságrendben utánuk az „értelmiségiek” következnek, így az állomány építésének alapvető szempontja e rétegek kielégítése/kiszolgálása.

Az összesített dokumentumforgalom a könyvállomány tervszerű csökkentése után is nagyságrendben az 1974-es évvel megegyezőnek mondható (tíz év átlagában 140-150 ezer db dokumentum). Ez a könyvek forgási sebességének növekedését jelzi még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy az időközben bevezetett, népszerű videó kölcsönzés 2 napos lejárata értelemszerűen növelte (torzította) a dokumentumforgalmat. A videó forgalom az összes dokumentumforgalom

mintegy 1/4-ét tette ki (a többi nem hagyományos dokumentum forgalmától a nagyságrendek miatt nyugodtan eltekinthetünk), így a könyvekhez kapcsolható forgalom jelentős, tekintettel arra, hogy a könyvvállomány a felére csökkent.

A könyvtárhasználat intenzitása változatlan maradt, de irányai eltolódtak. Egyre többen „használták” a könyvtárat, mint „dolgozószobát”, vagy mint információs bázist. A napi kölcsönzők száma átlagosan 150 fő körül mozgott, mellette az ún. „látogatók” (a kézikönyvtárat használók, információt keresők) megjelenése elérte a 40 főt (szintén átlagolva az adatokat). A könyvtár nyitva tartási ideje heti 44 órára emelkedett,<sup>39/</sup> bevezették a szombati nyitva tartást, ügyeleti rendszerben.

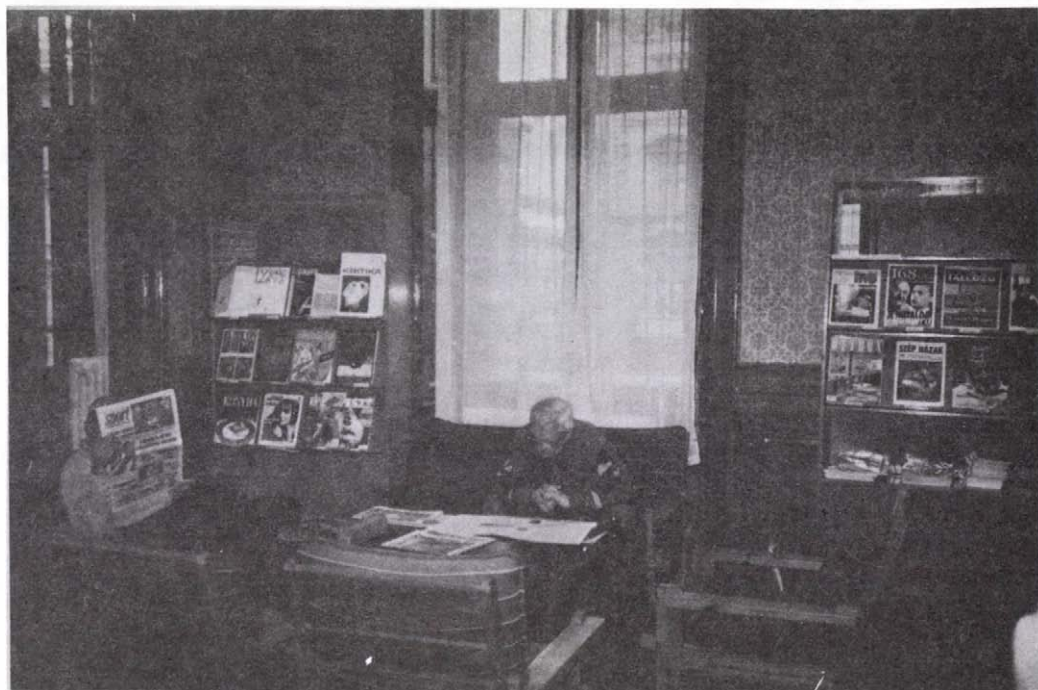
A nyitva tartás (rendelkezésre állás) és az ehhez kapcsolható forgalom arányban állt a könyvtár újonnan bevezetett szolgáltatásaival. Ez egyrészt a dokumentumokhoz kapcsolható újdonságokat jelentette (új típusú dokumentumokból állományrészek kialakítása, könyvtárközi kölcsönzés, KESZ-átkeresések, a hátrányos helyzetűek dokumentum-ellátási formái, fénymásolási lehetőség kialakítása - szóval minden, ami egy „főkönyvtártól” elvárható, természetesen szerény anyagi háttérrel), másrészt valóban új szolgáltatásokat: a meglévő helytörténeti gyűjtemény feltárását sajtófigyeléssel és adatbázis-szerű feldolgozással szakszerűsítették; megkezdődött a köznapi információk gyűjtése, és mellette újabb tájékoztató eszközök - pl. különböző jegyzékek, tanácsi közlemények, közhasznú tárcák stb., teletextes TV üzembe állítása, a könyvtár első számítógépének használata. 1987/88-ban, a hálózatban elsőként kísérelték meg egy ún. „business library” felállítását, amely sikeres kezdeményezésnek bizonyult, ám a mind jobban leterhelt költségvetés, valamint a partner nem megfelelő hozzáállása következtében a szolgáltatás pusztán a faktografikus adatközlésre szorítkozott. Az évtized végére (rendszerváltozás!) az olvasószolgálat tehát lényegesen megváltozott: a korábbi, igen erős referenz munka megmaradt (bár „irányai” és tartalma módosultak), mellette azonban egyre nagyobb szerepet kapott (követelt) a – főleg a politikához és a civil élethez kapcsolódó – információk szolgáltatása. Ez utóbbi új szaktudást és technikát igényelt, de elsősorban szemléletváltást. Fel kellett vállalnia a könyvtárnak azokat a kihívásokat, amelyek a használók új igényeiből (könyvtárhasználati szokásaiból) és a számítástechnika természetes felhasználásából következtek. Miközben továbbra is a kerület közművelődési könyvtára maradt, azzal a funkcióval, amelyet még mindig a Szabó Ervin-elvek közelségében határozott meg a szakma. Erre az időszakra esik a szakszervezeti könyvtárak felszámolása,<sup>40/</sup> így a VI. kerületi főkönyvtár magára maradt a kerület lakosai könyvtári ellátásában.

## **A TERÉZVÁROS KÖNYVTÁRA: EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS INTEGRÁCIÓ A RÉGIÓBAN (1995-1999)**

A főkönyvtári rendszer lépcsőzetes szervezete megoldást talált a kerületek könyvtári ellátására, a színvonal biztosítása és az egyre szűkülő anyagi források közötti ellentmondás felszámolására – így egy racionálisabb ellátórendszer kifejlesztését célozhatta meg. Ugyanakkor a szerveződő központi szolgáltatások – 1987-ben kezdte meg működését a Központi Ellátó Szolgálat (KESZ); kialakult és megerősödött a Közhasznú Információs Szolgálat (KISZ); önálló számítógépesítési osztály létesült – nem tudták biztosítani a főkönyvtári rendszer hierarchiái (Budapest közigazgatásához igazodva már 23 létezett) közötti átjárást, információcserét, munkamegosztást. A hálózat munkáját korábban – különböző hangsúlyok alapján: fiókközpont, módszertan, (szak)felügyelet – koordináló HFO megszűnt, így az egyes főkönyvtári rendszerek (gyarapítása, szolgáltatásai, ha tetszik „szellemisége”) eltávolodtak egymástól. Ez nemcsak a területi ellátás színvonalbeli eltéréseit jelentette,<sup>41/</sup> de az egy kerületen belüli autarkia kialakulását (miközben az egyes kerületi egységek autarkiját sem sikerült megnyugtatóan fölszámolni) is, amely szemben állt mindenfajta együttműködési szándék érvényesíthetőségével is.

A hálózat könyvtárainak hierarchiája már nagyon korán, az 1980-as évek közepétől egy újfajta ellátási rendszer kiépítésének szükségességét körvonalazta. Egy olyan rendszerét, amely a mindjobban beszűkülő pénzforrásokat a lehető legracionálisabban hasznosítja, hatásában a fejlesztést támogatja a stagnálás (visszafejlődés?) helyett, miközben látványosan emeli a FSZEK hálózata kapacitását, elsősorban az ellátás tekintetében.

Az Andrássy úti könyvtár az 1999-es felújítás után



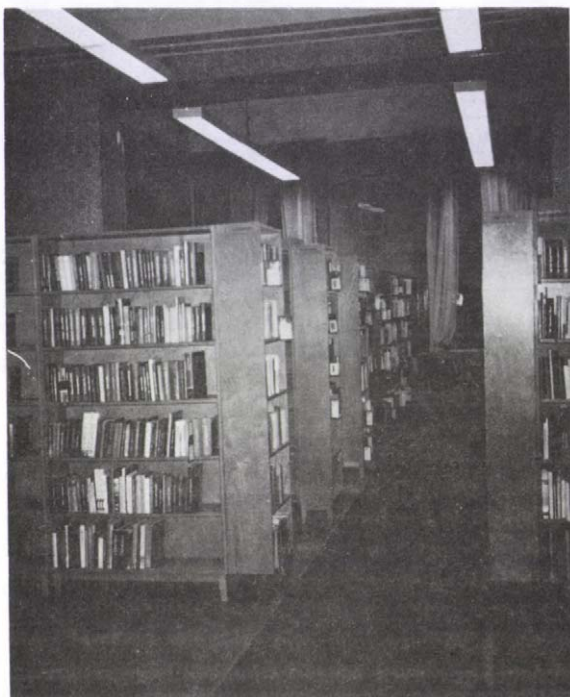
Lapozgató /Fotó: Dr. Kiss János/



Olvasóterem /Fotó: Dr. Kiss János/

1986-ban került megvitatásra - a FSZEK életében eddig soha nem tapasztalt szakmai nyilvánosság bevonásával – az a tervtanulmány,<sup>42/</sup> amely túl azon, hogy a leghevesebb és a legellentesebb vélemények összecsapását vonta maga után, végül is a szervezet (hálózat) ismételt átalakításához vezetett. A tanulmány a hálózat adottságaival számolva (kedvezőtlen telepítés, nem növelhető alapterület) az egyes könyvtárak állományához kapcsolja a szolgáltatások szintjének kialakítását. Az állomány fejlesztésének határt szab egyrészt az alapterület, másrészt a beszerzési keret, ugyanakkor az állomány nagyságrendje és tartalma eleve meghatározza az igénybevételt, magyarul a használók körét. Nem a szervezet egységeinek kell tehát egymásra épülniük, hanem az állományoknak – amelyek természetesen a rendelkezésre bocsátó könyvtár helyét és szerepét (funkcióját) újrafogalmazzák a rendszeren belül.<sup>43/</sup> Az új szervezet vezérlő elve tehát ismét egyfajta lépcsőzetesen egymásra épülő ellátás, de a szintek most nem egy-egy kerülethez (főkönyvtárhoz) igazodnak, hanem a főváros legkülönbözőbb pontjain jelentkező igényekhez. A könyvtárak nem ugyanazon igény különböző szintű kielégítése szerint tagolódnak, hanem a különböző igények kielégítése/kielégíthetősége alapján. A tanulmányban vázolt rendszer a maga egészében nem valósult meg, de elkezdődött a különböző ellátást biztosító könyvtárak kialakítása (az állományok új szempontú kihelyezésével Budapest szerte családi könyvtárrá alakult át számos kisebb fiók; míg az ún. közepes nagyságrendű könyvtárakból (ebből van a legtöbb a FSZEK-ben) kétfedeles – az állományt családiasan és könyvtári rendben is terítő – egységek alakultak; a nagy négyzetméterű, így kvázi teljes körű szolgáltatásra képes kerületközi könyvtárak azonban nem épültek meg). A tanulmány ugyanakkor rávilágított a hálózat szervezeti felépítéséből (is) következő ellátási anomáliákra, így mindenképpen hatással volt egy újabb szervezet kialakítására, amit a Szabó Ervin Könyvtár immár teljesen ellehetetlenült költségvetése amúgy is napirendre tűzött.

1995. január elsejével megszűnt a főkönyvtári rendszer, és Budapest könyvtári ellátását ellátó régiók kialakításával szervezte meg a könyvtár vezetősége. A „régio” a hálózati rendszer szempontjából csupán igazgatási keret, amely a területén található különböző teljesítményre képes könyvtárak munkáját összehangolja: az egyenletes ellátás biztosításának érdekében (reményében).



A szabadpolicos kölcsönzői tér /Fotó: Dr. Kiss János/

A VI. kerületi főkönyvtár VI/1. sz. könyvtárként a 6.sz. Belvárosi régió önálló tagja lett, a gyermekkönyvtárat ismét leválasztották róla (az is újra önálló lett). Hierarchiában elfoglalt helye nem változott, de munkáját nem a Központ, hanem immár a régió igazgatója irányítja, a régió többi könyvtárával összhangban. Azok a jelentős változások tehát, amelyek alapján formáltak át a könyvtár szolgáltatási rendjét az új felállásban, nem a regionalizálás tényéből következtek, hanem azokból a kényszerű előírásokból, amelyeket a könyvtár felső vezetése a gazdasági körülmények kényszerében a FSZEK egységei számára meghatározott. Ezek az előírások a már meglévő szolgáltatások lehetséges visszaszorítását (visszafejlesztését) célozták meg: a lehető legkisebb veszteséggel számolva. Az Andrassy úti könyvtár a VI. kerület vonatkozásában „a könyvtár” volt, amelyet így mindenképpen tartani-fejlesztteni kellett, ám a könyvtárilag viszonylag – tehát Budapest más régióihoz képest – jól ellátott Belvárosban ezek a szempontok elvesztették jelentőségüket. A fenntartási költségek lefaragásának „eset tehát áldozatul” a könyvtár, de az igazi vesztesek olvasói lettek.

A VI/1. sz. könyvtár nyitva tartási idejét radikálisan csökkentették. 1995-től a könyvtár heti 26 órában áll a használók rendelkezésére.<sup>447</sup> A megrövidült szolgálati időt igyekeztek a használók igényeihez igazítani, ezért hetente három alkalommal este 8 óráig rendelkezésre állnak. A lecsökkentett óraszám központi státusz-elvonással párosult (lényegében ezt célozta meg), a könyvtárosok száma 4 főfoglalkozásúra és 1 részmunkaidősre csökkent. Meg kellett szüntetni a két műszakos munkarendet és a szombati ügyeletet (ezt a régió egy másik könyvtárába szervezték át).

Az állomány megtartotta az előző „érában” kialakított/fejlesztett kondícióit. Funkcióját a régió belüli munkamegosztáshoz (az ellátás szintje és mértéke) igazítva megtartotta: továbbra is kiemelten szerzeményez a tanulók, az értelmiségiek, de a nyugdíjas használók számára is. A Terézváros használói igényeinek megfelelően elsősorban a történelem és a társadalomtudományok terén megjelenő irodalomból válogat. Gyarapítása – az egyre nagyobb költségvetési megszorítások ellenére – egyenletes, átlagosan évente megközelíti a 2000 új címet. Az állomány 1998-ban meghaladta a 37 ezret, ami megfelelőnek tekinthető, bár elsősorban a szakirodalmi könyvellátást oldja meg, és állandó zavarok mutatkoznak a szépirodalmi igények kielégítésében.

A beiratkozottak száma a régiósítás évében még nem változott lényegesen (4000 fő körül), a szolgáltatási idő csökkentésének logikus, a beiratkozásokon mérhető hatása csak a következő évtől mutatható ki. 1996 óta egyenletesen csökken az éves beiratkozás, de 1998-ban még mindig meghaladta a 3000 ezret. A dokumentumforgalom nem csökkent arányosan az olvasók számával, napi átlagban 150 fő 600-900 dokumentumot kölcsönöz.

Az olvasószolgálat jellege továbbra is a használói igényekhez igazodik, és elsősorban a tanulók tájékoztatása, irodalommal való ellátása áll a középpontban. Ugyanakkor egyre nagyobb figyelmet követel az idősök könyvtári ellátása, főleg olvasmányigényük – könyv és folyóirat – kielégítése.

A könyvtár 1995-ben – új szolgáltatásként – bevezette a CD lemezek kölcsönzését, és a közeljövőben CD-ROM-mal is bővíti kínálatát.

## **A 2000. ÉV KÜSZÖBÉN: 75 ÉVES AZ EGYKORI 10. SZÁMÚ FIÓK**

Napjainkban a szakirodalom a könyvtárak tevékenységét – helyét, funkcióját, a társadalmi elismertség fokát, egyáltalán szükségességüket – „outpoint-orientált” megközelítésben értékeli, rangsorolja. Másképpen fogalmazva: a könyvtári munkaszervezet valamennyi fázisa a tájékoztatást/információellátást készíti elő. A könyvtárak „terméke” maga az információközvetítés – és ezt a közművelődési könyvtárak is elfogadják. Az Andrassy úti könyvtár életében most érkezett el az az idő, amikor saját létét, szolgáltatásának lényegét az információközvetítés függvényében (is) értékelnie kell. Erre kényszeríti – a korszak divatos szlogenjein túl – a tény, hogy a FSZEK Központi Könyvtára a harmadik évezred beköszöntével megújul. Ez nemcsak a számítástechnika alkalmazását jelenti a könyvtári munkafolyamatok átszervezésében, de maga után vonja a Központi Könyvtár belső szervezeti átalakulását is – a Szabó Ervin elveinek megfelelő 1913-as „reform” óta először. A Központban – több más mellett – egy modern, széles olvasóközönség igényeit is felvállaló

„közművelődési” könyvtár (reszleg, egység?) nyílik meg, amely nyilvánvalóan hatással lesz – elsősorban – a Belvárosi régióra, mint ellátó rendszerre, így annak egyik alapegységére, az Andrassy úti könyvtárra (is).

Az egykori 10-es könyvtár 75 éves történetének áttekintése itt fejeződik be: az értékelés felelősségét tudatosan kerülve (beszéljenek a tények és az adatok...), csupán a könyvtár működésével kapcsolatos tendenciák irányát próbáltuk bemutatni. Néhány gondolat azonban megfogalmazódott bennünk a sok adat és tény számbavételekor, és úgy gondoljuk, hogy ezek egy része hozzákapszolható egy közművelődési könyvtár történetének megírásához (a „történet” befejezéséhez): nem azért, hogy próbára tegyük az olvasó türelmét, pusztán annak érzékeltetésére, hogy a „köz” könyvtárának az információközvetítésben betöltött vitathatatlanul fontos szerepe mellett mire kell még figyelnie; és abban a reményben, hogy ezek a gondolatok elfogadhatók válaszként a bevezetőben felvetett kérdéskörre.

McLuhan a gutenbergi galaxis fennmaradásának vizsgálatokor használói szempontú megközelítésekre (is) építette hipotézisét, miközben megpróbálta felvázolni az átalakuló könyvtárak használóinak lehetséges magatartásformáit. Mert mindazok, akik felelően vesznek részt az információközvetítés folyamatában, valamilyen szinten (ellene vagy támogatólag) végiggondolják(ták) a könyvtár és/vagy a közművelődési könyvtár lehetséges szerepvállalását ebben az egyre meghatározóbbnak értelmezett folyamatban.

Nyilvánvaló, hogy a kulturális értékek (társadalmi tudás) átadásában számos (társadalmi) intézmény vesz részt, történelmileg kialakult munkamegosztásban: mert a társadalom "emlékezete" nem csak a „dokumentumok összességét” jelenti, így a dokumentumközpontú könyvtár csak egy az intézmények közül, amely a közvetítésre létrejött. A (köz)könyvtár általános fogalmát (és társadalmi szerepkörét) a kialakulásakor létező tartalmi műfajok és dokumentum előállítási technikák határozták meg. Ez ma sincs másképpen. Nem az a kérdés tehát – visszakanyarodva a „Gutenberg galaxis”, fogalomköréhez –, hogy lesz-e könyvtár és könyvtáros a jövőben, hanem hogy miként tekintünk a könyvtárra – dolgozatunk szempontjából: egy közművelődési könyvtárhálózat egységére – az információátadás folyamatában. Szűkítve a gondolatot: a prioritások meghatározásakor milyen mértékben befolyásolja döntéseinket igény és gazdaságosság kölcsönhatása.

Az integrációs folyamatok felgyorsulásával a golyóbis összezsugorodásának McLuhan-i víziója beteljesedni látszik, miközben kétségbeesetten próbáljuk újrafogalmazni a lokális hatókörű közkönyvtárak szerepét, jelentőségét ebben az integrációban. Pedig – talán – nem is olyan nehéz, ha el tudunk vonatkoztatni évtizedes beidegződéseinktől...

A könyvtárak szolgáltató szervezetek és a könyvtárosok szolgálatra orientált szakemberek, nincs szükségük a „nagy információs technokrata” szerepkörére. Feltéve, ha megértik: a számítógép nem gondolkodik, de önmagában a könyvtár sem. Mert a szolgáltatások megtervezése/kialakítása emberi feladat. A könyvtári szolgáltatások iránya elsősorban a könyvtárosoktól függ: a rugalmas gondolkodású, kreatív, széles körű tudással rendelkező könyvtárosoktól, akik képesek információs problémák felvetésére, elemzésére és megválaszolására. És közben kapcsolatot teremtenek, kommunikálnak környezetükkel - akiknek kiszolgálása nemcsak alapja, de előfeltétele is létüknek.

A (köz)könyvtárak – funkcióhoz is kapcsolható kihívása (ha van ilyen) – „...nem abban áll, hogy több információt szolgáltassunk. Még csak abban sem, hogy helyes válaszokat adjunk. Kihívásunk az, hogy a megfelelő kérdések felvetésében segítünk az embereket.”<sup>45/</sup>

Pobori Ágnes - Kiss Jánosné

## Jegyzetek

- 1/ Leitgib János több mint húsz évig – 1924-től 1946-ig – vezette az Andrassy úti könyvtárat. A könyvtár további vezetői: Berczell Kornélia; Vértessy József; Bogyoszlav Sándorné; Irányi Lujza; Dávid Gyuláné; Sugár Jenőné; Pobori Ágnes; dr. Kiss Jánosné.
- 2/ A főváros nyilvános könyvtára elnevezésének változásait dolgozatunk a könyvtártörténettel párhuzamosan követi.
- 3/ Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900-1918. Bp. 1959. FSZEK. 207-256. p.

- 4/ A „public library” fogalmát összetett szempontrendszer alapján értelmezi a szakterminológia. Dolgozatunkban a Szabó Ervin-i megközelítésre utalunk, az ő szavaival: „...A nyilvános könyvtár műjködéséhez megfelelő épületre, rendszeresen fejlesztett könyvvállományra, fiókhálózat kiépítésére, szakképzett személyzetre van szükség...kis raktárrész kell a könyvtárnak, de termei tízszeresei legyenek a raktár alapterületének. Nem áruház és nem múzeum a könyvtár...önálló épületben kell elhelyezni. A célszerűségein és pontos kiszolgáláson kívül otthonos is legyen...bútorait ennek az elvnek megfelelően kell összeválogatni. Reggel és este nyitva kell tartani, hogy bármikor igénybe vehessék az olvasók.” Id.m. 134-145. p.
- 5/ Szabó Ervin 1918. Szeptember 30-án halt meg.
- 6/ Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. 1966. FSZEK. 207 p. Ez a monográfiai idézi Dienes Lászlónak ilyen tartalmú nyilatkozatát, amely közel egy időben jelent meg a Vörös Újságnak (1919. május 29.), és a „hivatalos könyvtári lap” június 1-jei számában.
- 7/ Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. 252 p.
- 8/ Tudomány, kultúra, politika. Gróf Klebelsberg Kunó válogatott beszédei és írásai. (1917-1932) Bp. 1990. Európa. 231 p.
- 9/ Tudomány, kultúra, politika. 232 p.
- 10/ A fiókok „belépése” 1913-14-ben, számozásuk (nem létesítésük idejének) sorrendjében: 1-es: mintafiók a központban; 2-es: Almási tér; 3-as: Kőbánya; 4-es: Hűvösvölgy; 5-ös: Állatkerti „mozgó”.
- 11/ A tanácsköztársaság a művelődési kiváltságok felszámolását, és a dolgozók műveltsége tényleges megszerzésének lehetőségeit állította kultúrprogramja középpontjába. A könyvtárügyet a Közművelődési Népbizottságnak alárendelt Országos Könyvtárügyi Tanács, és annak szerve, az Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Hivatal fogta át. Fennállásuk alatt két fiókot létesítettek: 6-os: Budán a Corvin téren; 7-es: Angyalföldön, a Vág utcában. A direktórium a Fővárosi Könyvtárat Szabó Ervinről nevezte el.
- 12/ Említésre méltó az Érdekes Kölcsonkönyvtár (Andrássy út 41.), a Modern Kölcsonkönyvtár (Andrássy út 27.), és a legnagyobb, kifejezetten jó állománnyal működő Langer Kölcsonkönyvtár (Langer Norbert tulajdonában az Andrássy út 58. sz. alatt).
- 13/ A 21 óra heti nyitva tartás megoszlása: H., Sz., P.: 10-13.30-ig, K., Cs: 14-17.30-ig, szombaton: 6-19.30-ig.
- 14/ Enyvári Jenő: Jelentés 1932. Évről. In: Fővárosi Könyvtár Évkönyve. Bp. 1932. Házinyomda. 112 p.
- 15/ Sugár Ágnes: A 10-es számú VI. kerületi Szabó Ervin Könyvtár ötven éves története. Bp. 1974. FSZEK. 13-14. p.
- 16/ A heti nyitva tartási idő napok közötti megoszlása nem változott az 1924-ben bevezetett rendhez képest.
- 17/ Sugár Ágnes id.m. 17 p.
- 18/ A könyvtár egykori olvasóinak közlése alapján: a leállított földalatti villamos alagútján keresztül közelítették meg a könyvtárat.
- 19/ Czeiner Teréz 1922-től altiszt, később raktárkezelő, majd nyugdíjba vonulása után – szerződéssel gondnoki beosztásban dolgozott a könyvtárban. „Teréz néniként” neve és személye összenőtt a 10-es számú könyvtárral, intézményesült, mint könyvtárvezető és az egymást váltó kollektívák családtagja, a könyvtár őrzője, gondos felügyelője, több mint ötven éven keresztül. Szolgálati lakása halála után a könyvtár nyilvános tereit növelte.
- 20/ A heti 12 órás nyitva tartási idő növekedés a hétfői, szerdai és pénteki kölcsönzési időt „toldotta” meg naponként 4-4 órával.
- 21/ A fiókoknak külön vezetője is volt: Dr. Geréb László könyvtáros személyében. Adatok: A Székesfővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve 1947. II. Budapest Székesfőváros Házinyomdája. 1947. 20 p.
- 22/ 1952-ben államosították a kerület utolsó magán-kölcsonkönyvtárát is, de a szakszervezeti könyvtárak még nem erősödtek meg, így „elszívó” hatásuk sem jelentkezett.
- 23/ Sugár Ágnes id.m. 25 p.
- 24/ Magyar Nemzet 1956. február 28. 3 p.
- 25/ Sugár Ágnes id.m. 31 p.
- 26/ Sugár Ágnes id.m. 38 p.
- 27/ Sugár Ágnes id.m. 38 p.
- 28/ Az egykori statisztikák adatai alapján nem lehet pontos képet kapni a hálózati egységek számáról, tekintve, hogy a szervezet változásaihoz igazodva az egységeket – elsősorban a gyermekkönyvtárakat – hol önálló könyvtárként, hol részlegként tételezték. Részlegként pedig nem kaptak külön számot.
- 29/ Tájékoztató a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatszervezetének továbbfejlesztéséről. Előadó: Szabó Jánosné. Bp. 1978. (Soksz.)
- 30/ Sugár Ágnes id.m. 43 p.
- 31/ Sugár Ágnes id.m. 47 p.
- 32/ H., K., Sz., P.: 10-19 óráig, Cs.: 14-19 óráig
- 33/ Sugár Ágnes id.m. 47 p.
- 34/ Összesen 4 „nagy” könyvtár épült meg – sorrendben: a X., XI., XIII. és a XVIII. kerületben –a beruházás költségeit az Országos Közművelődési Alap biztosította a kerületek részére, fővárosi javaslatra.
- 35/ Sugár Ágnes id.m. 32 p.
- 36/ Tájékoztató a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatszervezetének továbbfejlesztéséről. Bp. 1978. III. 8. Előadó: Szabó Jánosné. (Soksz.)
- 37/ A kerületben „utacára” is kölcsönöz KPVDSZ, HVDSZ és a Postás szakszervezeti könyvtárak csak kb. 250 olvasót tudtak fogadni.
- 38/ AVI. Kerület összklakossága 1994-ben már csak 58 830 fő. (adatok a TEKE 1995-ös kiadásából).

- 39/ A 44 óra megoszlása így alakult: H., K., Cs., P.: 10-20-ig, Sz.: 9-13-ig, szerdai szünnappal.
- 40/ A 90-es évek közepére már csak a Postás szakszervezet könyvtára maradt meg, amely mint nyilvános könyvtár, a mai napig megújult, jól szervezett és gépesített szolgáltatással látja el olvasóit – de továbbra sem a kerületi lakosok speciális igényeihez igazodva.
- 41/ A főkönyvtárak már szervezeti kiépüléskor sem indultak azonos gazdasági kondíciókkal, a különbségek pedig tíz év alatt a „Máté effektus” logikája szerint nem egyenlítődték ki, de tovább mélyültek.
- 42/ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának fejlesztési irányai. Tervtanulmány. Bp. 1986. Május 28. Kézirat. Megjegyzés: a dolgozat írói szükségesnek tartják hangsúlyozni, hogy ilyen vitaanyag ez ideig nem került még a FSZEK fórumára: nemcsak „forradalmian” szakmai, de szellemes, igényes tanulmány.
- 43/ A könyvtárak az ellátás szempontjából új elnevezést kaptak. A használói igények rohamát ellensúlyozandó, az első „védvonalban” az ún. családi könyvtárak helyezkednek el; második védvonalként a kétfedelű könyvtárak következnek; végül taktikai tartalékként a kerületközi könyvtárak vehetők be. Stratégiai szempontból a KESZ állománya a biztosíték.
- 44/ H., Sz., P.: 14-20-ig, K., Cs.: 12-16-ig. A Központ által javasolt heti 20 óra helyett.
- 45/ Patricia Glass Schuman: Technológiára épülő jövő? In: Könyvtári Figyelő 1990. 3-4. 328 p.

## Irodalom

- Audunson, Ragnar: Hogyan alkalmazkodnak a könyvtárak a változó körülményekhez? In: Könyvtári Figyelő, 1993. 3. 434-437. p.
- Eide-Jensen, Inger: Jelentés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárról. In: Könyvtári Figyelő, 1993. 3. 403-409. p.  
A FSZEK évkönyvei és éves jelentései.
- Kemeny, J. Gy.: A jövő könyvtára. In: Az ember és a számítógép. Bp. Gondolat, 1978. 106-122. p.
- Kiss Jenő: Közművelődési könyvtárak a rendszerváltás idején. In: Társadalmi Szemle, XCVIII. Évf. 1993. 8-9. 67-75. p.
- Kiss Jenő: Magyarország könyvtárai. In: Magyarország kultúrája az ezredfordulón. Műhelytanulmányok. Szerk. Baán László. Bp. 1997. Média-Print. 66-89. p.
- Kovács Máté: Magyar könyv és könyvkultúra a szocializmus kezdeti szakaszán. Bp. Országos Könyvtártügyi Tanács, 1961. 344 p.
- Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. FSZEK, 1996. 324 p.
- Skaliczky Judit: Szubjektív számvetés a közművelődési könyvtárak rendszerváltás utáni helyzetéről. In: Könyvtári Figyelő, 1994. 2. 182-186. p.
- Sódor Alajos – Végh Oszkár: Terézvárosi kis útikalauz. Budapest Főváros VI. ker. Tanács Végrehajtó Bizottsága, 1973. 64 p.
- Sugár Ágnes: A 10-es számú VI. kerületi Szabó Ervin Könyvtár ötven éves története. Bp. FSZEK, 1974. 64 p.
- Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtárudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900-1918. (Bevezető tanulmány Kóhalmi Béla.) Bp. FSZEK, 1959. 405 p.
- Terézváros kétszáz éve. (Írta és összeáll. Pille György) Budapest Főváros VI. ker. Tanács Végrehajtó Bizottsága, 1970. 163 p.
- Tudomány, kultúra, politika. Gróf Klebelsberg Kunó válogatott beszédei és írása (1917-1932.) Bp. Európa, 1990. 585 p.
- Vége a Gutenberg galaxisnak? Vál. és szerk. Halász László. Bp. Gondolat, 1985. 511 p.

## Az Andrassy úti könyvtár működési adatai

	Beiratkozott olvasók száma	Az állomány (kötet)	Kölcsönzött dokumentum	Éves gyarapodás	Heti nyitva tartás	Személyzet
1924	830	3 464	25 241	630	21	3
1934	876	15 740	73 657	1 037	21	3
1945	2 993	21 766	42 822	32	33	3
1955	7 895	43 327	230 000	4 292	38	6
1965	5 740	36 407	223 306	3 714	38	8
1975	6 720	53 247	225 206	3 983	38	10
1985	4 852	70 027	47 649	5 002	41	9
1995	4 056	36 000	134 945	2 217	26	4,5

## ISMERETLEN PEST-BUDAI TÉRKÉP 1793-BÓL

/Franz Neuhauser: Pest - Buda térképe a nevezetes épületek,  
templomok és utcanevek feltüntetésével /

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye nemrégiben ritka kincssel gazdagodott: egy 1793-ban készített, igen jó állapotban lévő, színezett kéziratos térképpel, melyet árverésen vásároltak. Az ilyen alkalom napjainkban egyre ritkább, hiszen az egyedi, vagy kis példányszámú kéziratos térképek általában iratmellékletnek készültek, és a hivatalokból többnyire közvetlenül valamelyik levéltárba, esetleg könyvtárba, múzeumba kerültek, kereskedelmi forgalomban éppen ezért ritkán bukkannak fel. Egyelőre ennek a térképnek is homály fedi a sorsát. A hátoldalán csak az utolsó tulajdonos, egy ismert magángyűjtő bélyegzője látható,<sup>1/</sup> de azt szabad szemmel a vászonborítás miatt nem lehet kivenni, volt-e korábban bármiféle jelzet a térképen: sem pecsétnyomat nem sejlik át az anyagon, sem bármiféle írás vagy szám eltávolításából adódó sérülés nem fedezhető fel. A viszonylag nagyméretű lap élénk színei különben arra engednek következtetni, hogy a térképet elkészülte után ritkán használhatták.<sup>2/</sup>

A térkép címfelirata a lap jobb felső sarkában olvasható: *Situations-Plan Der zween Königl(ichen). FreyStädte Pest und Ofen sam(m)t derer Vorstaedten, nebst Beschreibung der berühmten Gebaeude, Kirchen, und Gassen.* (A két szabad királyi város, Pest és Buda helyszínrajza elővárosaikkal együtt, mellette a híres épületek, templomok, és utcák leírása.) A hátoldalon egy, a vászonra ragasztott papírrátét utal röviden a tartalomra (erre hajtogatva tárolás esetén szükség is volt): *Plan Von Pest und Ofen* (Pest és Buda tervrajza). A címből egyébként nem derül fény a készítés körülményeire és a megbízóra sem.

A rajz nagyjából a Soroksári úti katonai kórház – a Városliget – az észak-pesti Ördögmalom – az óbudai Kiscell – és a mai Déli pályaudvar által körbezárt területet ábrázolja. Ez körülbelül megfelel a XVIII. század végi városok beépített részének (Pesten a vonalárkon belüli terület, Budán a Gellérthegy lábáig húzódó Duna-parti sáv, a Vár és annak közvetlen környéke), a városhatárnak csak egy része látszódik. Ez a területi lefedés nem szokványos, mert a korábbi térképek vagy a három város, Pest, Buda és Óbuda területét ábrázolták a teljes határral, vagy csak a beépített belterületet, éppenséggel annak is egy kisebb részletét. Az ehhez hasonló, az egyre gyorsabban terjeszkedő külvárosokat és a városhatár egy részét is feltüntető térképtípus a XIX. században vált általánossá.

A készítés időpontját a rajzoló a lap alján konkrétan megjelölte (1793), de vajon ez az évszám megegyezik a felmérés, az adatfelvétel időpontjával is? Az alkotó, Franz Neuhauser a katonai levéltári források szerint a jelzett időpontban néhány hónapig valóban Budán tartózkodott. A rajz alapjául szolgáló felmérést mindenképpen 1787 után kellett elkészíteni, mivel a térkép Kiscellt már kaszárnyaként említi, és angolkisasszonyokat jelöl a domonkosok helyén. Kétkedésre viszont az adhat okot, hogy sem felirat, sem térképpel nem utal néhány fontos objektumra, így például a XVIII. század végén a Belváros déli végébe áthelyezett pesti lövöldére, vagy a pesti harmincadházra (1782). A városrésznevek használatában tapasztalható archaizmusok, hiányosságok kevésbé zavarók, mert bár a Lipótvárost a térkép még 1790 előtti nevén Neuestadtnak hívja, és az 1792-től használatos Ferencváros elnevezést sem tünteti fel, ám ezek az új elnevezések viszonylag lassan gyökeresedtek meg.

A felmérés készítője nincs megnevezve, a rajzoló személyére a térképlap alján, a jobb alsó sarokban történik hivatkozás: *gezeichnet von Franz Neuhauser Ingenieur Oberlieutenant 793*. De ki volt Franz Neuhauser? Maga a név a művészettörténetben, irodalomban, természettudományban, teológiában jártas kutatók előtt tulajdonképpen nem ismeretlen. A lexikonok, adattárak<sup>3/</sup> három Franz Neuhausert említenek: egy híres orvost, egy, a budai trinitáriusoknál tanuló, egyházi írásairól ismert diákot, és ugyanezzel a névvel 1785 óta működött Nagyszebenben egy híres rajztanár és zsánerképfestő is. Az életrajzi adatok ismeretében nem volt valószínű, hogy bármelyikük azonos lehetne a térkép alkotójával, ellenben a Hadtörténeti Levéltárban őrzött iratokból az derült ki, hogy

1793-ban Pest-Budára érkezett egy mérnök-főhadnagyként szolgáló Franz Neuhauser, aki néhány hónap múlva Bécsbe távozott.<sup>4/</sup> Itteni térképészeti munkásságáról nincs adat, ezért felmerül a kérdés, miért éppen ő készítette ezt a nem is katonai jellegű, bár a kaszárnnyakat rendre feltüntető rajzot? Igaz, hogy a városok csak 1793 után alkalmazták saját – térképkészítéssel is foglalkozó – mérnököket, így valamelyik városi tanács is megbízhatta e munkával, de konkrét választ (például, hogy azonos-e a várost felmérő vagy a részadatokat összeállító személy a rajzolóval) csak a korabeli megrendelésből kaphatnánk, aminek azonban a katonai levéltárban nincs nyoma, és a városi iratok között eddig végzett kutatás sem járt eredménnyel. /Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a térképet Neuhauser munkájaként említem, mivel ő az egyetlen ismert közreműködő, és így az ő nevéhez lehet kötni a rajzot./

Az sem mellékes, milyen céllal készült a rajz, hiszen bőségében vagyunk a XVIII. századi, különféle célú és jellegű, Pest-Budát ábrázoló térképeknek. Az azonban kétségtelen, hogy a század közepén, második felében felvett katonai térképek (Matthey munkái, vagy az I.katonai felmérés 1782-1785-ben), akárcsak Waczpaur Lénárd városi megbízásra készített pesti határtérkép-másolata (1764), vagy az 1770-es évekből származó rendkívül dekoratív, jelmagyarázattal ellátott, elsősorban Budát hangsúlyozó térképlapok méretarányuk, vagy az ábrázolt terület nagysága miatt kevés információt tartalmaznak.<sup>5/</sup>

Pedig Pest és Buda városok fejlődése Mária Terézia és II. József uralkodása éveiben kapott lendületet, és néhány főbb állami hivatalnak ( pl. a Helytartótanács, az Udvari Kamara), illetve az egyetemnek Budára, majd Pestre költöztetésével némileg átalakult a városszerkezet is. Elsősorban Pest gyarapodott, mind lakott területét, mind a népesség számát tekintve, s ez a folyamat Habsburg József főherceg nádorsága idején (1796-1847) teljeseedett ki. A fejlődést a XVIII. század végén megkezdett tudatos városrendezési intézkedések is elősegítették: a városfalakat lebontották, a temetőket kitelepítették a belső lakóövezetből, a hajóhidat északabbra helyezték, ezzel elsősorban a pesti közlekedési feltételeket javítva. Az ösztönzőleg ható lépéseknek köszönhetően Pesten néhány évtized alatt új, jelentős városrész született jóformán a semmiből: a Lipótváros. Területén a XVIII. század végén kezdődött a városszerkezetet a későbbiekben nagyban meghatározó és a városképet évszázadon át uraló Újépület építése (1786). Dél felé, a Duna partjától az üllői orszáig elterülő Ferencváros lassabban fejlődött. Budán a Vár aljától indulva a hegyek oldalára kúszott fel a túlpárt legfiatalabb városrésze, a Krisztinaváros.

A XVIII. század közepétől fokozatosan megváltozó körülményeket rögzíteni kellett. Az elsősorban adózási célú, a telkek határáig részletes városszemléket a hatóságok már 1763-ban elrendelték, de Balla Antal megyei földmérő a munkálatok elvégzésére csak 1784-ben kapott megbízást.<sup>6/</sup> Pest belterületét ábrázoló nagyméretű térképe a közigazgatást évtizedekig szolgálta. Neuhauser rajza ettől felfogásában, megközelítésében tért el: már-már idegenforgalmi céllal készült, hangsúlyos elemei az egyházi és köztisztviselők, hivatalok, katonai létesítmények, és a közigazgatásban a XVIII. század végétől egyre használatosabb utcanevek, hiányoznak viszont a közigazgatási adatok, például a telekszámok. Jellegét tekintve leginkább az 1803-ban megjelent pesti Addressbuch-hoz hasonló kiadvány tájékoztató mellékleteként lenne igazán létjogosultsága. (Annak térképmellékletét szintén Balla Antal készítette.)

A szokatlan tartalom miatt jó lenne tudni, mi lehetett Neuhauser térképének forrása. Sorra véve a már ismert térképlapokat, valójában egyik sem tekinthető forrásnak, elsősorban a feltüntetett utcanevek miatt. Katona szerzőről lévén szó, elképzelhető lenne az időben egyébként is közel álló I. katonai felmérés használata, de annak eltérőek a névfeliratai (pl. a hegyneveket külön-külön tüntették fel), a művelési ágak hangsúlytalanabbak, kidolgozatlanabbak, a vízrajz jellegtelen, és a méretarány miatt hiányoznak a Neuhauser-féle térképhez hasonló részletek. Az objektumokban is van eltérés, hiszen az I. katonai felmérés 1785 előtt készült, amikor még létezett a sóhivatal, de az Újépület építéséhez még nem kezdtek hozzá.<sup>7/</sup>

A másik, legalábbis Pest beépített belterületére vonatkozóan feltételezhető forrással, a Balla-térképpel való nagyfokú hasonlóság is csak első pillantásra megtévesztő. /Az a térkép egyébként latin nyelvű: *Mappa Specialis Intravillani hoc est Fundorum Interioris Urbis...*<sup>8/</sup> A városrésznevek

Ballánál (1784-85-ben) még hiányosak: a Suburbium Theresianum, illetve Josephinum Suburbium mellett a Ferencváros egyszerűen Suburbium, az éppen csak alakuló Lipótvárost semmilyen névvel sem illette. A házak alaprajza részletesen kidolgozott, a telekszámolás mellett sok helyen a tulajdonosok nevét is megadta, de az objektumokra csak a térképen történik utalás, nincs különálló jelmagyarázat, és az utcák – bár az utcahálózat részletes és kidolgozott – többnyire névtelenek. Neuhauser térképén ellenben a házak alaprajza nem részletes: helyenként kontúros vagy csak tömbrajz, nincs telekszámolás, az objektumokat viszont vagy betűk jelzik, vagy feliratok a térképen (ez utóbbi jobbra a nem túl sűrűn beépített részen), és a gondosan kirajzolt utcahálózatban a neveket számok helyettesítik.

A térkép kivágata miatt Ballánál még a városokat összekötő hajóhíd sincs feltüntetve, eleve nem beszélhetünk országos úthálózatról, domborzati viszonyokról, de a város területén egyébként könnyedén ábrázolható vízrajz is szegényesebb, mint Neuhausernél: a Rákos-árok és a két délbélvárosi tó mellett csak néhány kerti halastó árválkodik. Hangsúlyos viszont a Rókus-kápolna melletti egykori téglavető (*Locus pro eruendis Tegulus deserviens*). Neuhausernél az úthálózat ábrázolása szokványos, akárcsak az 1787-ben néhány méterrel északra áthelyezett hajóhíd */Schifbrücke/*. A domborzatot csikozás jelölte, a részletesen kidolgozott vízrajz viszont kevésbé feliratozott: többek között az Ördögárokknak sincs neve, ahogy névtelen az Ördögmalomnál előbukkanó árok, a Belváros déli végén fekvő két tó, a városon átfelülő Rákos-árok, és nincs igazán kiemelve az 1775. évi árvíz után kiépített váci védgát sem.<sup>9/</sup> Pesten név szerint a nagy nádas mocsarat (*Rohr Morast*) tüntette fel, a Rákos-patakot (*Rákos-Fluß*, bár ennek eredete és folyásvonala követhetetlen). A Rókus-kápolna mögött kihangsúlyozta a Téglavetőt (*Tegel Laken vagy Latten?*), melynek létezését alátámasztja a mai Bródy Sándor utca korai elnevezése (Téglaégető utca). A Terézváros és a Józsefváros kertjeiben sok kisebb (halas)tó látszik, és a rajzoló még a patakok, árkok felett átfelülő hidak ábrázolására is gondot fordított. A Dunát szemlélve viszont hiányérzetünk támad: a korabeli térképeken mindig kiemelten szereplő hajómalmok közül itt egy sem látható. (Ballánál ez kizárólag a térképkivágattal magyarázható, hiszen pesti határtérképére már ő is felvette a hajómalmokat.)

A két térkép készítése között eltelt néhány év csekélyke mértékben bár, de az épületek számában és az objektumok jelölésében is érződik (pl. Ballánál még domonkosok éltek az angolkisasszonyok helyén; markánsan kivehető a városfal, a belső városkapuk; a Gránátosok kaszárnnya még névtelen).

Ha a Neuhauser-féle térkép forrása egyelőre ismeretlen, vajon magát a térképet felhasználhatták-e a későbbiekben? Első pillantásra feltűnő a hasonlóság - és nemcsak a megegyező keleti tájolás miatt - Lipszky János Pest-Buda térképével.<sup>10/</sup> Lipszky 1810-ben nyomtatásban megjelent térképe kéziratossá változtatásról, vagy vázlatáról Reisz T. Csaba jelentetett meg egy igen alapos tanulmányt, azonban míg 1995-ben ő maga sem zárkózott el annak lehetőségétől, hogy Lipszky munkájának forrásául korábbi térképek részadatait tekintse (lásd a Történelmi Szemlében megjelent tanulmány 62. sz. jegyzete), 1997-ben elkészült disszertációjában mindezt - minden különösebb indoklás vagy magyarázat nélkül - kategorikusan tagadta.<sup>11/</sup>

Mégis a két térkép közötti nagyfokú hasonlóság, elsősorban a mellékelt leírások, miatt itt és most talán mégis megkísérelhetjük vázlatos összevetésüket, bár ez nem jelenti egyúttal annak állítását, hogy Lipszky Neuhauser alapján dolgozott, már csak azért sem, mert a most felbukkant térkép sorsát, készítésének célját egyelőre nem ismerjük.

Kiindulópontunk a Neuhauser-féle térkép, mely, bár első pillantásra elnagyoltnak tűnik, valójában sok információt tartalmaz. Elsősorban névrajza alapos: bár a kisebb hordalékszigetek névtelenek, a nagyobb szigetek megjelölése pontos (*Pester Insel, Alt Ofen Insel genannt Grosse Insel, Alt Ofen Insel genannt Kleine Insel, Margarethen Insel, Klein Ofen Insel*). Még a Pest határában elterülő, vonalárkon kívüli, mezőgazdasági művelésre nem különösebben alkalmas területet is részletesen jellemzi: *Stadt Wiesen* (városi rétek), *Stadt Wiesen mit Felbern eingefast* (városi rétek mezővel kerítve), *Am meisten Sandig und unfruchtbar* (leginkább homokos és terméketlen), *Theils fruchtbar* (részben termő), *Unfruchtbar Samliger Terrain* (terméketlen homokos terület), *Sandhügel* (homokdombok). A várost körbekerítő árkot (*Umfassung Graben*), és a külső kapukat (egyben vámhatárok) szintén névvel

említette: *Ausseres Waitzen Thor*, *Ausseres Hatvaner Thor*, *Ausseres Thor zum Steinbruch*, *Ausseres Üllöer Thor*, *Ausseres Soroksar Thor*. Mivel Lipszky a városok határából valamivel kevesebbet közölt, a földekről nem adott hasonlóan értékes szöveges információkat.

Neuhausernél a vízrajz részletes, a rajzoló a csatornaárkokon és a vízfolyásokon átívelő hidak minőségét is feltüntette (*Holz-Brucken*, *Stein-Brucken*). Az úthálózat kidolgozott: természetesen a váci országút a leghangsúlyosabb (*Poststrasse aus dem Noegrader Comittat durch Waitzen nach Pest*), de ugyancsak fontos a szolnoki, soroksári országút, a bécsi postaút (*Poststrasse nach Wien*). Lipszkyknél az ábrázolás hasonló mélységű, csak a nevekben van apróbb eltérés: pl. *Morast Csikós tó gennant* (a *Rohr Morast helyén*).

Óbudát Lipszky ugyanolyan alaposan kidolgozta, mint a többi városrészt, holott térképe címében még ő is csak a két szabad királyi város leírását ígéri, ellentétben Neuhauserrel, aki – a címbe foglaltakhoz híven – a térkép többi részéhez képest a mezővárost valóban sematikusabban rajzolta meg (*AltOfen*), bár az Óbuda külterületét borító szántók, szőlők nála hangsúlyosabbak, mint Lipszkyknél. Neuhauser nem nevezte meg még a katonai raktárként használt Zichy-kastélyt sem, és a kivágot miatt eleve fel sem vehette rajzára a korszak iparában különös szerepet játszó selyemgombolyítót és filatóriumot. Térképén elsősorban a XVIII. század végén a bécsi út mentén működő téglavető (*Ziegelöfen*), a kiscelli kaszárnya (*Klein Zeller Kasern*, Lipszkyknél *Klein Maria Zell* néven) és a ma már csak részben meglévő löszraktár (*Munitions Schupfen*) hangsúlyos, mögöttük utakkal tarkított, fával és szőlővel borított hegyvidék terült el (*Ofner Weingebürg*). A hegyvidékkel Lipszky jobban foglalkozott, az egyes hegyeket külön-külön megnevezte, jelölte a sziklákat is.

A rendezetlen partok között hőmpölygő Dunán egyetlen figyelemreméltó hely akadt: a Margitsziget. Neuhauser térképén felfedezhetők a – részben máig meglévő – középkori romok, pl. északon az érseki vár maradványa. Mivel Lipszky térképe már a nádori korszakban készült, ő alaposabban kidolgozta a sziget gondozott parkjait, éppen ezért a romok alig látszanak.

Neuhauser Pest városának egyedül a Belvárost nevezte. Térképén a városrészt délen, a Molnártonál egy rondella zárja le, amit Lipszky felvételének idejére lebontottak. Észak-Pesten mindkét térkép szerint az egyetlen jelentősebb építmény az Ördögmalom (*Teufels Mühle*), közelében majorság (*Mayerhof*), a környéken szántók, legelők, a beépített terület felé haladva az alábbi felirat árválkodik: *Scharfrichters Haus* – vagyis hóhérlak, közelében a talajvíz miatt néhány év működés után megszüntetett katonai temetővel (*Gottesacker*).<sup>12/</sup> A Lipótváros leghangsúlyosabb objektuma az Újépület (*Neues königl. Gebäu.*). A Lipótváros legdélebbi jelzett építménye Neuhausernél a Duna partján emelkedő Szent János-kápolna.<sup>13/</sup>

A mai Nyugati pályaudvar magasságában álló kápolna, mely valószínűleg azonos lehetett a XVIII. század végéig használt, majd északabbra költöztetett temető kápolnájával, Lipszkyknél már nincs meg, ahogy a Bazilika helyén működő állatviadalok háza (*Hetztheater*) is csak Lipszky kéziratában szerepelt.

A Teréz- és Józsefváros a XVIII. század végén és a XIX. század elején egyaránt kertekben gazdag, szellős, falusias városrész volt. A Józsefvárosban állt a megyei akasztófa közelében löportárral, raktárral. Ez utóbbi Lipszky idejében valószínűleg már nem létezett, ahogy a Rókus-kápolnától (1798-tól a kórháztól) a város belseje felé haladva, a Kerepesi országút (ma Rákóczi út) mentén fekvő másik kápolna, a *Nicolaus Capelen* sem. A Külső-Józsefvárosban mindkét térkép szerint csak a kálvária, a temető és annak 1786-ban bezárt kápolnája említésre méltó. Ugyancsak mindkét rajz igazolja a Ferencváros falusias, külvárosi jellegét, amennyiben nemcsak a Külső-Ferencvárosban, de a Kálvin tér magasságában és a Dunapart felé (*Raitzen Kirchhof*) is volt temető, pedig a sirkerteket Mária Terézia 1775. évi rendeletével a város szélére telepítették.

A két város, Pest és Buda között a hajóhíd teremtette meg a kapcsolatot. Neuhauser térképén a Vár (*Festung Ofen*) alatt jól elkülönül a glacis, vagyis az 1784-ig beépítési tilalom alá vont várvédelmi övezet. A Vízivárosban (*Wasserstadt*) a Margit körút Dunapart felé eső végén egy magányos bástya árválkodik, a budai városfal maradványa, majd az út mellett tovább haladva az egykori pestistemető (*Pest Freyhof*) üres foltja vonzza a tekintetet.<sup>14/</sup> Újlakon (*Neustift*) csak a templom körvonalai sejlenek fel, ellenben az Országút (*Landstrasse*) területén a mai Mechwart-

ligetnél létesült téglavető, a Bem tér helyén fekvő Ács tér (*Zimmer-platz*) és – tüzetes szemlélődés után – a Duna közeli dombokon két kis építmény látszik: a türbe és egy, már lebontott kápolna. Hasonlóképpen a Krisztinavárosban (*Christinastadt*) a mai Széna és Moszkva tér helyén is volt téglavető. A Tábarnokrét (*Generals Wiesen*, ma Vérmező) sarkán a Kéményseprő-kápolna állt, vagyis a későbbi plébániatemplom, és a közelben a katonai temető (*Soldaten Kirchhof*, 1796-ban számolták fel). A tabáni templomok névtelenek, a Gellérthegy (*Bloksberg*) lankáit szőlő helyett fák borították. A legközelebbi szőlőhegy a Nyárshegy, a mai Naphegy (*Spiesberg*).

Lipszky ezen Budára vonatkozó információk zömét maga is közli, csak a két rajz elkészítése között eltelt idő miatt nem egyezik minden részlet.

Néhány információ a Neuhauser-féle térképről sem olvasható le, ezek megfejtésében segít a városrészekre bontott szám- és betűmagyarázat: Pest városmagjában 46 közterület és 12 épület, a két jelentősebb, de még csak épülőfélben lévő külváros közül Józsefvárosban (a Ferencvárossal együtt) 25, Terézvárosban 13 közterület kapott jelölést. Ezzel szemben Budán a Várban 22 közterületet és 24 objektumot, a Vízivárosban 22 közterületet és 16 objektumot, az Országúton 12 közterületet és 5 objektumot, sőt még Újlakon is 6 közterületet nevezett meg. Feltűnő, hogy az objektumokat Pesten csak a Belvárosban részletezte, míg Budán a Várban, a Vízivárosban és az Országúton is. Kimaradtak a viszonylag új városrészek (Lipótváros, Ferencváros), néhol pedig volt hely feliratok elhelyezésére (Krisztinaváros, Józsefváros), és nem mindenhol akadtak érdekes objektumok (Terézváros, Újlak, Tabán). Lipszky, aki 349 szám alatt sorolta fel az objektumokat és közterületeket, sőt még a rangos vagy a kétes hírű fogadókat is, már gondot fordított az új városrészek adataira.

Bár térképe címében Neuhauser azt ígérte, hogy híres épületeket, templomokat, utcákat mutat meg, a rajzon a katonai létesítményeket is hangsúllyal szerepelteti. Pest objektumai elsősorban egyháziak (a XVIII. században megjelenő szerviták és piaristák, az 1788 óta a domonkosok helyén működő angolkisasszonyok, valamint a középkor óta jelenlévő ferencesek rendházai, a koraközépkori plébániatemplom és a ráctemplom), és csak egyetlen katonai akad (gránátosok kaszárnyája). A közigazgatási épületek helyi vonatkozásúak (városháza, megyeháza), de vannak oktatási intézmények (papi szeminarium, egyetem), sőt a rondellában működő színház is kapott jelet. Ha csak a jelmagyarázatot olvassuk el, már akkor is sokszínű, fejlődőképes város képe bontakozik ki előttünk.

Lipszky-nél nemcsak az utcák száma lett több, de az objektumoké is gyarapodott, részben új épületekkel, részben a melléklet részletesebb. Olyan, Neuhauser-nél feltűnően hiányzó objektumok is felkerültek jegyzékébe, mint a lövölde, a városi serfözde, vagy a hajóhivatal. A Lipótvárosban a számok segítségével egy viszonylag kis területen jól azonosítható lett a dohányraktár, a só- és a harmincadhivatal mellett az új színház és a régi kápolna. Az új épületek közül a Terézvárosban a Valero-gyárat, a Hacker-szálát, a plébániatemplomot vette fel, a Józsefvárosban a megyei kórházat és a plébániatemplomot, a Belvárosban az evangélikus és a görög rítusú templomot, a királyi táblát.

Neuhauser korában Buda kissé egyhangúnak tűnt, egyetlen színfolt a karmeliták egykori kolostorában működő városi színház. A Várban még egyházi intézmény is alig volt (plébániatemplom, régi karmelita kolostor), az oktatás egyetlen alsóbb fokú iskolára korlátozódott (normáliskola), közigazgatási intézményei viszont Pesténél rangosabbak (a városháza mellett pl. kamarai épületek, a helytartó háza, országház), katonai létesítményei érthetően számottevőbbek (négy kaszárnya, két löportár). Ide tartozott a várpalota a kiszolgáló egységeivel együtt (pl. várórség, fegyvertár), és a négy várkapu is a katonai jellegét erősíti. Lipszky a kapukat nem nevezte meg külön, de térképén már több az iskola és a templom, valamint feltüntette a vízmű épületét és az egyetemi nyomdát.

Neuhauser térképén a Víziváros jelentős egyházi épülete a plébániatemplom és a kapucinusok temploma, katonai létesítmény az öntőház, a két élelmiszerraktár, az öt kaszárnya. Ez utóbbiak zömmel a Víziváros északi részén, a volt pestistemető (a katonai gyakorlótér) mellett helyezkedtek el. A képet teljesebbé teszi a harmincadház, a vízmű, a két kórház (az Erzsébet apácáké és a katonáké), valamint a szegényház. Lipszky-nél már kevesebb a kaszárnya, viszont térképén jól kivehető a lövölde, egy új kápolna, és a fürdő.<sup>15/</sup> A legellentmondásosabb városrész Neuhauser-nél az Országút. A két kaszárnyán kívül egyfelől az Ágostonosok kolostorát említette, holott 1785 után az épület a

ferencseké lett, és az is érthetetlen, hogy miért emelte ki a Császár-fürdő- és malom épületegyüttesét, miközben más budai fürdőről, malomról említést sem tett.

Neuhauser térképének igazi jelentőségét, ritka forrásértékét azonban mégsem a már az 1686. évi ostromtérképek óta gyakran jelzett objektumok adják, hanem az utcanévek. A XVII. század végi első pesti várostérkép kártusában szereplőkön kívül csak az 1758. évi ismeretlen (lappangó?) térképre hivatkozó, 1830-ban kiadott metszet utcanéveit ismerjük, de azok csupán Pest belvárosára vonatkoznak.<sup>16/</sup> Az 1817-ben készült első hivatalos, nem idegenforgalmi jellegű utcanévjegyzék is csak Pest utcanéveit tartalmazta.<sup>17/</sup> A két város utcanévei, eddigi ismereteink szerint, itt szerepelnek először együttesen. Különösen fontos ez a térképpel együtt használható utcajegyzék, hiszen néhány utcát még a legújabb történeti utcanévlexikon sem ismer vagy helyét nem tudja pontosan meghatározni: Rathhausgasse, Rosengasse, Wintergassl, Slowakengasse, Hahngasse, Fleischergasse, Salzgasse, Kurzegasse, Schmidtgasse,<sup>18/</sup> és ezeknek az utcanéveknek egy része Lipszky jegyzékében sem szerepel!

\*\*\*

E kis dolgozat keretein belül már csak terjedelmi okból sem vállalkozhattam arra, hogy Neuhauser eddig ismeretlen térképét a maga teljességében bemutassam. A későbbi kutatás feladata lesz, hogy kiderítse készítésének körülményeit, későbbi felhasználását, és esetleges (a fentiek alapján nagyon is valószínűsíthető) kapcsolatát Lipszky térképével.

Azt azonban újra ki kell emelni, hogy - bár akadnak műszakilag pontosabb korabeli felmérések - ennyi hasznos adat nem fordul elő egyszerre egyetlen XVIII. századi térképleapon sem. Ezért is érdemel fokozott és megkülönböztetett figyelmet ez az eddig ismeretlen, 1793-ban készült kéziratos térkép, városrészenként, objektumok és utcanévek szerint külön csoportokba rendezett adataival. Hiszen az igény, hogy a városokról minél több információt megtudhassanak, már a XVIII. századi emberekben megfogalmazódott. 1802. december 22-én Lipszky János (vagy talán barátja, Schedius Lajos?) is e szavakkal ajánlotta az érdeklődők figyelmébe - mindez idáig lappangó - pest-budai térképének kiadását:

*"Ezen két szabad királyi várost fekvése, felvirágzó ipara, naponta növekvő népülése, politikai fontossága mint országos és bírói hivatalok székhelye ... érdekessé teszi a Hazafiak, minden érdeklődő utazó számára."*<sup>19/</sup>

Holló Szilvia Andrea

## Jegyzetek

- 1/ A térkép a Szathmáry-gyűjteményből került árverésre a Központi Antikvárium 65. Aukcióján, 1998. október 17-én. A könyvtár 400 000 Ft-ért vásárolta meg. Mérete: 139x82cm, a tükörméret 118 x 80,5cm. Méretaránya 130 mm = 500 bécsi öl (Wiener Klafter).
- 2/ Az első ismert pesti várostérkép (BTM 415) megfakult színezéséről lásd Holló Szilvia Andrea: Budapest régi térképeken 1686-1896, Bp.1994. 12.
- 3/ Wurzbach, Constant: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Wien, 1866-1897. 20.k.255.; Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. Bp.1903. IX.k.1005-1006.; Pataky Dénes: A magyar rézmetszés története. Bp.1951. 191.
- 4/ Hadtörténeti Levéltár: General Commando Depart.2.Protoc.Exhibitorum 169.sz. 107/1793 (A nyújtott segítségért köszönet dr. Lenkefi Ferenc levéltárosnak.)  
A térképet rajzoló Franz Neuhauser (1770-1830) Bécsben született, apja kereskedő volt.  
A Theresianumban végzett tanulmányai (1785-1789) után 1789.december 31-én lett a mérnök-hadtest kadétja. Róla Gatti, Friedrich: Geschichte der k. und k. technischen Militär- Akademie. Wien, 1901. I. Band. 361.p.
- 5/ Matthey 1743-ban készült térképét fotómásolatban a Hadtörténeti Levéltár Térképtára őrzi G I h 67, egy másik pesti, 1746 - 1750 között készült térképét közölte Schoen Arnold: A központi Városháza, Bp. 1930. 51.; az I. katonai felmérés lapjainak színes fénymásolatát a Hadtörténeti Levéltár Térképtára őrzi, XIV. 20-21. szelvénye Pest, Buda, Óbuda és környéke, 1782-1785 között ; Waczpaur: Mappa universalis territorii Regiae Liberaeque Civitatis Pestiensis ..., 1764 BTM 426; Mappa Der König. Freyen Haut Stadt Ofen nebst der Königlich. frey Stadt Pest, BTM 418; Plan v. Ofen u. Pest mit Ihren Umgebungen, 1778 Hadtörténeti Levéltár Térképtára G I h 68
- 6/ Azért bízták e munkát megyei tisztviselőre, mert a városoknál 1794 előtt nem voltak saját mérnökei, holott 1782 óta Budán képezték a birtokfelméréseket, folyószabályozásokat végző földmérőket.  
Tóth Andrásné: A mérnöki szervezet kialakulásának előzményei Budán és Pesten. Tanulmányok Budapest múltjából XI. Bp. 1956. 85-90.; Szógi László: Mérnökképző intézet a bölcsészeti karon 1782-1850. Bp. 1980.

- 7/ Az észak(pesti) belvárosi telkek, épületek rekonstrukcióját leírások, helyszínrajzok alapján Rómer Flóris is elkészítette. Lásd : A régi Pest. Bp.1873. 159.
- 8/ A Liniengraben, a soroksári úti katonai kórház és az Újépülettől északra fekvő katonai temető közé eső területről készült. A Balla-térkép fotómásolata jelenleg a Fővárosi Levéltár központi kutatótermében tekinthető meg. A Pest határát ábrázoló térkép (BTM 1182) az ábrázolt terület miatt nem jöhet számításba mint forrás.
- 9/ Tringli István: Petzval József pesti évei. Technikatörténeti Szemle XIX. Bp.1992. 29.
- 10/ Lipszky: Plan der beyden König. freyen Hauptstaedte Ungerns Ofen und Pest ...,1810. BTM 14755; a kéziratról készített fotómásolat Hadtörténeti Levéltár G I h 71.
- 11/ Lipszky 1798-tól tartózkodott Pesten, előtte csak rövid időt töltött Budán 1790-ben, az országgyűlés alatt. 1793-ban Zborovban állomásozott.  
Lipszky János térképeire, munkásságára vonatkozóan lásd Bartha Lajos: Újabb adatok Lipszky János életéhez és munkásságához. Hadtörténelmi Közlemények.XXX.évfolyam, Bp.1983. 624-636.p., újabban Reisz T. Csaba: Magyarország általános térképének elkészítése a 19.század első évtizedeiben. Bp.1997.kézirat; a pest-budai térképről uő.: Lipszky János Pesten. Kísérlet Pest-Buda térképének kiadására 1802-ben. Történelmi Szemle 1995.2. 229-255.
- 12/ A temetőkről Fehér Jolán Antónia: Budapest székesfőváros temetőinek története. Bp.1933. Bölcsészdoktori értekezés.
- 13/ Waczpaur térképéről Holló: Budapest régi térképeken 1686-1896. Bp.1994. 16.
- 14/ Az 1784.évi országos rendelet értelmében minden pestistemető a legutolsó, tehát Budán az 1740.évi járványtól számított 100 évig beépítési tilalom alá esett.
- 15/ A Víziváros 1809. évi, tehát nagyjából Lipszky térképének keletkezésekor fennálló társadalmi viszonyairól, a katonaság helyzetéről lásd Bácskai Vera: Család, háztartás, társadalom Budán a 19. század elején. Történelmi statisztikai füzetek 11.Bp.1992.
- 16/ Gál Éva: Pest város 1758. évi térképe. Tanulmányok Budapest múltjából XXII. Bp.1988. 483-492.
- 17/ Takáts Rózsa: A fővárosi utcanevéadás elveinek és gyakorlatának alakulása napjainkig. Budapest Főváros Levéltára Közleményei 1984. 295.
- 18/ Mészáros György - Buza Péter- Ráday Mihály: Budapest teljes utcanevélexikona. Bp.1998.
- 19/ Reisz ( Tört Szle ) 239-240.o.





Fotó: Szalatnyai Judit

(Franz Neuhauser: Pest-Buda térképe a nevezetes épületek templomok és utcanevek feltüntetésével.) 1793.



## AZ 1601 ELŐTTI NYOMTATVÁNYOK FELTÁRÁSA KÖNYVTÁRUNKBAN

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár régi könyvállománya kevésbé ismert, bár 1904-es megalakulásától fogva őriz becses nyomtatványokat a könyvnyomtatás első két századából. E gyűjteményeit a könyvtár közel ötven éven át tudatosan fejlesztette s az új szerzeményekre évkönyveiben rendszeresen felhívta a figyelmet,<sup>1/</sup> sőt egyes ritkaságokat a harmincas években tanulmányokban is ismertettek munkatársai. A régi könyvek teljes állományának áttekintésére azonban – az ilyen irányú igények fokozódó jelentkezése ellenére – nem volt lehetőség a vegyes állományú katalógusokban. Csupán a legutóbbi években jutottunk el odáig, hogy hosszú évek feltáró munkája eredményeként megállapíthatjuk: ma az 1601 előtti nyomtatványokból 985 mű 1022 példányának vagyunk a birtokában. Ebből ősnymtatvány 54 mű 58 példánya, míg az 1501 és 1600 között megjelent nyomtatványokból 931 mű 964 példányát tudtuk regisztrálni (figyelmen kívül hagyva néhány olyan datálatlan kiadványt, amely 17. századi is lehet).

Míg az ősnymtatványok feltárása könyvtárunkban a hatvanas években megtörtént az addig ismert példányok leírásával,<sup>2/</sup> addig a következő század nyomdatermékeinek kikeresése és regisztrálása a nyolcvanas évekre maradt, a részletes leírás és katalógussá szerkesztés pedig már a kilencvenes évek feladata lett. E hosszú munkafolyamat eredményeként, mely mindvégig az Országos Széchényi Könyvtár szakmai irányítása mellett és hathatós segítségével folyt, 1998-1999-ben az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatásával könyvtárunk valamennyi 1601 előtti nyomtatványának betűrendes katalógusa számítógépes rögzítésre került azzal a céllal, hogy ezután kiadvány formájában is megjelenjenek.<sup>3/</sup> E kiadvány első megvalósítója lenne annak a tervnek, amely szerint a 15. és 16. századi nyomtatványok gyűjteményenként megjelenő katalógusai egységes szempontok szerint, azonos szerkezetben és igényességgel tárják fel a korszak hazai könyvtárakban fellelhető példányait, alapját képezve egy későbbi országos számítógépes nyilvántartásnak.<sup>4/</sup> E katalógusok a nyelvi és területi szempontok figyelmen kívül hagyásával készülnek, tehát magukba foglalják a régi magyarországi nyomtatványok (RMNy) anyagát is és a részletes kolláció közlése mellett tükrözik a példányok egyedi sajátosságait, a bejegyzéseket és a kötések adatait.

Jelenleg a budapesti Egyetemi Könyvtárban és az Evangélikus Országos Könyvtárban, valamint a székesfehérvári püspöki könyvtár anyagának feldolgozásával az Országos Széchényi Könyvtárban folyik a fenti szempontok szerinti feltárás. Mielőtt azonban e szempontokat részletesebben ismertetnénk, említünk kell azokat a közelmúltban megjelent hazai katalógusokat, amelyek részben más igények szerint, de már közzétették 16. századi nyomtatványaik leírását.

Minden további hazai 16. századi katalógus számára hivatkozási alap az Országos Széchényi Könyvtár külföldön nyomtatott, idegen nyelvű 16. századi nyomtatványainak katalógusa, mely több mint 15 000 antikva leírásával 1990-ben, három testes kötetben látott napvilágot.<sup>5/</sup> A fentiekben vázolt célkitűzésektől eltérően ez a katalógus nem ad kollációt és nem írja le az egyedi jellemzőket, de jelentős többletet nyújt a tartalmi feltárásban a címlapon nem első helyen, vagy egyáltalán nem szereplő, rejtett művek adatainak közlésével a megfelelő betűrendi helyen. Ez nemcsak a kutatóknak, de a hasonló gyűjtemények feldolgozóinak is nagy segítséget jelent a címlap nélküli, csonka példányok meghatározásánál.

1986 és 1990 között néhány kisebb hazai 16. századi gyűjtemény katalógusa is megjelent, amelyek már a tulajdonosi bejegyzésekről és/vagy a kötések adatairól is számot adnak.<sup>6/</sup>

Nem hagyhatók említés nélkül a szomszédos országokban megjelent hasonló témájú katalógusok sem, amelyekről a közelmúltban adott áttekintést Monok István.<sup>7/</sup> Közülük a magyarországihoz hasonló célkitűzéssel indult útjára a martini (túrócszentmártoni) Matica slovenská módszertani irányításával az a 15 kötetre tervezett vállalkozás, amely ugyancsak gyűjteményenként tervezi közreadni a szlovákiai könyvtárakban őrzött 16. századi nyomtatványok katalógusait, a kolláció, a bejegyzések és a kötések leírásával. A sorozatból eddig négy kötet jelent meg: az ottani nemzeti könyvtár: a Matica slovenská, a nagyszombati könyvtárak, valamint a szlovákiai piarista rendházak

16. századi könyvanyagát ismertető katalógusok, amelyek nemcsak tartalmukban, de possessor-mutatóikban is számos magyar vonatkozást tárnak fel.<sup>8/</sup>

## A FELTÁRÓ MUNKA KEZDETEI. A KIKERESÉS

Könyvtárunkban a 16. századi nyomtatványok kikeresése az 1801 előtti magyarországi nyomtatványok, valamint a kéziratok feltáró munkájához kapcsolódott, a „Kulturális emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása” program felhívására. Mint arról már korábban beszámoltunk,<sup>9/</sup> a kikereső munkát egyszerre több szempontra figyelve a szolgálati katalógus átnézésével végeztük el, az egyes csoportokon belül a jelzetek rendjébe sorolva a kartonokat, amelyekre csupán a legfontosabb adatokat írtuk ki. Az így kialakított nyilvántartások sok esetben már ebben az egyszerű formában is megfelelő áttekintést tudtak nyújtani. Megállapíthattuk, hogy 16. századi nyomtatványaink többsége a 09 jelzetű ritkasággyűjteményben, míg a többi, helytörténeti vonatkozású dokumentum a Budapest gyűjteményben nyert elhelyezést. Különgyűjteményen kívül összesen 12 antikvát találtunk, ezeket áthelyeztük a 09-es gyűjteménybe. A későbbiek során valamennyi 16. századi nyomtatványunkat – eredeti jelzetük megtartásával – abban a raktárhelyiségben gyűjtöttük össze, ahol légkondicionálást tudunk biztosítani a fokozottan védett dokumentumok számára.

A kikeresés említett módszere természetesen feltételezte, hogy minden egyes dokumentum, amely leltárba vétel után a raktárba került, feldolgozást is nyert. Csak a későbbiekben, a különgyűjtemények helyszíni vizsgálatánál, a történeti kötések kiválogatásánál derült ki, hogy néhány 1944-es beszerzés, feltehetően a háborús körülmények miatt, katalogizálás nélkül maradt. Ezekre a kötetekre a leltárkönyvek átnézésével nem bukkanhattunk rá, mert azok az évszámot – különösen, ha az a könyv végén és betűkkel kiírva volt található – nem mindig tüntették fel.

## PÉLDÁNYLEÍRÁS

Az áttekintést biztosító nyilvántartás megszületésével lehetőség nyílt az egyes példányok kézbevitelével azok részletes leírására. Ez az OSZK által szerkesztett adatlapok kitöltésével történt, ahol a címleírás végső formája még nem szerepelt. A 19 rovatban a következő adatok vártak kitöltésre: a mai raktári jelzet, rövid címleírás, bibliográfiai hivatkozás(ok), formátum jelölése, a részletes kolláció képlete egyeztetve a terjedelmi adatokkal, a hiányok feltüntetése, a levelek rongáltsága vagy restaurálásának feltüntetése, többszörözött tulajdonjegyek, a gyakori ex librisek kódjai, kézírásos possessor-bejegyzések, az olvasói jegyzetek, glosszák rövid jellemzése, hivatkozás a gyűjtőkötet első tagjára, egykori raktári jelzetek, rajz, festés, illumináció, a tartalomtól független kézíratos többletek, a kötés anyaga, kora, színezése és díszítése, kapcsok, szalagok, veretek, a metszés, előzék, a kötés feliratai, szuper ex libris, címer stb.

A felsoroltakból a legidőigényesebb a kollacionálás volt. Ez a művelet nemcsak nagy figyelmet és türelmet igényelt a sokszor több száz vagy ezernél is több levélből álló köteteknél (ahol az ívek terjedelme gyakran egymástól eltérő is lehetett), de nem minden esetben állt rendelkezésre olyan könyvészeti leírás, amelyből az ideális, teljes példány terjedelmét ellenőrizhettük volna. Ilyen kiváló kézikönyv *H. M. Adams* katalógusa a cambridge-i könyvtárak 30 000, az „európai kontinensen” (Anglián kívül) 1601 előtt nyomtatott könyveiről, vagy *Leon Voet* Plantin-monográfiája,<sup>10/</sup> amelyek az általuk leírt és teljesnek tartott példányok részletes kollációját is közlik. E kézikönyvek többségét az OSZK Régi Nyomtatványok Tára kézikönyvtárában, az Egyetemi Könyvtárban vagy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában tudtam megtalálni és használni.<sup>11/</sup>

Megfelelő bibliográfiai leírás hiányában csonka műveknél más könyvtárak azonos kiadású teljes példányai után kellett kutatni, ami természetesen nem mindig járhatott sikerrel. (Ilyen esetben némi vigasztalásul szolgált, hogy a szóban forgó nyomtatvány igen ritka, vagy jelenleg unikumnak is tekinthető, ami néhány esetben be is igazolódott.)

Az egyedi sajátosságok leírásánál saját erőből megoldhatatlan feladatot jelentett számomra a kötésleírás és a régi bejegyzések legtöbbjének olvasata. Az előbbire *Rozsondai Marianne*

kötéstörténetét sikerült megnyernünk, aki 1986-1987-ben 142 vaknyomásos kötésünkről készített levonatokkal illusztrált részletes leírást, szakirodalmi hivatkozásokkal, ahol ezt a bélyegzők, görgetők és lemezek egyezése lehetővé tette. A korszak kötéseiből 24-et gótikus, 86-ot reneszánsz kötésként határozott meg, utóbbiak közt 13-at magyarországi műhely termékeként. A számozott leírások xerox másolata kéziratként, kötetbe fűzve a Ritkaságok és Kéziratok Gyűjteménye kézikönyvtárában áll a kutatók rendelkezésére.<sup>12/</sup> A kötet további leírásai későbbi századok válogatott kötéseit, köztük figyelemreméltó barokk kötéseket is ismertetnek.

Katalógusunk terjedelmi okokból e leírásokból csupán a korra, stílusra és országra, esetleg a műhelyre vonatkozó megállapításokat tudja közölni, de minden esetben hivatkozik Rozsondai Marianne munkájának tételszámára és a kötésről megjelent publikációra. 1988-1990-es évkönyvünk pedig összefoglaló áttekintést közöl könyvtárunk történeti kötéseiről Rozsondai Marianne tollából.<sup>13/</sup>

A bejegyzések feldolgozására *Pintér Gábort* kértem fel, aki 1987-1988-ban 430 kiválasztott kötetnél végezte el azok feltárását. Egyes possessorok olvasatánál más külső szakértők is közreműködtek, közülük is külön köszönet illeti Borsa Ivánt és Csapodi Csabát. Mindemellet maradtak bizonytalanul vagy egyáltalán nem olvasható, elhalványult, kimosott vagy törölt, egymásra írt kézírások, eltávolított bélyegzők, csonka ex librisek. Ezekből néhány talán a későbbiekben, más gyűjtemények possessor-feldolgozásainak a segítségével feloldható lesz.

## A KATALÓGUS SZERKESZTÉSE

Miután valamennyi nyilvántartásba vett nyomtatvány adatlapja elkészült, kezdetét vehette azokból a katalógus tételek szerkesztése, ugyancsak az OSZK által közreadott, egységességet biztosítani kívánó irányelvek szerint. E munka a példányok ismételt kézbevitelét igényelte, mivel a tételeszerkesztés szempontjai az OSZK antikva-katalógusának a megjelenésével némiképpen bővültek. Így például az egyes nyomtatványokban található fa- és rézmetszeteket korábban nem volt szükséges megszámlálni, sem a nyomdászjegyeket feltüntetni. Ezeket most pótoltuk.

Katalógusunkban a folyamatos számozással ellátott és betűrendbe sorolt tételek leírása két részből áll: 1. az ideális, teljes példány adatait tartalmazó bibliográfiai leírásból; 2. a saját példány részletes leírásából.

1. *A bibliográfiai leírás* rendszava a névformák megválasztásában az egység kedvéért az OSZK gyakorlatát követi (amely pedig többségében a British Library katalógusain alapul.) Az OSZK katalógusában nem szereplő szerzőknél a nemzeti nyelvű névalakot részesítettük előnyben. A görög szerzők az eredetiből transliterált névalakban állnak.

A névváltozatokról bőséges utalókat készítettünk. A címlapon említett további szerzők műveit is leírtuk, ezekről a megfelelő betűrendi helyen utaltunk az első helyen álló szerzőre. Nem követtük azonban az OSZK gyakorlatát a címlapon nem említett vagy önálló belső címlappal nem rendelkező művek analitikus leírásában – ezt az OSZK katalógusára történő hivatkozás (a latin cím alapján: *BNH Cat.*) pótolja. Ha ott nincs meg a kiadás, az esetben sem tudtunk a részletes tartalmi feltárára vállalkozni. Nem követtük az OSZK gyakorlatát a röplapoknál, hadijelentéseknél és más esetekben sem a földrajzi nevek rendszóként való kiemelésében.

A címet értelem szerűen rövidítettük, a szöveget betűhűen, de a nagy- és kisbetűket a mai helyesírás szerint írtuk le, az abbreviatúrákat és ligatúrákat jelölés nélkül feloldva. Nem tükröztük a sormetszeteket sem, mivel a legtöbb esetben ezt a részletes könyvészeti hivatkozás pótolja. Az állományunk jelentős részét kitevő német nyelvterületen megjelent nyomtatványok mintaszerű, részletes leírása a mára már 24 kötetben megjelent VD 16-ban<sup>14/</sup> a legtöbb esetben megnyugtató azonosítást tett lehetővé.

Az impresszum adatai külön sorban, lehetőleg az eredeti részletességgel állnak, de az évet arab számmal jelöltük és 1520-ig a nyomtatás hónapját és napját is közöltük. Ugyancsak új bekezdésben áll a formátum és a részletes kolláció képlete az ellenőrzött és szükség szerint helyesbített terjedelem adatokkal, majd „sign.” jelölés utal a nyomdász- vagy kiadói jelvényre és „fig. xylogr./chalcogr.” vagy – tíznél több metszet esetében – „plur. fig. xylogr./chalcogr.” a nyomtatott illusztrációkra.

A könyvészeti leírást a legfontosabb szakirodalmi hivatkozások zárják, ugyancsak az OSZK katalógusában alkalmazott rövidítésekkel. Első helyen erre a katalógusra hivatkozunk, ha a kiadás ott is megtalálható, illetve ősnymtatványoknál az országos ősnymtatvány-katalógusra (CIH).<sup>15/</sup> (Az antikvákkal közös betűrendben történő közlés miatt az inkunábulumok leírását a 16. századiakéihoz kellett közelíteni. Erről bővebben a katalógus előszava fog majd tájékoztatni.)

2. *A saját példány* részletes leírása az ábécé nagybetűivel jelölt bekezdésekben ismerteti az egyedi sajátosságokat. (Ha ugyanabból a kiadásból több példánnyal rendelkezünk, egyetlen könyvészeti leírás után az ábécé kisbetűivel jelölve áll az egyes példányok leírása.)

*A:* A példány csonkasága a hiányok pontos feltüntetésével, az esetleges pótlások, többletek, a sérült vagy javított levelek felsorolása, tévesen kötött levelek adatai.

*B:* A kötés adatai (kora, anyaga, színe, díszítései stb.). Restaurálási adatok. Ha van a kötésnek irodalma, azt is itt közöljük.

*C:* A proveniencia adatai: az egykori tulajdonosok időrendben, sorszámozva, az előfordulási hely jelölésével, a kéziratos bejegyzések lehetőleg betűhíven. Itt állnak a tulajdonbélyegzők, az ex librisek és a vétel adatai, valamint a régi jelzetek, ha lehet, tulajdonoshoz kötve.

*D:* Egyéb bejegyzések, tartalmi kiemelések, széljegyzetek, kommentárok említése, azok kora, nyelve. Kézi díszítések, illuminálás.

*E:* A kolligátumhoz tartozás jelölése. (Csak a tételszámokra utalunk. Ha 1600 utáni nyomtatvány is van a gyűjtőkötetben, annak rövid címleírását adjuk.)

*F:* A példány irodalma.

Végül utolsó adatként áll a raktári jelzet. Ha változott, a korábbi jelzetet is feltüntetjük.

A leírások szerkesztése közben folyt azok helyszíni *lektorálása*, ami valamennyi példány gondos ellenőrzését jelentette, mind a címleírási adatok, mind a példányok leírásának vonatkozásában. E munkát kezdetben P. Vásárhelyi Judit és Borsa Gedeon megosztva végezte, míg a későbbiekben Borsa Gedeon egymaga folytatta. Számos nyomtatvány bibliográfiai azonosítása, különösen a német nyelvterületen megjelenteké, itthon nem volt lehetséges. Ezeket a nyomtatványokat Borsa Gedeon a müncheni Bayerische Staatsbibliothekban, a VD 16 szerkesztőségének kéziratos pótlásaiban vagy nyomdászmutatóiban keresve határozta meg, több esetben a müncheni példánnyal is összevetve a FSZEK-példány adatait.<sup>16/</sup> Az ezután is ismeretlennek bizonyult mintegy félszáz nyomtatvány leírása a VD pótlásaiban a FSZEK példányai alapján fog megjelenni. E leírásokat a VD 16 ZV (Zusatz Verzeichnis) tételszáma előtt csillag fogja jelölni katalógusunkban.

A katalógus használatát a következő mutatók fogják segíteni: nyomdahely-, nyomdász- és kiadói mutató, possessorok mutatója, időrendi mutató, valamint a fontosabb bibliográfiák (RMNy, RMK III) és a CIH konkordanciája.

## A GYŰJTEMÉNY KIALAKULÁSÁNAK JELENTŐSEBB FORRÁSAI

Muzeális gyűjteményünk alapjait azok a könyvek vetették meg, amelyeket a létesítendő Fővárosi Könyvtár számára már annak megalapítása előtt a Fővárosi Levéltárban őriztek. Ezek között van a *Schedel*-krónika 1493-as, első latin és 1496-os, második német kiadása; az 1595-ben nyomtatott *Mercator*-atlasz egy kézi festéssel színezett példánya és több más 16. századi nyomtatvány „Budapest székes főváros könyvtára” bélyegzővel ellátva, amelyekben 1896 és 1897 olvasható a beszerzés éveként. (E kötetek provenienciája ismeretlen.)

1911-ben gróf *Zichy Jenő* (1837-1906) hagyatékából három ősnymtatvány: *Strabo* 1472-es Geographiája, *II. Pius* Historia Bohemica-jának 1475-ös kiadása és a *Thuróczi*-krónika augsburgi kiadásának egy csonka példánya, valamint számos 16. századi nyomtatvány került a könyvtárba. Az Aldus-féle 32 kiadványunkból is tíz a Zichy-hagyatékából származik.

A húszas-harmincas években, de még a negyvenes évek elején is, egészen 1944-ig jelentős vásárlások gyarapították a könyvtár régi könyvvállományát, mind magángyűjtőktől, mind bel- és külföldi antikváriumok, aukciók anyagából. A Budapest gyűjtemény forrásértékű nyomtatványainak és a 09-es bibliofil gyűjtemény ritkaságainak értő és bőkezű szerzeményezése *Kelényi Béla Ottó*

(1897-1944) érdeme, aki a Budapest gyűjtemény osztályvezetőjeként 15-17. századi bibliákkal, egyházi szerkönyvekkel, reformációs pamfletekkel, hadijelentések sorával, történelmi, csillagászati és földrajzi munkákkal gazdagította e gyűjteményeket.

Ebből a korszakból, 1926-os antikváriumi vételből származik például könyvtárunk esztergomi misszáléi közül a legrégebb, Brünbnben 1491-ben nyomtatott, illuminált példány, közel egykorú cseh nyelvemlék-jellegű bejegyzésekkel, egyes könyörgések cseh fordításaival. 1930-ban a történész *Ballagi Aladár* (1853-1928) gyűjteményéből többek között a következő ritka példányok kerültek könyvtárunk tulajdonába: két ősnymtatvány, úgymint a *Thuróczi*-krónika augsburgi kiadásának az a változata, amelyben Mátyás címei között az osztrák hercegi cím is szerepel és a *Legendae sanctorum* 1498-as velencei kiadása; a rendkívül ritka pálosrendi misekönyvek közül az 1514-es, Velencében nyomtatott kiadás, lengyelországi propriummal kiegészítve (a példány korábban a czesztochowai pálos kolostor tulajdonában volt!) és a *Tatai Antal*- szerkesztette, ugyancsak velencei nyomtatású 1540-es pálosrendi breviárium, melynek kalendáriuma a hónapok neveit magyarul tartalmazza (RMNy 42). (Bejegyzése szerint ez a példány is egykor Czesztochowában volt.) Ugyancsak Ballagi könyvtárából származik egy korábban szintén Czesztochowában őrzött kolligátum, amely *Gyöngyösi Gergely* és *Pesti Gáspár* pálos szerzetesek 1532-ben, Krakkóban nyomtatott munkáit tartalmazza, az üres oldalakon hosszabb kéziratos teológiai értekezéssel. Ma egyetlen ismert példány az 1503-ban feltehetően Velencében nyomtatott esztergomi szertartáskönyv, az *Obsequiale Strigoniense* csonka példánya (RMK III. 5045), címlapján Urbanus Kaym budai könyvárus jelvényével. Néhány *Temesvári* Pelbárt-köteten és egy 1517-es Donatuson kívül már csak a „Schulmaister in Vessung Comorn”-ként hungarus szerző, *Matthäus Schmidt* német nyelvű verses krónikáját említjük az 1594. októberi dunántúli hadi eseményekről, Komárom ostromáról (RMK III. 5544). E rendkívüli magángyűjtemény gazdagsága igazán csak a possessor-mutatóból fog kiderülni, legalábbis az 1601 előtti nyomtatványok vonatkozásában, amely korszakból csak az itt felsoroltakból is több hiányzik nemzeti könyvtárunkból.

A harmincas évek elejének szerzeményeiből kiemelendők az ugyancsak hungarika-gyűjtő *Juhos Ernő* korábbi bécsi gyűjteményének példányai, amelyeket Lantos antikváriumának a közvetítésével vettünk. Közöttük van a *Thuróczi*-krónika brünni kiadása, *Laskai Osvát* ferences gvardián szentbeszédeinek három ősnymtatvány-kiadása, *Michael de Hungaria* prédikációinak 1494-es strassburgi kiadása, hogy csak a legrégebb nyomtatványokat említsük. *Juhos* személyéről sajnos nem tudunk többet, mint amit évkönyvünk a szerzeményekről szólva említ, vagy amit ő maga a könyvek bélelslapján vagy előzékén megörökített a vásárlás körülményeiről. E megjegyzésekből kiderül, hogy igazi bibliofil gyűjtő volt, aki példányainak teljességét is ellenőrizte, bibliográfiákra hivatkozott és könyvtárát „hungarika-gyűjteménynek” nevezte. Minden esetben feltűntette, hogy hol, mikor és mennyiért vette a példányt. (E megjegyzéseket természetesen katalógusunk is közli.)

Nem hagyhatunk említés nélkül egy 1934-es svájci vételt, amellyel a budaszentlőrinci pálos kolostor szerzetesének, a *Hadnagy Bálint*ként ismert Valentinus fráternek Remete Szent Pál életéről és csodáiról írott munkáját sorolhattuk állományunkba. A Matthias Milcher oudai könyvárus költségén Velencében, 1511-ben nyomtatott latin nyelvű munkának korábban csak egyetlen, Rómában őrzött példánya volt ismeretes a szakirodalomban.

A harmincas évek közepétől újabb jeles ritkaságok sorával gyarapodott a könyvtár *Schlauch Lőrinc* szatmári, később nagyváradai püspök (1824-1902) szétszóródott könyvtárából. E kötetek legtöbbször megtalálható *Török János* történész, levéltáros és bibliofil gyűjtő (1809-1874) ex librise. Az ő gyűjteményének jelentős részét *Schlauch* 1873-ban megvásárolta. Több példányon már csak a leáztatott ex libris azonos méretű nyomata látszik, ennek segítségével tudunk a korábbi tulajdonosra következtetni. Sok esetben a budapesti Ranschburg antikváriumi katalógusai<sup>17</sup> vezettek nyomra, amelyek a *Török-Schlauch*-félé „nagyhirű könyvtár” 15-19. századi anyagát ismertetik, gyakran a példány valamely sajátosságának, kötésének, bejegyzésének vagy állapotának a leírásával. Mivel korábban csak az ex librisek vagy maradványuk alapján tudtuk az e gyűjteménybe való tartozást regisztrálni (a Faragó antikváriustól vagy a Postatakarékpénytár aukcióin vett példányoknál), nagy segítségünkre voltak e katalógus megjegyzései. Így például egy egyleveles, fametszetes nyomtatványnál, amely *Daniel Holtzmann* augsburgi költő verses imádságát tartalmazza a török

veszedelem ellen 1592-ből (1. kép), csak a példány javítására vonatkozó megjegyzésből tudtuk meg, hogy a feltehetően egyetlen ismert példány Török János, majd Schlauch püspök könyvtárába tartozott.<sup>18/</sup> E könyvtárak anyagából csak két további példányt említünk: egy augsburgi ősnymotványt 1477-ből, *Pseudo-Bonaventura Speculum*-át (CIH 761) és egy négyleveles *Neue Zeitung*-ot a mohácsi csatáról és Buda meghódításáról 1526-ból (2. kép), amelyből Ballagi csak az egyetlen Schlauch-féle példányt ismerte,<sup>19/</sup> s Münchenben – most példányunk alapján – a VD 16 ZV 22629 tételeként írták le.

Könyvgyűjtőként valószínűleg kevésbé volt ismert az ügyvéd *Melzer István*, akinek az özvegyétől 1941-ben jutottunk *Cassianus*-ősnymotványunkhoz (CIH 935) *J. A. Brassicanus* tulajdonosi bejegyzésével, budai reneszánsz kötésben. Ugyancsak az ő könyvtárából való egy szintén budai kötésű kolligátumunk, amely egy 1516-os bécsi Szent Jeromos-kiadás és *I. Nagy Szent Gergely* pápa Párizsban, 1512-ben nyomtatott homíliai mellett egy impresszum nélküli, Lipcsében 1499 körül nyomtatott ősnymotványt, *Nicodemus* evangéliumát (CIH 2368) is tartalmaz. (A példánynak már a 16. században magyar tulajdonosa volt Mekchey Péter személyében.)

A *Szathmáry László* vegyész-mérnökötől (1880-1944) 1942-ben vásárolt néhány száz kötetnyi könyv között is voltak 16. századi kiadványok. Közülük megemlítjük az 1507 táján Bazelben nyomtatott *Ficinus*-művet<sup>20/</sup> és *Hartmann Schopper* Panopliáját (Frankfurt, 1568), Jost Amman fametszeteivel. (A címlap nélküli, csonka és nagyon használt példányt 1990-ben restauráltattuk.)

Jelentős antikváriumi vétel volt 1940-ben *Petrus Apianus* *Astronomicum Caesareum*-ja (Ingolstadt, 1540), amelyben a forgatható csillagászati ábrák kézzel vannak kifestve. 1943-ban egy Koberger-bibliát (CIH 623) vásároltunk Faragó antikváriumából 5050 pengőért. Az 1478-ban nyomtatott, iniciálékkal díszített ősnymotvány csupán egy az e nehéz években is beszerzett ritka könyvek közül.

Érdekességgként említjük meg azt az 1951-ben vásárolt német nyelvű naptártöredéket, amelyen az impresszumból csak annyi maradt meg, hogy „Gedruckt zu...durch Adam D...” (3.kép). Mivel a naptár alapján az 1514-es év megállapítható volt s ebben az időben működött Adam Dyon Nürnbergben, ezzel az impresszummal írtuk le az egyleveles, fametszetes nyomtatványt, amelynek könyvészeti leírását mindmáig nem sikerült megtalálnunk. Később szinte véletlenül bukkantunk rá ugyanennek a naptárlapnak a latin nyelvű változatára<sup>21/</sup> a Széchényi Könyvtár antikva-katalógusában. Az ottani példány szintén töredék és ugyanazt a naptárrészt tartalmazza hasonló metszetekkel. A beszerzés éve is ugyanaz, így feltételezhető, hogy mindkét esetben azonos volt az eladó.

1951-ben e korszak nyomtatványainak a gyarapodása sajnálatosan, de talán nem véglegesen, gyakorlatilag befejeződött. Az 1950-es év azonban még jelentős gazdagodást hozott, s akár a kezdetekben, nem is vétel útján. Még 1945 tavaszán a főtí *Károlyi*-könyvtár anyagából egy nagyobb szállítmányt a Wenckheim-palota falai közé menekítettek. 1950-ig ezekkel a könyvekkel nem történt semmi, ekkor azonban megkezdődött állományba vételük különböző raktári egységekbe. Csupán jelzésszerűen emelünk ki néhányat azok közül, amelyek a ritkasággyűjteménybe kerültek: *Cicero*: *Epistolae familiares* (Milano, 1514), *Aquinói Szent Tamás*: *Secundus liber sententiarum* (Lyon, 1520), *Erasmus*: *Adagia* (Basel, 1939), *Platón* összes műveinek 1578-as, háromkötetes genfi kiadása, *Decius*-kommentárok a *Corpus jurishoz* (Lyon, 1579), *Wolfgang Lazius* két munkája stb. A megrongált köteteket részben már korábban, részben az utóbbi években restauráltattuk. A kötetek többségében gróf *Károlyi István* (1797-1881) francia nyelvű és fia, *Sándor* (1831-1906) magyar nyelvű ex librisei vannak beragasztva; az utóbbiak a főtí könyvtárban volt elhelyezést is megőrkítik.

A mindeddig meglehetősen rejtett gyűjtemény feltárása remélhetően segíteni fogja a könyv-, könyvtár-, nyomda- és művelődéstörténeti kutatásokat, és a jövőben talán újabb beszerzésekre is ösztönzést ad.

Klinda Mária

## Jegyzetek

- 1/ A kiemelkedő beszerzésekről a könyvtár éves jelentései közöltek néhány mondatos értékelést, majd 1921-től 1942-ig pedig a Budapest gyűjtemény évről évre közreadta válogatott szerzeményeinek időrendbe sorolt jegyzékét.
- 2/ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XIII. 1966-1967. Bp. 1968. 121-136. – Pótlások: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. 1988-1989-1990. Bp. 1994. 32-37.
- 3/ OTKA T 26275 számú szerződés. – Itt köszönöm meg Borsa Gedeonnak és P. Vásárhelyi Juditnak, hogy a régi nyomtatványok feltárására ösztönöztek és tanácsaikra, áldozatkész segítségükre a kezdetektől fogva mindvégig számíthattam.
- 4/ Borsa Gedeon: Magyarország és a régi nyomtatványok. Doktori tézisek. Bp. 1989. 5.
- 5/ Soltész Erzsébet – Velencei Katalin – W. Salgó Ágnes: Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum, qui in Bibliotheca Nationali Hungariae Széchényiana asservantur. Editiones non Hungarice et extra Hungariam impressae. T. 1-3. Bp. 1990.
- 6/ Keveházi Katalin – Monok István: Régi könyveink és kézirataink katalógusai. XVI. századi könyvek. Szeged, 1986. /Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta bibliothecaria IX. 3./ 283 tétel, a sormetszetek jelölésével, a bejegyzések és a kötések adataival. – Kósáné Horváth Mária: A Kecskeméti Piarista Rendház XVI. századi könyvei. Katalógus. Szeged, 1990. /Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta bibliothecaria X. 4./ 67 tétel, a sormetszetek, bejegyzések és kötések adataival. – Ojtozi Eszter: A Debreceni Egyetemi Könyvtár külföldi antikvári és possessoraik. Debrecen, 1989. /Régi tiszántúli könyvtárak 6./ (478 tétel, számos reprodukcióval.)
- 7/ Monok István: A szomszédos országokban folyó könyvtörténeti kutatásokról. Néhány figyelemre méltó katalógus (1978-1998). In: MKsz 1999. 120-130.
- 8/ Saktorová, Helena – Komorová, Klára – Petrenková, Emilia – Agnet, Ján: Tlače 16. Storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej. – Opera impressa saeculi XVI, quae in Bibliotheca nationali Slovaca societatis Matica slovenská Martini asservantur. Martin, 1993. (2009 tétel.) Ismerteti Velencei Katalin. In: MKsz 1994. 235-237. – Saktorová, Helena – Komorová, Klára – Petrenková, Emilia: Tlače 16. Storočia v piaristických knižniciach. – Opera impressa saeculi XVI, quae in bibliothecis Ordinis Scholarum Piarum asservantur. Martin, 1997. (1867 tétel.) – Strelka, Vojtech: Tlače 16. storočia v piaristickej knižnici v Trenčíne. – Opera impressa saeculi XVI, quae in Bibliotheca Ordinis Scholarum Piarum Trenschiniensis asservantur. Martin, 1996. – Strelka, Vojtech – Komorová, Klára – Saktorová, Helena: Tlače 16. Storočia v trnavských knižniciach. – Opera impressa saeculi XVI. quae in bibliothecis Tynaviae asservantur. Martin, 1998.
- 9/ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XX. 1981-1982. Bp. 1985. 47-59.
- 10/ Adams, H. M.: Catalogue of books printed on the continent of Europe, 1501-1600 in Cambridge libraries. I-II. (1967. Reprint.) Cambridge, 1990. Voet, Leon: The Plantin Press. (1555-1589). A bibliography of the works printed and published by Christopher Plantin at Antwerp and Leiden. I-VI. Amsterdam, 1980-1983.
- 11/ Ezúton is köszönöm e könyvtárak munkatársainak a türelmét, amellyel lehetővé tették gyakran hosszadalmas helyszíni vizsgálódásaimat.
- 12/ Rozsondai Marianne: Történeti kötések a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. Kézirat. Bp. 1986-1987.
- 13/ Rozsondai Marianne: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történeti kötéseiről. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. 1988-1989-1990. Bp. 1994. 26-31. I-XII t.
- 14/ Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts. Hrag. von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Red.: Irmgard Bezzel. I. Abt. Verfasser – Körperschaften – Anonyma. Bd 1-22. Stuttgart, 1983-1995. II. Abt. Register der Herausgeber, Kommentatoren, Übersetzer und literarischen Beiträge. Bd 1-2. (zugleich 23-24. des Gesamtwerks). 1997.
- 15/ Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis Hungariae asservantur. Ed. Géza Sajó et Erzsébet Soltész. I-II. Bp. 1970.
- 16/ A rendkívül igényes és fáradságos lektori munkáért őszinte köszönetet mondok.
- 17/ Régi újságok, röpiratok, jelentések, és másféle nyomtatványok a XV-XIX. századból. Török János történetirő..., később Schlauch Lőrinc bíboros és püspök nagyhirű könyvtárából. Flugschriften, Neue Zeitungen, Berichte...des XV-XIX. Jahrhunderts. Ranschburg Gusztáv antiquar könyvkereskedésének 140. számú katalógusa. Bp. [1937 előtt.] – Érdekes és ritka könyvek a XV-XIX. századból. Schlauch Lőrinc bíboros püspök nagyhirű könyvtárának 2. közleménye. Eine Sammlung interessanter und seltener Bücher u. Handschriften des XV-XIX. Jahrhunderts. Ranschburg Gusztáv antiquar könyvkereskedésének 141. számú katalógusa. Bp. 1937. –
- 18/ A nyomtatvány leírását mindeddig csupán Ranschburg 140. katalógusának 72. tétele alatt sikerült megtalálnunk.
- 19/ Ballagi Afadár: Buda és Pest a világirodalomban. Bp. 1925. 310. tétel.
- 20/ VD 16 F 945. Az impresszum nélküli nyomtatványt a GW 9883 tételével való azonossága alapján korábban ősnymtatványaink közé soroltuk, de a GW szerkesztőségétől 1994 őszén kapott információknk szerint azt tévesen minősítették ősnymtatványnak.
- 21/ BNH Cat. E 180 (Ephemeris)

Ein sehr nützlich Gebett /

# Der Christenheit zu Gott vmb Hilff vnd beystand / wider den greuelichen Erbfeind den Türcken zu bitten.

**A**LSO sprach der Allmechtig Gott /  
 Was jr nicht werd all mein Gebott.  
 Nicht halten vnd gehorchen mir /  
 So sollet gwis erfahen jr.  
 Das ich mein Angesicht will stellen /  
 Wider euch das euch werden sellen.  
 Ewere feind die mit gefabt /  
 Harte sollen euch beherschen gar.  
 Von ihnen werdet ihr geschlagen /  
 (Die Wort) thet Gott mit ernst sagen.  
 ISRAEL seinem Volck so gut /  
 Das dritt Buch MOSE melden thut.

Leuit. 26.

**C**hriste mensch bedenck die wort  
 So Gott redt zu den Judd wort.  
 Das heilige Volck Gottes war.  
 (Zur selben zeit) der Juden schar.  
 Doch als sie abwenen von Gott /  
 Vnd nicht mehr hielten sein Gebott.  
 Sich Gottes gnaden vberheben /  
 In hoffheit vnd in Sünden leben.  
 Erinderten die Gottes Drophen /  
 Auch IESV CHRISTO also theten.  
 Wie Sie ein end haben genomien /  
 Vnd in der Römer gwalt sein tömien.  
 Zieher ich nicht erelen kan /  
 IOSEPHVS dises gäiget an.

Matt. 27.

1. Joh. 2. 1. 2.

**W**as Christe ist bewis an scharhen /  
 Der Judd unter gang vñ schmergen.  
 Besorget wie es vns nicht ergehn /  
 Was wir von Sünden nicht abtöhen.  
 Wir sein all Christen mit dem Namen /  
 Doch wenig vna der Sünden schamen.  
 Nicht vil leben in Gottes fordt /  
 Wenig wirdt seinem Wort gehorcht.  
 Von Jugent auff wie man das sitht /  
 Altes boghafftig vnd entwicht.  
 Das ledien IESV CHRISTI schwer  
 So vns zu gutem außstand lere.  
 Seine heiligen Sacrament /  
 Gesuecht werden vnd geschent.  
 Die Alten haben das im brauch /  
 So lehren es die jungen auch.  
 Dnsucht ist leider jetzt kein schand /  
 Wenig Leuth führen fromen stand.  
 Die Illerey die ist ein Mutter /  
 Zu sundigen ein Speiß vñ suetter.  
 Gott laßt vil Wunderzeichen schein /  
 Ob doch ein beffrung wolt geschehen.  
 Jedoch die Leuth ohn sohet zugucken /  
 Ein gut bedcuttung das angucken.  
 Man sagt die Erdbidem bestand /  
 Die bringen fruchtperkeit dem Lande.  
 Wir handeln leider wider Gott /  
 Sam hab es mit vna gar kein not.  
 Darumben wir Gott vrsach geben /  
 Zu straffen vnser Sündlich leben.  
 Mit einer straff erschrockenlich /  
 Darob man wol muß fürchten sich.

Gen. 6. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Hiere: 4.

1. Pet. 2. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Wir gebe Gott ein vrsach vnser böses leben zu straffen.

Der Türc ein straff Gottea.

**D**u bist mit seiner Macht stark risten.  
 Nach vnserm Blut thut in verlangen /  
 Das hat er schon stark angefangen.  
 Tag und die Nacht hat er kein rhu /  
 Vnd ringet auff die Christen zu.  
 Er ist ein Gottes Gasel stark /  
 Gebraucht sein Macht und willen art.

**A**us der Königlich Prophet /  
 Von Got dem Herin mit Gebett.  
 Erlangt an seinen Feinden Sieg /  
 Das im Gott beystand in dem Krieg  
 Davon in seinem Psalter gut /  
 Manicher Psalmen melden thut.



**D**en Namen IESU Christi gütig  
 Kessert er vnd sein Volck ganz wütig.  
 Vber das vnclein nicht thut /  
 Diegeren vnser Leib und Gut.  
 Er begert vnser Seelen Arm /  
 Zu bringen in die Hellen warm.  
 In sein wüchsch dienßbarkeits /  
 Der Amilischen frewd zu berauben.  
 Tyränisch thut er vns an rennen /  
 In sein wüchsch dienßbarkeits /  
 (nen) Begert der Arden Christenheit.  
 Zerhackt wie sich nicht gibt gefangen /  
 Die klainen Rinder so noch hangen.  
 Der Mutter an der Alllich Brust /  
 Reissen sie ab nach ihrem lust.  
 Schneidet auf manich schwanger Weib  
 Reissen das Kind auß Mutter Leib.  
 Sonst mehr greueliche Tyraney /  
 Than sie geschawen vilerley.  
 Das was sie ihr grimmigkeit /  
 Auch nicht begreiff zu seiner zeit.  
 Darumben vns von nöthen thet /  
 Zu sprechen ein sollich Gebet.

Das ist d's aller grösste.

Über sehr greuelich seit der Türcken.

## Lastions Betten.

**W**iger Got mit forcht /  
 vñ schmerzten /  
 Bekennen wir mit ehew von hertzen.  
 Das wir in vnserm Lande vnd Stats /  
 Lange zeit laider frü vnd spat.  
 Wder dich vnd dein heilige Wort /  
 Gehandelt haben durch vil ort.  
 Mit vilen Sünden vna besect /  
 Befübler und hart eingeseckt.  
 All deine wörnungen vnd straffen /  
 Wenig Buß theten bey vna schaffen.

Wir schemen vns O Herr vnd Gott  
 Dnere Augen in der not.  
 Jent auff zu heben gegen dir /  
 Bekennen ja O HERR das wir.  
 Nicht würdig vor dein Angen sein /  
 Zu nennen vna die Kinder dein.  
 Daß HERR du bist gerecht und gut /  
 (Ein Gott) dem nicht gefallen thut.  
 Das Gottolig leben offenbar /  
 Du zürnest hart darwider gar.  
 Gest darumb mit der Sündflut groß /  
 Derderbt die erste Welt Gottolig.  
 Selb adretet nun dem NOAH schlecht /  
 In seiner Arck erhalten recht.  
 Oft warnet sie der fromme Mann /  
 Jedoch sie kein Buß siengen an.  
 O Er ersten Welt verstockter art /  
 O Sein wir gleich in Sünden hart.  
 Also haben erzürnet dich /  
 Das du den Türcken gwaltiglich.  
 Last setz ansehen wie bewis /  
 Der ein straff auff vna Christen ist.  
 Wer ein ehew hilff vnd beystand /  
 Nicht treiben mögen auß dem Land.  
 O höchster Gott thu dich erbarmen /  
 Oder vns als deiner vil Armen.  
 Gedencck HERR deiner gütigkeit /  
 Derßund deiner Rnd werck bereit.  
 Gleich wie von Jehen froner wegen /  
 Dein Joren woltest du ablegen.  
 Vnd was man die befinden get /  
 O heret du nicht die sanfft Sitzt.  
 Durch Schmebel vñ feur abgebrent /  
 Dillecht zu vnser zeit Klend.  
 Möchten noch etlich fromme sein /  
 O Gott verschon den Erbbsallo dein.  
 Wehr in die Schendung deiner Ehr /  
 Sich vns bey vnser Gott vñ Herr.  
 Gib vnserm Kayser Christlich /  
 Christen die gebrauchten sich.  
 Den Vaterlandt zu nut und gut /  
 Mannlich wagen in Leib vnd Blut.  
 Wie in dem Alten Testament /  
 Etlich lobwürdig sein erennt.  
 Wie O VA und GIDEON /  
 IEPHTHA DAVID IONATHAN  
 IOSAPHAT und auch ASSA ehelich  
 EZECHIAS der König herlich.  
 Vnd Judas MACCABEVS nicht /  
 Die fritten mit den Sünden schar.  
 Vnd Betreten von Heren rein /  
 Zu GOTT der solt jr beystandt sein.  
 Daruff erlangten sie vil Sieg /  
 Also O HERR in diesem Krieg.  
 Sich vns bey auff das nicht mit spot /  
 Der Türc verachte der Christen Gott.  
 Herr den ist das Reich vnd die frast /  
 Hilff vna das der feind werd gestraft.  
 Geret vnsern Glaubt thu vna geben /  
 Genad auff das wir frömer leben.  
 Nach deinem willen alle samen /  
 Daruff sprechen wir herzlich / Amen.

Thren. 3.

Psaln: 5.

Gen. 6.

Noah hat Hundert Jahr zur Buß vers manet.

Er fände auß vnser Sünden. Der Türc ein wol verdiente straf vber vna.

Psal: 27.

Gen. 22.

129.

Sodoma.

Abnoma.

Jedonym.

Bella.

5. Büsch.

Sidit.

1. Na: 48.

1. Josua. 1. 1.

1. Jud. 6. 1. 1.

1. 1. Neg. 17.

1. 3. 1.

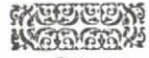
1. 1. Dav. 1. 1.

1. 1. Neg. 19.

1. 1. Macca. 15.

Psal: 115.

1. Matth. 6.



**Gesetz**  
 Durch Daniel Holtzman /  
 Teutschen Posten von  
 Augspurg.

Gedruckt zu Wien in Osterreich / bey Leonhardt

**N**ewe Zeitung/ wie es  
mitt der schlacht zwüschen dem  
Künig von Vngern / vnnnd dem  
Türckischen Keyser ergangen.

Item/ Wie der Künig von  
Vngern vmb ist kommen.

Item/ Wie der Türck die statt Ofen erobert  
Vnd wie Graff Christoffell Kriechisch  
Weyssenburg wider ingenomen hat.

Item auch/ Wie Ferdinandus das Küniglich  
schwert auß Behem entpfangen hatt/  
Vff Symon vnd Jude Abendt.

Anno. M. D. xxvi



1692/50  
 Buchbesitz  
 09/2691



20 e Sulf. war Vifch  
 21 f Simeon mar Vifch  
 22 g Cayus bapft Wider  
 23 h Adalbertus bis Wider  
 24 b Jorg vñ Stier  
 25 c Mary ewigel Stier  
 26 o Cletus bapft Zwilling  
 27 e Anastajus ba Zchiling  
 28 f Vitalis mater Krebs  
 29 g Germanus bis Krebs  
 30 h Eutropius ma Lew

21 Stech...ung juce...  
 21 Privatusblich Juckfray  
 22 c Maria acher Wag  
 23 d Banfasi Wag  
 24 e Bartholomaeus Scorpio  
 25 f Lodwigh König Scorpio  
 26 g Senerinus ba Schutz  
 27 h Ruffus rick Schutz  
 28 b Augustinus Schutz  
 29 c Johannes enth Strepoct  
 30 d Felicis andact Strepoct  
 31 e Paulinus bis Wassmã

Banfasi W.  
 21 e Thomas rñ bo Vifch  
 22 f Theodosia iuff Vifch  
 23 g Victoria iuncte Wide  
 24 h Banfasi Wider  
 25 b Der Cristag Wider  
 26 c Steffan mar Stier  
 27 d Johannes ewa Stier  
 28 e Der kindlen za Zwilling  
 29 f Thomas bis Zwilling  
 30 g Danid kunig Krebs  
 31 h Silvester bas Krebs

¶ Sunff zeycheen sein dir geb  
 Die dir fristen deyn leben  
 So du darin pflegen bist  
 Erztney das erst der Krebs ist  
 Der Latwergen ist reychen  
 Wag ist das ander zeychen  
 Welchs all erztney geben thut  
 Wasserer helt im gleychhut  
 Im Scorpio nym den tranck  
 Pillulen geben dir danck  
 Wan der mon die Vifch erleucht  
 Noch eins mich gar seer quert  
 Das man nit lief das glidien  
 Welchs heurtheled es zeychen  
 Das der mon besessen hat  
 Wan er laß sich oder spar  
 Kump im zu keynen frummen  
 Als all Erzt han vernomen  
 Darumb nym gar eben war  
 Vnd im Vider dich bewar  
 Das du nit zu dem haubt laß



Der Krebs auff der lung  
 Wag die lenden ist zeyg  
 Die dich gib ich: o eyger  
 Dem schutzen ond die se  
 Sein dem wasserer gem  
 Die Vifch der suess neme  
 Scorpio auff die schinn  
 ¶ Avicenna der weys  
 Thut auß maisterschafft  
 Wie das im Summer  
 Auff rechter sexren lass  
 Im winter auff der lung  
 Nem erztney zu der rech  
 Sich dich vor dem zey  
 Das es die glider nit ber  
 Dar in du lassen wilt da  
 Ist zu der gesuntheit g  
 ¶ Wie wol in diesem  
 Rainfinsternuß sagich

¶ Gedruckt in  
 durch Adam

Adam...  
 Nürnberg 1514

3. kép. 1514-re szóló nürnbergi naptárlap töredék

# TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR KONTRA ÁLTALÁNOS KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR

Két koncepció harca a Szabó Ervin előtti Fővárosi Könyvtárban

Az 1890-es években a főváros intézményi keretei között két koncepciózus gyűjtemény épült ki párhuzamosan: egyfelől a Fővárosi Statisztikai Hivatal könyvtára *Kőrösy Ferenc* igazgató irányítása alatt, másfelől a *Fővárosi Könyvtár* nevet viselő gyűjtemény 1893-tól *Toldy László* főlevéltáros gondozásában. E két kezdeményezés történetének dokumentumait Gárdonyi Albert gyűjtötte egybe, később az ő adatait dolgozta fel Kelényi Béla könyvtártörténeti összefoglalásában. Remete László e tárgyú tanulmányában Kelényinél jóval részletesebb eseménytörténetet adott.<sup>1/</sup> Jelen tanulmány az események mögött két sajátos gyűjtemény kiépülését és két eltérő könyvtári koncepció kibontakozását majd szembekerülését mutatja be.

## A KÖZIGAZGATÁSI SZAKKÖNYVTÁR, MINT HIVATALOS ELVI KÖVETELMÉNY

Mikor hosszú évek csendjét megtörve 1891-ben a városházán újra napirendre került a fővárosi könyvtár ügye, a tárgyalóbizottság egyöntetűen a *közigazgatási szakkönyvtár* mellett foglalt állást.<sup>2/</sup> Már ez alkalommal is megfogalmazódott az a elv, melytől hivatalosan és formálisan két évtizeden át nem tért el a főváros. De sem ekkor, sem később nem tisztázták egyértelműen a „közigazgatási szakkönyvtár” fogalmát, sőt ellentmondó értelmezések éltek egymás mellett.

Az egyik megközelítés a *hivatali kézikönyvtárra* szűkítette le a könyvtár mozgásterét. („A városi adminisztrációra vonatkozó szaklapokat, folyóiratokat, tervezeteket, költségvetéseket stb. rendszeresen gyűjteni és kezelni kell” - mondta Rácz Károly az idézett bizottsági ülésen), viszont másfél év múlva egy polgármesteri ügyosztályi állásfoglalás ennél sokkal tágabb kereteket jelölt ki: „...alkalmat adni a tisztviselőknek, hogy magukat bizonyos irányban képezhessék”.<sup>3/</sup> Még tágabbra nyitotta a tervezett közigazgatási szakkönyvtár kapuit az 1891-es vita azon elképzelése, mely szerint a könyvek „a fővárosi bizottsági tagoknak, de a *nagyközönségnek is* rendelkezésre álljanak.”

A különféle közigazgatási szakkönyvtári koncepciók egyetlen kérdésben – egy negatívumban – egységesek: az új könyvtár létesítése ne járjon anyagi áldozattal, ne kívánjon nagyobb ráfordítást sem az állomány fejlesztése, sem az elhelyezés megoldása, s főleg ne járjon új státusz létesítésével.

Az elvi bizonytalanságnak a tájékozottság hiányán túl mélyebb okai is lehettek. A századforduló gyors ütemű urbanizációja lényegesen átalakította és kibővítette a városi közigazgatás feladatait is. Az új nagyváros irányítása a hagyományos közigazgatási ismereteken túlmenően a gazdasági élet, a szociálpolitika, a közművelődés sajátos területein is jártasságot követelt. Ez a változás tükröződik a régi típusú „közigazgatási szakkönyvtár” képének felbomlásában is.

A közigazgatási könyvtári koncepció elbizonytalanodása a könyvgyűjtemények kezelőinek meglehetősen tág mozgásteret engedett. A századvég és a századforduló városi könyvtárosai – mint látni fogjuk – nagyvonalúan éltek ezzel a lehetőséggel.

## REJTETT TÁRSADALOMTUDOMÁNYI GYŰJTEMÉNY KIALAKULÁSA

Miközben a 90-es évek elején a bizottsági tagok a létesítendő közigazgatási könyvtárról cserélnek nézeteket, a Fővárosi Statisztikai Hivatal távol eső zugában már két évtizede építi a hivatal igazgatója, *Kőrösy József* kutatói szakkönyvtárát. A tudatosan és következetesen fejlesztett gyűjtemény egyértelműen az intézményben folyó tudományos munkát szolgálja.<sup>4/</sup> Az ezen kívül eső közigazgatási szakkönyvtári feladatokat *Kőrösy* taktikusan és udvariasan, de határozottan elutasítja. „Hivatalunk könyvtára egy szűkebb működési körnek szánt *szakkönyvtár* ... lehetetlen, hogy egy *általános városi könyvtár* vagy *közigazgatási könyvtár* kezelésére is vállalkozunk.” – írja a polgármesternek 1892-ben. (Kiemelések itt és a továbbiakban: K.S.)<sup>5/</sup>

Az állomány összetételét, a könyvtár jellegét az intézetben folyó, nagyrészt Kőrösy által végzett kutatások határozzák meg. Ezek a kor társadalmi problémáihoz kapcsolódó közgazdasági, egészségügyi, szociálpolitikai, népesedési és iskolaügyi kérdéseket elemző, statisztikai módszereket alkalmazó vizsgálatok.<sup>6/</sup> A gyűjteményt a segédkönyvtári szint fölé emelte Kőrösy erőteljes elméleti érdeklődése: kutatásai a kor szociológiai alapvetésére épültek. „A XX. században a sociológia a pozitív filozófiának nem csak egy részét, hanem annak kimagasló tetőpontját képezi.” Ennek az elvnek a könyvtári következménye a társadalomelméleti gyűjtemény kialakulása: „Lehetetlen, hogy Comte, Spencer, Bruckle, Smith Ádám stb. munkái hiányozzanak.”<sup>7/</sup>

Kőrösy sokrétű társadalompolitikai érdeklődésének, három évtizedes kitartó gyűjtőmunkájának és szerteágazó külföldi cserekapcsolatainak következtében a Statisztikai Hivatal keretei között a századfordulóra sokoldalú és korszerű társadalomtudományi gyűjtemény jött létre. Jellegéről hű képet ad az az állománystatisztika, mely közvetlenül a két könyvtár egyesítése előtti, az 1903. jún. 30-i állapotot tükrözi.<sup>8/</sup>

Szakcsoport	Mű	Kötet	Kötet az állomány egészének %-ában
Enciklopédia, bibliográfia, évkönyv, napilap	146	826	3,3
Bölcsészet	34	42	0,1
Iskolaügy, közművelődés	470	1793	6,5
Sematizmusok	32	161	0,6
Jogtudomány, jogszabályok	182	454	1,7
Allamtudomány, közigazgatás	817	2502	9,2
Közgazdaságtan	2110	6946	25,5
Pénzügy	429	2998	11,0
Földrajz, etnográfia	469	953	3,5
Térképek	101	588	2,2
Statisztika	1217	5818	21,3
Történelem	419	652	2,4
Természettud., matematika	232	479	1,8
Közegészségügy	776	2176	8,0
Technikai tudományok	55	151	0,5
Katonaiügy	31	76	0,3
Nyelvészet (szótárak)	21	36	0,1
Művészet, irodalom, életrajzok	87	165	0,6
Vegyés	245	393	1,4
Összesen :	7873	27 209	100 %

A gyűjteményt tehát nem tekinthetjük *statisztikai* segédkönyvtárnak (a statisztika aránya 21 %), de nem tekinthetjük közigazgatási szakkönyvtárnak sem. Igaz ugyan, hogy a könyvtár történetének egy kritikus szakaszában a gyűjtemény fennmaradása érdekében Kőrösy nem habozott az *egész* állományt maradéktalanul közigazgatási jellegűnek nyilvánítani (leszámítva a kifejezetten statisztikai könyveket)<sup>9/</sup>, de ezt a létfenntartási érdekű taktikai nyilatkozatot cáfolják egyrészt Kőrösy korábbi kijelentései,<sup>10/</sup> másrészt mindennél jobban cáfolják a gyűjtemény összetételét tükröző statisztikai kimutatások. A Statisztikai Hivatalban kialakuló gyűjtemény - sajátosságaival és korlátaival együtt - a hivatalos követelmény miatt álcázott, de valójában teljes értékű társadalomtudományi könyvtár volt, melyet létrehozója jogos büszkeséggel tekinthetett visszaemlékezésében a hasonló jellegű külföldi gyűjtemények között is helytálló szakkönyvtárnak.<sup>11/</sup> Éppen ezért differenciáltabban kell újrafogalmaznunk azt a könyvtártörténeti közhelyé vált megállapítást, hogy „Szabó Ervin merész kezdeményezéssel a közigazgatási és statisztikai anyag mellett társadalomtudományi műveket is beszerzett.”<sup>12/</sup> Valójában Szabó Ervin egy „rejtett”, de jól megalapozott társadalomtudományi gyűjteményt vett át, azt egészítette ki és fejlesztette tovább mintaszerű gazdag szakkönyvtárrá, és végül ő harcolta ki annak legitimitációját is.

## REJTETT ÁLTALÁNOS KÖNYVTÁR KIALAKULÁSA

Az 1890-es évek elejétől, miközben a hivatalos álláspont mindvégig a közigazgatási szakkönyvtár követelménye maradt, s miközben a városi Statisztikai Hivatalban kiépült egy társadalomtudományi gyűjtemény, a Fővárosi Levéltár vezetője, Toldy László évtizedes harcot folytatott az általános gyűjtőkörű városi könyvtár rejtett kialakítása és legalább részleges elfogadtatása érdekében. Alapelveiben apjának, Toldy Ferencnek a pesti városi könyvtár létesítésére tett 1868 évi javaslatát követte, de - bizonyára okulva e javaslat kudarcából - a lopakodó megvalósítás útját választotta. 1892-ben elvállalta a létesítendő városi könyvtár kezelését, első tervezetében az Akadémia kurrens kiadványainak beszerzését javasolta (köztük filozófiai, matematikai, természettudományi műveket), az ügyészi városi kötelempéldányokból, majd 1895-től költségvetési keretből vásárlásokkal gyarapította a *Budapest fő- és székváros könyvtára* nevet viselő gyűjteményt.

Az 1897-ben előterjesztett gyűjtőköri javaslatában egy olyan elemet csempészett be, mely lehetővé tette volna az általános könyvtár felé való megindulást: „Minthogy a fővárosnak ma már nemcsak elemi, hanem magasabb fokozatú közép- és szakiskolái is vannak, s ezek tanárainak kötelességük, hogy ismereteiket forrásmunkákból öregbítsék...” - a könyvtár e munkák beszerzésére vállalkozott.<sup>13/</sup> Könnyű átlátni, hogy a közép- és szakiskolai tanárok igényeinek bevonása milyen irányba tágítja a gyűjtőkört. Toldy egy későbbi visszaemlékezésében erre nyíltan utal: „... nem fogadtatott el az én első tervezetemnek, melyet még 1896-ban készítettem az az intenciója, hogy a létesítendő könyvtár *általános irányú nagy könyvtár* legyen.”<sup>14/</sup>

Ha az elvek nem is fogadtattak el, Toldy László könyvtára az évek során egyre inkább kiépült, mint rejtett általános gyűjtőkörű közkönyvtár. Állományának utolsó szakcsoportok szerint bontott statisztikája az 1901 december végi állapotot tükrözi.<sup>15/</sup> (A kimutatásban csak a már katalogizált művek szerepeltek, ezért a táblázat a művek tényleges mennyiségénél valamivel kevesebbet tükröz, arányaiban azonban megbízható képet ad az állomány összetételéről.)

Szkcsoport	Művek száma	Százalékban
Általános művek, enciklopédiák	59	1
Hittudomány	356	5
Jogtudomány	508	7
Államtud., politika, társadalomtudomány	738	10
Közgazdaság, ipar, kereskedelem	316	4
Pénzügy	190	3
Statisztika	89	1
Orvostudomány, egészségügy	532	7
Természettudomány, matematika	629	8
Alkalmazott tudományok	532	7
Bölcsészet	82	1
Művészettan, művelődés tört., zene, színház	148	2
Közoktatás, nevelés, tud. intézetek	324	4
Történelem és segédtudományai	1575	21
Földrajz, utazások	286	4
Térképek	36	1
Néprajz	52	1
Nyelvészet, szótárak	287	4
Irodalomtörténet	69	1
Szépirodalom	579	8
Egyéb vegyes	226	-
Összesen	7613	100 %

Különgyűjteményként: Budapestensiak 1607 mű

A két gyűjtemény összehasonlítása érdekében a művek nagyobb, összevont csoportjait helyeztük egymás mellé, elhagyva a két speciális gyűjteményt, a budapestensziákat és a statisztikai műveket.

Szakcsoport	Művek száma		Százalékban	
	Stat.hiv.	Városi kvttár	Stat.hiv.	Városi kvttár
Általános művek	146	59	2	1
Társadalomtudomány	4810	1956	71	28
Történelem és földrajz	1354	1949	20	27
Természettudomány és matematika	244	629	4	9
Alkalmazott tudomány	55	1064	1	14
Humaniórák	108	945	2	13
Szépirodalom	--	579	--	8

A városi könyvtár állománycsoportjainak olvasói igénybevételéről is képet tudunk alkotni, ugyanis fennmaradt az 1901-es év szakok szerint bontott könyvhasználati statisztikája:

Szakcsoport	Használt művek száma	Forgási sebesség
Történelem	2005	1,0
Folyóiratok	1712	?
Irodalom, nyelv	1158	1,1
Bölcsészet, művészet,	804	1,5
Természettud., alkalmazott tud.	721	0,6
Jog és államtudomány	720	0,4
Hittudomány	259	0,7
Budapestensziák	250	0,2
Orvostudomány	174	0,3
Együtt	7778	1,2

Toldy László könyvtárvezetői stratégiája arra az elgondolásra épült, hogy a csendben kialakított általános könyvtárát, amikor már az olvasók tömegeit vonzza, és így nyilvánvalóvá válik, hogy elemi igényt elégít ki, utólagosan elvileg is jóváhagyják és megfelelő támogatásban részesítik. Védőbeszédében így érvelt: „És ha (valaki) megnézi a könyvtár forgalmi statisztikáját, kell, hogy lelke örömmel teljék meg ezen a felvirágzáson ... olvasóközönségünk nagy részét a közép- és felsőiskolai ifjúság képezi ugyan, de ezek mellett képviselve van minden foglalkozási ág: papok, írók, tanárok, tanítók, művészek és nem utolsó sorban egyszerű iparosok ... s minő számmal tódulnak oda! Az, hogy 100 olvasónk van egy nap, már a gyakori esetek közé tartozik, s újabban ... olvasóink száma 200-250 főre is felment egy-egy nap.”<sup>16/</sup> A különböző olvasói rétegek igényeit kielégíteni képes nagy forgalmú könyvtár rajzában Toldy az általános gyűjtőkörű közművelődési könyvtár ideálképét fogalmazta meg. S nem túlzott: könyvtára, melyet a könyvtártörténet mindmáig embrionális és félresikerült kezdeményezésnek tekint csak, fennállásának utolsó évében az ország legnagyobb közönségforgalmú könyvtárai közé tartozott, e téren maga mögé hagyva az Akadémia könyvtárát és a Széchényi Könyvtárát is.<sup>17/</sup> Ilyen háttérrel mondta ki bizakodva - tudjuk: naívan bizakodva: – „Ha a jelenlegi viszonyok között nem is lehet a fővárosnak intenciója egy *általános nagy könyvtárt* állítani fel, lehetetlen azt elvként kimondani, hogy ilyennek felállítására sohase törekedjék, vagy hogy meg fogja gátolni azt ...”<sup>18/</sup>

## ÖSSZEÜTKÖZÉS ÉS DÖNTÉS

A több évig folyó harcnak itt csak a végső fázisát ismertetjük, a fővárosi törvényhatóság 1903 jan. 21-én zajló közgyűlését, ahol a résztvevők két javaslat közül választhattak. Az egyik: egy olyan

általános közkönyvtár fenntartása, mely egy majdani nagy általános könyvtárnak képezné magvát, a másik: megerősített közigazgatási szakkönyvtár.

A vezető szónok, Baracs Marcell fogalmazta meg a többség véleményét a legélesebben: „Egy általános könyvtárnak a létesítése a fővárosnak sem feladatához nem tartozhat, sem a főváros anyagi viszonyai jobbrafordultuk esetén sem engedik meg, hogy ilyen luxuskiadásokba bocsátkozzunk. (Élénk helyeslés.) A fővárosnak nem lehet feladata egy ily könyvtár létesítése, mert a nyugati nagy kulturális emporiumok már eltekintettek attól a nízustól, hogy általános könyvtárakat tartsanak fenn. Nekünk tehát választásunk van afölött, hogy belemenjünk egy fantomba, egy általános közkönyvtár megalakításába, amely, ha európai színvonalon akarjuk fenntartani, a budgetet évenként százezrekkel fogja terhelni, vagy pedig egy közigazgatási szakkönyvtárt állítsunk fel.”<sup>19/</sup>

A további hozzászólók is a közigazgatási könyvtár mellett érveltek, azonban a „közigazgatási” fogalmat igyekeztek kiszélesíteni, majdhogynem parttalanná tenni. „Létesíttessék egy közigazgatási könyvtár, amely a nagyközönség érdekeinek is megfelel...” és „Nekünk elsősorban egy közigazgatási könyvtárunk kell hogy legyen, de a mellett másik célt is szolgálhat.”<sup>20/</sup> S bár az elfogadott Szabályzat szerint „Ezen könyvtár részére kizárólag csak közigazgatási érdekű... könyvek, folyóiratok szerezhetők be”<sup>21/</sup> a közgyűlés hozzászólásai azonban továbbra is előrevetítették a „közigazgatási” fogalom tág értelmezését.

A közgyűlési döntés radikálisan véget vetett a két könyvtár és az általuk képviselt két koncepció egymás mellett élésének. Az állomány átvételekor a Toldy által gyűjtött könyvanyagot több mint a felét kiselejtezték, „mindazon munkákat, melyek tartalmuknál fogva a főváros azon föltételének, hogy csakis a közigazgatási valamint a fővárosra vonatkozó munkák gyűjtetnek, meg nem felelnek” és „az átvett 13 298 munkából 6574-et tarthatnánk meg, amely szám azonban még több ezerrel fog apadni.”<sup>22/</sup> A kiselejtezésre szánt művek nagyságrendje arra utal, hogy kizárólag a társadalomtudományi és a helytörténeti műveket tartották meg. (Az utóbbi alapozta meg a későbbi Budapest Gyűjteményt.)

Az 1903. jan. 21-i határozattal és a Toldy gyűjtötte állomány radikális felszámolásával eldőlt a két koncepció harca, és e döntés mindmáig meghatározza a központi könyvtár jellegét. Mivel azonban az általános gyűjtőkörű közművelődési könyvtár eszméje mögött is erőteljes társadalmi igény állt, ennek a háttérben munkáló gondolata végigkísérte a könyvtár egész történetét. Körösy igyekezett hosszabb távra is biztosítani a könyvtári életművének az övéhez hasonló szellemben történő folytatását. Egykori tanítványának, Szabó Ervinnek ajánlotta fel a tervezett könyvtárosi állást, mert ez biztosítékot jelentett számára a társadalomtudományi irányultság továbbvitelére. A másik könyvtárosi állást azonban Gárdonyi Albert kapta meg, aki levéltárosként szoros munkakapcsolatban állt Toldyval, s aki egy később kiobbant koncepcionális vita dokumentumai szerint az általános könyvtári irányvonal híve volt. A két koncepció harca tehát az új könyvtárban már a kezdet kezdetén is ott parázslott a hamu alatt. De ez már egy új történet kezdete

Katsányi Sándor

## Jegyzetek

- 1/ Kelényi B.Ottó: A Fővárosi Könyvtár története. = A Fővárosi Könyvtár Évkönyve, I. 1931. 35-58.p. - Remete László: A fővárosi könyvtár előtörténetéből. = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve, IX. 1961. 67-95.p.
- 2/ Az 1892 évi költségvetés a pénzügyi bizottság előtt. = Föv. Közlöny, 1891. nov. 13.
- 3/ Polgármesteri személyzeti ügyosztály végzése 1893. febr. 23. - FSZEK Irattár.
- 4/ Körösy József: Visszapillantás a statisztikai hivatal könyvtárának 33 évi fennállására. = Budapest Főváros Statisztikai Havi Füzetek 1903. 595-600.p.
- 5/ Körösy József levele a polgármesterhez. 236/1892. - FSZEK irattár.
- 6/ Körösy mintegy 150 önállóan megjelent publikációjának tartalmi megoszlása és a gyűjtemény jellege között szoros összefüggés mutatható ki. Valójában Körösy sokoldalú, szinte polihisztori társadalmi érdeklődése tette a könyvtárát átfogó társadalomtudományi gyűjteménnyé. Ld. még: Thirring Gusztáv: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának története. Bp. 1894.
- 7/ Körösy József: Válasz Toldy László különvéleményére. 1902 : 406. Stat. Hiv.sz. - FSZEK irattár
- 8/ Körösy: Visszapillantás.....598-599.p.
- 9/ Körösy József levele a könyvtári albizottságnak 1901. febr. 19.-én. Stat.Hiv. sz. 250/1901. - FSZEK irattár, és hasonlóan: Körösy: Válasz.....19-20.p.

- 10/ V.ö. Körösy idézett levele a polgármesterhez 1892-ből.
- 11/ Körösy: Visszapillantás ... 595.p.
- 12/ Csapodi Csaba - Tóth András - Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet. Bp. 1987. Gondolat. 295.p.
- 13/ Toldy László előterjesztése a fővárosi közgyűléshez 1897. jan. 28-án. = Fővárosi Közlöny 1897. febr.2.
- 14/ Toldy László beadványa a könyvtári albizottsághoz 1902. okt. 30. 233/1902 kvt.sz. - FSZEK irattár.
- 15/ Toldy László jelentése a könyvtárról. 1902. febr. 10-én. 24/1902. kvt. sz. - FSZEK irattár
- 16/ Toldy László id. beadványa, 12-13.p.
- 17/ A könyvtár 14 hónap alatti 30 ezer látogatóját és 50 ezer kötetes forgalmát Remete László így minősíti: „Szegényes ez az eredmény, ha a könyvtárépítés 10 éves előzményeihez viszonyítjuk.” (Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története, Bp. 1966. 33.p.) Ámde az 1903//1904 évi átszervezés után egy évtizeddel a központi könyvtár ennek a „szegényes”eredménynek a felét sem érte el.
- 18/ Toldy i.m. 13.p.
- 19/ Budapest törvényhatósági bizottságának rendes közgyűlése 1903, jan. 21-én. = Föv. Közlöny,1903. jan.23. 103-104.p.
- 20/ U.ott.104-107.p.
- 21/ Szabályzat a fővárosi könyvtár szervezetéről és kezeléséről. 1903. jan.21. = Budapest főváros törvényhatósága. Szabályzatok és utasítások. 1903. 43-44.p.
- 22/ Körösy: Visszapillantás...594.p.

## A KÖNYVÁLLOMÁNY GYARAPÍTÁSA A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRBAN

*Készült a Nemzeti Kulturális Alap  
támogatásával*

A könyvtárak tevékenységében mindennapi komoly gondot jelent az olvasói igények kielégítése, az intézmény alapfeladatának nemhogy elvárható, de elfogadható színvonalú teljesítése. A könyvkiadás növekvő kínálata, a nemkülönben emelkedő könyvárak, valamint a fokozódó olvasói érdeklődés mellett kell hatékonyan gazdálkodva dönteni a csökkenő reálértékű beszerzési keret felhasználásáról.

A probléma mára már evidenciaként fonódott össze a közkönyvtárakkal, s már-már annak tűnik megoldhatatlansága is, miközben a könyvtárak nap mint nap megpróbálják feloldani az igények és a lehetőségek közötti ellentmondást.

A könyvállomány gyarapítására irányuló vizsgálatunkkal egybegyűjtöttük és rendeztük a működési körülményeket jellemző tényanyagot. A rendelkezésünkre álló adatokat újabbakkal kiegészítve, további adalékot kívántunk szerezni a könyvtár olvasmányközvetítő funkciójának betöltéséről. Célunk a könyvgyarapodás változásának feltárása, a könyvkiadás és a könyvtárak kurrens könyvkínálatának egybevetése, a szolgáltató egységek szerzeményezési gyakorlatának összehasonlító értékelése volt.

### A HÁLÓZAT MŰKÖDÉSÉNEK VÁLTOZÁSA

Vizsgálatunk előzményére 1987-ben került sor, ezért az 1996. évi (szempontunkból kiemelt) működési adatokat ehhez a tíz évvel ezelőtti időponthoz viszonyítjuk. A könyvellátás megítélésének alapjául a beiratkozott olvasókat választottuk, tudván ugyan, hogy nem fedik az olvasmányokkal (különösen pedig a nézni és hallgatnivalókkal) ellátandó használók körét, és azt is, hogy bizonyos szakmai normatívák a beiratkozottak meghatározott száma fölött már az egyenesen arányosnál mérsékeltebb állományfejlesztést írnak elő, mégis ebben a vonatkoztatási pontban találtunk az igénybevételhez legjobban közelítő objektív fogódzóra.

Az 1987-es évhez képest 1996-ban 80,0%-ra visszaesett – fele részben könyvtárak bezárása miatt – a kerületi könyvtárakba beiratkozott olvasók aránya. A csökkenés a felnőttek szinte változatlan száma (részvételi arányuk 97,5%-os lett) és a 14 éven aluliak nagymérvű – a kettős funkciójú könyvtárak átadásából adódóan kényszerű, ill. szükségszerű – lemorzsolódása (49,9%-ra eső képvisellete) mellett következett be.

Ennek ellenére az olvasói érdeklődés növekedését tapasztaltuk: az egyes dokumentumtípusok kölcsönöztségéről 1987-ből nincs részletesen bontott adatunk, de az akkor összesen elvitt dokumentumhoz hasonlítva is 114,1%-ra emelkedett az 1996-os forgalomból csak a könyvek és folyóiratok aránya. Egy beiratkozottra 34,4 kölcsönzött könyv jut a korábbi 24,1 dokumentummal szemben, így már – minimum – 142,7%-os (ha nem is látványos) az eredmény, de ezt egy gyorsan fogyó könyvkínálattal lehetett elérni.<sup>1/</sup>

Az éves könyvgyarapodás ugyanis, nemhogy a fokozódó igényeket nem követte, de a rosszabbodó feltételek miatt az előző gyarapítási szint sem volt biztosítható. A könyvgyarapodás időközben kétharmadára, 62,2%-ra (a könyvtárak egymás közti cseréjéből származó, nem új szerzemények levonásával 60,5%-ra) apadt.<sup>2/</sup>

Még kevésbé lehetett lépést tartani a könyvkiadás rohamosan bővülő kínálatával – a könyvtárak állománygyarapítási tanácsadójául szolgáló Új Könyvekben (ÚK) 1996-ra 172,6%-ra nőtt az ismertetett művek aránya –; a dokumentum-beszerzési keret (434,7%-ra) emelése nem kompenzálta a dokumentumok (813,3%-ra szökő) átlagárának kétszeres növekedési ütemét.<sup>3/</sup>

Mind a beiratkozott olvasók, mind a könyvgyarapodás csökkenése általánosan, bár nem egyenletesen jellemző, azokban a kerületekben is végbement, ahol a könyvtárak száma nem változott; a folyamatot, ritka kivételtől eltekintve, csak néhány új könyvtár megnyitása ellensúlyozta (1.sz. tábla).

A könyvtárak megszüntetésével járó csökkenés nélkül a beiratkozott olvasók száma (a korábbi teljesítést állandónak véve) tíz százalékkal, a könyvgyarapodásé (becslésünk szerint) ennek háromszorosával lett kevesebb.

Noha nincs közvetlen összefüggés a beiratkozás és a kínálat visszaesése között, utóbbi kétségkívül befolyásolta a használatot. Bizonyos, hogy a könyvtár alapszolgáltatásának romlása a különböző olvasói rétegeket, eltérő motivációval érkező érdeklődőket egyként hátrányosan érintette; megkérdésük és véleményük alapján a könyvtárral való elégedetlenség leggyakoribb indoka az új könyvek hiánya.<sup>4/</sup>

A fejlemények szerint nem csupán nehéz, de egyre nehezebb feladatot ró a könyvtárosokra a könyvtári állomány fejlesztése, kiváltképp, hogy már 1987-ben is azt kellett írunk éves jelentésünkbe: „A keretek szűkössége megfontoltabb és gazdaságosabb beszerzésre kényszerítette őket”.

**A beiratkozott olvasók és a könyvgyarapodás változása kerületenként  
(az 1996. évi adatok az 1987. évi adatok százalékában)**

Kerületek	Beiratkozott olvasók	Beiratkozott olvasók a bezárt könyvtárak adatai nélkül	Könyvgyarapodás*
I.	80,7	—	33,0
II.	67,9	75,8	41,6
III.	75,8	80,1	69,3
IV.	70,3	80,2	43,6
V.	60,8	65,9	60,9
VI.	71,2	—	103,3
VII.	86,4	—	87,0
VIII.	58,8	—	76,5
IX.	87,3	90,5	81,2
X. (!)	90,2	—	65,6
XI.	84,8	—	45,3
XII.	66,7	74,2	59,1
XIII.	96,0	101,9	69,2
XIV. (!)	78,0	166,9	68,0
XV. (!)	96,7	176,1	47,8
XVI. (!)	136,1	—	182,7
XVII. (!)	71,7	96,3	59,2
XVIII.	85,8	—	64,8
XIX. (!)	111,5	160,8	66,2
XX.	65,1	75,1	39,8
XXI.	59,2	95,2	39,9
XXII.	84,7	110,1	75,9
XXIII.	79,8	—	70,3
Hálózat	80,0	90,5	60,5

## A VIZSGÁLAT MÓDSZERE

A könyvtárak munkáját 1987-ben a Hálózati és felügyeleti osztály (HFO) által szervezett, különböző nagyságú egységek könyvtárosaiból álló állománygyarapítási tanácsadó bizottság (ÁLGYA) segítette. Az ÁLGYA – a lépcsőzetesen egymásra épülő, differenciált, a használati értéket előtérbe helyező állományalakítás következetes érvényesítése érdekében – a könyvrendelés alapját képező ÚK jegyzékeken szereplő műveket elbírálván tett javaslatot azok könyvtártípusonkénti beszerzésére.

\*1987-ből nincs a könyvgyarapodásra vonatkozó könyvtárankénti, csak kerületi adat, ezért ott a bezárásokból adódó korrekciót nem tudtuk elvégezni. Mindkét évben leszámítottuk viszont a könyvtárak közötti átadásból való, nyilvántartott gyarapodási többletet. A (!) jellel szereplő kerületekben új, vagy tartós üzemszünet, technikai akadály után ismét működő könyvtárak léptek be.

A hálózati gyarapítási koordináció, ill. az olvasói igényekhez való fokozott igazodás ellenőrzésére a HFO a nyolcvanas évek végén vizsgálatot indított. Az 1987-es ÚK-k három füzetét kiválasztva a hálózat valamennyi könyvtárában (néhány, technikai okokból kimaradó egységet kivéve) regisztrálták, hogy az ismertett művekből hány félélt, hány példányban rendeltek meg. A beszerzéseket (azaz a 7956 kölcsönzési példányt) az ÁLGYA minősítő jelzéseivel, ill. a kölcsönzések számával mért olvasói érdeklődéssel összehasonlítva értékeltük.<sup>51</sup> Ez az adatfelvétel jelent (részleges utófeldolgozással) kiindulási és viszonyítási pontot a kilencvenes évek második felében könyvgyarapításunk megítélésében.

A hálózat könyvtáraiban az ÚK megmaradt a könyvpiac terméséről való tájékozódás és a szerzeményezés alapvető eszközének azon egységekben is, ahol az utóbbi időben már nem a KELLO (Könyvtárellátó Közhasznú Társaság) a beszerzés kizárólagos, ill. meghatározó forrása. (Az adatfelvétel két hónapja alatt négy régió vásárolt egyenként tíz körüli, elhanyagolható mennyiségű, az ÚK-ban nem annotált kurrens címet.)

E gyakorlat nyomán az ÚK-ba felvett könyveket tekintjük továbbra is a gyarapításkor szóbjázható könyvkiadási termékeknek. Kurrens teljes könyvpiaci kínálaton értjük egész pontosan az ÚK-ban adott évben közzétett könyvekből az első kiadásúakat, a többedik kiadású művekből a megváltozott tartalommal megjelenőket, ill. amelyek megelőző kiadása/i/ról az ÚK nem tájékoztatott. A teljestől megkülönböztetjük a szűkebb jelentésű, gyűjtőkörbe tartozó (a könyvtárak állományába beszerezhető) piaci könyvkínálatot, a fenti művekből azokat soroljuk ide, melyeket az ÁLGYA, ill. utóbb, a megszűnt bizottság helyettesítésére alkalmilag felkért könyvtáros kollégák beszerzésre ajánlottak. Az egyértelműség (és egyszerűség) kedvéért a piaci könyvkínálatot a cím szóval különítjük el a könyvtári választéktól, ami a könyvtáranként vásárolt címek együttese, ezt egyszersmind félének, féleségnek nevezzük. A féleség duplikátumainak, egy-egy mű több példányos szerzeményeinek összességére pedig a könyvtári kínálat kifejezést használjuk.

## **A PIACI KÖNYVKÍNÁLAT, A MINTA JELLEMZÉSE**

1987-ben az ÚK kötetei 2480, 1996-ban 4280 (bő hetven százalékkal több) tételt tartalmaztak. A vizsgálatokra kiválasztott jegyzékeken 268, ill. 655 mű szerepelt (a tárgyévi 10,8, ill. 15,3%-a); a többes kiadások (és egyéb dokumentumok, pl. CD-ROM) elhagyásával (22,0, ill. 22,1%) a kurrens könyvkiadás mintája 209, ill. 510 könyvből állt. Ezek azonos aránya (74,6, ill. 74,5%), éspedig 156, ill. 380 könyv minősült gyűjtőkörbe illőnek.

Az ETO rendszerében a teljes és a gyűjtőköri piaci könyvkínálatok, következésképp a beszerzési javaslatot tevők véleményei is, egy évtized távlatában meglehetősen sok közös, de új vonást is mutatnak (2.sz. tábla).

**Az ÚK teljes piaci könyvkínálatának és a hálózati könyvtárak  
gyűjtőköri piaci könyvkínálatának tartalmi összetétele  
a vizsgálat két időpontjában, százalékban**

Év	Teljes piaci könyvkínálat		Gyűjtőköri piaci könyvkínálat	
	1987	1996	1987	1996
Tartalom/ ETO szakcsoport				
0	2,4	1,4	1,9	1,3
1	2,4	4,5	3,2	5,3
2	0,5	2,2	0,0	1,3
3	16,7	16,5	10,9	10,3
5	7,7	5,5	5,1	5,3
6	13,8	14,1	10,9	14,2
7	9,1	4,7	12,2	4,7
8	6,2	7,8	7,0	6,3
9	7,7	9,6	10,3	10,5
Szépirodalom	33,5	33,7	38,5	40,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A teljes piaci könyvkínálatban a szépirodalom részaránya tartósan egyharmados; az ismeretközlő irodalomból a változás legjellegzetesebb példáit kiemelve: több, mint négyszeresére nőtt az egyébként kis hányadot kitevő vallási tárgyú, és majd duplájára az 1-es szakba osztott művek aránya, s mintegy felére esett vissza a 7-es szakba sorolt könyveké.

A teljesnél, a gyűjtőköri piac kínálatában mindkét esetben magasabb a szépirodalom aránya, könyvtári közvetítésre érdemesebbnek, ill. a kereslet kielégítésére szükségesebbnek bizonyult; kevesebb viszont, és hasonló mértékben, a 3-as szak képviselője. 1987-ben az alkalmazott tudományok csoportja elmarad tényleges piaci helyétől, a 7-es szaké pedig meghaladja azt. Valószínűleg az olvasói igényekre reagálva, ill. a preferenciák átértékelésével 1996-ban e két szakcsoport a teljes piaci kínálati pozíciójával egyenértékűvé váló elbírálást kapott.

A beszerezhető művek között lényegesen a 7-es szak aránya módosult, csökkenése mellett elsősorban az alkalmazott tudományos művek részesedése növekedett.

### **A KURRENS KÖNYVGYARAPODÁS VÁLTOZÁSA A HÁLÓZATBAN 1987 ÉS 1996 KÖZÖTT**

#### **A kurrens könyvgyarapodás mennyiségi változása**

1987-ben 5685 féle könyv 8433 példányban került a hálózati könyvtárak állományába, 1996-ban 6126 féle 6838 példányban.

A beszerzési javaslatokkal egyező vásárlások szerint a címekre jutó átlagos féleség 35,9 darabról 15,6 darabra csökkent. Mind a kétszer vettek a gyűjtőkörön kívül eső címekből is (plusz 16,6, ill. 15,0 százaléknnyit), ezek számának hozzáadásával korrigáltuk a gyűjtőköri piaci minta nagyságát, hogy a teljes beszerzési arányhoz jussunk: 30,4 helyett 13,7 darab lett a címenkénti féleség mennyisége.

A választék alakulását egy – a felmérések gyarapodási teljesítményének hányadosával nyert – mutatóval kifejezve, a féleség biztosítása, a piaci kínálatból való részesedés 45,1%-ra esett vissza.

E tetemes mértékű csökkenéssel szembesülve hamis okoskodás lenne a terebélyesedő könyvkiadásra hivatkozni. A kiadványok sokasodása legfeljebb beláthatóvá teszi a gyarapodásban keletkezett óriási különbséget, de nem menti, épphogy kötelezi a könyvtárakat. A veszteség a működő könyvtárak megfogyatkozott számára sem hárítható (enélkül alig ötven százalék fölötti eredményességet állapíthatnánk meg); az alábbi adatokban általános, a hálózaton végiggyűrűző, döntően az alulfinanszírozásból eredeztethető lecsúszás tükröződik (3.sz. tábla).

3.sz. tábla

### A beszerzési arány (félé/cím) alakulása a hálózat tagkönyvtáraiban

Beszerzési arány (%)	Év	Könyvtárak (%)	
		1987	1996
-10,0		5,5	20,5
10,1-20,0		28,5	39,8
20,1-40,0		23,1	26,9
40,1-70,0		25,3	12,8
70,1-		17,6	
Összesen		100,0	100,0

Körülbelül a kétszeresére (34,0%-ról 60,3%-ra), egyben a könyvtárak kb. kétharmadára emelkedett azoknak a hálózati egységeknek az aránya, ahol a piaci kínálat legfeljebb húsz, átlagosan tíz százalékát szerezték be. Egytizednyire csökkent az olyan szolgáltatóhelyek aránya, amelyekben a piaci kínálat fele többé-kevésbé elérhető. Tíz esztendeje még a könyvtárak 17,6%-ában a könyvkiadás hetven százalékon felüli kínálatával találkozhatott az olvasó, a gyarapítás hasonló szintje most már teljesen hiányzik.

A féleség helyzeténél rosszabb a példányokkal való ellátottság. A gyűjtőkörnek megfelelő beszerzésekben a címekre vetített példány 53,4, ill. 17,4 darab, a gyűjtőkörön kívüli vásárlásokkal 45,1, ill. 15,3 darab, a beszerzési arány 33,9%-os.

A gyarapodáson (példányokon) belül a féleség mintegy húsz százalékkal (22,2%) lett több, ami azt jelenti, hogy a duplikátumok részaránya egyharmadról egytizedre zsugorodott. Az egyetlen példányban állományba vett könyvek a féleség 66,2%-ával szemben közel kilencven (89,7) százalékot tesznek ki; 24,9%-ról 9,2%-ra olvadt a két példányos, 8,9%-ról 1,1%-ra a három vagy több példányos beszerzés. 1996-ban egy mű sem ért meg száz vagy azon túli példányt, 1987-ben még a címek tizede fordult elő e határt meghaladó nagyságrendben.

Az átlagosnál jobban gyengült az ÚK-ban kifejezetten gyerekirodalomként hozott műveknél a könyvtári hozzáférhetőség lehetősége. Ezzel a gyerekkönyvek beszerzésének alakulására célunk, nem vonva párhuzamot a 14 éven aluli beiratkozott látogatók számával, ill. annak változásával, minthogy az érintettek érdeklődése a gyerekeknek szóló műveknél sokkal szélesebb kört ölel fel.

1987-ben a piaci kínálatból a gyerekkönyvek címeinek aránya 5,9%, a gyerekeknek vásárolt köteteké jóval több, 16,0% volt; 1996-ban a gyerekirodalom 13,0%-ra emelkedett piaci címeinek aránya megegyezik a (szinte változatlan, 13,2%-os) gyarapodáson belüli részarányával. A két nagy korcsoportról való gondoskodásban a hangsúly mitsem változott – remélhetőleg az alsó tagozatosok, ill. a gyerekkönyvekben valóban érdekelték aránya sem –, de az ellátás módja az új piaci körülményekhez igazodott. A korábban piaci kínálaton fölül reprezentált gyerekkönyv- gyarapodással szemben jelenleg a könyvtárakban a felnőtt és a legifjabb korosztály képviselője a piaci lehetőségek mentén szerveződik; az állományfejlesztésben egyenlő esélyt kaptak a felnőtteknek és a gyerekeknek szánt kiadványok. Ebben tehát nem fedezhető fel a deklarációk - fokozott törődés a tanulókkal, megkülönböztetett foglalkozás az általános iskolásokkal - gyakorlati végrehajtása, a gyermekszolgálat kiemelt kezelése.

1987-ben egy gyerekkönyvcímre 122,9 példány jutott, 1996-ban címenként 16,1 darabra futotta. Az adatok nem magyarázhatók egyszerűen úgy, hogy akkoriban az igen gyér választékkal beérve, a kevés cím koncentrált beszerzése óhatatlanul járt együtt a feltűnően magas példányszámmal. A gyerekkönyvek piaci kínálatának bővülése a könyvtári állományban a címek hálózati szintű, ellátórendszerbeni jelenlétében érzékelhető, de a megjelenés nagyfokú szórtsága arra utal, hogy a könyvkiadás követését az anyagi eszközök a példányok lefaragásán túl, csak beszerzési helyek lemondásával tették lehetővé (az 56 gyerekkönyvből mindössze három került a hálózat nagyobbik felét kitevő számú, negyven egységbe).

A nyolcvanas évek végén a kurrens kölcsönzési és gyűjtőkörbe illő állománygyarapítás kapcsán túlszerzeményezésről beszéltünk, legalábbis az újdonságok két éves forgalmából erre lehetett következtetni. Ez tíz százalékra tehető, amennyiben az egyszer sem kölcsönzött könyveket, ill. a több példányban vett könyvek egyszer kölcsönzött duplumainak beszerzését indokolatlannak gondoljuk. Ha netán annak véljük az egy példányban rendelt, egyszer kölcsönzött könyveket is, úgy a kurrens olvasói érdeklődéshez képest a túlszerzeményezés húsz százalékos volt. Ez utóbbi, szigorúbb mércét számításba véve is, a kilencvenes évek végén a példányok beszerzési aránya mintegy negyven százalékos lehetne.

A könyvállomány gyarapításában, az olvasmányközvetítő funkció teljesítésében nagymérvű visszafejlődés észlelhető. A hálózati könyvtárak egésze szinte változatlan teljességgel teríti ugyan a könyvkiadás termékeit, de a címek sokkal kevesebb helyen és még kevesebb példányban lelhetők fel. A könyvtárak – fél sikerrel – a választékot célozzák meg, a kínálattal való ellátottság pedig ennél is alacsonyabb határfokon valósul meg.

### **A könyvgyarapodás tartalmi összetételének változása**

Szépirodalmat a gyűjtőköri piaci könyvkínálat részarányánál mindkét alkalommal magasabb, a 3-as szakba tartozó művet alacsonyabb százalékban vettek a könyvtárak; beszerzési hányaduk, a gyarapításuknak tulajdonított fontosság állandónak mutatkozik (4.sz. tábla).

**A gyűjtőköri piaci könyvkínálat és a gyarapodás tartalmi  
összetétele, százalékban**

	Év	Gyűjtőköri piaci könyvkínálat		Gyarapodás	
		1987	1996	1987	1996
Tartalom/ETO szakcsoport					
0		1,9	1,3	1,6	1,5
1		3,2	5,3	2,0	4,9
2		0,0	1,3	0,0	1,5
3		10,9	10,3	7,3	7,4
5		5,1	5,3	7,7	4,6
6		10,9	14,2	9,3	8,2
7		12,2	4,7	9,9	3,9
8		7,0	6,3	5,2	9,9
9		10,3	10,5	11,4	10,3
Szépirodalom		38,5	40,8	45,7	47,8
Összesen		100,0	100,0	100,0	100,0

A szakterületek többségénél a gyarapodási és a gyűjtőköri könyvkínálati arány közel áll egymáshoz. 1987-ben az 5-ös szak aránya felfelé mozdult el, mégpedig a teljes piaci kínálathoz igazodva az értékszempontokat is hordozó gyűjteményi kínálattal szemben. 1996-ban a 8-as szak fordult elő nagyobb, a 6-os kisebb arányban. Az előbbihez hozzájáruló tényezők: az NKA irodalomtudományi művekből álló ajándéka; a tudományág különleges újdonsága, mely alapműként nem hiányozhat a könyvtárak állományából (a szakirodalomból az „Ötven nagyon fontos »gyerekkönyv«” a legtöbb, bár nem minden helyre beszerzett mű); a téma iránti – tanulmányi – igények előnyös mérlegelése. A szerzeményezés elvi szintjén elfogadottabbá vált alkalmazott tudományok körében a növekmény elmaradása a műszaki könyvek magas, nemegyszer négyezer forintot fölülül kötetáraival magyarázható.

A gyarapítások tartalmi szerkezetében az 1-es és 8-as szakcsoportok emelkedő, az 5-ös és 7-es csökkenő aránya idézett elő átrendeződést. A lényegesebb változások egybeesnek a könyvkiadás alakulásával, de a piac korlátozó, bővülő lehetőségeitől függetlenül szerepet játszott a gyűjtési elvek – feltehetően a módosult olvasói igények érzékelésével járó – újragondolása, sőt a szűkös anyagi feltételek figyelembevétele is.

#### **A könyvgyarapodás és az olvasói igények**

Az 1987-es új szerzemények forgalma alapján, mint bevezetőleg ismertettük, 1989-ben megnézhettük, hogy a kölcsönzésekben megnyilvánuló olvasói érdeklődés mennyiben igazolta vissza a gyarapítást. Hasonló tesztelést jelenleg nem tudunk végezni, rendelkezünk azonban két vizsgálati eredménnyel (1984; 1993) a hálózat könyvtáraiban kölcsönzött könyvek összetételéről.<sup>61</sup> Az ezekkel való egybevetés sem érdektelen, jóllehet a nem egészen egynemű adatok óvatosságra intenek, ezért használhatóságukhoz, ill. a tanulságok érvényéhez előljáróban néhány megengedő, ill. megszorító kitélt kell fűznünk.

A kölcsönzések adatfelvétele, igaz csak három-három, gyökeres fordulatot talán nem hozó évvel, megelőzte a gyarapításokét. A kölcsönzött könyvek kategorizálása az ETO rendszerétől valamelyest szabadabban történt; így az (egyébként elenyésző mennyiségű) életrajzi munkák biztosan nincsenek ugyanoda osztva, más, kisebb csúszások is lehetnek, de ekkora következetlenségre, avagy átfedésre éppenséggel maga az ETO is módot ad. A leglényegesebb különbség a felmérések között, hogy 1984-ben és 1993-ban a könyvtárhasználók választásaira a teljes állományból, míg a köztes időpontban csak a friss, kurrens anyagból került sor. A továbbiakban megkíséreljük ezt a különbséget is kamatoztatni, amikor nem többre vállalkozunk, mint hogy két folyamat – a gyarapítási és a kölcsönzési – állomásaiból bizonyos tendenciákat vázoljunk fel.

Az 1989. évi kurrens, és az 1984., ill. 1993. évi teljes állományból kölcsönzött könyveknél minden szakcsoport aránya elmarad a (hozzá legközelebb évi) gyarapításától, a szépirodalom pedig rendre kevéssel hatvan százalékon fölüli. Ez a részesedés nemcsak számottevő, s jóval meghaladja a könyvtári kínálatban elfoglalt helyét, de olyannyira meghatározó is, hogy mellette összerosódnak az ismeretközlő művek csoportjai, és eltörpülnek az egyes területek kereslete és kínálata közötti, szintén érdemleges különbségek. Ezért a szakkönyvek gyarapítási és forgalmi változásait a részadatok mintából való kiemelésével vesszük szemügyre (5.sz. tábla).

5. sz. tábla

**A gyarapodás és a kölcsönzések tartalmi összetétele  
a különböző vizsgálati időpontokban, százalékban**

Tartalom/ ETO szakcsoport	Év	Gyarapodás		Kölcsönzések		
		1987	1996	1984	1989	1993
0		2,9	3,0	0,0	2,7	1,9
1		3,6	9,4	4,7	3,6	9,0
2		0,0	2,8	2,9	0,0	2,4
3		13,5	14,3	18,2	10,7	12,5
5		14,2	8,8	10,1	14,1	9,1
6		17,1	15,6	14,5	23,0	19,5
7		18,2	7,4	12,6	22,4	9,9
8		9,6	19,0	11,5	6,0	14,7
9		20,9	19,7	25,5	17,5	21,0
Összesen		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1984 és 1993 között nőtt az alkalmazott tudományokkal, filozófiával, pszichológiával, irodalom- és nyelvtudománnyal kapcsolatos könyvek kölcsönzöttsége; csökkent a 3-as, a 9-es és a 7-es szak kötetéi.

A filozófia, pszichológia és a 7-es szak műveinél a könyvkiadás, a gyarapítás és az érdeklődés egyező irányban változott.

Általában, ill. a nagyobb szakcsoportok szerint az 1996. évi gyarapodás és az 1993. évi kölcsönzés igazodik legjobban és jól egymáshoz, valójában az irodalom- és nyelvtudomány javára csak az alkalmazott tudományokkal foglalkozó művek beszerzése tartogat törleszteni való adósságot a gyűjtemény bővítésében (ahol nem éltünk kellőképpen a könyvkiadás lehetőségeivel).

A kielégített igények keresztmetszetében a gyarapítási gyakorlat kiegyensúlyozottabbnak, körültekintőbbnek látszik, de ez csak annyit tesz, hogy szakterületenként sikerülhetett viszonylag egyenletesen visszafogni az állomány fejlesztését. Ez a megállapítás a tényleges igényekre nézve valószínűleg már nem állná meg a helyét. E feltevésünket azokra a megfigyelésekre alapozzuk, melyeket a 3-as és 6-os szak kicsit részletesebben elemzéséből szűrhetünk le.

A két szakcsoport az alábbi sajátosságokkal készített mélyebb vizsgálódásra: 1996-ban a könyvpiactól leginkább elmaradva gyarapított állományegységek, ugyanakkor látszólag azonos gyarapítási háttér mellett forgalmuk a legnagyobb mértékben, de ellentétes irányban változott 1984 óta.

A 3-as szak társadalomtudományos munkáinál kérdéses, hogy az érdeklődés csökkenéséből mennyi írható a különböző típusú igények átrétegződésének számlájára, viszont tény, hogy a könyvtárakban nem teljesített konkrét szakirodalmi kérések java (25,9%) pontosan az ilyen tárgyú művekre vonatkozott, és az elutasítás okaként itt szerepelt elsőként az állományból való hiány.<sup>71</sup> Az e csoportba sorolt könyveknél jellegzetesen alacsony a címenkénti féleség és a példány, valamint lassúbb a forgási sebesség; a korlátozó szerzeményezés fokozottan vetheti vissza a forgalmat.

Az alkalmazott tudományos irodalom kölcsönzöttsége megfelelő kínálat mellett minden bizonnyal még magasabbra emelkedett volna; e vélekedéshez hívjuk segítségül az 1989. évi adatokat. A kurrens beszerzések forgalmából a 6-os szak kiemelkedő hányadú, a természettudományok és a 7-es szak újdonságai ugyancsak nagyobb népszerűségnek örvendtek, mint teljes kínálatból (1984., 1996.) kölcsönzött társaik. Mindhárom állományegységben olyan sikerkönyveknek lett köszönhető a felfutó kölcsönzési arány, melyek kivételes aktualitással bírnak, és megjelenésükkel egyidejűleg váltanak ki felfokozott, tömeges érdeklődést. Az 1987-es mintából ezek a keresett művek (Tuba.Z.: Vizinövények; Tatchell, J.: Mikró; Jávör P.: Egy színész elmondja...; Mester Á.: Ki ül a székbén?; Leyrer R.: A kung-fu királya) találtak rövid időn belül nagy számú olvasójukra annak jóvoltából, hogy kétszer annyi (58,6) helyre vettek belőlük, mint a címek átlagából (30,4) és kétszer-háromszor annyi példánnyal (106,4) gazdagították a könyvállományt, mint szakcsoportjaik egyéb könyvei (39,4).

A kurrens kölcsönzések érzékenyebbek az ilyen típusú, gyakorta gyorsan múló, jobban mondva idővel normalizálódó, szokványos méretűvé váló, de időlegesen annál erősebb olvasói igényekre, amelyek ma már nem teljesíthetők a kívánt, netán kívánatos mértékben (hatása mindenképpen kedvezőtlen a könyvtár használata, az olvasói elégedettség szempontjából, s a könyvtárlátogatók körén túl is rossz fényt vethet a szolgáltatás megítélésére).

Meglehet, szerzeményezési gyakorlatunk kiszámítottabb lett, de ez úgy történt, hogy a közepes keresletre épül, sőt – visszakanyarodva a gyarapodás mennyiségéhez – a fenti példázat észrevételeit általánosítva, csak a keresettségre készül fel, miszerint a gyarapító tevékenység egy ellentmondás terhét magán viselő gyakorlat lett. Szakmailag célszerűen heterogén igényszerkezetre számít, gazdasági megfontolásból a kiélezett példánymeghatározással, mi több, már a szigorúan kiszabott féleséggel az érdeklődés mennyiségével, az igények intenzitásával nem számol. Az igények típusának széles skálájára, sokrétűségére, a maradandóbb használati értékre tekintettel mintegy hosszabb távra rendezkedik be, csak hogy a keményen visszafogott fejlesztéssel a mégoly tág határok közötti gyűjteményt sem lehet tartósan megőrizni.

## AZ ELLÁTÓ EGYSÉGEK KÖNYVGYARAPÍTÁSA AZ 1996-OS ÉV ALAPJÁN

### A hálózaton belüli könyvgyarapodás mennyisége

A hálózat állománygyarapítását először a nagyobb területi egységek, azaz a régiók szerint vizsgáljuk.<sup>8/</sup>

Az éves könyvgyarapodás a beiratkozott olvasók százalékos részarányához a régiók egyik felénél valamelyest magasabb (III., IV., VI. régió), a másik felénél alacsonyabb értékkel csatlakozik (6.sz. tábla). Az állományfejlesztés statisztikai adataival hozzávetőleg egybevágó kurrens mintavételes gyarapítási megoszlásból rendszerint hasonló következtetésekre jutunk. A IV. és V. régió helyzete nem egészen egyértelmű, ami máris egy szerzeményezésbeli jellegzetességet világít meg, s ez a két (éves és kurrens) gyarapítási adat eltéréseit is érthetővé teszi. A kurrens gyarapodásnál nagyobb százalékkal előforduló könyvtárakban (így Észak-Pest, V. régió) a szerzeményezés inkább az újdonságokra, az aktuális kiadványokra összpontosul. Az éves gyarapodásban nagyobb aránnyal szereplő egységekben (ld. Kelet-Pest, IV. régió) a friss anyag mellett átlagon fölüli a többes kiadások, a régebbi impresszumú művek visszamenőleges, sőt a tárgyévi ÚK jegyzékeken még nem ismertett könyvek előzetes vásárlása.

6.sz. tábla

#### A beiratkozott olvasók és a könyvgyarapodás százalékos aránya régiók szerint

	Beiratkozott olvasó	Éves könyvgyarapodás	Kurrens könyvgyarapodás
Régió			
I.	14,0	12,8	12,9
II.	15,1	10,2	10,7
III.	16,9	17,8	19,7
IV.	16,9	17,9	14,9
V.	18,0	16,3	18,0
VI.	19,0	25,0	23,8
Összesen:	100,0	100,0	100,0

A mennyiség megítélésekor a statisztikában nyilvántartott teljes évi gyarapodás a mérvadó, ezzel foglalkozunk, amikor az ellátást jellemző összefüggéseket komplex módon, az ellátottsági mutatóval érzékeltetjük. Ez nem más, mint a gyarapodás és a beiratkozottak százalékos részarányainak hányadosával kapott mérőszám, melynek 1,00 értéke a gyarapodás és a beiratkozottak egyező arányát fejezi ki.

A könyvtári ellátottságban a régiók között nincs kirívó különbség a két szélső, egyben szélsőséges értékkel feltűnő pólus kivételével (II., VI. régió), az ellátottság mutatója 1,00 közelében áll (7. sz. tábla). A belvárosi egységekben (VI. régió) a szolgáltatási szint kiugróan jó – hálózati viszonylatban, de nem feltétlenül az olvasói igényekhez képest is –, Dél-Buda (II. régió) könyvtáraiban pedig nemcsak a leggyengébb, de azon a kritikus határon alatti, mely mindenképpen beavatkozást sürget, amennyiben a területi ellátás egyenletességét követelménynek tekintjük. Itt majdcsak fele annyi új szerzeménnyel (db/fő) találkozhat egy-egy olvasó, mint a belső kerületek könyvtárainak együttesében.

**A könyvtári ellátottság mutatói az 1996. évi statisztikai adatok alapján,  
régiók és kerületek szerint**

Régiók	Ellátottsági mutató	Kerületek	Ellátottsági mutató
I.	0,91	II.	0,87
		III.	0,89
		XII.	0,97
II.	0,67	I.	0,68
		XI.	0,63
		XXII.	0,94
III.	1,05	XVIII.	1,16
		XIX.	0,80
		XX.	1,12
		XXI.	1,15
		XXIII.	1,16
IV.	1,05	X.	1,05
		XIV.	1,20
		XVI.	1,07
		XVII.	0,86
V.	0,90	IV.	1,09
		XIII.	0,91
		XV.	0,69
VI.	1,30	V.	1,29
		VI.	1,12
		VII.	1,18
		VIII.	1,38
		IX.	1,62

Az eltérések okait kézenfekvő lenne abban a köztudottan kétféle gyarapítási eljárásban keresni, miszerint három régió (I., II., V.) beszerzését döntően a húsz százalékos kedvezménnyel elérhető KELLO-n keresztül bonyolítja, míg a többiek vásárlásaik jelentős, vagy nagyobb részét a még magasabb árengedményt ajánló beszerzési források megkeresésével intézik. Ily módon a legsikeresebben próbálkozó régióban - épp a VI.-ban - a „kijárt” 33,7%-os kedvezmény folytán mintegy tíz százalékkal növelték meg gyarapítási keretüket, ami a könyvgyarapodás számában 14,7%-os többletet hozott. (Ez a módszer a IV. régióban a fenti negyedét, a III. régióban háromnegyedét kitevő növekményt eredményezett.)

A vállalkozás a használók szempontjából kétségtelenül nyereséges – kérdés, hogy a munkaerő-ráfordítás oldaláról nézve gazdaságos-e –, a takarékosabb, olcsóbb vétel haszna nem lebecsülendő hozzájárulás a gyarapodás fedezéséhez, de ahhoz mégiscsak törtrészt képez, hogy az ellátás torzulásáért a költségvetési keretek elosztását és/vagy felhasználását tegyük felelőssé.

A hálózatban átlagosan 253,9 Ft értékű dokumentumgyarapodás esik egy beiratkozott olvasóra, a VI. régióban 335,5 Ft, a II. régióban 164,7 Ft, tehát az állománygyarapításra fordított összegben (Ft/fő) a könyvgyarapodáshoz hasonlóan, kétszeres a különbözet.<sup>9</sup>

Akár a dotáció meghatározásában, akár az anyagi erőforrásokkal való önálló gazdálkodásban következetlen az intézményi célok érvényesítése, a stratégiakövetés, ill. végrehajtásának egységessége megbomlani látszik, mert a feladatok területi elvű tagozódását aligha lehet szakmai érvekkel alátámasztani.

A kisebb területi egységek, a kerületek között is vannak érdemi eltérések, olykor duplányival vetekedő ellátottsági szintekbe is ütközünk (7.sz. tábla). Ezekben visszaköszön a jobban vagy rosszabbul ellátott régiókhoz való tartozás, de egy-egy régió belül is felfedezhetők egyenlenségek a tagkerületek finanszírozásában.

A könyvtártípusok ellátottsága mutatja a legkiegyensúlyozottabb képet (nagy könyvtárakban 1,04, közepes, ill. fiókkönyvtárakban 1,00, kölcsönzőhelyeken 0,89), ugyanakkor a kölcsönzőhelyek, ha nem is túlzottan, de a használói arányához mérten hátrébe szorulnak a gyarapítás során.<sup>10/</sup>

Az eddigiek után vessünk egy pillantást a könyvtártípusok régiók szerint bontott – a hálózati viszonyokat leképező – ellátottsági mutatóira (8.sz. tábla); zömében az elfogadható tartományon belüli, az 1,00 megfelelő szint körüli értékek, az alsó és felső küszöbhatárok közötti eltérések azonban az előbbieket (régiók, kerületek, könyvtártípusok) tapasztalatán is túlmutató, további egyenlenségeket jeleznek, amelyekben aligha érhető tetten bárminemű, ill. a könyvtárak funkcionális munkamegosztását tükröző törvényszerűség. Egy esztendő alatt sor kerülhetett múltbéli aránytalanságokat kiegyenlítő korrekciókra, szolgáltatásaiban megújuló könyvtárakban fokozott, ill. megváltozott működéssel járó visszafogott gyarapításra (ezekre valóban akadnak példák, hogy csak a IV/1. sz. könyvtárat, vagy a III. régió egyetlen kölcsönzőhelyét említsük). Messzemenő következtetések helyett ezért inkább az állományfejlesztés hasonló módszerű, folyamatos /ön/ellenőrzésére kívánunk figyelmeztetni.

8. sz. tábla

#### A könyvtári ellátottság mutatói régiók és könyvtártípusok szerint

Könyvtártípusok	Nagy	Közepes	Fiók	Kölcsönző	Összesen
Régió					
I.		0,94	0,80	0,90	0,91
II.	0,76	0,59	0,80	0,71	0,67
III.	1,10	0,96	1,10	2,66	1,05
IV.	1,11	1,05	0,66	1,37	1,05
V.	IV/1.	1,25	0,73	0,93	0,90
	XIII/8.	1,07			
VI.		1,29	1,30	1,50	1,30
Összesen:	1,04	1,00	1,00	0,89	

#### Kurrens gyarapítás a hálózaton belül

A kurrens könyvkiadás teljes mintáját adó 510 féle újdonságból a hálózat könyvtáraiba 431 félért vásároltak. A gyűjtőkörbe tartozó 380 műből 16-ot nem vettek meg, a gyűjtőkörbe nem valókból 67-et szereztek be. (Utóbbiak „szóló” választások, belőlük egy címre 3,5 példány esik, míg a többi könyvnél 18,1.)

A hálózati könyvtárak összessége, mint említettük, a könyvkiadás termékeit szinte teljességgel közvetíti; érdemes azonban közelebbről megvizsgálni, ezúttal a tényleges vásárlások alapján, milyen gyakorlati hozzáférési esélyt jelent ez a használók számára, ill. milyen szolgáltatásszervezést jelképez a hálózati könyvtárak funkcionálisan egymásra épülő ellátórendszerében.

A címek aránya a könyvtárak és a féleség növekvő számával - érthetően - csökken, a beszerzési határokat határozott, éles törésvonalak jelölik, amelyek viszont nem a funkcionális kategóriák, azaz nem a négy könyvtártípus eloszlása mentén húzódnak (9. sz. tábla).

A címek 37,1%-a 1-5 könyvtárban, mintegy a nagy könyvtárak felében található meg. Levonva ebből azt (13,5%), amit hálózati gyűjtőkörön kívülként nem kellett volna állományba venni, a könyvtári választék címeinek ötöde (23,6%) érhető el átlagosan csak három könyvtárban; ezeket a könyveket - elvileg - a nagy könyvtárak mindenképpen megvehették volna.

A címek további 28,7%-át 6-15 könyvtár vette birtokába, átlagosan tíz könyvtár mondhatja magáénak, kb. a nagy és a közepes könyvtárak együttesének negyede.

A címek jó kétharmados (65,8%) túlsúlya a szerzeményezésben ritkaságként könyvelhető el.

A könyvtárak többségébe a címek bő tíz százaléknyi (14,2%) maradéka jutott, az erre eső féleség a gyarapodásban háromszoros részarányal, 42,5%-kal egyenértékű.

9. sz. tábla

#### Gyarapítási arányok a beszerzési helyek száma szerint\*

Hely	Cím %	Féleség %	Példány %	Féle/Cím darab	Példány/Cím darab
1-5 könyvtár	37,1	6,4	6,2	2,5	2,6
6-15 könyvtár	28,7	19,8	18,5	9,8	10,2
16-30 könyvtár	20,0	31,3	30,3	22,3	24,1
31- könyvtár	14,2	42,5	45,0	42,7	50,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	14,2	15,9

\* A hálózat 78 könyvtárából

5	I. típusú, nagy könyvtár
2	II. típusú, közepes könyvtár
20	fiókkönyvtár
21	kölcsönzőhely

Az újdonságok, a piaci kínálat tekintélyes hányadát kevés könyvtár nyújtja; a címek terítése nagyfokú szórással párosulva valósul meg: a könyvkiadás produkálna nagy mennyiségben szűkebb olvasótábor érdeklődésére számot tartó, vagy egy-egy témán belül (a beszerzési keret erejéig) válogatást megengedő alternatív kínálatot? A beszerzés során bizonyos réteggigényt kielégítő, a választékba szervesen kívánczó, vagy adott területen szélesebb választékra módot adó olvasmányok válnak a kényszerű helyenkénti mérlegelés áldozatává? A válaszok vitathatók, de láttuk, a beosztó gazdálkodás nemhogy a példányok, hanem már a feleség alakítására is rányomja bélyegét, szükségszerűen éreztetve hatását a könyvtár használatában, akkor is, ha az olvasó választása hiúsul meg, akkor is, ha „csak” a válogatás lesz nehezebb. A látogatók keresési szokásai (a könyvkiadástól függetlenül is, ill.) további problémákat vetnek fel a gyarapodás teljesítőképességét illetően. A dominánsan egy példányos vásárlás mellett az érdeklődők hiába remélnék egy-egy konkrét, vagy témába tartozó kikölcsozött kötetet helyettesíteni tudó művet. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a használók tömegének a könyvtár nemcsak a könyvbeszerzés, de a könyvekről való tájékozódás eszköze is, a szűkös választék pedig nem képes érdeklődést kelteni.

A címek könyvtári közvetítése jellegében heterogén, sok cím a könyvtárak között megosztva kerül az ellátórendszerbe, a minőségi elvárások teljesítésére kevés könyvtár képes berendezkedni. Ugyanakkor meglehetősen homogén a feleség jellege, magas százalékos aránya a címek töredékéből áll, jelentékeny részben a könyvkiadás gyér választékára koncentrálódik. E körben egyben megugrik a címenkénti példányok száma, bár meglehetősen, a takarékoság okán csak félszázra rúg. Ez azt is jelenti, hogy a gyarapodás természetesen, mármint a sok egységből adódóan, lehetne még homogénebb, ehhez elegendő pl. ugyanennyi címet nem negyven-, hanem ötvenegynéhány helyre megvásárolni.

Sokoldalú megközelítéssel (gyarapítási koordináció, munkaerő-ráfordítás, előnyösebb vásárlói pozíció) megfontolandó egy olyan központosított szerzeményezés bevezetése, mely során a beszerzésről való önálló helyi döntés érdemi meghagyása mellett az ellátás rendszer és a gyarapodás homogén jellegében rejlő lehetőségeket a gyarapodás mennyiségének javára lehet fordítani. Az eljárás a szakmai elvek racionálisabb érvényesülésének kiterjesztését is ígéri, amint az már a központi szerzeményezés valamilyen formáját alkalmazó régiók összehangolt gyarapítást célzó gyakorlatában is (alábbi adatok) tetten érhető.

A régiókban a címek beszerzési aránya 65,7 és 83,3% közötti, átlagosan az új könyvek harmada nem érhető el közvetlenül az olvasók számára a főváros – leegyszerűsítve – egyhatodát kitevő lakóközvetben (10. sz. tábla). Minden régióba a címeknek csak 29,9%-a jutott, vagyis a kiadott könyvek harmada szerezhető meg bármelyik területi szolgálati helyen.

10. sz. tábla

#### Gyarapítási mutatók régiók szerint, százalékban

Régió	Piaci kínálat beszerzési aránya	Egy könyvtárba beszerzett címek aránya	Öt, ill. több könyvtárba beszerzett címek aránya
I.	72,2	32,8	15,7
II.	65,7	39,2	15,0
III.	68,8	26,5	43,7
IV.	69,5	36,7	23,4
V.	67,3	31,8	32,2
VI.	83,3	32,2	40,1

A piaci kínálat biztosítása kimagasló arányú a belvárosi könyvtárak egységében (VI. régió), a többi régióban nagyjából egyforma jelentőséggel, ill. sikerrel oldották meg – relatíve kis szórás mellett – a címek jó kétharmados beszerzésével az új könyvek hozzáférhetőségét. A választék adott szintű bővítését a budai területen (I., II. régió) úgy tették lehetővé, hogy kevesebb helyre vásároltak egy-egy címből, mint máshol (az öt vagy több könyvtárba vett címek aránya tizenöt százaléknyi), az olvasmányok közvetítésében maga a régió képes felvenni a versenyt az egyéb szolgáltatóhelyekkel, az egyes könyvtárak szerényebb választéka árán. A fokozottan korlátozott szerzeményezés jele a II. régióban, hogy a címek negyven százalékát egyetlen könyvtárba rendelték meg, a III. régióban csak a negyedét.

A címek terítése igen „vegyes” gyarapítási, döntési gyakorlat eredménye. Jelentékeny a szórványos választások (egy-három régióban szereplő művek) gyarapítási szelete, a címek 36,4%-a, melyek hetven százalékát egy-egy régió egyetlen könyvtárba szerezte be.

Az általános választásokból (négy-hat régióba került művek, a címek 63,6%-a) egységesnek mondhatóan a címek 16,0%-ának beszerzését ítélték a gyarapító egységek, a féleség, a vásárló könyvtárak száma minden régióban közel azonos, a beszerzés mértéke jobbra alacsony, régióként a címek legfeljebb három könyvtárban fordulnak elő.

A címek 24,1%-ának gyarapítása dominánsan hasonló, nem mindenütt, de a régiók többségében közel azonos a féleség mennyisége, melynek háromnegyedénél szintén alacsony a beszerzés mértéke.

A piaci kínálat fennmaradó 23,5%-a is általános szerzemény, de régióként a címek választása „szórt”, a féleség, a szerzeményező könyvtárak számában számottevő különbséggel találkozunk. Ennek négyötödéről (18,8%) különösen szélsőségesen, a nem, ill. egy-három helyre való beszerzéstől a nyolc- vagy tizennégy könyvtár állományába vételéig terjedő (alacsony - magas beszerzési) skálán döntöttek az egyes régiók.

A zömmel egyforma megítélés az ismeretközlő irodalomra, a nagyon különböző pedig a szépirodalomra jellemzőbb. A címek alapvetően alacsony beszerzési aránya az ismeretközlő művekre fokozottan érvényes, a „szórt” gyarapítás (alacsony - magas féleség) pedig inkább a szépirodalomnál jelentkezik.

E száraz tények mögött nyilvánvalóan több, feltevésekre indító összetevő munkál (eltérő olvasói igények, ill. szelekció anyagi vagy egyéb – állományi háttér, piaci alternatív kínálat – megfontolásból); oknyomozás helyett néhány konkrét gyarapítási példát tennénk közzé a differenciáltság érzékeltetésére. Tucatnyi verseskötet (pl. Mezei A.: Eredet; Petőcz A.: Az utazó búcsúja) szerénykedik a szórványos választások között.

Régióként nulla, egy-két vagy tíz-tizenkét helyen található gyermek ismeretközlő művek: Übelacker, E.: Csillagképek és csillagjegyek; Bohera, C.: A kollázs; Freixenet, A.: A mozaik; Beaumont, É.-Pimont, M.-R.: Nézd, milyen gazdag a világ éléskamrája!

Valamelyik régióba nem jutott, máshová hét-tizenként könyvtárba kerültek az alábbi ismeretközlő könyvek: Krassa, P.-Habeck, R.: A fáraók fénye; Reneszánsz gondolkodók; Bártfai B.: Windows IXI; Szepes E.: A mai magyar vers; Vargáné Fónagy E.: Tájékoztató az iskolába lépésről, a fővárosi általános iskolákról; 1848-1849. A szabadságharc és forradalom története.

A gyarapodás mennyiségének ismertetését a 11. sz. táblába foglalt adatok értékelésével zárjuk. Ez tartalmazza könyvtártípusok szerint a címekből az egy könyvtárra jutó féleség és példányszám százalékos arányát, ill. belőlük az egyes könyvtáranként mért legalacsonyabb és legmagasabb beszerzési arányokat, ezek mellett zárójelben a beiratkozottak részarányát. E nem éppen szemléletes adatközlés – jobb híján – ízelítőt ad a könyvtártípusok, ill. az egyes könyvtárak piaci kínálatból való részesedéséről.

A nagy könyvtárak átlagosan a címek mintegy felét szerzik be. Úgy tűnik – sommásan fogalmazva –, hogy könyvtártípusonként rendre ízeleződve csökken a gyarapodás, a legnagyobb különbséggel mégis a szolgáltató egységek derékhadja, a közepes könyvtárak maradnak el a hálózati ellátórendszer csúcán lévő helyektől.

**Beszerezési arányok a féleség és a példányszám alapján,  
könyvtártípusok szerint, százalékban**

Könyvtártípus	Átlagos		Legalacsonyabb		Legmagasabb	
	Féle	Példány	Féle	Példány	Féle	Példány
Nagy könyvtár	47,7	61,8	39,6(2,0)*	52,6(2,0)*	60,9(3,7)*	82,2(5,4)*
Közepes könyvtárak	26,1	29,0	13,1(1,4)*	13,4(1,4)*	46,8(3,6)*	65,6(3,6)*
Fiókkönyvtár	12,2	12,4	1,3(0,3)*	1,3(0,3)*	24,7(1,0)*	25,8(1,0)*
Kölcsönzőhelyek	7,1	7,2	2,4(0,2)*	2,4(0,2)*	16,8(0,3)*	16,8(0,3)*

\*beiratkozottak aránya

A választék és a kínálat úgyszólván csak a nagy könyvtárakban tér el egymástól. A legszélesebb választékot egyébként a lőrinci XVIII/3. sz. könyvtár nyújtja (60,9%), a példányok vonatkozásában pedig a hálózat legjobban, és kiemelkedően a legjobban fejlesztett egysége a X/4. sz. kőbányai nagy könyvtár (82,2%). Ez azonban, ellátottsági mutatójára emlékezve (1,11), korántsem eredményezi – a használók nagy száma miatt, ill. ahhoz képest – a könyvtár hasonló mértékben kiemelkedő teljesítőképességét.

Az átlagok mögötti legalacsonyabb és legmagasabb beszerzési arányok az egy-egy könyvtártípuson belüli – használatlaltal nem megalapozott – eltérésekről, és a könyvtártípusok átjárhatóságáról árulkodnak: egy-egy könyvtártípus legmagasabb beszerzési aránya mindig meghaladja az ellátórendszer hierarchiájában egy lépcsőfokkal feljebb üzemelő könyvtártípus legalacsonyabb beszerzési arányát, ami akkor is elgondolkoztató, ha a könyvtárak besorolásában a beiratkozottak száma nem az egyetlen kritérium.

**A kínálat alakítása a hálózaton belül**

A hálózati gyarapodás példányszám szerinti összetétele, az egyedi példányok (kilencven százalékos) eluralkodása, a választék és a kínálat csaknem egybeesése sejtetni engedte, hogy általános jelenségről, ill. problémáról van szó, mégsem elhanyagolható ezzel kapcsolatban a régiók közötti (tíz százalékos) különbség. Az egy példányos beszerzés erőteljesebb a II. és a III. régióban, beleértve a nagy könyvtáraikat is (12. sz. tábla). A dél-budai könyvtárakban (II. régió) ez a gyarapítás mostoha feltételeire vezethető vissza, melynek következtében az Etele téri könyvtárban némely régió közepes könyvtárainál is rosszabb a helyzet. A dél-pesti könyvtárakban (III. régió) szerzeményezési sajátosságnak is tekinthető, a mennyiségi követelmények teljesítésénél fontosabb lehet az igények közvetlen kielégítése, kevesebb duplikátummal, de több helyre szerzik be a könyvkiadás termékeit.

A nagy és a közepes könyvtárak közötti átlagos különbségnél már jóval halványabb a közepes könyvtárak és fiókok, ill. kölcsönzőhelyek közötti; a kisebb egységekben általában a kizárólag választékbővítésre redukálódott gyarapítás során „a” példánnyal nőtt a könyvállomány.

A két példányos beszerzés a IV., V., VI. régióban egytizednyit még kitesz, a IV. régióban ebből már a közepes könyvtárak alig részesednek. Az észak-budai (I. régió) közepes könyvtárakban az átlagon fölüli arány arra utal, hogy nagy szolgáltató egység hiányában ezek együttese próbál felkészülni a területen jelentkező olvasók ellátására.

Egy-egy műből három vagy több példány elvétele akad hálózatszerte; a dominánsan egy példányos szerzeményezéssel nemcsak a mennyiségi olvasói elvárások szolgálata vált lehetetlenné, de az állomány gyorsabb elhasználódásával a választék apadása is rontja a szolgáltatás színvonalát, a „kikopó” művek pótlása, az állományrészek kiegészítése újabb terhet ró az amúgy is elégtelen feltételekkel folytatott állományfejlesztésre.

12. sz. táblázat

**A gyarapodás példányszámának százalékos megoszlása  
a szolgáltató egységek szerint**

Példányok	1	2	3	4-10	Összesen
<b>Szolgáltató egységek</b>					
<b>Régiók</b>					
I.	90,4	8,7	0,9		100,0
II.	94,9	4,8		0,3	100,0
III.	94,8	5,1		0,1	100,0
IV.	86,9	12,2	0,9		100,0
V.	85,1	12,5	1,7	0,7	100,0
VI.	87,5	10,8	1,6	0,1	100,0
Hálózat	89,7	9,2	0,9	0,2	100,0
<b>Nagy könyvtárak</b>					
IV/1.	74,5	20,3	3,3	1,9	100,0
X/4.	59,4	38,0	2,6		100,0
XI/5.	87,9	11,1		1,0	100,0
XIII/8.	64,8	27,8	5,1	2,3	100,0
XVIII/3.	86,4	13,2		0,4	100,0
Összes nagy könyvtár	74,9	22,1	2,0	1,0	100,0
<b>Közepes könyvtárak régióként</b>					
I.	88,0	10,8	1,2		100,0
II.	97,1	2,9			100,0
III.	95,3	4,7			100,0
IV.	95,7	3,9	0,4		100,0
V.	81,7	16,8	1,5		100,0
VI.	85,6	12,4	1,9	0,1	100,0
Összes közepes könyvtár	90,1	8,9	1,0		100,0
Fiókkönyvtárak	98,8	1,2			100,0
Kölcsönzőhelyek	98,1	1,9			100,0
Központi könyvtár	34,0	22,4	17,7	25,9	100,0
KESZ	50,3	28,1	13,0	8,6	100,0

## A kurrens gyarapodás tartalmi összetétele a hálózaton belül

A hálózat könyvgyarapítását (a szépirodalom forgalmi fölénye ellenére) a direkt, szakirányú információs funkció enyhe többlete, de a közelmúltban nem terjeszkedő érvényesítése jellemzi. Régióként a legalacsonyabb és a legmagasabb érték közötti hét százalék jelez különbséget az olvasói érdeklődésben, avagy az információs igények preferálásában (13.sz. tábla). A szép- és az ismeretközlő irodalom szerzeményezése a könyvtárak típusával szoros összefüggést mutat, előfordulásuk a nagy könyvtárakban és a kölcsönzöhelyeken fordított arányú.

13. sz. tábla

### A gyarapodás tartalmi összetétele a szolgáltató egységek szerint, a példányok százalékában

Tartalom	Ismeretközlő irodalom	Szépirodalom	Összesen
Szolgáltató egységek			
Régiók			
I.	55,2	44,8	100,0
II.	53,6	46,4	100,0
III.	48,1	51,9	100,0
IV.	54,6	45,4	100,0
V.	50,2	49,8	100,0
VI.	53,4	46,6	100,0
Hálózat	52,2	47,8	100,0
Könyvtártípusok			
Nagy könyvtárak	59,5	40,5	100,0
Közepes könyvtárak	53,5	46,5	100,0
Fiókkönyvtárak	45,5	54,5	100,0
Kölcsönzöhelyek	38,9	61,1	100,0
Központi Könyvtár	82,1	17,9	100,0
KESZ	83,1	16,9	100,0

Az egyes szaktudományok kiadványainak beszerzése régióként alapvetően egybevág a hálózat egészével, az ETO szakcsoportok döntő hányadában az állománygyarapításon belüli részarány minden régióban a hálózati átlag közelében mozog (14. sz. tábla). (Tartalmi munkamegosztás a nagy, közepes könyvtárak egysége és a fiókok, kölcsönzöhelyek közt alakult ki.)

**Az ismeretközlő könyvek százalékos megoszlása az ETO szakcsoportok és a szolgáltató egységek szerint**

ETO szakcsoport Szolgáltató egységek	0	1	2	3	5	6	7	8	9	Összes
<b>Régiók</b>										
I.	3,3	8,8	1,7	13,9	12,5	16,4	8,0	18,0	17,4	100,0
II.	2,8	12,5	2,5	14,5	8,9	15,3	6,4	14,0	23,1	100,0
III.	3,8	6,3	3,7	14,5	9,6	18,7	8,8	15,9	18,7	100,0
IV.	2,9	8,5	3,1	14,6	8,3	13,9	9,0	18,8	20,9	100,0
V.	1,8	9,2	2,6	12,3	9,9	17,0	6,5	21,8	18,9	100,0
VI.	3,2	11,3	3,1	15,3	5,9	13,2	6,1	22,1	19,8	100,0
Hálózat	3,0	9,4	2,8	14,3	8,8	15,6	7,4	19,0	19,7	100,0
<b>Könyvtártípusok</b>										
Nagy könyvtárak	2,5	10,9	2,5	16,2	8,6	14,3	7,2	18,3	19,5	100,0
Közepes könyvtárak	3,3	10,9	2,7	15,0	7,8	15,2	6,9	18,8	19,1	100,0
Fiókkönyvtárak	2,5	1,8	4,1	10,4	11,1	20,4	9,0	20,8	19,9	100,0
Kölcsönzőhelyek	2,1	4,7	3,0	8,1	15,0	14,5	9,0	18,8	24,8	100,0
Központi Könyvtár	1,0	13,8	3,8	34,3	1,4	5,6	3,6	15,2	21,3	100,0
KESZ	1,4	18,2	4,9	23,2	4,9	15,4	1,8	9,1	21,1	100,0

A hálózatban és a területi ellátó egységekben az általánosan kedvezőtlen feltételek, és azok helyi egyenlenségei ellenére a tudományágak – ETO szerint általánosított – piaci kínálatát lefedő, tartalmilag kiegyensúlyozott, lényegében egyöntetű, lokálisan is az általános művelődést felvállaló beszerzésre törekcsenek.

Az egyöntetűséget megtörő néhány kilengés okait kutatva, a tanulási igények kielégítési lehetőségében bukkantunk egy olyan tényezőre, mely hozzájárult az eltérésekhez. Ez a megközelítés ugyanakkor a tartalmínál többet is ígérő, új típusú, és annál nagyobb különbségeket tár elénk.

A kimondottan tanulmányokhoz szükséges könyvek (általános és középiskolai tantárgyakhoz készült munkafüzetek, feladat- és szöveggyűjtemények, érettségi és felvételi előkészítő tesztek, diálexikonok és -enciklopédiák, műelemzések) az összes ismeretközlő könyvbeszerzés kb. hatodát (15,9%) teszik ki. Fokozottan gyűjti ezt a műfajt az I. régió (ismeretközlő irodalmának 23,2%-a), de majdnem húsz százaléknyi a II. régióban is, átlagos arányú az V. és VI. régióban, és alig haladja meg a tíz százalékot a III. és IV. régióban. (Ugyanez a hármastagozódás jelentkezik, ha az ÚK jelzései szerint az iskolai könyvtárakba beszerzendő, ill. beszerezhető műveket összesítjük, csak jóval magasabb százalékos értékek mellett, a hálózati ismeretközlő könyvgyarapodás 49,0%-a körüli kisebb-nagyobb részesedéssel.)

A természettudományos segédletek az I. régióban érhetőek el leginkább, legkevésbé a belvárosi könyvtárakban (VI. régió). A II. régió egységei járnak elől a földrajzi, történelmi kiegészítők kínálatában, feltehetően az egyetemistákra tekintettel a filozófia, pszichológia területén is, ezen a téren a III. régió könyvtárai felényit nyújtanak. Dél-Pesten (III. régió) az alkalmazott tudományok kerültek kedvezőbb pozícióba, de nem az iskolai, hanem a hétköznapi életben hasznosítható praktikus ismeretek, technikai, egészségügyi, háztartással foglalkozó könyvek által.

Megfigyeléseink tanulságait nem eltűzve, és a régiókban jelentkező igények összetételének bizonyosságát nélkülözve afelé hajlunk, hogy az egyes igénytípusok iránti szolgáltatókészségben említésre méltó különbségek vannak; az eltérések inkább funkcionális hangsúlyeltolódásra, semmint használat motiválta gyakorlatra utalnak. (Talán az sem véletlen, hanem a funkciók betöltését érintő, távlatosan is jelzésértékű jelenség, hogy a tanulmányi igényeket nagyjában az átlagosnál rosszabb feltételekkel gyarapító régiók helyezik előtérbe.)

Ha már funkcionális hangsúlyeltolódásról esik szó, hadd térjünk ki egy olyan sarkalatos kérdésre, mint a gyerekek szolgálata. A 15.sz. tábla adatait régiókon belül számítottuk, így azok mentesek az egyenlőtlen gyarapítási lehetőségek közvetlen hatásától, és csakis a gyerek-felnőtt ellátás preferenciáit tükrözik.

15. sz. tábla

### A régiók gyerekszolgálata

Régió	A gyerekkönyv-gyarapodás százalékos aránya a régió összes (100,0%) kurrens könyvgyarapodásából	A 14 éven aluli beiratkozottak százalékos aránya a régió összes (100,0%) beiratkozott olvasójából	A gyerekkönyv-gyarapodás és a 14 éven aluli beiratko- zottak százalékos arányá- nak különbsége
I.	16,3	23,1	6,8
II.	10,9	30,7	19,8
III.	11,9	23,7	11,8
IV.	13,0	23,2	10,2
V.	13,7	23,9	10,2
VI.	13,6	15,1	1,5

A II. régióban vásárolták a legkevesebb gyerekkönyvet, ott, ahol legmagasabb a 14 éven aluli beiratkozottak aránya. Az I. régió szerezte be a legtöbbet, és többet, mint a III., IV., V. régió, szinte azonos arányú gyerek könyvtárhasználó mellett. Mivel a 14 éven aluli beiratkozottakból nem tartjuk nyilván az alsó tagozatos általános iskolás tanulók, azaz a gyerekkönyvek iránt elsősorban érdeklődők számát, csak az ellátandók és az ellátás adatai közötti különbségekre szabad figyelemmel lennünk. Ezekből a kurrens gyerekkönyvek szerzeményezésével kapcsolatban szemléletbeli különbségekre következtethetünk. Ugyanis, amennyiben az érdekelttel arányosan alakult régióként az állomány fejlesztése, a VI. régióban másfél százaléknyi kivétellel minden 14 évnél fiatalabb látogató alsós, a II. régióban pedig csak a gyerekek egyharmada, s mintegy húsz százaléknyan felsősök.

Úgy látjuk, a lakóhely vonzáskörzetére – fokozottan – hagyatkozó gyerekolvasók ellátási esélyei számottevő mértékben területfüggők.

## A Központi Könyvtár és a Központi Ellátó Szolgálat könyvgyarapodásának mennyiségi jellemzői az intézmény ellátórendszerében

Az 1996. évi statisztikai adatok szerint a Központi Könyvtár a közvetlen szolgáltató egységek könyvgyarapodásából 15,7%-ban részesült, ez háromszorosa a kőbányai (X/4.), a hálózatban a gyarapodás és a beiratkozottak számában vezető helyen álló könyvtár új beszerzéseinek (5,0%). A gyarapítás megítéléséhez ismét a használókra vetített mutatókat vesszük alapul, a FSZEK kölcsönzésre beiratkozott látogatóinak 10,1%-a a Központi Könyvtár olvasója, ez kétszerese a X/4.sz. könyvtárba beiratkozottak részarányának (4,9%).<sup>11/</sup> Miközben megállapítjuk, a Központi Könyvtárban relatíve jobb az ellátás, mint a hálózat legnagyobb könyvtárában, s még inkább az öt nagy hálózati könyvtár átlagánál, újfent leszögezzük, hogy a kiemelt fejlesztés az adott működési kereteken belüli viszonyokat tükrözi, és semmiképp sem vonatkoztatható az olvasói igényeknek való megfelelésre is.

Mindazonáltal – a gondolkodásban az adottságoknál maradván –, az ellátottság mutatói (Központi Könyvtár: 1,55, a speciális gyűjtőkörrel és dokumentumtípussal szolgáltató Zenei Gyűjtemény nélkül: 1,68, a hálózati nagy könyvtárak: 0,97, X/4.: 1,02) alapján indokoltnak tartjuk, hogy az intézmény ellátórendszerének felső szintjén működő könyvtárak teljesítőképességét közelítsük egymáshoz; a hálózaton belül a nagy könyvtárak (1,04) és a kölcsönzőhelyek (0,89) között nincs ekkora különbség. A Központi Könyvtár kinyilvánítottan megkülönböztetett kezelését nem vitatva is arányosabb teherviselés lenne célszerűbb, ha a könyvtártípusok funkcionális munkamegosztását követendő értéknek tartjuk, az ebből fakadó előnyöket az ellátórendszerben kamatoztatni kívánjuk.

A Központi Ellátó Szolgálat (KESZ) éves könyvgyarapodása több a nagy könyvtárak átlagánál, a két legjobban ellátott, X/4. sz. és XIII/8. sz. nagy könyvtárak gyarapodása közti mennyiséggel bővítették állományát.

A kurrens művekből a Központi Könyvtár 232 címet, 610 darabot vásárolt. A Központi Könyvtár kurrens, (ÚK) könyvpiaci választékának mennyisége szinte teljesen megegyezik a kőbányai (X/4.) könyvtárával (229); példányszáma viszont majd kétszerese annak (328).

A Központi Könyvtárban a beszerzések egyharmada egyedi példány, bő negyven százaléka 3-10 példányban került az állományba; a hálózat nagy könyvtáraiban ezek a kategóriák több, mint kétharmadot, illetve három százalékot tesznek ki. (12. sz. tábla).

A KESZ félesége 185, a hálózati nagy egységek átlagához közeli (199,8), a példányszáma viszont 343, sokkal magasabb annál (az öt nagy könyvtárban 259 az egységre jutó darab), és a X/4. sz. könyvtár kínálatánál is. Az új szerzemények fele cím, tehát azonos hangsúlyt fektettek a minőségi és a mennyiségi követelményekre (12. sz. tábla).

A KESZ gyarapítását közvetett ellátó és hálózati kötelezettségekkel járó funkciójából kiindulva, az ellátandó egységek felől vettük szemügyre. A címek 13,0%-a nincs meg a hálózatban, ennyiben abszolút választéktöbbletet nyújt a hálózat egésze számára (16.sz. tábla). A KESZ címek 24,3%-át a hálózatban 1-5 közötti, átlagosan három könyvtárba szerezték be. Ez nem elhanyagolható hányad ahhoz, hogy fölvetődjék a kérdés: milyen mértékben lett volna helye e könyveknek legalább a nagy könyvtárak mindegyikében, annál is inkább, mert a mintát adó művek minősítését végzők szerint ebből csak 7,0% nem való a hálózati könyvtárak gyűjteményébe. Más oldalról nézve az is hozzáfűzhető, hogy mivel a hálózatban jóval több cím került átlagosan csak három könyvtárba (37,1%), vagy a könyvtárak kényszerültek erőteljes szelekcióra (már) a művekből való válogatáskor, vagy a KESZ-nek akadt volna még beszerezni valója választékkiegészítő feladata teljesítéséhez (ehhez perdöntő bizonyítékot az igények ismerete jelenthetne). A KESZ címek további 28,1%-a a hálózat 6-15 egységében, még mindig nagy arányban kevés helyen található meg, a közepes könyvtárak többségének is választékbővítést kínál. Az eddigiekből úgy tűnik, hogy a KESZ féleségének bő kétharmada a hálózatba ritkán beszerezett könyvekre terjed ki, de változatlanul kérdéses, hogy ezek egyben a ritkán keresett könyveket foglalják-e magukba. A KESZ gyűjtése más színben látszik ugyanis, ha a hálózatba vett címek beszerzési gyakoriságával vetjük össze (16. sz. tábla).

A KESZ nagyobb gondot fordít gyarapításában a hálózatban ritkán előforduló művekre, de nem többet, mint a hálózat, és kevesebb figyelmet szentel a hálózatban sok helyen meglévő könyvekre, de nem kevesebbet, mint a hálózat. Nemcsak a címek, de a KESZ választékának megfelelő és attól eltérő hálózati féleség szerint is (16. sz. tábla). A KESZ és a hálózat egyformán képviseli a különböző intenzitású igények kielégítését. Ebből és/vagy kötőszóval levezethető megállapítások fogalmazhatók meg.

16. sz. tábla

**A címek és a féleség százalékos arányai a szolgáltató egységekben a hálózati beszerzési helyek száma szerint**

Szolgáltató egységek	CÍM		HÁLÓZATI FÉLESÉG	
	KESZ	Hálózat	KESZ címeinek megfelelően	Csak hálózati
Hálózati beszerzési helyek				
0 könyvtár	13,0			
1-5 könyvtár	24,3	37,1	4,8	7,5
6-15 könyvtár	28,1	28,7	1,0	19,0
16-30 könyvtár	18,4	20,0	31,9	31,0
31- könyvtár	16,2	14,2	42,3	42,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Az egységre méretezett állományfejlesztési feltételek a hálózatban sokkal rosszabbak, mint a KESZ-ben, ezért (például) a címek nagy százalékából csak néhány könyvtárba telt; a közepesen keresett művek átcúsztak a ritkán beszerzettek csoportjába, és így tovább, követhetnének a takarékoskodás tovagördülő jelét a hálózat ellátórendszerében. A KESZ eltért eredeti célkitűzéseitől a szűk körű, mérsékelt, és a tömeges érdeklődés fordított előjelű kiszolgálásában. A kezdeti rendeltetés módosítása a KESZ-hez befutó kérésekre tekintettel szándékolatlan történt,<sup>12</sup> mindemellett, a hálózati adatok tudatában nehéz lenne a nagy könyvtárak átlagos helyzeténél jobb körülményekkel rendelkező KESZ részvételét kiegészítő szerepként értékelni. Félreértés ne essék, tagadhatatlan, hogy a KESZ-től kapott minden egyes kötet, a kérő könyvtár állományától függően lett legyen választékot, vagy példányt pótló, igényt elégít ki (bár a könyvek közvetlen könyvtári hozzáférése esetén teljesítettnél bizonyára kevesebbet). A hálózati tagkönyvtáraknak erre az átkölcsönzési lehetőségre égető szükségük van, de féltő, hogy ez nem a helyenkénti kínálat ésszerű és gazdaságos kiegészítésének megoldásaként, hanem a takarékon üzemelő könyvtárak gyarapodáshiányának pótlóaként értelmezhető. A fentiekén túl, valódi állománygyarapítási koordináció nélkül, kölcsönös egyeztetés, visszacsatolás hiányában, egymásra épülés helyett akkor is csak esetleges eredményességről beszélhetnének, ha a hálózati egységekben nem csupán „példányt” vehetné birtokába az olvasó.

## A Központi Könyvtár és a KESZ könyvgyarapodásának minőségi jellemzői az intézmény ellátórendszerében

A Központi Könyvtár és a KESZ együttes választéka 303 címből áll, az átfedés, a mindkét egységben meglévő művek aránya 37,9%-os, a Központi Könyvtár egyedi választéktöbblete mellett (17. sz. tábla). A féleség 19,6%-a nincs meg a hálózatban, a nagyobb részt ebből is a Központi Könyvtár választéktöbblete teszi ki, inkább tartogat tehát az ÚK-ban hozott címekből választékbővítő lehetőséget a hálózat számára, mint a KESZ.

A Központi Könyvtár saját címeinek nagyobbik fele a hálózat gyűjtőkörétől idegen társadalomtudományos művet, ill. szépirodalmat (főleg verseskötetet) takar; a KESZ-beli saját címek kétharmada pedig a szerzeményezési osztálytól átvett, a központi feldolgozáshoz szükséges, majd ott fölöslegessé váló természet- és alkalmazott tudományos munkát, illetve szépirodalmat. Az eltérések alapvetően a központ szakkönyvtári feladatából adódnak, illetve abból, amivel a központ, mint közművelődési könyvtár funkciója csorbítva van.

17. sz. tábla

### A címek százalékos arányai a központi szolgáltató egységekben a hálózati beszerzési helyek száma szerint

Hálózati beszerzési helyek						Összesen
	0	1-5	6-15	16-30	31-63	
Központi szolgáltató egységek						
KESZ	5,6	4,7	7,0	3,0	3,3	23,6
KESZ és Központi Könyvtár	2,4	10,3	10,3	8,3	6,6	37,9
Központi Könyvtár	11,6	13,3	8,3	4,0	1,3	38,5
Összesen	19,6	28,3	25,6	15,3	11,2	100,0

A Központi Könyvtár és a KESZ a dominánsan szakirodalmi funkció teljesítésében – a szépirodalom húsz százalék alatti (13.sz. tábla) – több területen mind egymástól, mind a hálózati átlagtól különböző tartalmi összetételű kínálatot várja olvasóit (14.sz. tábla); a nagyobb szakcsoportok közül csak a 9-es aránya egyezik meg az intézmény három nagy szolgáltató egységében.

A Központi Könyvtár gyűjteményében az ismeretközlő irodalmon belül a 3-as szak műveinek előfordulási aránya saját állománygyarapításában messze kiemelkedő, és az egyéb helyekét is jócskán fölülmúlja, párhuzamosan a KESZ is épp e szaktudományban készül leginkább a hálózat kiegészítésére. A központban folyik a legkoncentráltabb szerzeményezés (és a legjobban szórt a hálózatban), a beszerzések több, mint fele a 3-as és a 9-es szak (77,6%-a történelem) műveire irányul (ez csak az ÚK-val rokon piaci kínálatot tükrözi). Ugyanez a két szak áll a KESZ gyűjtésének homlokterében is, kiegészülve az 1-es szakcsoport könyveivel; itt a filozófiai, pszichológiai tárgyú kérések teljesítését a központot is megelőzve részesítik előnyben. E három szakcsoport képezi a KESZ gyarapodásának kétharmadát (62,5%); számottevő még az alkalmazott tudományok jelenléte, a központbeli minimális előfordulásnál jóval magasabb arányú, de a hálózatban mutatkozóánál nem.

Meglepő módon a KESZ gyarapításának tartalmi szerkezete a nem teljesített kérésekéhez hasonlít. Azért meglepő, mert az ellenkezőjén sem kellene csodálkoznunk, hiszen a nem teljesített kéréseknek csak töredéke (14,9%-a) juthatott el a KESZ-ig. A nem teljesített ismeretközlő irodalmi könyvkérések kétharmada (59,2%) szintén arra a három szakcsoportra vonatkozott, melyek a KESZ szerzeményezésének élén állnak, s egyben ezek a szakok azok, amelyekben magasabb az egy címre eső többszöri kérések száma, ami megerősíti, hogy a KESZ gyarapítási keretével gazdálkodva elsősorban a sűrűn ismétlődő igényeket tartja mérvadónak.

A KESZ a (középiskolai, felsőoktatási) tanulmányi igények teljesítésének letéteményesévé lépett elő, mintegy a hálózat letéti gyűjteményét képezve a gyakorlat olyan irányba vezette, hogy emelkedő példányszámmal a markánsan, időleges hullámokban, de akkor kitartóan és nagy mennyiségben jelentkező olvasói szükségletek rendelkezésére álljon. Ez a kölcsönzői magatartástípus – a könyvtárhasználói szokások ismeretében – igazolja is a KESZ eljárását, minthogy követői mutatnak leginkább hajlandóságot az áttételen keresztül, de mégis gyorsan biztosított (KESZ könyvtárközi) szolgáltatás iránt.

Ugyanakkor, a FSZEK egésze ellátórendszere feltételeiből, erőviszonyaiból kiindulva\* valószínűsíthető annak a veszélye, hogy a többé-kevésbé szűkebb körű, nem „határidős”, nem feltétlenül „kötelező”, „csak” egyéni érdeklődés (amit leegyszerűsítve ritkán vagy mérsékelten keresettnek hívunk) kielégítése elsikkad az egységek között, vagy legalábbis egyre keskenyedő perifériára szorul. Félő, hogy a különböző olvasói érdekek arányosan egyenlő képviselőt a könyvtár föladja, ami nemcsak bizonyos igények leépülését, olvasói rétegek elmaradását vonja maga után, de a könyvtár feladatát, az általános művelődési tartalmak kínálatában vállalt és betöltött szerepét is érinti.

18. sz. tábla

**A címek százalékos aránya a szolgáltató egységekben  
a hálózati beszerzési helyek száma szerint**

Hálózati beszerzési helyek	0	1-5	6-15	16-30	31-	Összesen
Szolgáltató egységek						
KESZ	3,5	2,9	4,3	1,8	2,0	14,5
KESZ és Központi Könyvtár	1,4	6,3	6,3	5,1	4,1	23,2
Központi Könyvtár	7,1	8,2	5,1	2,5	0,8	23,7
Hálózat		15,3	9,6	8,2	5,5	38,6
Összesen	12,0	32,7	25,3	17,6	12,4	100,0

\*18. sz. tábla: a piaci kínálat jó része nemcsak kevés könyvtárban, de hálózati viszonylatban szinte a helyekkel egyenértékű példányban hozzáférhető

## AZ ÖSSZEFOGLALÁS HELYÉN

Az intézmény közvetlen szolgáltató egységeiben 1987 és 1996 között az éves könyvgyarapodás 67,8%-ra esett vissza. A csökkenés a Központi Könyvtár felfelé ívelő, a hálózati könyvtárak meredeken lefelé tendáló gyarapodásának egyenlegeként haladja meg a harminc százalékot. Az állományfejlesztési keret – a folyamatos értékcsökkenés miatt – nemhogy a könyvkiadás diktálta ütem felvételére, de a beszerzések szinten tartására sem volt elegendő.

A hálózati egységekben az olvasmányközvetítő funkció hatóköre jelentősen beszűkült. A megjelenő kiadványok az ellátórendszer szintjén biztosítottak, azzal, hogy a piaci könyvkiadás termékei fele annyi helyen, harmad annyi példányban kerülnek állományba, mint korábban. Az egyes könyvtárak látogatóinak szerényebb, olykor szegényes választékkal, s gyakorta ebben kimerülő kínálattal kell beérniük.

Az ismeretközlő irodalomban a minőség, a féleség, a szépirodalomban a mennyiség, a példányszám veszített nagyobb teret. Az intézményi stratégiában növekvő hangsúllyal megfogalmazott információközvetítő feladat végrehajtása inkább elerőtlenedve, semmint kibontakozva valósul meg. A szépirodalmi művekre irányuló tömeges igény kielégítésében (kellő fedezet nélkül) a kereslethez igazodás elve sérül fokozott mértékben.

A régiók erősen behatárolt mozgásterepen, de saját felfogásban, olykor csak árnyalatnyi sajátosságokkal orientálódva próbálkoznak úrrá lenni az anyagi eszközök hiányán. A gyakorlati fogások (minél kedvezményesebb beszerzési források felderítése, a féleség koordinált terítése, a példányok végletekig menő leszorítása) tartalékai kifogyni látszanak; a hálózat egyébként is oly mértékben szakadt le korábbi szolgáltatóképességétől, hogy ezek a technikák nem ígérnek az ellátás javításának, a hatékonyság növelésének kézzelfogható megoldását.

Összességében és alapvetően a hálózati könyvtárak, a jelenlegi körülményeken belül, a differenciált érdeklődés teljesítésének mennyiségi szempontok feláldozása árán igyekeznek eleget tenni. Szakmai érzékelésük szerint hovatovább ez sem elégséges a gyarapítási gondok kiküszöböléséhez, s lassan napirendre került az igények, illetve a funkciók közötti prioritások kijelölése.

Nem kétséges, hogy bármilyen alapon történő szelekcióval valamely érdek javára döntve átcsoportosítani a meglévő erőforrásokat, csak más érdekek rovására történhet. Színvonalasabb szolgáltatásnak - jó esetben is csak - változatlan feltételek mellett alig maradtak kiaknázható szakmai garanciái, ezek is, felületi kezelés lévén, legfeljebb részleges előrelépést, helyenként érzékelhető javulást jelenthetnek.

Az intézmény olyan válaszút előtt áll, melyben – ha hagyományos alap-, a könyvkölcsönzés funkcióját tovább akarja vinni – legelsőként azt nem téveszheti szem elől, hogy a könyvtári ellátásban egy olyan előnyös társadalmi helyzetben jutott mélypontra, amelyben a fellendülő könyvkiadás és a megélénkülő kereslet a könyvtár kötelezettségének kiteljesítésére valódi esélyt kínált. Az esély realizálásához a külső körülmények változatlanul adottak, ezekhez kellene hozzáigazítani a könyvtár belső, szolgáltatás- és állományfejlesztési lehetőségeit. Az eredményes működéshez a potenciális támogatók mind szélesebb körét kell meggyőzni és megnyerni; a hatékony könyvtári ellátás záloga elsősorban a fenntartási költségek emelésének elérésében, a többszátornás finanszírozás sikeres megvalósításában rejlik.

## Jegyzetek

- 1/ Az adatok forrásai a könyvtár éves jelentései.
- 2/ Az adatok forrásai a hálózat minisztériumi statisztikai jelentései, ill. a régiók jelentései.
- 3/ Az adatok forrásai a könyvtár jelentései, ill. a hálózat minisztériumi statisztikai jelentései.
- 4/ Barczy Zsuzsa: Könyvtárhasználati szokások vizsgálata a FSZEK-ban. In. FSZEK Évkönyve XXIV. 1991-1992-1993. Bp., 1994. 27-49. p.
- 5/ Könyvtári Híradó 1990/7-8.
- 6/ Barczy Zsuzsa: Az olvasói érdeklődés változása a kölcsönzött dokumentumok alapján. In. FSZEK Évkönyve XXII. 1985-1986-1987. Bp., 1991. 74-97. p.  
Barczy Zsuzsa: Könyvtárhasználati szokások vizsgálata a FSZEK-ban. In. FSZEK Évkönyve XXIV. 1991-1992-1993. Bp., 1994. 27-49. p.
- 7/ Könyvtári Híradó 1996/7., ill. Barczy Zsuzsa: A nem teljesített olvasói kérések a FSZEK hálózatában. In. FSZEK Évkönyve. XXV. 1994-1995-1996. Bp. 1999. 96-125 p.
- 8/ A hálózat szervezeti ellátó egységei:  
I. régió, Észak-Buda: II., III., XII. kerület könyvtárai  
II. régió, Dél-Buda: I., XI., XXII. kerület könyvtárai  
III. régió, Dél-Pest: XVIII., XIX., XX., XXI., XXIII. kerület könyvtárai  
IV. régió, Kelet-Pest: X., XIV., XVI., XVII. kerület könyvtárai  
V. régió, Észak-Pest: IV., XIII., XV. kerület könyvtárai  
VI. régió, Belváros: V., VI., VII., VIII., IX. kerület könyvtárai
- 9/ Az adatok forrása a könyvtár éves jelentése.
- 10/ A hálózati könyvtárak típusba sorolását "A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ügyrendje" (Bp., 1996.) tartalmazza; a I. típusú könyvtárakat nagy, a II. típusúakat közepes könyvtáraknak nevezzük. A nagy könyvtárak a következők:  
IV/1. IV. Király u. 5.  
X/4. X. Szent László tér 7-14.  
XI/5. Kelenföldi Könyvtár. XI. Etele u. 55.  
XIII/8. XIII. Dagály u. 9/a.  
XVIII/3. XVIII. Thököly u. 5.
- 11/ Az adatok forrásai a könyvtár éves, ill. a Központi Könyvtár osztályainak tárgyévi jelentései.
- 12/ Ld. a KESZ éves jelentései.

# SIKERLISTÁK A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRBAN

1991-1996.

## AZ ÖTLET MEGSZÜLETÉSE

1991 őszen indítottuk útjára a könyvtárban a legkeresettebb művek felderítését célzó ötletünket. Arra gondoltunk, hogy ha valamennyi könyvtárunk havonta beküldi a náluk legkeresettebb művek címét, akkor ebből elkészíthetjük a FSZEK havi illetve éves népszerűségi listáját, un. top-listáját. Kétségtelenül a divat, a top-listák divatja is befolyásolt bennünket az ötlet kimunkálásában, de ennél többet is reméltünk a sikerlistáktól. Először is azt, hogy az olvasói közvéleménykutatás tapasztalatai közvetlen, direkt módon érvényesülhetnek például a szerzeményező munkánkban, vagy a tematikus elrendezésű könyvállományok témacsoportjainak frissen tartásában. Másrészt arra gondoltunk, hogy ezek a könyvtári top-listák gyors, rugalmas jelzéseket adnak majd az olvasói érdeklődés és ízlés alakulásáról, a divatokról, a nehezen kiszámítható külső tényezők hatásáról. Tisztában voltunk azzal, hogy az igényfeltárásnak ez a módja csak felületes, hozzávetőleges képet ad a valóságról, tulajdonképpen csak a jelenségeket tükrözi, nem helyettesítheti a tudományosan megtervezett, kimunkált és lebonyolított, a lényegi összefüggéseket feltáró könyvtárhasználati vizsgálatokat, azokhoz mégis adalékokat szolgáltat, időközi jelzéseket adhat. Az eljárás gyorsasága, a minimális munkaráfordítás gazdaságossága, valamint a rokonszakmákban (pl. könyvkereskedelem) és más területeken (tömegkommunikáció, közvélemény kutatás) tapasztalt hasznossága tette kívánatosá számunkra is a kipróbálást. A műveknek a sikerlistára való felkerülésében hangsúlyozott kritériumnak a keresettség tekintettük, amit a könyvtárosok szubjektíve megélt, mindennapos tapasztalataira alapoztunk. A kölcsönzések számának regisztrálása ebből a szempontból ugyanis nem lett volna célravezető, hiszen az a könyvek példányszámának függvénye a könyvtárban, másrészt a négyhetes kölcsönzési határidő miatt időben nagyon eltolódott volna. (Ezt az elvet követte egyébként a „hivatásos” közvéleménykutatást végző Magyar Gallup Intézet is: ugyanebben az időszakban készített és a TESZT Magazinban közzétett könyvesbolti és utcai könyvespulti sikerlistái sem a számszerűen jól követhető könyvforgalmi adatokat vették alapul, hanem az eladók tapasztalatait, szubjektív benyomásait. Havi sikerlistáinkat a kölcsönös tájékozódás érdekében sokáig el is juttattuk egymáshoz, szinte egymás kontroll-csoportjaiként működtek.) A mi sikerlistáinkra tehát azok a művek kerültek, melyekért az olvasók nap mint nap „nyaggatták”, ostromolták a könyvtárosokat. Figyelembe véve az előbbieken említett „nehezen kiszámítható külső tényezőket”, megtörténhetett, hogy egy könyv már akkor a sikerlistán szerepelt, amikor még meg sem érkezett a könyvtárba, hiszen megjelenéséről más forrásból is értesülhettek az olvasók: rádióból, televízióból, napilapokból, az akkor divatba jött utcai könyvespultok kínálatából, könyvesboltok kirakatából vagy éppen „szájpropaganda” útján. Minél hangosabb volt a hírverés egy könyv körül, annál hamarabb kérték, keresték a könyvtárban. Tapasztalhattuk ennek épp az ellenkezőjét is, hogy ti. a könyvtárban egy régóta meglévő könyv valamilyen váratlan külső tényező hatására került újra az érdeklődés középpontjába. Példaként említhetem Keneally eredetileg 1987-ben kiadott könyvét, a Schindler bárkáját, mely a belőle készült film világsikere és a Holocaust-évforduló nyomán 1994-ben került fel az egyik hónap sikerlistájára. A havonta összeállított top-listákat a Könyvtári Híradóban rendszeresen közreadtuk, ezek éves összesítése pedig kiadta az „év könyvei”-nek listáját. Az év sikerkönyveinek ünnepélyes kihirdetésére minden évben az októberi könyvtári napunkon került sor, a legsikeresebb könyvek könyvkiadóinak jelenlétében. (Az év, tehát, mindig egy októbertől szeptemberig tartó időszakot jelentett.)

A közvetlen, kézzelfogható hasznosíthatóságon túl (a gyarapítás kontrollja) meglepődve tapasztaltuk, hogy az öt év sikerlistái mintegy tükrösen mutatják az emberek viselkedés- és tevékenységrendszerének változásait éppen a rendszerváltással, a demokratikus átalakulással összefüggésben. A földrengésszerű társadalmi-közéleti-politikai változások, és az utórezgéseik hatására mutatkozó tudati és viselkedési átrendeződésnek érzékeny mérőműszerei lettek ugyanis - többek között - az olvasói magatartás megnyilvánulásai is. A népszerűségi listákra kerülő évi néhány

tucat könyvcím tanulmányozása ily módon érdekes tendenciákra hívta fel a figyelmet, s ezeket még az értelmezhetőség korlátainak erőteljes hangsúlyozása mellett is érdemes megfogalmazni és vitára bocsátani.

Először is tekintsük át az éves sikerlisták „élmezőnyét” szerzők, címek és kiadók szerint, a szavazatok gyakorisági sorrendjében, utána pedig valamennyi, az éves listára került könyvcím műfajtematikusan megoszlását (a kategória rendszer teljesen önkényes, azt tükrözi, ahogyan maguk a művek lehetővé tették a csoportosíthatóságukat):

#### 1991/1992

Marieluise Ingenheim: Sissy / Rakéta  
Horn Gyula: Cölöpök / Zenit Kv.  
Danielle Steel: Szenvedély / Maecenas  
Alexandra Ripley: Scarlett / Európa Könyvkiadó  
Márai Sándor művei sorozat / Akadémiai Kiadó - Helikon  
Herman Wouk: Háború / Victoria  
Claire Kenneth: Randevú Rómában / Árkádia  
Burt Hirschfeld: Dallas / Rege  
Robert Merle: Majomabécé / Európa Könyvkiadó  
Ken Follett: Kulcs a Manderley-házhoz / Magvető  
„Szemtanú” sorozat / Park  
„Mi Micsoda?” sorozat / Tessloff és Babilon  
Walt Disney: Képes mesék / Egmont-Pannonia

#### 1992/1993

H. Jimenes: Megveszem ezt a nőt / Lap-ics  
Alexandra Ripley: Scarlett / Európa Könyvkiadó  
John Jakes: Észak és Dél / Európa Könyvkiadó  
Alexandra Ripley: Mary öröksége / Európa Könyvkiadó  
Bradford Barbara Taylor: Őrizd az álmod! / Európa Könyvkiadó  
Lucy Maud Montgomery: Anne otthonra talál / Európa Könyvkiadó  
„Szemtanú” sorozat / Park  
Irwin Shaw: Francia éjszakák / Fabula  
Irwin Shaw: Fönn a csúcson / Európa Könyvkiadó  
Márai Sándor művei sorozat / Akadémiai Kiadó - Helikon  
„Mi Micsoda?” sorozat / Tessloff és Babilon  
Betty Mahmudi: Lányom nélkül soha / Geomédia  
Ottlik Géza: Buda / Európa Könyvkiadó

#### 1993/1994

Karinthy Ferenc: Napló I-III. / Littória Kiadó  
Herman Wouk: Remény 1-2. / Új Esély Kiadó  
Lucy Maud Montgomery: Váratlan utazás / Fabula  
Audrey Milland: Scarlett örökében / Valhalla Páholy Kiadó  
Benton: A dinoszauruszok nagy képeskönyve / Egyetemi Kiadó  
Walt Disney: A Szépség és a Szörnyeteg / Egmont-Pannonia  
H. Jimenes: Megveszem ezt a nőt / Lap-ics  
Danielle Steel: Erőszakkal vádolva / Fabula

John Jakes: Észak és Dél / Európa Könyvkiadó  
John Jakes: Szerelem és háború / Európa Könyvkiadó  
Judith Krantz: Még viszontlátjuk egymást! / Falukv. - Cicero  
Judith Krantz: Káprázat / Maecenas  
Daniella Utta: Regina révbe ér / Európa Könyvkiadó

#### 1994/1995

Jung Chang: Vadhattyúk / Európa Könyvkiadó  
Audrey Milland: Scarlett gyermekei / Valhalla Páholy Kiadó  
Alex Haley: Királynő I-II. / Új Esély Kiadó  
John Jakes: Menny és pokol / Európa Könyvkiadó  
Herman Wouk: Hajnalcsillag / Új Esély Kiadó  
Herman Wouk: Örökké karnevál / Új Esély Kiadó  
John Grisham: Az ügyfél / Fabula  
Walt Disney: A kis hableány / Egmont-Pannonia  
James Jones: Szerelem az Antillákon / Fabula Kiadó  
Wilbur Smith: Lángoló part / Rege  
Alain Thiery: A sebész / K.u.K.K.  
Herman Wouk: Remény / Új Esély Kiadó  
Walt Disney: Az Oroszlánkirály / Egmont-Pannonia

#### 1995/1996

Danielle Steel: Újra jön a szerelem / Fabula  
Füzesi Zsuzsa: Mesetarisznya / Dunakanyar 2000  
Lucy Maud Montgomery: Váratlan utazás / Fabula  
„Mi Micsoda?” sorozat / Tessloff és Babilon  
Pugassi: Dinoszauruszok / Juventus  
Stephen King: Az I-II. / Európa Könyvkiadó  
Wilbur Smith: Égi sas / Delej  
Vámos Miklós: Anya csak egy van / Ab Ovo  
Benedek Elek: Szélike királykisasszony / Aquila  
John Jakes: A Kent család története / Magyar Könyvklub  
Lőrincz L.László: Sziget a ködben / Gesta  
Irwin Shaw: Isten hozta, városunkban! / Merényi  
Nagy Larousse - kicsiknek / Passage

Téma, műfaj	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96	összesen
Akcióregények	5	5	4	5	8	27
Dokumentumszerű „asszonysorsok”	2	2	1	2	3	10
Dokumentumszerű „leleplező” mű	3	-	2	1	2	8
Értékes szépirodalom	4	4	3	3	8	22
Érzelmes, erotikus, nosztalgia-regény („lektúr”)	5	26	17	15	10	73
Gyermek ismeretközlő	8	5	-	2	8	23
Gyermek szépirodalom	5	2	4	6	7	24
Misztikus művek	2	1	-	1	4	8
Sci-fi	2	2	1	-	2	7
Színészéletrajz, híres emberek	1	-	-	-	-	1
Társadalomtudományok	1	1	-	1	7	10
Természettudományok	-	-	4	-	5	9
Történelmi, háborús, lélektani						
Regény („bestseller”)	3	1	5	9	5	23
TV-sorozatok könyvben	2	1	4	-	1	8
<b>Összesen</b>	<b>44</b>	<b>50</b>	<b>45</b>	<b>45</b>	<b>70</b>	<b>254</b>

## AZ OLVASÓI ÉRDEKLŐDÉS TEMATIKUS VÁLTOZÁSAI

Ha a fenti táblázatok nyomán - azaz a keresett művek összetétele alapján - akarjuk jellemezni olvasóink érdeklődését 1991 és 1996 között, akkor két kifejezéssel tehetjük ezt meg: szűkülés és fajsúlytalanodás. A szűkülést könnyebb számszerűen jellemezni: a 91/92-es évadban a legkeresettebb műveket összesen 14 témacsoportba, a 94/95-ös műveket pedig már csak 10 témacsoportba lehetett besorolni. Ehhez képest biztató tendencia viszont a 95/96-os felfelé ívelés, amikor ismét 13 témacsoportba kerülhetett a darabszámra is kiemelkedően jelentős, 70 könyvcím. A 91/92-es műfajtematikai népszerűségi lista tehát még viszonylag kiegyenlített, sokszínű, arányos megoszlást tükröző lista volt, melynek egyensúlya azután fokozatosan felbomlott, majd a ciklus végére, 95/96-ra, ez az egyensúly mintha újból visszaállt volna. De nézzük a közbeeső éveket!

A fenti mennyiségi tényezőnél sokkal fontosabb és árulkodóbb a tartalmi, minőségi változás. A 80-as évek végétől tapasztalható volt, hogy a diktatúra összeomlását kísérő és követő társadalmi kihívások hatására az emberek érdeklődése az akkori jelen és az akkori közelmúlt valósága felé fordult. Ez megnyilvánult az olvasmányok iránti megváltozott érdeklődésben is. A legkeresettebb művek ekkoriban a valóság kíméletlen feltárását célzó, dokumentum-jellegű írások, az ún. leleplező irodalom, a hitelét visszaszerezni igyekvő történelmi-politikai irodalom, továbbá a korábban perifériára szorított vagy éppen megjelenési tilalom alatt álló írók és műveik voltak (társadalomtudomány vagy szépirodalom egyaránt). Ám a valóságfeltáró művek iránti kezdeti heves érdeklődés fokozatosan visszaszorult, illetve az érdeklődők köre lett jóval szűkebb. Feltételezhető, hogy a társadalom nagy részét felkészületlenül érte a radikális társadalmi-politikai változás, emiatt sokaknál csak a szenzáció rövid időszakának szólt ez az érdeklődés, nem volt mély és alapos, tehát hamar ki is oltódott, de legalábbis megszelídült. Jól illusztrálja ezt, hogy a sikerlistáinkon 93-94-95-ben mindössze Moldova Györgynek a jog zsoldosait, valamint a természeti környezetünk szennyezőit leleplező művei találhatók ebben a műfajban. Vagy a korábban ugyancsak népszerű dokumentumjellegű „sorsregények”, például asszonysorsok (mint Polcz Alaine Asszony a fronton c. munkája) iránti érdeklődés megmaradt ugyan, csak éppen távolabbra tolódott, például Kínában keresve tárgyát (lásd Vadhattyúk).

92/93-ban az összesen 50 címből 26-ot (!) már a populáris irodalom képviselői foglalnak le: a silány, érzelgős, kicsit erotikus, egy kaptafára készülő lektúrdömping darabjai. Ezután a csúcspont után, szerencsére, egy normális szintre látszott beállni az e műfaj iránti érdeklődés. Danielle Steel lassacskán nagy elődei sorsára jutott, feledésbe merült, könnyen kicserélhetővé vált. Persze, tudjuk, hogy mindig jön egy aktuális sztár...

A könyvkiadásnak köszönhetően a vizsgált időszakban új témák, új ismeretkörök, új „tudományterületek” is kezdtek hódítani: a parapszichológia, a misztika, a mágia, a csillagjósolás, a túlvilág, a földön kívüliek vagy éppen az őslények világa. A vonzó és tetszetős témáknak nehéz volt ellenállni. Szívesen teszek itt megkülönböztetést a gyerekek javára, akik töretlenül komoly és kitaró természettudományos, történeti és művészeti érdeklődést tanúsítottak a vizsgált években, ám a „dínó-örület” őket sem hagyhatta érintetlenül. Nos, a felnőttek érdeklődésében tapasztalt jelenségeken elgondolkodva, talán nem járunk messze az igazságtól, ha feltételezzük: a társadalmi átalakulás eufóriájának elmúltával bekövetkező hétköznapok sokakban csalódást keltettek. Az anyagi nehézségek, a romló életkörülmények, a jövő iránt érzett aggodalom azután ismét jó táptalajul szolgálhatott a valóságtól való eltávolodáshoz, az illúziók világába való meneküléshez. Akár még tudományos magyarázatot is kanyaríthatunk a jelenség köré, például a szociálpszichológia felől nézve a dolgot: a paternalista keretek között némiképp infantilizálódott társadalmi lényből túlságosan rövid idő alatt kellett felelős, autonóm állampolgárrá változniuk az embereknek. A gyorsított felnőtté válás kellemetlenségei és nehézségei elől is kibúvót kínált az irodalom helyett az álirodalom, a tudomány helyett az áltudomány. Az ilyen típusú művekben az elveszett-elvesztett függőség helyett egy új, „pótfüggőség” élményét kínálták a misztikus, titokzatos, félelmetes földöntúli és valóságon túli, bennünket végzetszerűen irányító világok és élőlények. (A felnőtté válni nem- akarás jelensége a fejlett nyugati társadalmakban is ismert, de ott ez valóban az ifjú korosztály problémája.)

## A SZÉPIRODALMI ÍZLÉS ALAKULÁSA A SIKERLISTÁK TÜKRÉBEN

A szépirodalmi ízlés alakulására vonatkozóan is kaptunk jelzéseket a népszerűségi listákból. A jelzések azt a tendenciát erősítették, melyet a 80-as évek második felében minden olvasásszociológiai vizsgálat feltárt: a szórakozási igény eluralkodását, a kommersz irodalom felé való eltolódást. Érdekes módon 1990-1992 között mintha „kizökkent” volna az idő, a társadalmi változások egy pillanatra elterelték, megakasztották ezt a folyamatot, hogy azután a fentebb említett hétköznapok bekövetkeztével mindent elsöprő fölénybe kerüljön a lektúr. A 90-es évek közepére a könyvkiadás „partalanná” vált, a kínálat skálája végtelenné szélesedett, a bőség zavara elbizonytalanította az iránytű nélkül tájékozódni kívánó olvasókat. A 92/93-as sikerlistán jól érzékelhető az áradat, mint már említettem, 50 címből 26 ebből a körből került ki. És ebben már a piac diktált! Csak kapkodtuk a fejünket, hogy könyvtárhasználóink a szemünk láttára a hivalkodó külsejű, ám silány tartalmú könyvek csapdájába estek, zúdult rájuk a szennyáradat csábítása, védtelenül és kiszolgáltatottan. Elgondolkothattunk: valóban ilyen sokan maradtak kapaszkodó nélkül? Úgy látszik, hogy sem a több évtizedes elszánt és lelkes könyvtárosi olvasóformáló-ízléscsőteszt tevékenység, sem az iskolai irodalomtanítás nem tudott sokakban megbízható értékrendet, válogatási készséget kialakítani. Vagy ez a szabadság- élmény kísérőjelenségének, mintegy gyermekbetegségének tekintendő, ami elmúlik, ha beteltünk vele?! Utóbbi feltételezés helyességében megerősít az a jelenség, hogy a 94/95-ös teljes évi sikerlistán már határozottan feljövőben volt a szakirodalomban bestsellernek nevezett, azaz a „nagy” irodalom látszatát kelteni akaró művek iránti érdeklődés, mint például a nagy háborús regénytrilógiák, nagyszabású történelmi, életrajzi, társadalomlélektani művek (Robert Merle, Herman Wouk, James Jones, Irwin Shaw művei). Ezek a szerzők és ezek a művek összehasonlíthatatlanul komolyabb olvasói igényt és teljesítményt feltételeznek, mint a fentebb ecsetelt lektúrdömping darabjai.

Az értékes szépirodalom pozíciói a sikerlistáinkon viszonylag szerények voltak, de egyenletesek, sőt a végére jelentősen megerősödtek. Képviselőik (Ottlik Géza, Karinthy Ferenc, Márai Sándor) rendszerint az ünnepi könyvhetek után kerültek listára, ahol azután hosszabb-rövidebb ideig tartották

magukat. A 95/96-os havi listákon az értékes irodalom jelenléte mennyiségében több, megoszlásában egyenletesebb (például Galsworthy, Albert Camus, Garcia Marquez, Philip Roth, Esterházy Péter, Vámos Miklós nevével fémjelezve). Az értékes, főleg a kortárs szépirodalom keresettség aránya - azt mondhatjuk - visszatért a 80-as évek olvasásvizsgálataiban megállapított helyére.

Ismét egy utalás a gyermekekre: választásaikban rendszerint, sajnos, csak mint kötelező irodalom szerepelt az értékes gyermek- és ifjúsági irodalom, az általuk keresett mesekönyvek pedig szinte kivétel nélkül a Walt Disney filmek könyvadaptációi voltak.

Végül külön szeretnék szólni még az olvasói érdeklődést - tapasztalataim szerint - legnyilvánvalóbban és legdöntőbben befolyásoló tényezőről: a televízióról. Ezt a hatását régóta tudjuk, s hogy ez ma is ugyanúgy működik, mint 30 évvel ezelőtt, a televíziózás kezdetén, erre számtalan példát lehetne sorolni. Hadd emlékeztessék egy klasszikus példára: annak idején, mikor a televízió sugározta az első magyar filmsorozatok egyikét, a Rózsa Sándort, óriási érdeklődés indult meg a könyvtárakban a film alapját képező mű, Móricz Zsigmond regénye után. Mikor ez kifogyott, akkor sorra kerültek más szerzők Rózsa Sándorról írt művei. Mikor ezek is elfogytak, akkor következett az „akármilyen, csak betyáros legyen”. Mintha ez a régi történet elevenedett volna meg, szakasztott ilyen eset zajlott le most is. A 91/92-es sikerlistán szereplő Marieluise Ingenheim: Sissy című könyvének érthető sikere után tapasztalhattuk, hogyan kerültek föl sorban a keresettség listára az Erzsébet királynéről szóló egyéb munkák, majd a Ferencz Józsefről, Rudolf főhercegről, végül bármi, a Habsburgok szerelmi életéről szóló tudósítás...

Nem csodálkoztunk, hogy évente bérelt helye volt a sikerlistán az aktuális tv-sorozat könyvváltozatának (Dallas, Guldenburgok, Megveszem ezt a nőt, Váratlan utazás), de elképesztőnek tűnt a feje tetejére állt mechanizmus működése: nem egy irodalmi mű tv-változata keltett érdeklődést az eredeti mű iránt, mint korábban, hanem a tv-sorozatok keltette érdeklődést elégitette ki egy erre szakosodott iparág, az utólagos könyv-változatok elkészítésével. És a közönség vevő volt ezekre! A 90-es évek végére, azaz napjainkra, a televízió csatornáin már olyan mennyiségű folytatásos filmsorozat van jelen és ezek olyan sűrűn cserélődnek, hogy a közönségnek nincs is ideje „beleringatózni” egybe-egybe, s talán éppen ezért már a könyv-változatokat sem olyan nagy üzlet elkészíteni...

## EPILOGUS

A sikerlisták készítésének sora a 95/96-os évvel befejeződött. Ezúton is köszönetet mondok azoknak a kedves kollegáimnak, akik éveken keresztül szeretettel és érdeklődéssel gondozták, gyűjtötték a sikerlistákra kerülő adatokat, s évente izgatottan várták az eredményhirdetést az „év könyvei”-ről. Az eredeti ötlet fokozatosan veszített érdekességéből, a kollégák is belefáradtak kicsit, hiszen ez a hivatalos munkán felüli vállalat volt részükről. Maguk a könyvkiadók is, akik először meglepetéssel fogadták az ötletünket és örömmel jöttek az ünnepélyes eredményhirdetésre, az elismerő oklevél átvételére, az idő múlásával egyre gyakrabban mentették ki magukat. Nem akartuk megvárni, hogy formálissá és rutinszerűvé, még inkább nyüggé váljon az eredeti kezdeményezés, ezért 1996-ban - úgy tűnik közös akarattal - megszüntettük a FSZEK - sikerlistát. Élt öt évet, sok hibája és fogyatékosága mellett ismerjük el vitathatatlan erényét: a listakészítés lendületében, akarva-akaratlanul, tulajdonképpen minden figyelmünket olvasóink érdeklődésére összpontosítottuk.

Bartos Éva

## HÉTKÖZNAPI ÜGYEINK

### Tíz éves a Közhasznú Információs Szolgálat

1997-ben tízéves évfordulóját ünnepelte a központi könyvtárban működő Közhasznú Információs Szolgálat. Nem volt látványos ünneplés, de a számvetés nem maradt el. Az összegyűlt tapasztalatokról, gondokról és problémákról több alkalommal számot adtak a munkatársak a különböző szakmai fórumokon. Ezt szolgálja a jelen összegzés is.

#### KRONOLÓGIA

1985-87 között az előkészítő munka folyt. Szakmai viták sora zajlott le, majd döntés született a gyűjtőkörrel, kijelölték a szolgálat helyét, felkérték az előkészítést végző munkatársakat.<sup>1/</sup> A nemzetközi tapasztalatok közül főként az amerikai városi könyvtárak példáját követte a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Elsősorban azokat az információs igényeket célozta meg, amelyek az emberek életviteléhez szorosan kötődnek, s amelyek sürgőssége nem mindig engedi meg, hogy az érdeklődő felkeresse a könyvtárat, hanem telefonon, hiteles forrásból, azonnali választ vár.

1987. december 15-én egy hónapos próbaüzem után megindult a szolgáltatás a központi könyvtár félemeletén, a bibliográfiai osztálynak ilyen célra átalakított munkaszobájában. Kezdetben a Bibliográfiai osztály szervezeti keretében négy munkatárs látta el a feladatot a hét minden munkanapján, 9 - 18 óráig. Eszköztárunkat egy, a gyűjtőkörnek megfelelően összeválogatott kézikönyvtár, tematikus cédulakatalógus és egy telefonvonal képezte. A fentieket egészítette ki az Országos Közművelődési Tanácstól kapott 1 db IBM-kompatibilis XT-s személyi számítógép, amelyen megkezdődött a közhasznú adatbázis építése. 1989-ben a „közhasznú” csoport az Olvasószolgálati főosztály része lett.

A dinamikusan fejlődő, munkáját folyamatosan elemző szolgálat az indulás évében 14 ezer kérdést rögzített írásban, s ezek feldolgozása nyomán elvégezte a szükséges korrekciókat, finomításokat a gyűjtőkörre vonatkozóan.

1990 szeptember 1-jétől mind a munka tartalmát, mind a technikai hátteret illetően fontos változás következett be.

A Budapesti Távbeszélő Igazgatóság ugyanis ekkor átadta a könyvtárnak a volt Különleges Tudakozó telefonszámát, amelyhez hét fővonal tartozott és két státuszhoz szükséges pénzösszeget. Megkaptuk speciális cédulakatalógusait, festmények címéről, alkotóiról, idézetekről, verscímekekről és különleges eseményekről. Ezeket, saját gyűjtéseinkkel kiegészítve, azóta is használjuk a tájékoztatásban.

A döntést többek között az indokolta, hogy nem egészen három év alatt a könyvtárban kiépült egy olyan háttérbázis, amely gazdag eszköztárral és kvalifikált személyzettel rendelkezett. A Magyar Távközlési Rt., amely egyre inkább nyereségorientált lett, saját hatáskörében csak a távközléssel szorosan összefüggő, könnyen gépesíthető kérdésekre történő válaszadást kívánta megtartani, így az egyéni, közületi és nemzetközi tudakozót.

Az 1990-ben kapott és azóta többször korszerűsített technikai felszerelés biztosítja a szolgálat „üzemszerű” működését és mind a mai napig egyedülállóságát a közhasznú információt nyújtó magyar könyvtárak sorában. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Budapesti Távbeszélő Igazgatóság közérdekű kötelezettségvállalási szerződést kötött<sup>2/</sup> amely 1997-ig, a MATÁV Rt. teljes szervezeti átalakításának a befejezéséig érvényben volt. Ebben a Budapesti Távbeszélő Igazgatóság azt is vállalta, hogy évi 300 ezer Ft-ot utal át a könyvtárnak a telefonhívások díjából, évenként megemelve az összeget az infláció mértékének megfelelően. Ettől kezdve már 8 és 21 óra között működött az információs szolgálat telefonos része. Ez heti 65 órát jelent és ma is a leghosszabb ideig működő könyvtári szolgáltatás. A telefonon feltett kérdések száma kezdetben napi 150 körül mozgott, az üzemszerű tájékoztatás feltételeinek létrejöttével, a 90-es évektől, gyakran elérte a napi ezret is.

Ezzel egyidejűleg két fontos tartalmi változás is történt. Az egyre erősödő igényektől ösztönözve a szolgálat keretében létrejött a Közlönyolvasó,<sup>3/</sup> az élő jogszabályok gyűjteménye. Ez a látogatók szá-

mára lehetővé tette, hogy a folyamatosan változó törvényekről, jogszabályokról, rendeletekről – minden formáság nélkül – tájékozódjanak és szükség esetén azonnal fénymásolatot is kapjanak (ez utóbbi díjköteles szolgáltatásként működik).

Ugyanekkor vált a közhasznú információs szolgálat részévé – A Soros Alapítvány és az United States Information Service (USIS) támogatásával az Amerikai Továbbtanulási Tájékoztató Központ<sup>4/</sup>. A tanácsadás több ezer amerikai felsőoktatási intézményre, ösztöndíj lehetőségre, jelentkezési feltételekre és a nyelvtudás, továbbá a szükséges vizsgák követelményeire terjed ki. Ezt a tájékoztatást kézikönyvek, nyelvi kazetták, CD-ROM-os adatbázisok és az Internetről összeválogatott honlapok tartalmazzák. A Tájékoztató Központ rendelkezésre bocsátja a magyarországi Soros Alapítvány pályázatainak a jelentkezési lapjait is.

A tevékenységeiben kibővült szolgálat 1990 őszétől a Wenckheim-palota jobb szárnyán, a félemeleten már három helyiségben, kb. 100 négyzetméteren működött. A feladatokat – egy kezdeti időszaktól eltekintve – 5 munkatárs teljes munkaidőben, napi 8 órában és 3 munkatárs részmunkaidőben, napi 4 órában látta el. A részmunkaidős munkatársak közül egy az Amerikai Továbbtanulási Tájékoztató Központozhoz kapcsolódó tájékoztatói és kapcsolattartási, kapcsolatszervezési feladatokat végzi. Öten felsőfokú, hárman pedig középfokú végzettséggel, valamint egy fő angol és német egy pedig francia és angol nyelvtudással rendelkeznek.

Míg a helyiséget és a személyzetet a könyvtár saját erejéből gazdálkodta ki, addig a technikai fejlesztés – számítógépek, Internet elérhetőség, TV, videó, fénymásológép – szinte kizárólag külső erőforrásból történt.

1992-től már 3, egymással printerportokon keresztül összekötött számítógép segítette a munkát. Ez megoldotta a közhasznú adatbázis napi frissítését. Az 50, illetve 100 MB-os merevlemez tárolók lehetővé tették a SZÜV Céginformáció (később: Ki Mit Gyárt) és a Kartoték elnevezésű, jogszabályok leltérhelyeit megjelölő adatbázisok feltelepítését.

1995-ben a MATÁV új, modern alközpontot épített ki. A korszerű Panasonic telefon-készülékek lehetővé tették a hívások kézzel történő letárolását és szükség esetén átkapcsolását könyvtári tájékoztató (referenz) szolgálatához. Egyidejűleg öt esztendő pénztartozását is rendezték, 3 millió Ft-ot utaltak át a könyvtár számlájára. Ebből kapott a szolgálat egy, a munkát nagy mértékben megkönnyítő célbútort.

1995 őszén kezdődött meg a közhasznú adatbázis forgalmazása<sup>5/</sup> amelynek havi frissítéseit az arra előfizető megyei, városi könyvtárak továbbá a FSZEK régióközpontjai kapják, ez utóbbiak természetesen ingyen. A 20 ezer aktív rekordot tartalmazó adatbázis bevezető ára 10 ezer Ft volt.

1996-ban a Soros Alapítványtól 1 millió Ft-os pályázati támogatást kaptunk, amelyet számítógéppark bővítésére, rendszerbe állítására és a tartalmi korszerűsítésre költöttünk el. Beszerzésre került 2 új számítógép, ezek közül az egyik szerver lett, 1 Gbyte-os tükrözött winchesterrel és 3 SCSI-s CD-ROM leolvasóval, mellé került az új, főleg adatkarbantartásra szolgáló kliensgép, a maradék három pedig a telefonos tájékoztatást közvetlenül segíti. Előfizetett a könyvtár a lokális telepítés révén már megismert CompLex CD-Jogtár mellett a Kerszöv Kft Complex adatbázis-családjának másik két tagjára, a Céghírekre és a CD-Telefonkönyvre is. Azóta a napi munka során a telefonos munkaszobában a DOS-os adatbázisokat (Közhasznú, Címtár, Kartoték) két gépen, a Windows-alapúakat (Jogtár, Céghírek, Telefonkönyv) egy gépen nyitjuk meg. Ez a megoldás teszi lehetővé, hogy az adatbázisokból a lehető leggyorsabban a lehető legtöbb információt kereshessük ki.

A bővítés segítette saját adatbázisunk tartalmának alapos revízióját, a nagymértékű telefonszámváltozások figyelemmel kísérését, illetve a cégadatok egy részének a pontosítását. A CD-Céghírek és a CD-Telefonkönyv együttes használata számos fontos kérdés azonnali, pontos megválaszolására ad módot, többnyire azokban az esetekben, amikor a MATÁV tudakozói már nem tudnak válaszolni.

1997-ben három Internet-vonalhoz jutott a szolgálat. Az egyik szolgáltató a Soros Alapítvány által létrehozott C3. Ez az Internet-vonal az Amerikai Továbbtanulási Tanácsadó Központ látogatói számára és szolgálati célra ingyen vehető igénybe. A két másik vonal a Matávnet szolgáltató terminálja, így díjköteles (30 perc 300 Ft, 1 óra 500 Ft).

## AZ ÁLLOMÁNY

Állományának alakításakor az információs szolgálat – amikor ezt már a számítógépes háttér is lehetővé tette – arra törekedett, hogy több lábon álljon.

A munkát lexikonok, enciklopédiák, kézikönyvek, almanachok, kompaszok, címtárak, mutatóval ellátott térképek, atlaszok, valójában a könyvtár egész dokumentumállománya, valamint előfizetett és saját fejlesztésű számítógépes adatbázisok segítik.

Ezek közül külön is említésre méltó a kezdetektől épített – a hétköznapi tájékoztatást szolgáló – közhasznú adatbázis, amely jelenleg 22 ezer aktív rekordot tartalmaz. Ténybeli információt, vagy eligazító tanácsot ad több mint száz témakörben. Mivel ezt a munkatársak építik, ez igazítható a leg rugalmasabban a használók igényeihez. A kezdetben elsősorban Budapestre szorítkozó adatbázis ma már országosan is jól használható. Nem véletlen, hogy 1997-ig már 33 városi és 7 megyei könyvtár vásárolta meg és egészíti ki helyi adataival.

Az először használt ISIS-programot hamar kinötte a szolgálat és áttért az Infoker Kiszövetkezet által kifejlesztett Textar adatbáziskezelő programra, amelyet a könyvtár számítógépesítési osztálya alakított át és fejlesztett, a szolgálat igényeinek megfelelően. A program lehetővé teszi, hogy rögzítsük a termelők, forgalmazók, szolgáltatók, cégek, intézmények nevét, címét, telefon- és telefax-számát, újabban internet- és e-mail-címét, nyitvatartási idejét, a vezető nevét, tevékenységét. Megmutatja, hogy az adott témában hány adat van, s azokat mikor rögzítették, illetve utoljára mikor ellenőrizték. Az adatbázist két munkatárs gondozza munkaideje egyik részében, a másik részében a tájékoztatást végzi, hogy támpontokat szerezhesen arról, milyen irányban kell fejleszteni annak tartalmát.

A számítógépen elsősorban az időtálló közhasznú adatok vannak, valamint azok az aktuális információk, amelyek iránt előreláthatólag nagy lesz az érdeklődés. Ilyenek pl.: Balaton-átúszás, Ópusztaszer - Feszty-körkép, Csodák Palotája, Csörge-tói rock-maraton, Forma 1, Hungaroring, Szedd magad, stb. Tartalmaz ún. „kvíz”-kérdéseket is, pl. húsvét pünkösöd dátumai 1995-2005 között, a nyári időszámítás története, 7 csoda, 7 főbűn, magyar Nobel-díjasok, magyar bankjegyek és pénzermék ábrái, grafikusai, stb.

Az adatbázis 7 napilap, 15 folyóirat, számos reklám- és hirdetési újság, vásári katalógus, stb. átnézése nyomán épül.

Mint már említettük, a közhasznú adatbázist jól kiegészíti a munkában a CD-Telefonkönyv és céginformációs adatbázis. A Telefonkönyv az előfizető által bejelentett adatokat tartalmazza. A keresőlap ablakai közül a Név, a Város és a Szakma mögötti segédlista (indexfájl) adja a legtöbb keresési kombinációt. Irányítószámra, körzet- és telefonszámra is vissza lehet keresni.

A Céghírek a fővárosi és a megyei cégbíróságoknál bejegyzett cégekről ad felvilágosítást. A cégjog szerinti alaki kritériumoknak megfelelően megjeleníthető cégszócikkek minden fontos sora mellett csillag jelzi, hogy melyik Cégléletről jelent meg. Az új cégek, a módosítások, a csőd-eljárású és a felszámolási rovatok részadatai így egy konkrét cégre vonatkozóan egységes szerkezetben, „hatályosan” jelennek meg.

Az amerikai továbbtanulási lehetőségekről tájékoztató CD-ROM-os adatbázis tartalmazza az egyetemek címeit, földrajzi adatait, felszereltségüket, szakterületeiket, a vezető professzorok nevét, az anyagi támogatások formáit, a különböző fokozatok elnyerésének feltételeit és a speciális kutatási területeket. Statisztikai adatokat közöl pl. az átlagéletkorról, a felvételi arányokról, különös tekintettel a nőkre, külföldiekre, kisebbségekre. Mindezt kiegészítik a nyelvvizsgálóhoz szükséges segédanyagok és több száz kötet könyv.

A jogi tájékoztatásban a kézikönyvek, közlönyök legfrissebb számai mellett ugyancsak nagy segítséget jelentenek a számítógépes adatbázisok. Az olvasóteremben használható a CompLex CD-Jogtár, a Céghírek és a Magyar Törvénytár CD-ROM-on, utóbbi a hatályosnak számító Európai Unió joganyag miatt. A legnépszerűbb adatbázis a Jogtár, mert annak a legsokoldalúbb a keresőrendszere és a laikus használó is könnyen megtanulja a kezelését.

## A KÉRDÉSEK

A közhasznú információs szolgálat tízéves fennállása alatt három alkalommal végzett felmérést arról, milyen kérdésekkel fordulnak hozzá a használók. Először 1987-ben, rögtön a munka megindulása után, fél évig folyt a gyűjtés. Ekkor 14 ezer kérdést rögzítettek a munkatársak. Ezek elemzése nagy segítséget jelentett az állomány kiegészítésében. 1991-ben Barczy Zsuzsának, a könyvtár szociológusának az irányításával végzett felmérést a szolgálat, amelynek tapasztalatai ugyancsak a gyakorlati munkában hasznosultak. Végül 1997-ben a KMK vizsgálatához csatlakozva egy héten keresztül (április 14-18. között) jegyezték fel azokat a referenzkérdéseket, amelyek elsősorban telefonon hangzottak el.

Az április 14-18. közötti hét átlagos öt nap volt, semmiféle kiugró esemény, országos rendezvény nem kapcsolódott hozzá. Ez még inkább segített abban, hogy reális képet kapjunk a feltett kérdések típusairól. 2700 kérdést sikerült lejegyezni (ápr.14-én 620, ápr. 15-én 638, ápr. 16-án 558, ápr.17-én 569, ápr.18-án 315) – ez a kérdések 2/3-át jelentette. Kb. 1/3-ra tehető azon hívások száma, amelyeket az írásos rögzítés miatt nem tudtunk fogadni és így azokat nem is tudtuk lejegyezni.

A feldolgozás során az összegyűlt kérdéseket 13 fő témacsoportba soroltuk (lásd: 1.sz. melléklet) és ezeket még további alcsoportokra bontottuk (lásd: 2.sz.melléklet).

A legtöbb kérdés (19,8 %) az általunk „klasszikusan” közhasznúnak tartott két nagy témacsoportban – *beszerzések, szolgáltatások* – hangzott el.

A *beszerzésnél* előkelő helyet foglaltak el a különböző autók, autóalkatrészek, híradástechnikai cikkek iránt érdeklődők, a márkakereskedésekről tudakozódók. Ezeket követték azok, akik játékokat, sportfelszereléseket kerestek. Az is kiderült, hogy igen kedveltek a külföldi – olasz, német, román, holland – bútorokat kedvezményesen árusító helyek. Az adatbázisból még a népi iparművész bútoringálót keresőnek is tudtunk segíteni. Nagy hasznát vettük annak, hogy az építőanyag forgalmazók, gyártók kínálatát évente frissítjük a Construma nemzetközi építőipari szakkiállítás anyagával. Így az építkezők, akik a tetőtéri ablaktól a gipszkarton válaszfalon át a Therwoolin hőszigetelő üvegyapopotig sok minden iránt érdeklődtek, az esetek többségében nem maradtak válasz nélkül. Aki pedig a Zalakerámia romhányi gyáregységétől szeretett volna résztvenni vásárolni, az ügyintéző nevét is meg tudhatta tőlünk.

A ruházkodás témakörében diszkontokat, nagykereskedelmi vállalatokat, gyártókat egyaránt kerestek. Igencsak megnövekedett a bálásruhák iránti igény. Örömmel segítettünk azoknak, akik esküvői ruhájukat akarták kiválasztani és ezért kölcsönzőket kerestek, de azokat sem hagytuk cserben, akik extra méretű ruhát, vagy cipőt akartak venni.

Speciális beszerzési lehetőséget kínáltunk az ötletes ajándékot keresőknek, az ún. diliboltok, sajátos és bolondos tárgyakat árusító üzletek címével és telefonszámával. Rögtön nyitás után, és azóta is nagy népszerűségnek örvend a Balkezesek Boltja.

A különböző *szolgáltatásokat* keresők között természetesen legtöbben azok voltak, akik valamilyen kisiparost, vagy márkaszervízt kerestek meghibásodott háztartási gépük, híradástechnikai berendezésük, autójuk, barkácsszerszámuk javításához. Az elromlott közművekhez, zárakhoz, betört ablaküvegekhez szinte minden alkalommal gyorsszolgálatot kértek a hívók.

Szép számban igényelték a *kölcsönzési szolgáltatásokat* is, mert takarítógépre, szerszámra, esetleg csecsemőmérlegre volt szükségük. Ez utóbbiban elég nagy hiány mutatkozott.

Kedvelt lett a *házhöz szállítás*, pizzafutárt egy idő után már kerületenként ajánlottunk, de akik hidegkonyhai szolgáltatást kerestek, vagy ebédet akartak házhöz szállíttatni idős hozzátartozóiknak, azoknak is tudtunk segíteni.

Az *éjjel-nappal* működő szolgáltatásokat illetően első helyen a pénzváltók iránti igény szerepelt, ezt követték a virágküldő szolgálatok, aki pedig éjszaka is működő non stop uszodát keresett, annak a pestlőrinci Park uszodát ajánlottuk.

A testépítő és kozmetikai szalonok, szoláriumok, bronzáriumok iránti nagy érdeklődés a divatot tükrözte. Ugyancsak divatos lett az egyre-másra szaporodó csomagküldő szolgálatok igénybevétele. Ez a kérdések sorában többnyire úgy jelentkezett, hogy postafiókos címük

„feloldását” kérték, vagy a küldött áru minősége miatt fogyasztóvédelmi felügyeletet kerestek a hozánk fordulóknak.

Az *utazás, vendéglátás* csoportba 288 kérdést soroltunk be. Ez a feldolgozott kérdések 10,6 %-a. Bár a turista információnak jó gazdája a ma már országos hálózattal is rendelkező Tourinform, mégis gyakran keresik a közhasznú információt hotelek, panziók, olcsó szálláslehetőségek, utazási irodák, telekocsi szolgálatok címeiért, telefonszámaiért. A tájékoztatásban nagy segítséget jelentenek a Hungexpo területén évente megrendezésre kerülő Utazás kiállítás reklámanyagai és az ugyancsak évente aktualizált Idegenforgalmi Almanach kötetei, továbbá az Autóklub kiadványai.

Hol lehet útlevelet váltani, mi kell hozzá, kell-e vízum, vagy nemzetközi jogosítvány bizonyos országokba? Mennyi valutát lehet váltani, milyen Hungary Direct számon lehet hazatelefonálni, milyen időjárás várható? Ezek mindennapos kérdések. Hol, merre, hány km-re található ez, vagy az a város? Mi a mostani neve a korábban Magyarországhoz tartozó helységnek? Mire változott az utca neve, hogyan jut el a leggyorsabban a megadott címre?

A vendéglátásban leggyakrabban a különböző nemzeti konyhák – kínai, görög, arab, mexikói, grúz, japán, stb. – rendelkező éttermek iránt érdeklődtek. Az ingyenc vendégnek olyan helyet is ajánlottunk, ahol megkóstolhatta a kenguru és strucc húsból készült ételeket. Nem jöttünk zavarba akkor sem, amikor az egyik bank vezérigazgatója Kőszeghez közeli kastélyszállóban kívánta vendégül látni Ausztriából érkező partnereit és tőlünk kért címeket. Gyakran segítettünk a protokoll témakörébe tartozó kérdések – öltözködés, ültetés, ajándékozás – megoldásában is.

Az információban dolgozók szívesen diktálnak le étel- és italrecepteket. Arra is volt példa, hogy kívánságra beszerezték azokat, pl. az Eszterházy-tortát és a kukoricaprószaét. Az egyiket születésnapra, a másikat pedig egy idős beteg hozzátartozójuknak szerették volna elkészíteni a családtagok.

A fentiekkel ellentétben – a gyakori változások miatt – kevésbé kedveltük az ún. *menetrendi kérdéseket*, amelyekre főleg esti órákban válaszoltunk a kétségbe esett érdeklődőknek, akik képtelenek voltak elérni a MÁV és a Volánbusz információs vonalait.

A felmérés öt napja az *oktatás, képzés* témakörben „holt szezon” volt. Mindössze 55 ide tartozó kérdést rögzítettünk, 2,3 %. Ez nem volt véletlen, hiszen ebben az időben már lezajlottak mind a középiskolákba, mind pedig a felsőoktatásba való jelentkezések. A szülők többnyire azért hívtak bennünket, hogy minden eshetőségre felkészülve alapítványi, egyházi, vagy magániskolák iránt érdeklődjenek, vagy külföldi ösztöndíj lehetőségek és alapítványi támogatások után tudakozódjanak. A *nyelviskolák* telefonszámait kérők már a nyári intenzív tanfolyamokról akartak információt szerezni.

*Átképzési lehetőségeket* – hol tanulhat kutyakozmetikusnak, hol végezhet felsőfokú raktározási tanfolyamot, hol tehet daruvezetői vizsgát – főleg a munkanélküliek kerestek. Akik pedig gyermekeik óvodai elhelyezése ügyében telefonáltak, többnyire speciális (pl. Waldorf, Montessori), illetőleg magán- vagy idegen nyelvű óvodát kerestek.

A *kultúra, művelődés, társasági élet* témacsoport a harmadik helyre került (332 kérdés, 12,3 %). Ezen belül a legtöbb kérdés a különböző könyvtári szolgáltatásokkal, könyvtárak nyitvatartásával, címével, telefonszámával, díjszábaival kapcsolatban hangzott el, és legalább ugyanennyi volt, amikor egy-egy konkrét mű lelőhelye iránt érdeklődtek az olvasók. Mindez nem lehetett véletlen, hiszen 1997-ben a hívók közül már sokan tudták, hogy a közhasznú információs szolgálat a FSZEK központi könyvtárában működik.

Ezután következtek azok, akik azért kerestek minket, hogy megtudják, melyik filmet hol játsszák, illetőleg az általuk kiválasztott moziban mi van műsoron?

A könyvkiadók és szerkesztőségek telefonszámait többnyire azok kérték tőlünk, akik a könyvesboltokban már nem kapható könyvet akartak ily módon beszerezni, vagy hirdetni akartak az illető lapban.

Szinte azonos számban hangzottak el azok a kérdések, amelyek során az hívók színházi műsorok, koncertek, kiállítások iránt érdeklődtek. Gyakran kérték a jegyirodák telefonszámait is.

A hozánk fordulóknak a Petőfi Csarnok és a Hungexpo vásárközpont információját is gyakran ajánlottuk. A tájékoztatásban elengedhetetlen segédeszközünk volt a hetente megjelenő Pesti Műsor és a Pesti Est.

Sokan akarták látni a Feszty-körképet, a Csodák Palotáját és a Globe Színházban megrendezett kiállításokat. Kérdés volt a Visegrádi palotajátékok, a debreceni Virágkarnevál és a Diáksziget időpontja is.

A sportesemények, sportegyesületek, szakosztályok, sportolási lehetőségek, klubok, testépítő szalonok, sporteszköz forgalmazók és képviselők, játékszabályok iránt érdeklődők kerültek a *sport* kategóriába (121 kérdés, 4,48 %). Évről-évre visszatérő kérdés a mogyoródi Forma 1-es futam, a Balaton átúszás. Kérdezik azt is, hogy hol lehet teniszezni, golfozni, fallabdázni, tollasozni, görkorizni, biliárdozni, bowlingozni. Hol tanítják úszni a csecsemőket, milyen méretű a kosárlabda palánkjá, a gyűrű, mi az előírt magasság, a különféle sportpályák előírt méretei, a csíkok helye a pályán, stb. Hol javíthatja meg elromlott sportszereit, elhangzott számos lexikális kérdés sporteseményekről, sportolókról.

Az *egészség, gyógyászat, szociális* ellátás csoportjába 161 kérdést (5,96 %) soroltunk be. Kórházak, rendelőintézetek, szűrőállomások, magánklinikák, természetgyógyászok, mentők, ügyelet, ágynyilvántartó, családsegítés, lelki segély, segélytelefon, házi ápolás, idősek otthona, stb.

Az éjjel-nappal (non stop) működő gyógyszertárak mellett a hiánypótló szolgáltatást nyújtó Pharmafutár külföldi gyógyszer-beszerző vállalkozás telefonszámát is gyakran kérték a rászoruló betegek.

Gyógyászati segédeszközök vásárlása és kölcsönzése, orvosi eszközök és műszerek forgalmazása, vérnyomásmérő és hallókészülék-szervíz is érdeklődés tárgya volt.

Az állatbarátok és gazdik az állatorvosokon és állatpatikákon kívül az állatpanziók, állatmenhelyek és állatvédő szervezetek címeit, telefonszámaikat kérdezték. Érdeklődtek még a kutyakiállítások és a kisállatbörzék iránt is.

Az *üzleti élet, pénz, biztosítás* témakörbe 153 kérdést soroltunk be (5,66 %). Legtöbbször valutaárfolyamok iránt érdeklődtek, vagy azt tudakolták, hogy melyik bankban váltják be legjobban a forintot. Számos kérdés hangzott el a jegybanki alapkamattal és az inflációval kapcsolatban. Sokan keresték hitelek miatt a bankok telefonszámaikat. A Földhitel és Jelzálogbankét már az első sajtótudósítások után. Ezért a sajtóban megadott címre kikerestük a telefonszámot, amelyen – szerencsére – már a bank jelentkezett be és így rögzítettük az adatbázisban.

A tőzsdei árfolyamok közül főleg a nemesfémek, az olaj és a gabonaárak iránt érdeklődtek. A kárpótlási folyamat kezdetén az aranykorona értékét kérdezték. Pontos felvilágosítással tudunk szolgálni a különféle címletű bankjegyek, pénzürmék érvényességi és bevonási határideiről és arról, hogy hol váltható át érvényes fizetőeszközzé a legtovább.

Biztosítók iránt kevesen érdeklődtek, a legtöbb esetben közvetlenül az utazás előtt az utazási biztosítók címeiért, telefonszámaikért fordultak hozzánk.

Az adótábláról, a különböző adósávokról, az APEH üzemanyagákról, az APEH ügyfélforgalmi rendjéről és annak területi elhelyezkedéséről sok kérdést kapunk. Az APÜSZ (APEH Üldözötteinek Szövetsége) címe és telefonszáma is igen keresett volt.

178 kérdés (6,6 %) hangzott el a *közélet, politika, társadalmi szervezetek, intézmények* témacsoportban. Ide soroltuk a kormányzati és országos hatáskörű szervek, az önkormányzatok, diplomáciai testületek, egyházak, felekezetek, szerzetesrendek, pártok, politikai és társadalmi szervezetek, nemzetiségi és kulturális egyesületek, érdekvédelmi szervezetek, munkaügyi központok iránt érdeklődőket. Továbbá ide kerültek a bíróságok, ügyészségek, közjegyzők, ügyvédi irodák, különféle kamarák és szakmai egyesületek, anyakönyvi hivatalok, stb. Legtöbbször a minisztériumok, politikai szervezetek címéről, telefonszámáról, a miniszterek és az illetékes államtitkárok nevei iránt érdeklődtek, ez utóbbi a személyi adatokat és a korábbi életpályá állomásait, régebbi munkahelyeket is beleértve. Sokan kérték a köztársasági elnök levelezési címét is. Göncz Árpád itt is a népszerűségi lista élére került, őt Gönczöl Katalin és az ombudsmani hivatal (Országgyűlési Biztosok Hivatala) követte.

Sokan érdeklődtek a munkaközvetítő irodák és a külföldi munkavállalási lehetőségek iránt is. Az érdekvédelmi és társadalmi szervezeteket, egyházakat többnyire valamilyen támogatás reményében keresték az adataikért hozzánk fordulókat.

A közjegyzői és ügyvédi irodák rendszerváltás utáni átalakulása eleinte sok gondot okozott, de a Magyar Jogász Egylet által kiadott Jogásznapló segítségével jól aktualizálhatók a címek és a telefonszámok.

Az általunk klasszikusan közhasznúnak tartott beszerzés és szolgáltatások két nagy csoportja után a legtöbb kérdés, 469 (17,3 %) az *általános műveltségi kérdések, lexikális adatok* témakörben hangzott el. Mindez nem véletlen, hiszen a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a volt Különleges Tudakozó felszerelésével együtt megkapta azokat a hívókat is, akiket már eddig is a könyvtári tájékoztatóhoz irányítottak át az általuk megválaszolhatatlannak ítélt kérdésekkel. Ezek közül a gyorsan megválaszolható referensz kérdéseket át is vette a szolgálat így a szaktájékoztató elmélyültebben tud foglalkozni a nyilvános térben érdeklődő olvasókkal és a telefonon azonnal nem megválaszolható kérdésekkel.

A legtöbben idegen szavakat, rövidítések feloldását kérdezték, ezt követték a lexikális kérdések – hol, mikor született, ki tervezte, mi mikor épült, mi a világ 7 csodája, kik a magyar Nobel-díjasok, az Európai Unió tagországai, mikor volt a csernobili katasztrófa, a taxisblokád, mikor egyesült a két német állam, mikor vonultak ki a szovjet csapatok... – hogy csak a leggyakoribbakat említsük. Ezen kívül számos rejtvény, házi feladat, fogadás megoldásában, illetve eldöntésében vettünk részt. Megmondtuk a Guinness-rekordokat, egyes idézetek szerzőit, az idézet helyét, mértékegységeket, azok átszámítását a méterrendszerre. Ezeknél a kérdéseknél a válasz megadásakor gyakran ajánlottuk a hívó lakásához közel eső könyvtáraink szolgáltatásait.

A *postaszolgálati, postaforgalmi* kérdések közé soroltuk a postai díjsszabások, éjjel-nappal nyitva tartó postahivatalok, irányítószámok, postafiókszámok, postai ügyfélszolgálati irodák iránti érdeklődéseket. Ezek száma volt a legkevesebb, mindössze 1,7 %.

Jóval több kérdés került a XII., az egyéni, közületi, vidéki és nemzetközi *telefonszámok* iránti érdeklődés témacsoportjába. Őket a MATÁV tudakozó küldte, mert az ő adatbázisában nem volt meg a kért információ. Ezek lehetnek tevékenységüket nem régen elkezdő, reklámújságban már hirdető cégek, amelyek előfizetőként vagy nem kerültek még bele a hivatalos távbeszélőnévsorba, vagy nem ezen a néven voltak megtalálhatók. Azok is minket kerestek, akik rádiótelefonjukról, vagy külföldről, esetleg műszaki okok miatt nem tudták felhívni a MATÁV belföldi tudakozóját.

Az *egyéb kérdések* csoportjába 222 kérdést (8,22 %) soroltunk be. Ide kerültek az időeltolódással, időzónákkal, a hazai és külföldi ünnepnapokkal, névnapokkal, világnapokkal, évfordulókkal, nyári időszámítással kapcsolatos kérdések. Megmondtuk az ötös és hatos lottó heti számait, a meteorológiai kereskedelmi szolgáltató iroda (METKERSZI) emeldíjas időjárás információs telefonszámait is. Kikerestünk bizonyos statisztikai adatokat és egyes jogszabályok paragrafusait, amelyekre hivatalos levélben hivatkoztak. Az okkult tudományok iránt érdeklődőknek pedig kínáltunk jósdát és telefonhoroszkópot.

A tapasztalatok összegzéséeként elmondhatjuk, hogy a közhasznú információs szolgálatban időről időre végzett felmérések segítettek a gyűjtőör alakításában, bővítésében, és más információs központokkal való együttműködésben. Továbbá érveket adtak a technikai fejlesztéshez. Ugyancsak így került felszínre számos olyan tapasztalat is, amelyet később jól hasznosítottak a vidéki könyvtárak saját közhasznú információs szolgálatuk létrehozásában

## **A HASZNÁLÓK ÉS A KÖNYVTÁROSOK**

Használóink többsége telefonon keresi a szolgálatot. Bár a telefonkönyvben a közérdekű telefonszámok sorában a 267-67-67 mellett zárójelben még ott szerepel a Különleges Tudakozó megnevezés is, 10 év alatt a hívók többsége megszokta, hogy a Szabó Ervin Könyvtárban található tájékoztató inkább közhasznú (hétköznapi), mint különleges. A kérdezők szempontjából természetesen az a lényeg, hogy van-e válaszuk a kérdésükre. A MATÁV-val való együttműködésben számunkra a legtöbbet az jelenti, hogy a technika révén – a könyvtárak között – egyedülálló reklámlehetőséget adott a kezünkbe, hiszen a hét fővonalon naponta több száz érdeklődő figyelmét hívhatjuk fel a könyvtárra. A telefonos tájékoztató többnyire személytelen, bár a kérdezők többsége bemutatkozik. A munkatársak

elsősorban a kérdésre figyelnek és arra, hogy azt hogyan tudják a leggyorsabban megválaszolni, mivel saját normánk szerint egy kérdésre kb. 1 perc jut. Ha a feladat megoldása időigényesebb, akkor ésszerű határok között kicsivel több időt szánunk rá, későbbi visszahívást kérünk, illetve átirányítjuk a kérdezőt a jobban felszerelt szaktájékoztató központokhoz, velünk együttműködő partnereinkhez.

A használók között szinte minden korosztály megtalálható, a házi feladat megoldásában elakadt tanulóktól a legidősebbekig. Foglalkozási tekintetben is széles a skála: vállalkozók, kereskedők, üzletemberek, köztisztviselők – köztük a rendőrség, a bíróságok, ügyészségek külön is érdekes színfoltot képviselnek –, háziasszonyok, főállású nagymamák, aggódó szülők, titkárnők, recepcióosok, újságírók, szerkesztők, művészek, pedagógusok, kutatók, stb. Főleg budapestiek keresnek bennünket, de a vidéki és külföldi érdeklődők száma is emelkedik.

A hívások többsége, amint azt a több éves tapasztalat mutatja, a délelőtti és koradélutáni órákban hangzik el. Ezen időszakokon belül is van csúcs, amely a délelőtti munkakezdés előttre és az ebéidő környékére tehető. Ilyenkor a legtöbbször a munkahelyükről telefonálnak, ügyes-bajos problémáikkal, nehezebb házi feladatokkal, rejtvénykérdésekkel. Este 7 és 9 óra között jelentkeznek az iskolai tanulók és azok a szülők és nagyszülők, akik a mi segítségünket kérik gyermekük, unokájuk házi feladatának a megoldásához.

Személyesen keresik fel a szolgálatot az amerikai és európai továbbtanulási és ösztöndíj lehetőségek, vagy egyéb képzések, átképzések iránt érdeklődők. Ők többségükben egyetemi, főiskolai hallgatók, esetleg oktatók, vagy már dolgozó diplomások. A középiskolások elsősorban a felvételi tájékoztatókat és a felvételire előkészítő feladatgyűjteményeket lapozgatják. A pályamódosítás előtt állók – nemcsak a munkanélküliek – az átképzési lehetőségeket keresik.

Az élő jogszabályok olvasótermét főleg azok az állampolgárok használják, akik a peres aktákban meghivatkozott jogszabályokat szeretnének kikeresni. A látogatók között szép számban vannak vállalkozók, üzletemberek, akik folyamatosan figyelemmel kísérik a vám-, az adó-, továbbá a pénzügyi, számviteli és ügyviteli jogszabályokat. Utána néznek cégeknek, csődeljárási és felszámolási adatoknak, közbeszerzési ajánlatoknak. Szívesen járnak hozzánk a joghallgatók, a szociális munkásképzésben résztvevők, hogy irodalmat gyűjtsenek szakdolgozati témáikhoz. A törzsvendégek között vannak gyakorló jogászok, önkormányzati tisztségviselők is.

Az információs szolgálatban dolgozó munkatársaknak alapos ismeretekkel és nagy gyakorlattal kell rendelkezniük az információforrások használatában, az információk tárolásában és visszakeresésében, a telekommunikációs technikákban és az interperszonális kapcsolatokban. Rendkívül fontos, hogy a könyvtár együtt tudjon működni az egyéb információs szolgáltatásokkal, mert az esetek egy részében csak így tudja a használók igényeit maximálisan kielégíteni.

A telefonos tájékoztatás nagy koncentrációt, gyors felfogó- és reagálóképességet, lényeglátást, türelmet, empátiát, udvariasságot, tapintatot és jó csapatmunkát kíván a könyvtárosoktól. Fontos, hogy a világ dolgait praktikus szemmel, „jó háziasszony” módjára figyeljék, mivel a kérdések megválaszolásában gyakran az élettapasztalat segít. Ismerni kell más információs irodák, tájékoztatói központok, s nem utolsósorban a könyvtárak szolgáltatásait.

A közhasznú információs szolgálatban a több mint tíz év folyamán összegyűlt tapasztalatok nagy segítséget jelentettek a „csapatnak” abban, hogy megtervezze a 2001-ig felépülő új központi könyvtár közhasznú tevékenységét. Javaslatot tegyen a kiemelésre kerülő állománytestekre és a különböző szolgáltatásokra. Ezek ismertetése, a tapasztalatok összegzése reményeink szerint egy következő évkönyvcikk témája lesz.

Sándor Ottóné

## Jegyzetek

- 1/ Havas Katalin: Javaslat a „köznapi” információs szolgálat bevezetésére. Bp. 1985. 7 p. (FSZEK Irattár)
- 2/ Közérdekű kötelezettségvállalási szerződés a Magyar távközlési Rt. és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár között. (FSZEK Irattár)
- 3/ Kukor Ferenc – Pilissy Erzsébet: Javaslat a Közlönyolvasó létrehozására. Bp. 1989. 6 p. (FSZEK Irattár)
- 4/ Szerződés a Soros Alapítvány és a FSZEK között. (FSZEK Irattár)
- 5/ Ajánlattételi levél a Közhasznú Információs Adatbázis megvásárlására. Bp. 1995. (FSZEK Irattár)

## Irodalomjegyzék:

- BARCZI Zsuzsa: Előzetes (és részleges) beszámoló a közhasznú információs szolgálat felméréséről. Bp.1992.FSZEK Irattár, 25 p.
- GÁL Györgyné: Továbbtanulási Tanácsadó Központ. In: Könyvtáros, 1988.38.évf.3. 146-150. p.
- KATSÁNYI Sándor: Közhasznú tájékoztatás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1991.38.évf.3. 105-107. p.
- PATAKY Ferenc - RÉVY Eszter: Beszámoló a közhasznú információs szolgálat tevékenységéről. Bp.1988. FSZEK Irattár, 5 p.
- PÁSZTOR László: Közhasznú Információs Szolgálat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. In: Könyvtári levelező/lap, 1992.2. 10-12 p.
- RÉVY Eszter: Közhasznú kérdések. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Közhasznú Információs Szolgálatának tapasztalatai. In: Informatika, 1988.november, 146-150. p.
- SÁNDOR Ottóné: A fúzió után egy évvel a közhasznú információs szolgálatról. In: Könyvtári Híradó, 1991.35.évf.9.
- SÁNDOR Ottóné: 3.45. A Közhasznú Információs Szolgálat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. In: Könyvtárak és információs intézmények szerepe a demokratikus tájékoztatás szolgálatában. Bp.1993.OSZK-KMK..9-96. p.
- VAJDA Kornél: Tudni szeretné ? Kérdezzen ! A FSZEK Közhasznú Információs Szolgálatáról. In: Könyvtáros, 1988.38.évf.3. 146-150. p.
- VARGÁNÉ VIDA Emília: Közhasznú Információs Szolgálat. In: Könyvtári Híradó, 1997. 41.évf.3..1-4.p.

## Mellékletek;

### 1.sz.melléklet

I. Beszerzés	269	9,96 %
II. Szolgáltatás	266	9,85 %
III. Utazás, vendéglátás	288	10,6 %
IV. Oktatás, képzés	55	2,3 %
V. Kultúra, művelődés, társasági élet	332	12,3 %
VI. Sport	121	4,48 %
VII. Egészség, gyógyászat, szociális ellátás	161	5,96 %
VIII. Üzleti élet, pénzügy, biztosítás	153	5,66 %
IX. Közélet, politika, társadalmi szervek, intézmények	178	6,6 %
X. Általános műveltségi kérdések, lexikális adatok	469	17,3 %
XI. Postaforgalmi kérdések	46	1,6 %
XII. Telefonszámok, egyéni, közületi, külföldi	140	5,18 %
XIII. Egyéb kérdések	<u>222</u>	<u>8,22 %</u>
Összesen:	2700	100 %

## 2. sz. melléklet

### I. BESZERZÉS

Autó, autóalkatrész	32
Bútor	21
Élelmiszer	10
Építőanyag	25
Háztartási cikk	21
Hobby, sport, játék	36
Műszaki, villamossági cikk,	
Híradástechnika	38
Ruházkodás	28
Testápolás és gyógyászat	21
Márkakereskedés	23
Áruházak, bizományi, piac	14
	69 (9,69 %)

### II. SZOLGÁLTATÁS

Autó- és motorjavítás	38
Építőipari munkák	14
Háztartási gépek, sportszerek	
Javítása, kölcsönzése	30
Festés, mázolás	17
Szabás, varrás	9
Tévé-, rádió-, számítógép- és híradástechnikai cikk javítás. Szerviz	32
Testkultúra, szépségápolás, kozmetika	30
Egyéb kisipari szolgáltatás, közvetítés, csomagküldés, házhoz szállítás	49
Ipar, gyártás, közüzemi szolgáltatások	29
Minőségellenőrzés	12
Ingatlanközvetítés	6
	66 (9,55 %)

### III. UTAZÁS, VENDÉGLÁTÁS

Menetrend, távolságok	40
Utazásszervezés (utazási irodák, szálláshelyek, vízum, stb.	93
„Merre van, hol van...”?	68
Szórakozóhelyek, éttermek	29
Főzés, recept	6
Földrajzi hely	52
	288 (10,6%)

### IV. OKTATÁS, KÉPZÉS

Felsőoktatás	15
Általános és középiskola	16
Óvoda, bölcsőde	7
Nyelv- és egyéb tanfolyamok	17
	55(2,03 %)

### V. KULTÚRA, MŰVELŐDÉS, TÁRSASÁGI ÉLET

Múzeumok	30
Színházak	28
Hangversenyek, koncertek	20
Film	42
Könyv, könyvtár, könyvtáritájékoztatás	120
Szerkesztőségek	36
Televízió, rádió	29
Konferenciák, kiállítások, vásárok	27
	332 (12,3%)

### VI. SPORT

Sportrendezvények	40
Sportklubok	40
Sport, lexikális	41
	121 (4,48 %)

### VII. EGÉSZSÉG, GYÓGYÁSZAT, SZOCIÁLIS ELLÁTÁS

Kórházak, orvosok, magánklinikák, gyógyszerárak	68
Egészségügyi tanácsadás, segélyvonal	51
Karitatív szervezet	22
TB ügyintézés	20
	161 (5,96 %)

### VIII. ÜZLETI ÉLET, PÉNZ, BIZTOSÍTÁS

Árfolyamok	69
Adó	22
Bank, tőzsde	39
Biztosítás	22
	153 (5,66 %)

### IX. KÖZÉLET, POLITIKAI,

### TÁRSADALMI SZERVEZETEK, INTÉZMÉNYEK

Kormányzati és politikai szervek	39
Önkormányzat	19
Egyéb társadalmi szervezet, alapítvány	28
Diplomáciai testület, követ-ség	14
Egyházak	16
Munkaközvetítés	33
Érdekvédelem, fogyasztóvédelem, kamarák	16
Ombudsman	13
	178 (6,6 %)

**X. ÁLTALÁNOS MŰVELTSÉGI  
KÉRDÉSEK, LEXIKÁLIS ADATOK**

Természettudományi	36
Alkalmazott tudományok	25
Humán, rejtvény, feladat	57
Zenei	18
Idézet, szólás, közmondás	27
Ki kicsoda (ki kicsoda – volt)	87
Lexikális kérdés (fogalom, ismeret)	100
Helyesírási kérdés	18
	469 (17,3 %)

**XI. POSTASZOLGÁLATI, POSTA-  
FORGALMI INFORMÁCIÓ**

Postaforgalmi kérdés	46
	46 (1,7 %)

**XII. TELEFONSZÁM**

Egyéni	28
Közületi	56
Vidéki	30
Nemzetközi	26
	140 (5,18 %)

**XIII. EGYÉB KÉRDÉS**

Totó, lottó	11
Időjárás	25
Naptári kérdés, egyházi, világi ünnep, védőszentek	36
Időeltolódás	45
Mértékegységek	39
Névnap	35
Statisztikai adatok	34
Jogi kérdések	41
Világnapok, magyarnapok, évfordulók	20
Jóslás, horoszkóp, álomfejtés	8
	222 (8,22 %)

# A KÖNYVTÁR SZOCIÁLIS FUNKCIÓI

## A XIII. kerület két könyvtárában végzett vizsgálatok tapasztalatai

### BEVEZETŐ

„Minek látja ... a magyar társadalom a könyvtárat? Valami távoli, idegen világnak? Könyvkölcsönzőhelynek? Információtárral felszerelt dolgozószobának? Szentélynek, ahová csak lábujjhegyen vagy posztópapucsban lehet belépni? Olvasóteremnek, tanulószobának? Szellemi ínségkonyhának? Ingyenes könyvesboltnak?

Házi könyvtár meghosszabbításának? A demokrácia gyakorlóterének, ahol az értékek széles köréből önállóan választhatunk? Társalgóteremnek, klubnak? Vagy netán menedékhelynek, melegedőnek?”<sup>1/</sup>

A könyvtárra háruló feladatok megítélésében bizonytalanság uralkodik. Ez a bizonytalanság csak növekszik, ha a könyvtárak szociális funkcióit kell megfogalmazni. Bár a fent említett könyvtárképben is többféle szerep kap helyet, valószínű, hogy ezek nem egyforma súllyal jelentkeznek az emberek könyvtárral kapcsolatos elvárásai között.

Egy budapesti kerület könyvtárosainak és olvasóinak véleménye alapján kívánom bemutatni a könyvtár szociális funkcióival kapcsolatos – ott és akkor megfogalmazott – nézeteket.

Olvasók körében végzett kérdőíves vizsgálat, megfigyelésekkel és könyvtárosokkal, valamint speciális helyzetben lévő olvasókkal készített interjúk alapján kerestem választ arra, hogy ezek a feltételezett funkciók a valóságban léteznek-e. Arra is kíváncsi voltam, hogy a közelmúltban hogyan változott a könyvtárak megítélése és funkciója. Az olvasók miért, mire és hogyan tudják használni a könyvtár helyiségeit, szolgáltatásait és gyűjteményeit, illetve, hogy a funkciók működése mennyire függ az intézményben dolgozók magatartásától és az intézmény adottságaitól.

### 1. A KÖNYVTÁRAK – MINT SZOCIÁLIS FUNKCIÓKAT LEHETSÉGESEN ELLÁTÓ INTÉZMÉNYEK – VIZSGÁLATA

#### 1.1. A vizsgálat célkitűzései, feltételezései

A vizsgálat céljával azt tűztem ki, hogy bizonyítsam és összefoglaljam milyen szociális funkciókat lát el a közművelődési könyvtár. Azokra a kérdésekre szerettem volna választ kapni, hogy kik, mely szolgáltatásokat, milyen mértékben vesznek igénybe. Az olvasók mit várnak a könyvtártól, mennyire van szükségük a könyvtárosok segítségére, figyelnek-e a többi olvasóra, hogyan reagálnak a könyvtár nyitottabbá válására, hogyan viszonyulnak egymáshoz, és a könyvtárosoknak van-e modell átadó szerepük.

Szerettem volna azt is megtudni, hogy a könyvtárban dolgozók milyen véleményen vannak a könyvtár szociális funkcióiról, mennyire veszik figyelembe az olvasók igényeit, ki tudják-e elégíteni az egészségi okok miatt hátrányos helyzetben lévő, fogyatékos olvasók kéréseit.

Feltételezésem az volt, hogy az olvasók a mai átlagfizetésekből megvásárolhatatlan dokumentumokért keresik fel elsősorban a könyvtárakat; hogy az intézmények szolgáltatásait többen veszik igénybe, mint amennyien beiratkoztak; hogy a kisebb könyvtárban – a kevesebb olvasó miatt – erősebb a kapcsolat olvasó és könyvtáros között; hogy a közös intézmény-és dokumentumhasználat, az ismeretszülő érintkezések miatt gyengül az előítélet a hátrányos helyzetű csoportokkal szemben.

## 1.2. A vizsgálat leírása

A könyvtárak ( FSZEK XIII/8. könyvtár – 1138 Bp. Dagály u. 9., és a FSZEK XIII/2 könyvtár – 1133 Bp. Pannónia u. 83.) szociális funkcióinak vizsgálatát többféle módszerrel végeztem.\*

Legfontosabbnak a használók véleményét tartottam. Úgy gondoltam, hogy a legtöbb információt az olvasókat legkevésbé igénybe vevő, *kérdőíves* vizsgálati módszerrel tudom összegyűjteni.

**XIII/ 8-as könyvtárban 185 értékelhető kérdőív született a következő körülmények között.**

1996. nov. 18-án ( hétfőn ) 512 ( 14 éven felüli ) olvasó jött be az ajtón. Közülük 155 olvasó adott vissza kitöltött kérdőívet. 19 olvasó utasította vissza a kitöltését. A munkanapló napi forgalmi adatai. Látogatók száma (14 éven felüli): 491 fő. Kölcsönzők száma (14 éven felüli) : 465 fő.

1996. nov. 23 -án ( szombaton ) 158 ( 14 éven felüli ) olvasó jött be az ajtón. Közülük 37 olvasó adott vissza kitöltött kérdőívet. 2 olvasó utasította vissza a kitöltést. A könyvtárak által használt munkanapló napi forgalmi adatai: Látogatók száma (14 éven felüli ): 143 fő. Kölcsönzők száma ( 14 éven felüli ): 122 fő.

**A XIII/ 2-es könyvtárban 76 értékelhető kérdőív született a következő körülmények között:**

1996. nov. 15 -én ( pénteken ) 155 ( 14 éven felüli ) olvasó jött be az ajtón. Közülük 42 olvasó adott vissza kitöltött kérdőívet. 9 olvasó utasított vissza. A könyvtárak által használt munkanapló napi forgalmi adatai :Látogatók száma ( 14 éven felüli ) 136 fő. Kölcsönzők száma ( 14 éven felüli ) : 112 fő.

1996. nov. 22-én ( pénteken ) 128 ( 14 éven felüli ) olvasó jött be az ajtón. Közülük 38 olvasó adott vissza kitöltött kérdőívet. 4 olvasó utasított vissza. A munkanapló napi forgalmi adatai: Látogatók száma (14 éven felüli ): 115 fő. Kölcsönzők száma (14 éven felüli): 109 fő.

A kerületben működő könyvtárak egy-egy *könyvtárosát* kérdeztem meg, előre elkészített interjútervem alapján a könyvtár szociális funkcióiról.

A **megkérdezettek** (7 fő) – két kivétellel – a kerületi könyvtárak vezetői. Mindegyikük középkorú, családos nő. Egyikük óvónőképző főiskolán, a többiek főiskolai könyvtár szakon végeztek. Több éve a kerületben dolgoznak, és egy évtizednél régebben vannak a könyvtárosi pályán, egyikük sem a kerületben lakik.

Szintén interjúterv alapján ismerkedtem meg az otthonukban olyan olvasókkal is, akiknek a könyvtár házhoz szállítja a különböző dokumentumokat.

Az egészségkárosodásuk miatt hátrányos helyzetben lévő olvasók könyvtárhasználati szokásait *megfigyeléses* vizsgálattal próbáltam nyomon követni.

Közülük a vizsgált időszakban ( 3 hét ) 31 fő vette igénybe a XIII/8 könyvtár szolgáltatásait. Közülük mozgássérült: 16 fő, látássérült: 7 fő, hallássérült: 4 fő, mentálisan sérült: 4 fő.

Ez 88 kölcsönzési alkalmat jelentett.

## 2. A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

### 2.1. A *könyvtárosok* véleménye a könyvtárak szociális funkcióiról

#### A könyvtárosok véleménye a könyvtárak általános szerepéről, feladatairól

A kerületben dolgozó könyvtárosok szerint a kulturális intézményhálózaton belül a könyvtár - mint általános intézmény - nem szerepel kellő súllyal. Ez szerintük részben a könyvtári propaganda hiánya, vagy helytelen volta miatt van így.

A könyvtár sohasem volt „üzlet”. Lehet, hogy ezért, de az itt dolgozók nem tudják magukat „eladni”- mondta az egyik kolléga.

\*Jelmagyarázat – az összes vizsgálati adatsorra érvényesen:

Normál betű = XIII/8 könyvtár / 185 értékelhető kérdőív

*Dőlt betű* = XIII/2 könyvtár / 76 értékelhető kérdőív

A gyenge érdekérvényesítés valahogy mindig összekapcsolódott a kulturális szférával. Ma már minden intézménynek szüksége lenne kellő propagandára, hogy egyszerűen észrevegyék, hogy tudjanak róla, hogy használják. A könyvtár szinte abban bíz, hogy szolgáltatásai szájhagyomány útján terjednek.

A könyvtárak nagy része csendben teszi a dolgát, néha van egy kis propaganda ad hoc jelleggel, és közben sok embernek – átlagosan a lakosság 80-90 %-ának – homályos elképzelései vannak arról a helyről, amit úgy hívnak; könyvtár. A kollégák szerint a közművelődési könyvtári szolgáltatásokat nem lehet helyettesíteni más intézmények vállalt feladataival. (Sem egy iskolai könyvtár, sem más művelődési intézmény nem pótolhatja a könyvtár szerepkörét.) Egy adott lakóterületen minden könyvtár az ott élő lakosság igényeihez igazodva kereste és találta meg feladatait – vélik.

#### Feladatvállalások

Az itt dolgozó könyvtárosok fő feladatuknak tekintik az eredeti könyvtári funkciók kielégítését, és elsősorban ezt akarják szem előtt tartani. Számukra ez könyvkölcsönzést, tájékoztató munkát jelent, de megfogalmazták, hogy mindenféle felmerülő igényt készek elfogadni, ami a kultúrához köthető. A könyvtárosok úgy érzik, nyitottak mindenféle új kezdeményezésre, de ezekhez a személyi és tárgyi feltételek nagyrészt hiányoznak.

A dokumentum-beszerzési keretek szűkösége és a helyhiány a kisebb könyvtárak számára nem teszi lehetővé, hogy nagyobb gyűjteményeket hozzanak létre nem hagyományos dokumentumokból. Személyes megterhelésük és az újabb anyagi korlátok pedig kereteket szabnak a könyvtári rendezvények szélesítésének.

A gyerekkönyvtárosok – részben a gyerekek nagyobb lelkesedése miatt is – igen sok csoportos foglalkozást tartanak. Úgy vélik, ha fiatal korban nem alakul ki a könyvtárba járás szokása, és a gyerekek nem sajátítják el a könyvtárhasználati tudnivalókat az később nehezebben válik az életmód részévé.

A könyvtárosok persze a kisebb könyvtárakban is szeretnének minél több szolgáltatást nyújtani az odajáróknak, de úgy érzik, hogy megfelelő választék nélkül ezek a könyvtárak egyelőre csak vegetálnak, jelenleg a túlélésre rendezkedtek be. Mivel az információk – a könyvön kívül – ma már különféle dokumentumtípusokon jelennek meg, a kisebb könyvtárak kilátástalannak ítélik helyzetüket a nagyobb, többféle szolgáltatással rendelkező könyvtárakkal szemben. A könyvtárosok álma megfelelő példányszámú és féleségű gyűjtemények, nagyobb, tágasabb, esztétikusabb helyiségek és modern technikai felszereltség, mely jobban vonzaná az olvasókat. (ld. Az első nyilvános Internet olvasótermet a fővárosban nem könyvtár nyitotta meg.)

Ettől függetlenül mindnyájan úgy látják, hogy a könyvtárnak az odajárók életében betöltött szerepe napjainkban növekszik. ( Ez jól látszik egy-egy zárvatartási nap, pl. ünnepek után, amikor általában nagyobb forgalommal kell számolniuk, ilyenkor döbbenek rá, hogy mennyire folyamatos az igény a meglévő szolgáltatásokra is. )

#### A nyitottság

A könyvtárosok szerint azóta, hogy az intézmény nyitottabb lett – azaz a könyvön kívül másfajta dokumentumtípust is kölcsönöz –, szélesebb rétegek látogatják a könyvtárakat, mint akár egy évtizeddel ezelőtt. A videó, a hangkazetta, a hanglemez, a CD és a CD-ROM más-más társadalmi és korcsoportokat vonzott ide. Úgy gondolják, ezzel együtt változott a könyvtár megítélése is.

Nagyon sok embert a videokölcsönzés lehetősége vonzott a könyvtárba, de kevés maradt olyan, aki csak videót választ, és nem visz közben hozzá egy-egy könyvet is, amit meglát - vélik a könyvtárosok. „ Ez a folyamat fokozatosan ment végbe, és talán hozzájárult ahhoz, hogy a felnőtt könyvtárakba gyerekkönyvek is kerültek, hiszen a videokölcsönző szülők először a gyereknek kerestek valami olvasnivalót, majd elolvastak egy-két filmből készült könyvet, egy-két bestsellert, most már csak kb. 20 %-uk, aki csak a filmnél maradt” – mondja az egyik könyvtáros.

Az olvasólétszám a mélypontra volt, amikor a Szabó Ervin Könyvtár több fiókjában bevezette a videokölcsönzést. Ez segítette ki a könyvtárakat a pénzügyi és léteért folytatott harcban is, de gyökeresen át is rendezte a sorokat. 1992 és 1995 között soha nem látott videózási hullám söpört végig a főváros könyvtáraiban. Néhol már-már videó- kölcsönzőhellyé vált az intézmény. Ez az állapot 1996-ra megváltozott, és a videózás a saját helyére került a könyvtári szolgáltatásokon belül. (Ez a könyvtár gazdasági helyzetét tekintve nem volt örömdetes, szakmailag viszont üdvözlendő a változás.)

A könyvtárak teljesen nyitott, bárki által látogatható intézmények. A könyvtárosok egyöntetűen úgy tartják, hogy a könyvtárnak csak a megfelelő módon viselkedő embereknek kell szolgáltatásokat nyújtania.

Azt, hogy ki a nem megfelelő módon viselkedő személy, egyértelműen fogalmazták meg. Azoknak nem hajlandók szolgáltatásokat nyújtani, akik hangoskodással zavarják a könyvtárban tartózkodókat, ill. akik megrongálják a dokumentumokat vagy a könyvtár berendezését. (A könyvtár hagyományos csendje!) Kiemelik, hogy az alkalmi betérőkkel sokszor van probléma, a beiratkozottakkal ritkán.

A könyvtárosok személyes orientációjára vonatkozó kérdésre (- *Kiket fogadsz szívesen a könyvtárban?* -) volt, aki a gyerekeket és a fiatalokat emelte ki, de a többség azt válaszolta, hogy mindenkit, aki bejön az ajtón.

*Nem szívesen látott látogatókként* azokat definiálták, akik nem tartják be a könyvtári viselkedés szabályait. Ismét a többi olvasó zavarása és a rongálás került megfogalmazásra.

#### A szűken értelmezett szociális funkció

A kerületi könyvtárakban dolgozók – persze egy szóbeli interjú nem eléggé átgondolt keretei között, – a könyvtár szociális funkcióit elég szűken értelmezték. A fogalmon többnyire a fogyatékkal élők és a szociálisan hátrányos helyzetben lévők könyvtári ellátását értették (azaz a házhoz szállításra, a romák könyvtárhasználatára, melegedőkre korlátozták a fogalmat).

Volt olyan kolléga is, aki azt mondta, nem érzi a fogalmat a könyvtárhoz kapcsolhatónak.

Hátrányos helyzetűeknek azokat az olvasókat tartják, akik szeretnek olvasni, de nem tudnak elmenni a könyvtárba, vagy egyszerűen az időseket értették a fogalmon.

A könyvtár „nyitottabbá” válásával – a forgalom többszörösére emelkedésével – beszélgetésre egyre kevesebb idő jut. "Talán ez az ára a nyitottságnak?!" – tündökölt az egyik kolléga. Az olvasók többször kezdeményeznek beszélgetést a könyvtárossal, mint fordítva, talán nekik van rá inkább szükségük - fogalmaz egy másik könyvtáros.

Könyvtári feladatként jelölik meg, hogy a felügyelet nélkül maradó gyerekeknek helyet adjon az intézmény, és hogy segítsen a mindennapi élet ügyes-bajos dolgainak intézésében. A hajléktalanoknak való fedélnyújtást mindannyian az utolsó helyre sorolják. Van olyan kolléga is, aki azzal sem ért egyet, hogy a fogyatékkal élő embereknek a könyvtár bizonyos térítéses dokumentumokat ingyen bocsát rendelkezésre.

#### Kiemelt csoportok

A gyerekekkel és a nyugdíjasokkal másképp kell foglalkozni. Mindkét csoport több odafigyelést és több türelmet igényel, és jobban el is várják a velük való foglalkozást – vélik.

A nyugdíjasoknak a könyvtár egyben egy kicsit beszélgetőhely is. A gyerekek közvetlenebbek, közlékenyebbek.

Egyik kolléga az újlipótvárosi könyvtárról azt mondta, hogy az egy "bejáró szociális otthon". Az ott – többnyire egyedül élő – nyugdíjasoknak életelemük a könyv, idegen nyelveken is olvasnak, és igen fontos számunkra a könyvtárban történő kommunikáció is.

Az időséssel kapcsolatban az általános tapasztalatokat említik, azt, hogy az idősebbek minden kis könyvtárban kezdeményeznek beszélgetéseket. „Valahol beszélni kell” – mondja az egyik könyvtáros megértően.

A gyerekek könyvtárba járását majdnem egyhangúan azért tartják fontosnak, hogy megszeressék az olvasást, és hasznosan töltsék el szabadidejüket. A könyvtár szocializációs szerepéről megoszlottak a vélemények. A gyerekkönyvtárakban dolgozó kollégák szerint fontos szerep, és igen korán, már az óvodás kortól felelősségre lehet szoktatni a gyerekeket a kölcsönzött könyvek kapcsán, magabiztos fellépést, ügyintézés lehet taníttatni velük. Volt kolléga, aki szerint nem lehet a könyvtártól, a könyvtárba járástól csodákat várni, hisz a családból jön a gyerek, azt hozza magával, amit a családban kapott, a könyvtár ezen nem tud változtatni.

### Találkozási pont

Pontosan nyilvánvalóvá váltak a kerület sajátossága: annál a kérdésnél, hogy a könyvtáros szerint a könyvtár – mint találkozási pont – segít-e bizonyos előítéletek leküzdésében.

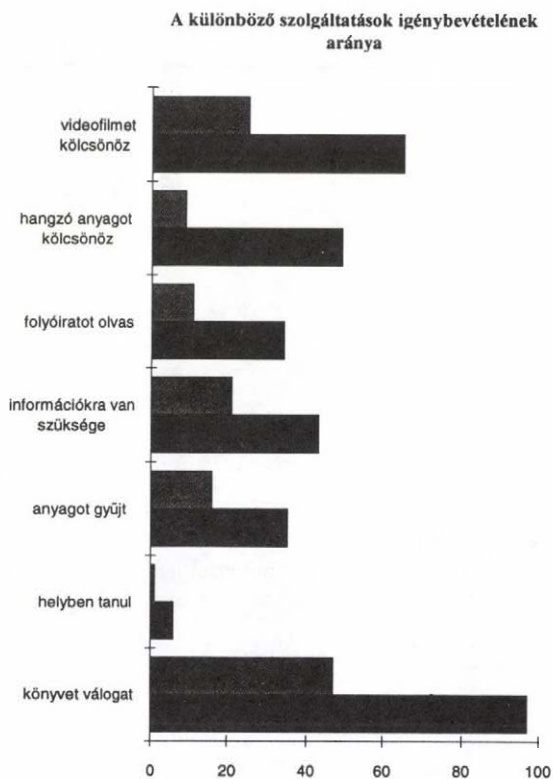
A Újlipótvárosban dolgozó kolléga szerint abban a könyvtárban nincsenek különböző csoportok, az angyalföldi részen dolgozó kolléga - ahol igen nagymértékben vonzott a könyvtárba a videózás roma olvasókat - azt válaszolta, hogy igen, segít valamit a könyvtár az előítéletek leküzdésében.

Annak, hogy mintát jelent a könyvtáros magatartása, mindenki érzi a súlyát.

## 2.2 Az olvasók véleménye a kérdőívek alapján

### Mire használják a könyvtárakat?

A könyvtár szolgáltatásai közül a hagyományos alapfunkciókon kívül, meglehetősen sokan veszik igénybe a térítéses szolgáltatásokat.



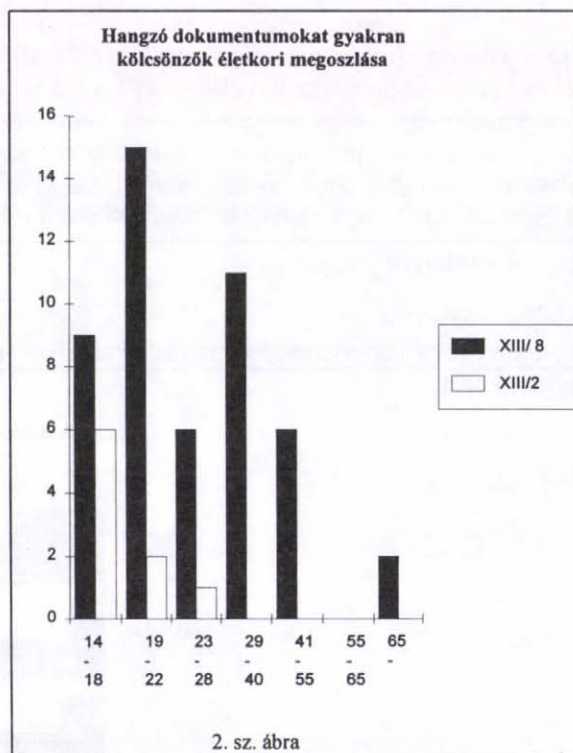
1. sz. ábra

Jelmagyarázat: alsó adatsor: XIII/8 könyvtár  
felső adatsor: XIII/2 könyvtár

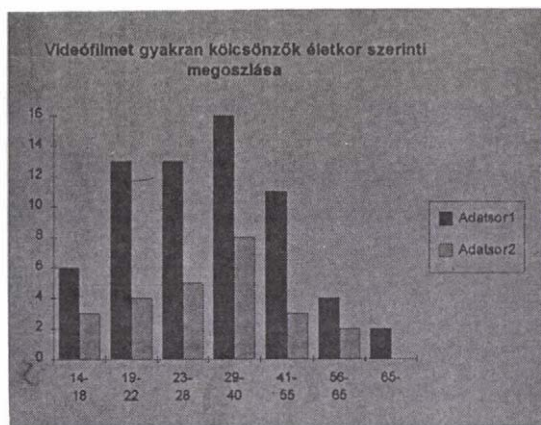
A könyvekhez 1 könyv jelenlegi átlagárának feléért, 12 hónapon keresztül hozzá lehet jutni, és a térítéses szolgáltatások kezelési költségei (eddig) jóval a piacon uralkodó árak alatt maradtak, ezért kijelenthetjük, hogy a könyvtáraknak - a különböző dokumentumokhoz való hozzáférés tekintetében - esélyegyenlőséget segítő szerepük van.

Alátámasztja ezt még az a tény is, hogy a beiratkozási díj alól - egészségi és szociális hátrányok miatt - felmentést is adhat a könyvtár.

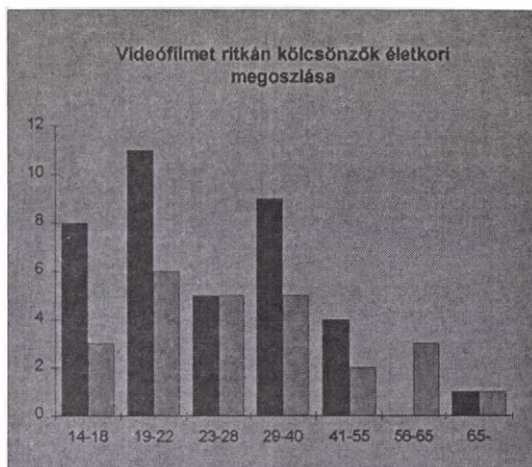
A térítéses dokumentumot kölcsönzők életkori megoszlása a mintában, képviseltségi arányukat is alapul véve lényegében egyöntetűséget mutat, pedig az volt az előfeltevésem, hogy pl. a hangzó dokumentumokat kölcsönzők között nagyobb lesz a fiatalabbak aránya.



A videókölcsönzők között – ebben a kis mintában is szépen látszik, – hogy mindkét könyvtárban az aktív, dolgozó, középkorú könyvtárba járók veszik leggyakrabban igénybe ezt a könnyedebb, kevesebb szellemi megterheléssel járó kikapcsolódási formát



3/a ábra Jelmagyarázat: bal oldali adatsor: XIII/8 könyvtár  
jobb oldali adatsor: XIII/2 könyvtár



3/b. ábra

### A könyvtárba járás magányos tevékenység?

Mindkét könyvtárban a minta 20% - a válaszolta, hogy családtagjaikkal együtt keresik fel a könyvtárat. Ez azt jelzi, hogy ennyien illesztik családi programjaik közé a könyvtárlátogatást. Ennek a kérdésnek bizonyos mértékig kontrollja volt az a kérdés, mely arra várt választ, hogy egyedül vagy valakivel együtt keresik fel az intézményt. Ebből kiderül, hogy 109 / 42 fő egyedül jön a könyvtárba, 66 / 32 fő pedig kísérelvel lép be az ajtón, tehát a könyvtárba járás még döntően mindig magányos tevékenység, ahogy ezt korábbi vizsgálatok is mutatták, de a minta szerint jelentős lett azok száma, akik nem egyedül jönnek. Az adatok szerint a kísérők fele mindkét könyvtárban – a minta alapján – családtag.

A vizsgált napok forgalmi adatai bizonyítják, hogy a könyvtárakat nem csak a kölcsönzőjeggyel rendelkező beiratkozott olvasók használják.

A vizsgált napokon az is kiderült, hogy – mivel a könyvtárba belépők száma nagyobb volt, mint a könyvtárosok által vezetett munkanapló látogatói adatai – a könyvtárak statisztikáiból nem derül ki, hogy valójában hányan veszik igénybe a könyvtárak szolgáltatásait. A statisztikákban ugyanis csak a regisztrált olvasókat jelölik, illetve látogatóként jelölhető a helyben használó olvasó, ha a könyvtáros ezt nyomon tudja követni. Azt hiszem, ebből is látszik, hogy a könyvtárak az „alacsony küszöbű” nyilvános intézmények közé tartoznak.

### Találkozóhely

Nem túl magas reprezentáltsággal, de jelen van (inkább a nagyobb könyvtárban a helyi adottságok miatt) az a funkció is, hogy ez a hely egy ingyenes találkozási lehetőséget nyújt, akár egy program kiindulási pontja lehet, hisz napi gyakorlat, hogy a műsorújságokat itt böngésszik az olvasók, a tanulók ide térnek be az órák után még egy kis együttlétre.

116 / 50 fő nem alakított ki ismeretséget könyvtárban. Ebből az látszik, hogy a könyvtárban inkább magukbaforduló magatartási attitűddel közlekednek az olvasók.

### Szociális találkozási pont

A könyvtár nyitottságával kapcsolatos kérdés volt az, amelyet igen sokan kihagytak. Több melléírt kérdőjellel és pontosabb, körülírtabb megfogalmazást kérő megjegyzéssel találkoztam a kiértékelés során. (Kérdés: Kérem, húzza alá a két állítás közül azt, amelyik jobban kifejezi az Ön véleményét! a,

A könyvtárnak *minden állampolgár* részére szolgáltatásokat kell nyújtania. b, A könyvtárnak *csak a megfelelő módon viselkedő* embereknek kell szolgáltatásokat nyújtania. Ön szerint ez a könyvtár mely állításnak tesz eleget? )

Valóban kérdőjeleket vált ki az emberből ez az árnyalatlan kérdés, és biztos nem volt könnyű állást foglalni egyik válasz mellett sem. A sok üresen hagyott sor azt a gondolatot vetette fel bennem, hogy sokan sem dönteni nem tudtak, sem azt megítélni, hogy az adott könyvtár milyen nézetet képvisel ez ügyben. Többen a *megfelelő viselkedés* kritériumaira kérdeztek vissza, és – gondolom – ezek hiányában nem válaszoltak.

Mindkét kérdésre 153 / 67 fő válaszolt.

– 64 fő / 31 fő nem gondolja, hogy bármiféle szelektív szűrőn át kellene esnie, annak, aki a könyvtár szolgáltatásait igénybe kívánja venni.

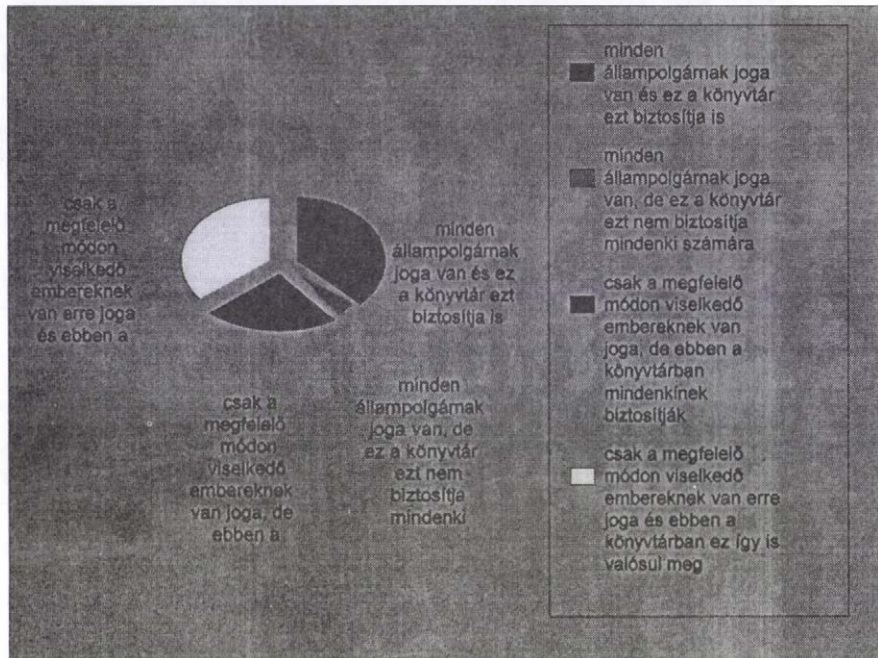
Közülük 57 / 31 fő úgy látja, hogy ebben a könyvtárban ez így van.

Közülük 7 / 0 fő úgy látja, hogy a könyvtár mégis beépít ilyen szűrőket.

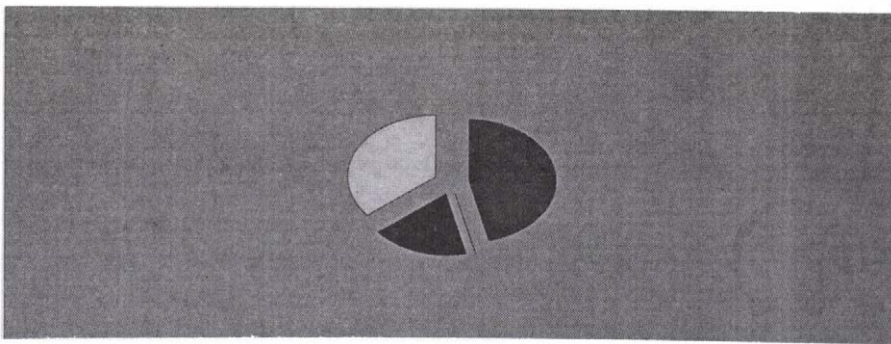
– 89 / 36 fő úgy gondolja, hogy be kell építeni ezeket a szelektív szűrőket a könyvtár szolgáltatásait igénybe venni kívánó olvasók között.

Közülük 35 / 12 fő úgy látja, hogy itt nem építik be ezeket.

54 / 24 fő pedig úgy látja, hogy a könyvtár vele egyező véleményen van és szűrőket épít be a szolgáltatásait igénybe venni kívánó olvasók között.



4/a. ábra XIII/ 8 könyvtár olvasói mintája



4/b. ábra XIII/2 olvasói minta

A válaszokból kiderül, hogy a közművelődési könyvtár egyike azoknak a helyszíneknek, amelyeket szociális találkozási pontoknak hívunk. Itt egy adott településrész lakóinak, egy adott dokumentumállományt közösen kell használni olyan emberekkel, akiket a használók egy bizonyos százaléka kiszűrte a könyvtárból. A számok alapján az is kiderül, hogy 42 fő / 12 fő érzi úgy, hogy ebben az „együtthasználásban” valakinek a részéről problémák merülnek fel.

111 fő / 55 fő nem érzékel ilyen problémákat, bár fele-fele arányban más véleményen vannak, de nem érzik, hogy feszültség lenne emiatt a szolgáltatásokban.

Ezt a szociális találkozási pont funkciót nagyon fontosnak tartom, és azt gondolom, hogy ezen a téren a könyvtárban dolgozók felelőssége igen nagy, hisz sokat tehetnek az adott területen élők toleranciájának, bizonyos társadalmi rétegek, csoportok integrálásának fejlesztésében, ha a jelentkező konfliktusokat példamutatóan, felelősséggel kezelik.

### Tolerancia

Egy másik kérdésben konkrétan arra kérdeztem rá, hogy mennyire zavarják egymást a könyvtár szolgáltatásainak igénybevétele közben az olvasók.

A válaszokból majdnem ugyanazokat az arányokat figyelhetjük meg. A többség azt válaszolta, hogy egyáltalán nem zavarja őket mások könyvtárbeli viselkedése (131 / 53 fő.)

Legtöbbször a könyvtár áhított csendjét hiányolták, és a – „Néha zavar egy kissé a ...hangoskodás” – választ írták be kiegészítésként. Sokan a – „Zavar, de tudomásul veszem, hogy ... ” – nyitott végű kérdésre írtak be választ. Pl. „... nem vagyunk egyformák”, „...nem mindenki tud viselkedni”

’  
„... sokfélék vagyunk.”

Remélem, nem tűnik belemagyarázásnak, de szinte azt éreztem, hogy a közelmúlt tolerancia-kampányai hagytak valami nyomot az emberek gondolkodásában.

### Kommunikáció

Az olvasók kisebb hányada beszélget egymással.

57/ 22 fő azt állítja, hogy ő ajánlott már más, ismeretlen olvasónak dokumentumot, és neki

– 67/29 főnek – is ajánlottak már. A mintából úgy tűnik, hogy az olvasókat többször szólították meg, mint ahányszor ők maguk kezdeményeztek kapcsolatot másokkal.

Még a szakirodalom is olvasható, hogy a könyvtárban jókat lehet beszélgetni a könyvtárosokkal, akik üldögélnek és közben sokat olvasnak.

Szerettem volna konkrétan megvizsgálni, hogyan van ez a valóságban.<sup>2/</sup> Mert, ha így van, akkor a könyvtár a „mentálhigiéne fellegvára” lehetne. (Persze olyan könyvtárosokkal, akik ezen a téren is képzettek.).

" A könyvtáros néaninek  
nincs ideje beszélgetni velem,  
mert annyian jönnek könyvért.  
Csak a részeg, öreg bácsinak  
a könyvtár előtt,  
annak van ideje beszélgetni  
a gyerekekkel.  
Még jó, hogy a részeg, öreg bácsira  
nincs ideje senkinek se." ( Ingrid Sjöstrand )

Ezt a gondolatot erősíti meg egy középkorú férfi e kérdés mellé írt megjegyzése: „Beszélgetnék én velük, de annyi dolguk van.” – (Vajon tényleg annyi dolguk van-e a könyvtárosoknak, vagy annyi dolgot csinálnak maguknak, vagy nem jól súlyoznak a feladataik között? – Ez persze egy másik vizsgálódás tárgya lehetne.)

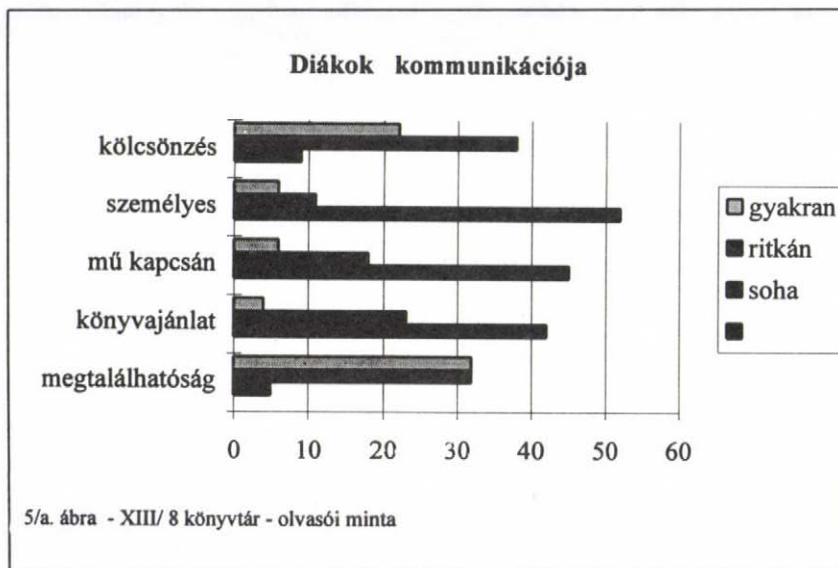
A minta válaszaiból az derül ki, hogy legtöbbet a keresett dokumentum megtalálása végett beszélgetnek egymással olvasó és könyvtáros.

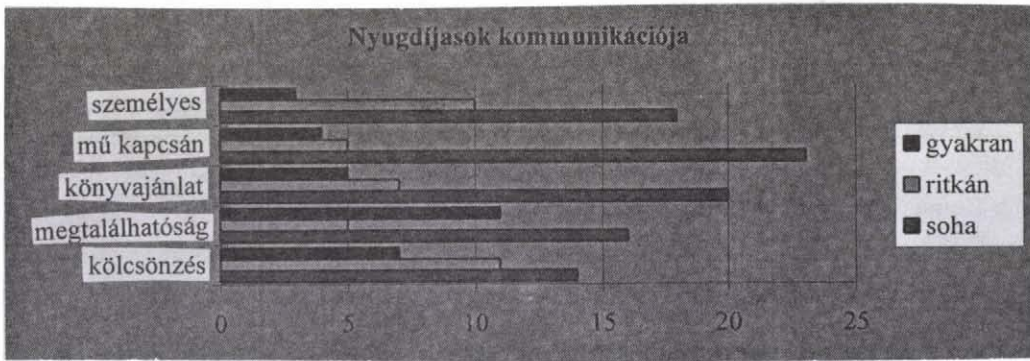
( Az állomány mindkét könyvtárban szabadpolcos kihelyezésű. )

Minden foglalkozási státuszban magas azok aránya, akik soha nem kérnek vagy kapnak könyvajánlatot a könyvtárostól, ill. soha nem beszélnek az elolvasott dokumentumokról. Ennek okai többfélék lehetnek. Lehet, hogy az olvasók ezt nem igénylik, hogy a könyvtárosok ezt drasztikus beavatkozásnak, faggatózásnak érzik. Oka lehet még, hogy a forgalom ezt nem teszi lehetővé, hisz az olvasók egy része jelzi, hogy ritkán, de előfordul egy-egy ilyen beszélgetés. Az is lehet, hogy nem ugyanazokat a dokumentumokat választják az olvasók és a könyvtárosok, így nincs miről beszélni.

A személyes jellegű beszélgetések gyakoriságát vizsgáló kérdésekre adott válaszokból is az derült ki, hogy ez egyáltalán nem jellemző. A mintából csak 5 / 7 fő választotta, hogy azért jár az adott könyvtárba, mert jókat beszélget a könyvtárosokkal. Itt egy picit felvillan még a régi, kiveszöben lévő könyvtári jelleg, hisz - a kisebb minta ellenére - a kisebb könyvtárban többen választották, hogy ezért a funkcióért járnak pont oda.

**Szokott-e beszélgetni a könyvtárban dolgozókkal, ha igen mivel kapcsolatban?**





5/b. ábra - XIII/8 könyvtár - olvasói minta



5/c. ábra - XIII/ 8 könyvtár - olvasói minta

### Miért ebbe a könyvtárba?

A könyvtárválasztás okait kutató kérdésre adott válaszokból ismét a könyvtár esélyegyenlőségeket, ill. társadalmi-gazdasági hátrányokat valamilyen szempontból kompenzálni kívánó szerepe igazolódik be, hisz a legtöbben azt válaszolták, hogy azért járnak ebbe a könyvtárba, mert itt találják meg azokat a dokumentumokat, amelyekhez másként nem tudnának hozzájutni.

Konkrét indokként még felsorolták az olvasók azt is, hogy könyvtárválasztásukban szerepet játszik az az egyszerű tény, hogy a könyvtár közel van, hogy kulturált a környezet, hogy kedvesek a könyvtárosok.

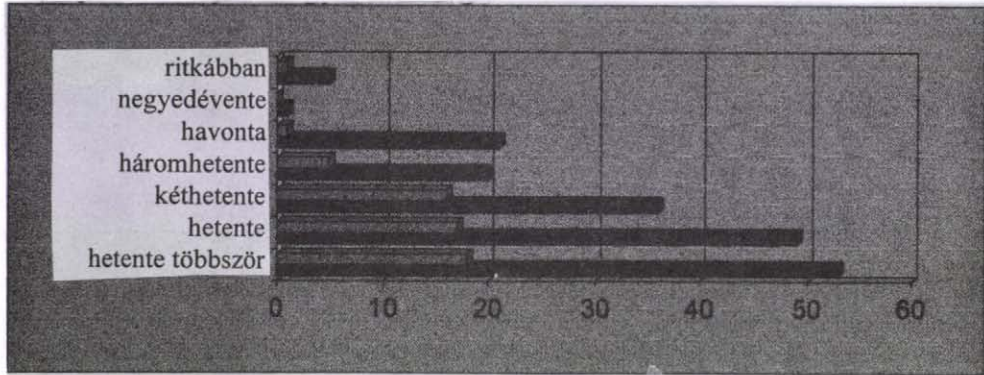
Egyébként egy-egy könyvtárbezárással kapcsolatban – ha az csak egy tatarozás is – az a tapasztalatunk, hogy az odaszokott, ott élő olvasók nagyon kis hányada iratkozik át másik, messzebb lévő könyvtárba.

### A könyvtárba járás, mint életforma

A könyvtárba járás gyakoriságára vonatkozó kérdésből az derült ki, hogy az, aki könyvtárba jár, és igénybe veszi annak szolgáltatásait, – ha kisebb, ha nagyobb könyvtárról van szó – azt meglehetősen rendszerességgel teszi, beépül az életébe, a napirendjébe ez a tevékenység.

Mindkét mintából a 'hetente többször' és a 'hetente járnak' válaszolók vannak a legtöbben.

#### **Könyvtárba járás gyakorisága**



6. sz. ábra Jelmagyarázat: alsó adatsor: XIII/8 könyvtár  
felső adatsor: XIII/2 könyvtár

Arra a kérdésre, hogy a gyerekek életében miért fontos a könyvtár, a XIII/8 olvasói minta legfontosabb érvként az olvasás megszerettetését jelölte meg, ezt a világ dolgaiban történő tájékozottság megszerzése követi.

A XIII/2-es olvasói minta a hasznosan eltöltött szabadidőt és a drága könyvekhez való hozzájutás esélyét tartotta fontosnak.

Ez az eredmény újra igazolja a könyvtár egyenlőtlenségek korrigálására szolgáló funkcióját.

Mivel én az önállóságra nevelés egyik eszközének tartom a gyerekeknél a könyvtárba járást, kíváncsi voltam rá, hogy ezt a szerepet hova sorolják az olvasók. A 8 válasz közül általában a 6-7. helyre sorolták, ahol a rangsorban talán a valódi súlyának megfelelő helyen is van.

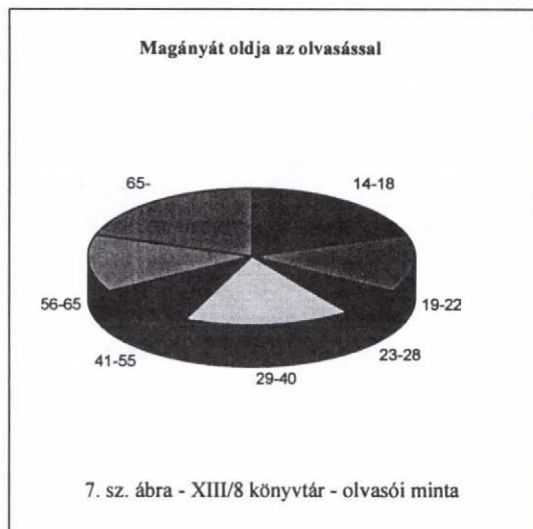
#### Olvasási motivációk

Azt is szerettem volna megtudni, hogy az idejárók könyvolvasási motivációiban milyen elemek játszanak fontos szerepet.

A XIII/8-as olvasói minta válaszaiban két legfontosabb elemként a kikapcsolódás és az olvasókat foglalkoztató kérdésekre való válaszkeresés jelent meg az olvasás indokaként.

A XIII/2-es olvasói minta válaszaiban ugyanez a két válasz jellemző leginkább, csak fordított sorrendben.

Az olvasási indoklás kérdéskörében külön is megvizsgáltam, hogy a XIII/8-as minta válaszolói közül életkor szerint hogyan oszlik meg az a 30 fő, aki azt válaszolta, hogy magányát oldja azzal, ha könyvet olvas.



### Az olvasmányélmény mint a kapcsolatok tesztje

Kor szerinti megoszlásukból látszik a tinédzserkori fokozottabb magányérzet és az időskori magány.

A családi állapot szerinti megoszlás szerint meglepett, hogy a házások viszonylag ugyanennyien választották motivációnak a magányérzet oldását. E szerint többen érezhetik a páros magányt, mint ahogy azt gondoltam. Persze ez a szám csak önmagában tűnik magasnak, mert a 65 házasságban élő közül 41 fő mondta azt, hogy házastársával megbeszéli olvasmányélményeit. 57 családos felnőtt közül 24 jelentette ki, hogy gyermekével is megbeszéli, 70 diák közül pedig 27 beszél szüleivel olvasmányairól. A diákok közül legtöbben – életkori sajátosságaiknak megfelelően – barátaikat jelölik meg olvasmányaik konzultánsaiként.

Az egyedül élők is főként barátaikat nevezték meg, akikkel az olvasottakról beszélgetni szoktak, de egyéb kategóriákban ők megemlítették a szomszédokat és a munkatársakat is.

Érdekes és örvendetes volt, hogy a tanulók közül többen egyéb megjegyzésként a tanáraikat is megemlítették.

### Hirdessen ingyen!

A XIII/8 könyvtárban több éve van egy ingyenes hirdetőtábla a bejáratnál. Mindig tele van cédulákkal. Kíváncsi voltam rá, hogy mennyien böngészik ezeket a hirdetéseket. A mintából 79 fő szokta elolvasni a feliratokat, 8 fő válaszolta, hogy tudott is belőlük hasznosítani valamit. Többnyire korrepetálásokat, nyelvórákat, szakipari munkákat, eladó gyerekholmikát, különböző előadásokat hirdetnek az idejárók. Több intézmény és civil szervezet rendszeresen kiteszi szóróanyagait.

### A szűken értelmezett szociális funkció

A könyvtár szűken értelmezett szociális funkcióval kapcsolatban volt a legnagyobb ellenállás az olvasókban. Eleve – az összes kérdés közül – itt kaptam a legkevesebb értékelhető választ. 118/59 fő válaszolt erre a kérdésre.

Többen áthúzták a kérdéssort. Volt, aki megjegyzésként mellé írta, hogy ezek nem a könyvtár feladatai.

Minkét könyvtárban az olvasók az első helyre a felügyelet nélkül maradó gyerekeknek való fedélnyújtást tették. Azt gondolom, hogy ennek a gyerekekkel való törődés, az irántuk érzett fokozottabb tolerancia az oka. Az utolsó helyen a hajléktalanok befogadása áll.

A XIII/8 könyvtárban megnéztem, hogy a 10 munkanélküli (kettő nem válaszolt) hogyan rangsorolta a szociális funkciókat, és hogy munkanélküli státuszuk miatt a munkanélküliekkel kapcsolatos kedvezményeket másként értékelik-e, mint a többiek. Ők a mozgáskorlátozottak könyvvél való ellátását ítélték meg a legfontosabb szorosan vett szociális funkciónak, a munkanélkülieknek járó kedvezményeket középre sorolták, ketten viszont az utolsó helyre tették.

A könyvtárak rossz propagandájának mutatószáma, hogy az olvasók döntő többsége nem tud az olvasóknak – sem a speciális helyzetben lévő olvasóknak – nyújtott külön foglalkozásokról vagy szolgáltatásokról. (145/ 65 fő).

Annak ellenére, hogy esetleg saját maguk nem veszik igénybe vagy nincs rá szükségük, fontos lenne, hogy ezekről a szolgáltatásokról minden könyvtárba járó tudjon. Lehet, hogy ennek gazdasági, státuszmegszorításokból eredő okai is vannak, hisz ezek a feladatok jelentős többletenergiát vesznek igénybe, a leépítések után kb. feleannyi státusszal dolgozó könyvtáraktól.

## **2. 3 Az egészségkárosodásuk miatt hátrányos helyzetben lévő, fogyatékkal élő olvasók körében végzett vizsgálat tapasztalatai**

Kiegészítő vizsgálódást folytattam az egészségkárosodásuk miatt hátrányos helyzetben lévő olvasók között a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár XIII/8-as kerületi könyvtárban.

A XIII. kerületi Önkormányzat Szociális koncepciójában is kiemelt feladatként szerepel, hogy előnyben kell részesíteni a különféle segítő szolgáltatásokat és természetbeni támogatási formákat. Nem tudom, hogy eme mondat olvastán bárkinek is eszébe jutott-e a könyvvél való ellátás, de azt gondolom, hogy a természetbeni ellátásokban ez az igény is felmerülhet a lakosság egy bizonyos részénél.

Eredeti feltevésem az volt, hogy a könyvtárban viszonylag sok egészségkárosodás miatt hátrányos helyzetben lévő olvasó fordul meg, és nekik fontos az, hogy igénybe vegyék a könyvtár által nyújtott szolgáltatásokat, de igényeiket nem igazán elégíti ki a kínálat, amit nyújtani tudunk nekik. Sokszor kellett már azt mondanom egy vaknak, hogy az általa keresett mű csak könyvben, esetleg videón áll rendelkezésre. Egy vak, egyetemista lánynak és családjának, azt gondolom, emberfeletti munkára kell felkészülni, ha történetesen Samuelson Közgazdaságtan c. könyvét fel kell olvasniuk. Természetesen lehet erre azt mondani, hogy nem egy közművelődési könyvtárnak kell ilyen speciális igényeket kielégítenie. A baj csak az, hogy ilyen művekhez máshol sem lehet hozzájutni.

Vizsgálódásomhoz először is azt kellene meghatározni, hogy kik azok akiket egészségi okok miatt hátrányos helyzetű olvasóknak kell tekinteni.

A FSZEK Használati Szabályzatában a mozgássérült, látáskárosult, halláskárosult fogalmak szerepelnek, melyeket értelmezhetünk és értelmezhetnek az olvasók is szűkebben és tágabban is.<sup>3/</sup> A beiratkozásnál el kell döntenie a könyvtárosnak, kik tekint hátrányos helyzetű olvasónak, hisz a szabályzat szerint a fent említett csoportok tagjai a könyvtárakba ingyen iratkozhatnak be. Jelen pillanat a szűk ill. tág értelmezés a könyvtárak belügye.

Méltányossági alapon, minden könyvtár a beiratkozott olvasóinak arányában, az olvasók 3% -ának elengedheti a beiratkozási díjat. /Szociális okok miatt hátrányban lévőket is ebben a 3 %-os keretben lehet felmenteni. / (Kérdés, hogy valami alanyi jogon jár vagy adható.)

Az korábban érvényben lévő Használati Szabályzat még szólt a térítéses dokumentumok – ezen csoportok tagjai számára – szóló ingyenes kölcsönzéséről, a jelenleg érvényben lévő nem érinti ezt a kérdést.

A könyvtárak – saját értelmezésük szerint – vagy folytatták az addigi gyakorlatot, vagy eltörölték a dokumentumok ingyenes kölcsönzését.

Mindezek után a XIII/8-as könyvtár házi szabályozása szerint:

– egészségi okok miatt hátrányos helyzetben lévőknek kell tekinteni minden olyan olvasót

– aki a mozgássérültség szemmel láthatóan látszik

(= tolokocsival, járókerettel, bottal közlekedik, csípőficam miatt nehezen jár végtaghiányos stb.).

– amennyiben ez nem látszik, - ill., ha nem tud eljönni a könyvtárba, és a maga helyett küldött személy a Használati Szabályzatra hivatkozva kéri felmentését )

– legalább 67 %-os rokkantságot igazoló dokumentumot kell bemutatnia ;

– aki vak, ill. látássérültsége olyan mértékű, hogy az olvasás lehetetlen számára;

– aki süket, ill. süketnéma vagy halláskárosultsága olyan mértékű, hogy ez általában akadályozza a kommunikációját ;

– aki mentálisan sérült és ez kommunikációjában megnyilvánul.

Ezen csoportok tagjainak ebben a könyvtárban **nem kell beiratkozási díjat fizetniük - 1 kölcsönzési periódusra valamint 2 db térítéses dokumentumra** ( hangkazetta, videokazetta, lemez, CD, hangoskönyv ) **ingyenességet élveznek.**

A fent említett kritériumok alapján a XIII/8-as könyvtárban 1996-ban októberig ( a vizsgálat időpontjáig) 5460 beiratkozott olvasó közül 73 olvasó kapott ingyenességet.

**I. Többféle dokumentumtípust kölcsönzők:**

A vizsgált időszakban 10 olyan kölcsönző volt, aki könyvet és egyéb dokumentumtípust is kölcsönzött. Az a jellemzőbb, hogy az egészségkárosodott olvasó maga látogatja a könyvtárat, néha elkíséri egy-egy családtagja. Maguk szeretnek választani a kínálatból.

Vak „olvasóknál”, ha egyedül jönnek, a velük való foglalkozás sok időt igényel.

A mentálisan sérült olvasókhoz következetesen a pozitív diszkrimináció felé hajló magatartással viszonyulnak a könyvtárosok, talán ennek is köszönhető, hogy stabil programot adnak ezekkel a látogatási lehetőségekkel életvitelükbe.

A mozgássérült olvasók helyett többször családtagjuk jön. Ilyenkor az a gyanú merül fel, hogy sokszor nem a sérült igényei érvényesülnek a választásnál, ezért akármilyen nehézkes is mozgásuk, tolokocsival, járókerettel gyakran maguk keresik fel a könyvtárat. Többször választották azt a megkérdezett családtagok, hogy a sérült nevén kölcsönzött dokumentumokat az egész család részére viszik. Ez persze más olvasókra is jellemző.

**II. Hangoskönyvet kölcsönzők:**

Négy vak olvasó rendszeresen a FSZEK Központi Ellátó Szolgálatának hangoskönyvtárából – füzetkatalógus alapján – előre kiválasztott hangoskönyvet kölcsönöz. A könyvekért általában családtagjaik, gondozójuk vagy /a vizsgálat alatt nem fordult elő, de/ saját maguk ( taxival ) jönnek. A 644 címet magában foglaló hangoskönyv lista inkább klasszikus szépirodalmi műveket, családregényeket, kevesebb kalandos történetet, krimi, és kevés mai modern regényt tartalmaz. Sajnos a katalógus tartalma sem példányszámban, sem féleségben nem elégti ki az igényeket.

**III. Videokazettát kölcsönzők:**

9 olvasó kizárólag videokazettáért jött ebben az időszakban a könyvtárba. Jellemző, hogy ők hetente többször is megfordultak a könyvtárban. / Ez évek óta folyamatos kölcsönzést jelent. /

A süketnéma olvasókkal való kommunikációt egy idő után minden kolléga megszokta és – a kezdeti idegenkedés után – már más olvasókkal is véleményt cserélnek egy-egy filmről. Ezt a

A süketnéma olvasókkal való kommunikációt egy idő után minden kolléga megszokta és – a kezdeti idegenkedés után – már más olvasókkal is véleményt cserélnek egy-egy filmről. Ezt a találkozási pontot, amit a könyvtár jelent nekik egymással és más emberekkel is fontosnak tartom habilitációjuk szempontjából. ( Ők akár több órát is eltöltenek filmek között válogatva, újságokat olvasgatva, egymással jelelve a könyvtárban. )

A videokölcsönzők között található pl. egy 70 év feletti, egyedülálló mozgáskorlátozott, féloldali bémult idős ember, akinek ez a kétnaponti csere a szórakozás és a társalgás.

A csak videokazettát kölcsönzők között van egy pár soha nem látott mozgássérült, akiket a család lát el filmmel akiket csak unokájuk, fiuk, lányuk arcán ismerünk. (A nyugdíjasok általában délelőtt jönnek, akkor még nyugodt a könyvtár, van idő egy-két mondatot váltani könyvről, filmről.)

#### IV. A dokumentumokat a könyvtár házhoz szállítja

6 felkeresett olvasó közül csak 5-nek tudunk könyvet vinni, ugyanis egy hölgyet kórházba szállítottak, ő a kiolvasott könyveket a szomszédjánál leadta.

Az otthonában felkeresett olvasóink mindegyike hölgy. Érdekes, hogy mindegyikük más módon szerzett tudomást arról, hogy könyvtárunknak ilyen szolgáltatása van. A szolgáltatást legrégebben igénybe vevő hölgyet 1987-ben a könyvtár kereste meg az akkori tanácson keresztül. Van, aki maga érdeklődött és más könyvtár ajánlotta neki ezt a lehetőséget, van, aki a gondozónőjétől értesült, és van, akinek mi magunk ajánlottuk fel, látva nehéz mozgását. Egy kivétellel, mozgásszervi megbetegedés az oka, hogy nem tudják elhagyni lakásukat. Mindegyikük egyedül él, hárman szociális gondozottak, kettőjüket a családja gondozza. Egy kivétellel, mindenkinek van családi hozzátartozója, tartják is a kapcsolatot, de a könyvtárba járást /luxusigényként kezelik / és nem akarják vele terhelni a családot. Szégyenlik kiszolgáltatott helyzetüket, csak a legszükségesebbre veszik igénybe a hozzátartozóikat.

Látássérült olvasóknak hangoskönyveket, hangos folyóiratokat szállítunk házhoz. Ő ezeket – még a szolgáltatás beindulásakor a Soros Alapítvány támogatásából vásárolt – magnókazettánkon hallgatja. Azt tartja csak fájó pontnak, hogy az íróval való kapcsolata nem töretlen, hisz valaki közvetít, az, aki felolvás, és ez nem mindig színvonalas.

Arra kérdésre, hogy mit jelent számukra ez a szolgáltatás, azt válaszolták, hogy szórakozást, hangulatjavítást, depresszió leküzdését. Elfelejtik olvasás közben bajaikat, benne élnek a könyvben, továbbbírák gondolatban, ha becsukják lapjait.

Ebből következően inkább könnyebb műfajú regényeket, kalandos, szerelmes történeteket kérnek. Már nincs kedvük szakkönyveket olvasni. Egy-két állattörténet és útleírás még belefér, de akit régen még érdekelt a filozófia, ma már nem vállalkozna arra, hogy elolvasson egy ilyen művet.

A szolgáltatást szerintük példányszám növekedéssel lehetne javítani. Igény lenne az öregbetűs könyvekre, de ilyet csak elvétve találni.

Összefoglalva, látszik, hogy az egészségi okok miatt hátrányos helyzetben lévők mindennapjaiba a könyvtár szolgáltatásai „be vannak kalkulálva”, számítanak és még inkább számítanának az ott lévő dokumentumokra.

Tudom, hogy ez egy könyvtár, a budapesti hetvennyolc közművelődési könyvtár közül, azt is tudom, hogy nem minden könyvtárban adottak a feltételek – még ennyire sem – arra, hogy féleségben és dokumentumtípusban ki tudják elégíteni az egészségi okok miatt különbözőképpen hátrányos helyzetű olvasók szerteágazó igényeit, de ez a vizsgálódás példa arra, hogy a könyvtáraknak számolniuk kell ezekkel az igényekkel.

### 3. ÖSSZEGZÉS

Tisztában vagyok azzal, hogy egy ilyen kicsi, szűk körben végzett vizsgálatból nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, mivel azonban mindkét könyvtárban – függetlenül azok

elhelyezkedésétől, adottságaitól – azonos tendenciák mutatkoztak, megpróbálok néhány általam fontosnak vélt megállapítást még egyszer hangsúlyozni.

A mintákból számomra egyértelműen kiderül, hogy a könyvtárak legfontosabb szociális funkciója kultúráközvetítő szerepük. Megpróbálják kompenzálni, – és az olvasók is ezt várják el tőlük – a különböző dokumentumokhoz való hozzájutás esélyegyenlőtlenségeiben lévő különbségeket.

E feladat teljesítésének a minősége csak viszonylagosan mérhető. Ez részben függ a könyvtárak részéről attól, hogy milyen dokumentumanyagot kínálnak, azt milyen széles hatósugárban, milyen beállítódással teszik, és természetesen függ az olvasók társadalmilag meghatározott kulturális szintjétől is.

Ennél a gondolatnál rögtön jelentkezik a könyvtáros beavatkozási dilemmája, azaz a könyvtárnak van-e joga nevelni, vagy a különböző információkat, dokumentumokat válogatás nélkül az olvasók rendelkezésére kell bocsátania.

### Milyen dokumentumanyagot ?

A két könyvtárban a dokumentumokat csak típusonként vizsgáltam meg, ennek alapján úgy látszik, hogy mindkét könyvtár arra törekszik, hogy a nyomtatott anyagon kívül az egyéb dokumentumokhoz való hozzáférést is segítse. Tapasztalataimra támaszkodva jelenthetem csak ki, hogy ez nem jelent egyértelmű színvonalnövekedést. Utalnom kell Nagy Attila cikkére: „ egyre kevesebb időt szánunk újságra, folyóiratra, könyvre, egyre többet arra, amit a gondúzésre berendezkedő elektronikus médiumok kínálnak. S bár az olvasásra fordított idő talán már nem csökken tovább a napi 6-17 percnél, az olvasott könyvek, de magának az olvasásnak a minősége is romlik. A vizsgálati listákon jószerivel eltűnnek a klasszikusok, el az értékes, eszméletű erejű kortárs művek, és élre nyomulnak a szórakoztató, a vágyfantáziát oly készségesen szolgáló munkák”<sup>4/</sup>

Marad a kérdés, hogy beavatkozhat, beavatkozzon-e a könyvtáros. Biztos, hogy jó az, ha a piacon megjelenő összes árut felkínáljuk?! Ha nem, ki és milyen értékek alapján döntse el, mit ne kínáljunk?!

### Milyen hatósugárban ?

A vizsgált intézmények vonzáskörzetében élők - úgy tűnik - igen sűrűn felkeresik a közelükben lévő könyvtárakat. Ez azt jelenti számomra, hogy a könyvtárba járás beépült a napi ill. heti életrendjükbe, hogy ez a hely fedélközösséget nyújt számukra.

A vizsgálati eredmények és tapasztalatom szerint is a legsűrűbben járók a könyvtár szórakoztató funkcióit részesítik előnyben, de azt gondolom, hogy éppen ezeknél a sűrűn bejáró rétegeknél fontos a könyvtárosok modellátadó, vélekedéseket, magatartást formáló, viselkedési mintákat nyújtó magatartása. Meggyőződésem szerint ez latens tanulás formájában - ennyi naivitást vállalni kell - beépülhet a látogatók magatartásába. A sok kérdést felvető, nagy felelőséggel járó és kétes hatású nyílt beavatkozással, neveléssel ellentétben ennek kedvező hatásában talán lehet reménykedni.

### Milyen viselkedéssel?

Az ismeretszülő érintkezések, a szociális érzékelés fontos terepe a könyvtár.

Az erre vonatkozó kérdésekből mindkét könyvtárban kiderül, hogy van még mit tenni ezen a téren.

A szociálisan, biológiailag, pszichésen másokkal, a hátrányban lévőkkel kapcsolatos negatív viselkedés megváltoztatása hosszú folyamat, azonban azt gondolom, hogy ezen a területen is fontos a könyvtárosok nyújtotta pozitív minta, az elfogadás. Feltéve, ha a könyvtáros kellő ismeretekkel, ötletekkel, energiával, türelemmel rendelkezik a csellengő gyerekek figyelmének lekötésére, a hangoskodó felnőttek, a pimaszkodásokban korlátokat próbálgató kamaszok megfékezésére, a vak vagy süketnéma olvasókkal való kommunikációra, a demens öregekkel való foglalkozásra, és az agresszív, öntudatosnak tűnő olvasók „megszelídítésére”. Talán ennek a magatartásnak is lehet a könyvtár falain túljutó kisugárzása.

Az ajtóban álltam és a kérdőíveket töltöttem ki, természetesen mindenki sietett, az a fiatal hölgy is, aki késő délután 2-3 éves kislányával jött be. Ő lett a harmadik. Megkértem legyen szíves és *segítsen nekem*, töltsse ki ezt a kérdéssort. A mama elvette a papírt, mire a kislány őszinte érdeklődéssel tudakolta tőle: "*Miért segítesz neki?*"

Remélem mire megnő, ez nem marad számára kérdés.

Vörösné Jánosi Katalin

## Jegyzetek

- 1/ Gereben Ferenc: A felnőtt népesség könyvtárképe. In: Könyvtárhasználat, könyvtárkép. (Tanulmánygyűjtemény). Szerk: Kamarás István. Kiad. Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp, NPI, 1982. 101.p.
- 2/ Sjöstrand, Ingrid: Mamának este nincs ideje. In Ami a szívedet nyomja. (Szerk. Tótfalusi István.) Bp, Móra, 1975
- 3/ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szervezeti és működési szabályzata. Bp. 1994. 30. p.
- 4/ Varga Lajos Márton: A modernizáció= amerikanizálódás?: Nagy Attila helyzetképe a magyarországi olvasáskultúra állapotától. In Népszabadság 1997. jan.15.

## Felhasznált irodalom jegyzéke:

- Barczy Zsuzsa: Könyvtárhasználat a FSZEK hálózatában. In Könyv, könyvtár, könyvtáros 1994. 12. 38-44. p.
- Bartos Éva: A hátrányos helyzet közművelődési elsősorban könyvtári vonatkozásai. In: Hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása Bp, OSZK-Múzsák, 1984, 57-60. p.
- Bartos Éva: Hozzászólás „A könyvtár szociális funkciójáról” tartott tanácskozáson. In FSZEK Könyvtári Híradó 1993. 10. 1-2. p.
- Bodnár Erzsébet: Tengődők. In FSZEK Könyvtári Híradó 1993. 5. 1-2. p.
- Gereben Ferenc: A felnőtt népesség könyvtárképe in: Könyvtárhasználat, könyvtárkép. (Tanulmánygyűjtemény) szerk: Kamarás István Kiad: Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp, NPI, 1982. 93-118. p.
- Havas Katalin: Kedves Erzsébet! In: FSZEK Könyvtári Híradó 1993. 6-7. 8. p.
- Katsányi Sándor: Bevezetés. In Hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása Bp, Múzsák Közművelődési Kiadó, 1984.,7-15. p.
- Katsányi Sándor: A könyvtár szociális feladatai. In: A könyvtár szociális funkciója (Tanulmánygyűjtemény.) Szerk.: Armóth Károly, Vidra Szabó Ferenc. Kiad. Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp, 1995. 179. p.
- Nagy Attila: Közvetlen kommunikáció a könyvtáros és az olvasó között. In: Pelejteji Tibor: Közönségkapcsolatok: A könyvtári alkalmazás módszerei Bp. Népművelési Propaganda Iroda,1979, 143-156 p.
- Tánczos Gábor: A könyvtár pedagógiai funkciói - ahogy a nevelésszociológia látja. In: Könyvtáros 1971. 8-10 451, 512, 585 p.

## LEVÉL A SZOCIOLÓGIAI TANSZÉKEKHEZ

(Bibliográfiai esszé)

Ha az ember az utcán talál valami érdekeset vagy értékeset, megáll, és önkéntelen mozdulattal felmutatja: Nicsak, mit találtam! Ez a levél is ilyenfajta gesztus. Hogy mindjárt a lényegre térjek: a Zola irodalomra szeretném felhívni a figyelmüket. Önök – jobb esetben mosolyogva – mondhatják: Emile Zola, mintha hallottam volna ezt a nevet. Természetesen nem Zolát akarom bemutatni, hanem – mint könyvtáros – a könnyen hozzáférhető, a hallgatónak ajánlható, ígéretesnek látszó és kihasználatlan lehetőségekről fogok írni.

A Zola-irodalom, pontosabban az életmű és a róla szóló irodalom, nyilván többoldalú érdeklődésre tarthat számot. Cézanne-nal való levelezése, a Manet-pör dokumentumai, szellemi rokonsága Van Gogh-gal a művészettörténéseket, a Dreyfus-ügy a politológusokat érdekelheti elsősorban. A filmesek számára talán újdonság a Zola-regényekből készült több mint 40 alkotást leíró filmográfia, a pszichológusok számára pedig az, hogy Zola alávetette magát Edouard Toulouse doktor vizsgálatának, aki a zseni és az örült közötti választóvonalat akarta meghúzni, s – úgy tűnik – az erről szóló feljegyzések nem érdektelenek. A könyvtáros hallgatónak is kínálkozik téma Zolával kapcsolatban. Fotográfusként is jelentős volt. Persze az irodalmárok és a sajtótörténészek a legilletékesebbek, ezúttal azonban a **szociológiai tanszékek** levelem címzettjei.

Már néhány éve nyugdíjasként, félállásban a Szabó Ervin Könyvtár szociológiai olvasótermében dolgozom, és nap mind nap találkozom szociológiát hallgató, vagy felvételre készülő fiatalokkal, gyakran olyanokkal is, akik nem a fővárosban tanulnak, s olyanokkal is, akik a fővárosban tanulnak, de külföldiek. A minap egy kislány (már hallgató) azt kérte tőlem, hogy ajánljak neki egy témát, amit „négy könyvből meg lehet csinálni”. Mikor látta, hogy elgondolkodom, hozzáfűzte: „lehet három könyv is, de akkor még két cikk is kell.” Ez a kérdés, az ilyen bugyuta kérdések nem jellemzőek, de tagadhatatlan, hogy vannak. Néha zavarbaejtőek: „Tíz mondatot kell írjak az identitásról.”

Az itt eltöltött évek megtanítottak a szociológiai tanszékek pedagógiai és tudományos munkájának tiszteletére. A szociológusok az olvasóteremben csupán a friss külföldi folyóiratokat tanulmányozzák, ők a Szociológiai Osztállyal való folyamatos munkakapcsolatban a könyvtárban, – hogy úgy mondjam – önkiszolgálók.

### RUTINMUNKA A SZOCIOLÓGIAI OLVASÓTEREMBEN

A rutinmunka abból áll, hogy az ember a felmutatott irodalomjegyzék alapján kézbeadja a könyveket, illetve, hogy az adott témához szükséges irodalomhoz elvezeti az olvasót. Nagyon szívesen veszik, ha az itt rendelkezésükre álló számítógép adatbázisában önállóan keresgélhetnek. Ezt az úgynevezett szociológiai információs anyagot a Szociológiai Dokumentációs Osztály munkatársai a teljes magyar szociológiai irodalom feltáráására állítják össze, és az esetek nagy többségében kielégítő választ ad. A benne szereplő dokumentumok zöme is itt van a polcokon. Alkalmanként azonban a könyvtár által kínált egyéb lehetőségeket, főként a két másik adatbázist (ezekre visszatérek), vagy kollegiális kapcsolatokat is igénybe kell venni.

Egy-két nehezebb kérdés: Az infláció mértéke 1986-tól máig; újabb irodalom Jézus szociális érzékenységéről (az evangéliumokat már feldolgozta); melyik faluban, községben, városban volt/van „misesmulasztó” csárda? A mai magyar antiszemitizmus angol nyelven; Angliában hány szociológiai tanszék van, és mi a postacímük? A szenvedély – „mint olyan” stb.

Néhány esetben nyilvánvaló, hogy a tanszékeknek semmi közük a kérdezőhöz, például az olyanhoz, aki többnyire angolul vagy németül elmondja, hogy honnan jött, milyen nyelveken olvas, s azt, hogy a fagyaltok és a jégkrémek terén végez piackutatást, ezért van szüksége a magyar gyerekek számára, korosztályok szerinti megoszlására, a fizetések mértékére stb. Vagy egy csögyár megbízottja, s az infrastruktúra milyenségére kíváncsi falun, városban. Vagy egy alapítványra pályázik, azért szeretné tudni, hogy a mai napig milyen szociológiai kutatások foglalkoztak

Malajziával? És folytathatnám, hiszen az évek alatt összegyűlik egy-s-más. A kérdéseket feljegyezzük.

A könyvtáros nem szívesen kérdezősködik, de azért jó, ha tudja, hogy hány oldalnak kell lennie a dolgozatnak, milyen hosszú lesz az előadás, aztán teszi, ami tőle és a lehetőségeitől telik. Valóban élvezetes munka.

Az elmúlt hat év alatt egyetlen kérdés-kérés vonatkozott Zolára. Ebből az látszik, hogy legalábbis egyszer valahol, valamelyik szociológiai tanszéken biztosan elhangzott a neve. A hallgató azt kérdezte, hogy tudnék-e valami irodalmat javasolni a Nanáról. Bár Zola és a Nana nem rám tartozik: szépirodalom, – gondoltam – egyszerűbb, ha gyorsan elintézem ezt a kis ügyet. Igaz, hogy mire megtaláltam a legalkalmasabbnak látszó könyvet – és ez nem tartott sokáig – a hallgató elpártolt Nanától. Kiderült ugyanis, hogy ahhoz, hogy a Nanát „szociológiailag megközelítse” el kellene olvasnia a regényt, az viszont hosszabb, mint gondolta, s neki már nincs annyi ideje, – én viszont rábukkantam Révész Ferenc Zoláról írt könyvére.

Révész Ferenc 1956-tól több mint húsz éven keresztül a könyvtár igazgatója volt. Ez a körülmény ébresztette fel a kíváncsiságomat. Elolvastam a könyvet, inkább füzetkét (1939-ben jelent meg a szerző saját kiadásában). A 19. század második felében előretörő természettudományoknak és a korszak francia regényirodalmának vázlatos áttekintése után Zola rövid életrajzát adja. Következik a korai irodalmi és publicisztikai művek ismertetése, feltűnik a „szociológiai regény” fogalom. A Rougon-Macquart ciklus kapcsán a negyedik rendnek az irodalomba való betörését hangsúlyozza. – Még néhány kérdés, amire a kis kötet választ keres: Szocialista volt-e? Pesszimista? Obszcén? Pénzéhes? Természettudományos műveltsége kiállta-e az idők próbáját? A hangnem lelkesen elismerő, de nem apologetizáló.

Tapasztaltam, hogy ha egy könyvtárigazgató akár gyerekkorában, otthon, az apja kertjében – mondjuk – méhészkedett, akkor a könyvtárban, amelyet igazgat, legyen az – mondjuk – a szilikátipari kutatók szakkönyvtára – a méhészetnek legalábbis a legfontosabb szakirodalma képviselve van. Ebben bízhatok. Megnéztem tehát a katalógusban a Zolával kapcsolatos cédulaanyagot. Az eredmény meghaladta a várakozásomat, (ezért írok most ilyen szokatlan műfajú bibliográfiai esszét, levelet a tanszékeknek).

A meglévő könyvek javarésze – és nem csak számszerűen – még Zola életében (1840-1902), vagy alig halála után megjelent Charpentier kiadás. Ezek persze későbbi hagyatékként, ajándékként is idekerülhettek. Megtudtam, hogy 1937-ben a francia kormány 10.000 frank értékű könyvet ajándékozott a könyvtárnak. De arra is gondolhatunk, hogy Szabó Ervin 1904-től munkatársa, 1911-től haláláig, 1918-ig igazgatója volt a könyvtárnak, olyan munkatársakkal körülvéve, mint *Kőhalmi Béla*, *Dienes László* és mások, – a könyvtártörténet nagyjai. Nekik Zola majdnem kortársuk volt, jobban értették, csodálták, mint manapság. Az állomány gazdagsága tehát valószínűleg nekik is köszönhető.

## ZOLA ÉLETMŰVE A KÖNYVTÁRBAN

Zola jelentős művei – amennyire meg tudom ítélni – eredeti nyelven hiánytalanul megvannak a könyvtárban. Ami a *szépirodalmat* illeti: az 5 ifjúkori regény, a *Rougon-Macquart* ciklus 20 kötete, a Három város és a Négy evangélium három kötete (a negyedik kötet Zola tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála miatt megíratlan maradt) mind megvan. Publicisztikájának – értve ezen a *nem szépirodalmi* (non fiction) műveket – a java ugyancsak megvan. Indokolt a „java” kifejezés, ugyanis olyan tanulmánykötetéről van szó, amelyeket még Zola rendezett sajtó alá. Zola saját becslése szerint az újságokba írt tanulmányai, cikkei mintegy 500 kötetet tennének ki. E töménytelen anyag javát Zola maga válogatta a tanulmánykötetekbe. Megvan például a „*Le Roman experimental*” 3. kiadása 1880-ból.

És megvan a „*La Vérité en marche*” c. kötet, melyben a *Dreyfus-ügyről* és az abban vállalt szerepéről ír. *Hannah Arendt* könyvének (1.rész, 4. fejezet) a Dreyfus-ügyről szóló fejtegetése után, úgy gondolom, hogy a Dreyfus-ügy egyetemi hallgató számára túlságosan súlyos és szerteágazó téma.

(Arendt, H.: A totalitarizmus gyökerei. 1992, Európa.) De az a történelmi pillanat, mikor a Dreyfus per-ből Dreyfus-ügy lett, mikor egy röpirat 300.000 példányban az utcára dobva elindította az események lavináját – izgalmasabb, mint bármilyen kémtörténet. G. Clemenceau lapja (L' Aurore) 1889. január 13-án a *sajtó politikai szerepének* egyik leghatásosabb példáját mutatta fel. Csak említem, mert van valami mosolyra késztető időszerűsége, hogy a 18 éves Zola első verse az akkor 20 éves Clemenceau lapjában (Le Travail) jelent meg. A lap főcíme alatt ez a kis szöveg olvasható: „Megjelenik – amikor tud”.

Zola publicisztikájából ízelítőt ad a könyvtár új beszerzése, négy szép, jó (és nagyon drága) kis tanulmánygyűjtemény: *Du roman: Sur Stendal, Flaubert et les Goncourt; - Pour Manet; - Face aux romantiques; - L'encre et le sang*. 1988-ban jelentek meg a „Le regard littéraire” sorozatban. A szerző természetesen mindegyiknél Zola, az előszót mindegyikben Henri Mitterand írta. Az ő nevével meg kell álljunk egy pillanatra, mert *Dezalay* (ld. alább) szerint elválaszthatatlan a Zola-életműtől. Mitterand volt a főszerkesztője a harmadik, – a legutóbbi – 15 kötetes életmű-sorozatnak (1966-1970).

Olyan korai kiadást, mint az említett *Le Roman experimental* 3. kiadása – a regények között csak egyet találtam. Ez az *Une page d'amour* c. könyv 35. kiadása, amely a Rougon-Macquart ciklus egy – állítólag – kevésbé sikerült darabja. Zola maga sem bízott benne, talán ezért éppen ebben jelentette meg először a híres *családfát*. (Másodszor a ciklus zárókötetében, a *Pascal doktor* címűben, már sokkal áttekinthetőbb grafikus megoldásban.) Az *Une page d'amour* 35. kiadása 1880-ból való. Az első kiadás pedig 1878-ból. A regény tehát két év alatt 35 kiadást, utánnomást ért el, holott nem is számított sikerkönyvnek.

A sikerkönyv a *Nana* volt. 1880-ban jelent meg a Charpentier-nél, és már az első napon, tehát egy nap alatt (!) 55.000 (ötvenöt-ezer) példány fogyott el belőle.

Mostanában sok szó esik a *menedzsmentről*. Zola 18 évesen tért vissza Párizsba, (itt született), s négy nyomorúságos év után az Hachette-cégnél lett csomagoló-kifutófiú, majd ugyanitt rövid időn belül reklámfőnök. Érdemes alaposabban utánanézni, hogyan érte el, hogy „naturanaturisták” és „natanatomisták” zajos tömege várja a kiadó előtt a *Nanát*. Zola „modern értelemben” is a menedzsment szakembere kellett legyen. Egyébként korának legtöbbit kereső írója volt.

A pénz nagy szerepet játszott életében és regényeiben. Leplezetlenül irigyelte a Goncourt-fivéreket öröklött vagyonukért, ugyanakkor büszke arra, hogy munkával keresi és kereste meg a kenyerét. A Rougon-Macquart ciklus első kötete a pénzről szól: *La Fortune des Rougons* (1871). De a regényekből azt is pontosan megtudhatjuk, hogy mennyibe került egy pohár pálinka a Patkányfogó kocsmában, hogy egy női ernyő – faragott nyéllal, – mennyivel volt olcsóbb a Hölgyek Öröme áruházban, mint a vele szomszédos Bourras-féle butikban.

Még egy ma divatos fogalom: az *image*, de ha menedzsmentet írtam: az *imidzs*. Zoláról számos fotó, festmény (köztük Manet-től, Cézanne-től), szobor, karikatúra készült. A kortársak gyalázkodó és magasztaló leírásai nagy bőségben fennmaradtak. Élete nyitott könyv az utókor számára. Az *imidzs*t azonban ő saját maga tervezte, teremtette meg. Hogyan csinálta? – Erről kicsit bővebben: Nem voltak illúziói önmagáról, pontosan ismerte képességeit és lehetőségeit. A H. Mitterand féle válogatás egyik kötetében (Du roman) két *Flaubert*-ről írt tanulmány szerepel, az egyikben az író, a másikban az embert rajzolta meg. Az utóbbi – szerintem – Zola legsajátabb, legjobb tulajdonságait mutatja fel. Miközben Flaubert szeretetteljesen megrajzolt alakját sugárzóan a középpontban tartja, a környezetet az újságíró éles szemével, a fotográfus pontosságával írja le. A vasárnapi összejövetelek atmoszférája szinte tapintható. A résztvevők: a Goncourt-fivérek, Daudet, Turgenyev, egy-egy erőteljes vonással megrajzolva elevenen állnak előttünk. Saját magáról csak futólag tesz említést: „Ami engem illet, én egyáltalában nem csillogtam. Én így (társaságban) nem vagyok jó, csak ha feldühítenek, és meg kell védjem az igazamat.” Ilyen és ennél kifejezőbb – hosszabb – önportrékkal erőteljes, összetéveszthetetlen személyiségképet, *imidzs*t rajzol magáról, nem is szólva a regényeiben itt-ott felbukkanó alakokról, akik hasonlítanak hozzá, vagy akikhez ő akart hasonlítani.

*Zola műveinek magyar fordításáról*. A könyvtár minden magyarra fordított Zola-művet beszerzett – legalábbis 1969-ig. Azt csak valószínűsíteni tudjuk, hogy azóta is beszerezte a Zola-könyvek fordításait. Ez furcsán hangzik, magyarázatra szorul: 1969-ben jelent meg nálunk *Armand Lanoux: Jó*

*napot Zola úr!* című könyve. (Ford.: Görög Lívia, Bp. Gondolat.) Ebben található *Falvy Zoltánné bibliográfiáját* Zola magyarul megjelent műveiről. Ami a bibliográfiában szerepel, az megvan a könyvtárban. Ezt biztonsággal állíthatja a könyvtáros, ha könyvtárának katalógusát összeveti (mint ahogy én tettem) az adott bibliográfiával, a bibliográfiának azonban – tudomásom szerint – nincs folytatása.

A könyvtárnak van egy úgynevezett TEXTLIB Könyvadatbázisa, melyben közel 70 Zolával kapcsolatos 1965 után megjelent tétel szerepel. A gyakorlatban tökéletesen megfelel az igényeknek, de nem illeszkedik a Falvyné-féle bibliográfiához. Lehet, hogy csak új kiadásokról, vagy egy már lefordított mű újrafordításáról informál. Arra a kérdésre, hogy az utóbbi 30 évben jelent-e meg számunkra új Zola – mű nem tud válaszolni.

A könyvtáros tanszékek talán egyetértének velem abban, hogy e bibliográfia folytatása hallgatóra méretezett feladat, s ugyanakkor hézagpótló munka lenne.

## „A RÓLA SZÓLÓ IRODALOM”

Lanoux könyvével már rátértünk a „róla szóló irodalom” ismertetésére. Hét évvel az eredeti kiadás (Bonjour Monsieur Zola. Hachette, 1962.) után került hozzánk. A könyvtárban ez az egyetlen Zoláról szóló könyv, amelynek a szerzője nem magyar, de magyarra van fordítva. Ezzel viszont meg lehetünk elégedve. Dezalay (ld. alább) szerint ez a legjobb életrajz. Ebben igaza lehet, legalábbis 1973-ig, -könyvének megjelenéséig. Hogy azóta francia, angol, német, orosz nyelvterületen mi történt Zolával, arról nincs áttekintésünk. Lehet, hogy az utóbbi negyedszázadban jobb monográfiát is írtak róla. Ilyen messziről csak sejtheti az ember, hogy az ő „kedveltségi indexe” halála óta nem nagyon ingadozott. Lanoux – mint írja – tíz évet töltött hőse társaságában, tehát tíz évig írta a könyvét. A művek keletkezésének körülményei és belső motivációi olvasmányos formában tárulnak eléink. – Lanoux volt a főszerkesztője az 1960-1967 között megjelent második nagy Zola-sorozatnak, az 5 kötetes Rougon-Macquart kritikai kiadásnak. Ez a sorozat a N.R.F. Bibliothèque de la Pléiade kiadásában, tehát paradés külsőben látott napvilágot.

A katalógusban szereplő több, mint két tucat (zömmel francia) szerző művéből válogatva néhány további téma-lehetőség: Nem lenne érdektelen egy mai fiatal számára kézbevenni, esetleg lefordítani *Jean Jaurès Le Travail* című füzetét. (Bibliothèque Ouvrière Socialiste, 1901. 29 p.). Az, hogy kivételesen feltüntettem a lapszámot a füzetke jellemzését célozza, s még azt is hozzáfűzöm, hogy az ára 10 Centimes volt, formátuma 12-szer 10 cm. Tartalmilag, formailag a korabeli munkásmozgalom jegyeit viseli magán: egyszerű nyelvezet, áttekinthető szerkezet. Zola egyik evangéliuma mellett a Patkányfogó, a Germinal és a trilogia Párizs c. darabjának elemzését kapjuk. Leitmotív: a teremtő munka a modern ember istene. Egy előadás lejegyzéséről van szó, amelyet Jaurès egy munkásakadémián mondott el.

Nem kell bizonygatni, hogy Zola korának „modern”, kiemelkedően felvilágosult, liberális szellemű képviselője volt, bár *Lukács György* Zola liberalizmusát „naív”-nak nevezte. *Jean Cocteau* ugyancsak „naív”-nak tartja Zolát, de nem mint liberálist, hanem mint lírikust. Ugyanő és mások Zola *modernségét* főként szexuális vonatkozásaiban fogalmazták meg. A „szüziés” Zola valóban előfutára a manapság oly publikussá vált erotikus irodalomnak. Az ő Nanája pucéron jelent meg a színpadon egy olyan korban, amikor a férfiak még összerezentek egy kivillanó női boka láttán. A szüziés jelzöt a tréfás baráti társaság akkor ragasztotta rá, mikor a Nanához gyűjtötte az anyagot. Híres dossziéi tanúsítják, hogy az anyaggyűjtést minden regényéhez tudományos körültekintéssel végezte. Mikor a Nanát írta – Lanoux szerint – megkérdezte barátaitól, hogy előtte, vagy utána kell-e fizetni.

*Zola és a nők* – akár Zola és a vallás – nem problémamentes téma. A Rougon-Macquart regényfolyamban a nők serege vonul fel az eredettől a negyedik generációig, azaz a bolond Adelaide-től, akinek a törvényes fia a Rougon-ok, törvénytelen lánya és fia a Macquart-ok őse, s aki az utolsó kötetben, 105 évesen még feltűnik, – egészen Clotilde-ig, aki Pascal doktor unokahúga és ifjú szerelme. Ahhoz tehát, hogy lássuk hogyan ábrázolta Zola a nőket elég sok regényt kell elolvasni. Márpedig a Zola-regények nem tartoznak a szórakoztató olvasmányok közé, nem üdítő bonbonok. A

legtöbb együttérzéssel, legárnyaltabban megrajzolt nőalakja, Gervaise (Nana anyja) például „mikor megtalálták odújában már zöld volt”.

A témának van egy másik megközelítési lehetősége is: ha csak arról a két nőről beszélünk, akiket – mondjuk így – Zola magáénak mondhatott, tehát feleségéről, Alexandrine-ről és szerelméről, Jeanne-ről. Tekintve, hogy Alexandrine-t Cézanne mutatta be neki, először *John Rewald: Cézanne* című könyvét (1939) említem, mely Cézanne és Zola levelezését közli (az 1858 és 1886 közötti időből). A 75 dokumentum Zolára legalább annyira jellemző, mint a kötet címszereplőjére.

Még házasságuk előtt Zola írt egy színdarabot, később regénnyé alakította (Madelaine Férat címmel). Egy érzelmes szerelmi-háromszög történet. A szerető alakját nagyjából Cézanne-ről mintázta, a férjét magáról. Az asszonyalakban világosan felismerhető Alexandrine. A történet az asszony öngyilkosságával végződik. Erről bővebben ír *John C. Lapp: Zola before the Rougon-Macquart* (1964). Alexandrine unokaöccse és keresztfia, *Albert Laborde: 38 années près de Zola* címmel (1963) levelek és személyes emlékek alapján rajzolja meg Alexandrine alakját. Különösen Alexandrine „hősies” magatartását méltányolja, s ebben teljesen igazat kell adnunk neki: Mikor Alexandrine arról értesült, hogy férje egy másik nőbe (is) szerelmes, Zolának már két gyereke volt Jeanne Rozerot-tól.

Meglepő, hogy német nyelvű fordításban van meg a könyvtárnak *Denise Le Blonde-Zola* visszaemlékezése az apjával töltött időre, 1945-ben magyarul is megjelent. Könyvének címe: *Zola. Sein Leben, sein Werk, sein Kampf* (1932). Tekintve, hogy a fentiekben említettem a harmadik és a második életmű-sorozatot, az elsőről (1927-1929) is szólnom illik. Összeállítója *Maurice Le Blonde*, irodalomtörténész, Zola lányának, Denise-nek a férje.

*Guy de Maupassant* is írt egy könyvet Emile Zola címmel. (A. Quantin, 1883.) És bár a katalógus szerint megvan a könyvtárban nem tudtam kézbe venni. (Lehet, hogy elhamarkodottság volt e levél elején könnyen hozzáférhető anyagot ígérni?) A könyv ugyanis ki van kölcsönözve. Pedig arra gondoltam, hogy azoknak lehetne fordításra ajánlani, akiknek kedvük támad a magyarnyelvű Zoláról szóló irodalmat gyarapítani. A lapszám után ítélve elég rövid lehet. Maupassant nem tartozott Zola baráti köréhez (tíz évvel fiatalabb). Tanítványa sem volt, (Flaubert-nek volt hálás, bár szófogadatlan tanítványa) – de vidám evezőstúrák és hajnalig tartó mulatozások kedvelt résztvevőjeként szívesen nyaralt Zola Szajna parti, Médan-i házában. Médan, mint irodalmi központ érdekelheti a szociológusokat is.

A katalógusban található *magyar nyelvű szakirodalom* felsorolása egyszerű: Az említett Révész Ferenc könyvön kívül a következő szerzők szerepelnek: *Ambrus Zoltán* 1913, *Benedek Marcell* 1963, *Kozma Antal* 1939, *Lengyel Géza* 1961, *Lukács György* 1940 és 1945, *Salyámosy Miklós* 1962, *Schreiber Erzsébet* (disszertáció) 1934, *Sós Endre* 1952.

1963-tól a könyvtár harmadik adatbázisára támaszkodhatunk. (Említettem már a Szociológiai információt és a TEXTLIB Könyvadatbázist): az *Irodalmi kritikák és tanulmányok, analitikus bibliográfia* alapján egy most 40-45 tételből álló listát lehet lemásolni, vagy pár forintért lemásoltatni.

## EGY ALBUMRÓL, EGY ENCIKLOPÉDIÁRÓL ÉS KÉT BIBLIOGRÁFIÁRÓL

Van a könyvtárnak egy reprezentatív albuma: *Zola photographe* (Denoel, 1979.) 480 fotó melyet részben Zola készített, másrészt róla készítettek. A válogatás főként az író unokájának, François Emile-Zola doktornak a munkája. Említem, hogy a Francia Intézet 1999. végén egy kiállításon kívánja bemutatni a fotográfus Zolát.

A szociológiai szempontból érdekesnek látszó könyvek sorát Dezalay könyvével zárom. Már kétszer hivatkoztam rá, mint szaktekintélyre H. Mitterand és A. Lanoux kapcsán.

*Auguste Dezalay: Lecture de Zola* (1973). Nem Zola olvasmányairól van itt szó, nem is Zola olvasatairól, hanem egy nálunk kevésbé ismert műfajról: Olvasókönyv Zoláról? Furcsán hangzik, és nem is fedi pontosan a mű tartalmát. Leginkább Zola-enciklopédiának nevezném. Tény, hogy a könyvtár Zoláról szóló könyvei közül ez a leggazdagabb információ-forrás.

## Fejezetcímei:

1. Hogyan fogadták a kortársak Zolát? (Itt olvashatjuk például H.A. *Taine* levelét Zolóhoz.)
2. Zola és barátai (szövegrészletek többek között Flaubert-től és *Mallarmétól*.)
3. Zola megítélése a két háború között (pl. *A. Gide* naplórészlete.)
4. Zola és a modern kritika (mit írtak róla a pszichoanalitikusok, a marxisták, pl. *Lukács György*, mit írtak a stílusáról, az örökléstani nézeteiről, pl. *M. Butor* stb.)
5. Mit írtak róla az írók és az irodalmárok? (Pl. *H. Mann*.)
6. Zola és a képi látásmód (pl. *Jean Renoir*.)
7. Zola az iskolai oktatásban; modernsége.

Végül a Zola-művek megjelenésének kronológiája, a róla szóló válogatott bibliográfia, filmográfia, fehér foltok a Zola-kutatásban, indexek.

Lukács György említésén kívül magyar vonatkozás: a *Germinal*-ból készült öt film közül az egyik (1963), *Yves Allegret* rendezése, francia-olasz-magyar koprodukció volt.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, mint a szociológia országos szakkönyvtára 1972-től 1988-ig, évente egy kötetben jelentette meg a *Szociológiai információ* című kiadványt. 1988-tól számítógépen regisztrálja anyagát. – Tény, hogy sem a kötetek, sem a számítógépes folytatás nem ismeri Zola nevét.

Ugyancsak a könyvtár kiadásában jelent meg a *Magyar szociológiai irodalom bibliográfiája* – eddig 5 kötet. Az első kötetben feldolgozták a Huszadik Század című folyóiratot. Ebben 1900 és 1903 között hat tanulmány és cikk foglalkozott Zolóval, köztük Jászi Oszkár, a tanulmányának címe: *Zola mint szociológus*.

Levelem elején azt írtam, hogy ígéretesnek látszó és kihasználatlan irodalmat találtam. Azt hogy ígéretesnek tartják-e a „leletet” – csak remélhetem, az azonban tagadhatatlan, hogy – legalábbis az olvasóteremből nézve - szociológiai szempontból felhasználatlan. Kérdés: miért?

Lehet, hogy Jászi Oszkár volt az utolsó, akit Zola, mint szociológust érdekelt. Lehet, hogy a könyvtárosok elkönyvelték Zolát, mint író, és nem tárták fel megfelelően a Zola-irodalmat.

Elmondtam, hogy a véletlenek milyen különös készítése indított el Zola nyomába, s arra is utaltam, hogy a véletlennél – a könyvtáros számára – hathatósabb készítés az *olvasói igény*. Az olvasó erre joggal mondhatja: amiről nem tudok, arra nem lehet igényem. *Circulus vitiosus*.

Ennek a könyvtárnak hagyománya, és most egyik alapelve, hogy személyre szóló tájékoztatással akar szolgálni. Ismerni akarja – és ismeri is – olvasóinak az igényeit. Az „olvasó” azonban egyre személytelenebb lesz, s a könyvtárakban ma már nélkülözhetetlen számítógép ma még nem képes ezt a folyamatot lassítani, ellenkezőleg. A probléma nem új, és bár érinti a témánkat, annál is inkább, mert ez az elszemélytelenedés a szociológusok számára különösen kedvezőtlen, itt nem foglalkozhatunk vele. Túlságosan bonyodalmas.

Levelem célja csupán az, hogy bemutassam: ennek a könyvtárnak vannak olyan értékei, amelyeket kár lenne feledésre ítélni. Valószínű, hogy Zola csak egy a sok közül.

1998. november

Károlyi Ágnes

## Utóirat:

Visszahozták az említett Maupassant könyvet. Nagyon szép kis könyv. Valóban rövid: 31 oldal. A Médan-i életről azonban alig esik benne szó. „Zola ma 41 éves” írja. Ír a nevééről (mintha kürtszót hallana), a külleméről (leginkább egy ágyúgolyóra emlékezteti), a munkabírásáról (évente 2 liter tintát fogyaszt), a régi padlásszobáról, ahol Zola „arabust játszott”, mert az egyetlen öltönye a zálogházban volt, a mostani pompázatos dolgozószobáról, és főleg a művekről. Nagy elismeréssel, de nem minden malícia nélkül. Valóban nyereség lenne, ha valaki lefordítaná.

## ABSTRACTS IN ENGLISH

### **Papp István: Renewing the building of the Central Library of the Metropolitan Szabó Ervin Library**

After reviewing the former homes of the Central Library of the Metropolitan Szabó Ervin Library the essay describes the former, unrealised plans for accommodating the library constantly struggling with space problems. At last, taking into account the realities, the Library decided to solve these problems by enlarging, rebuilding and restoring its existing buildings instead of raising a new one. This was made feasible by having located certain functions in other buildings. Although instead of the earlier envisaged 25,000 sq.m only 17-18,000 sq.m will be available (12-13,000 in the complex consisting of the Wenckheim palace and two adjacent buildings), this space seems to be sufficient with a view to the Budapest library situation and the changes in library technology. Architectural planning has been based on thorough library-professional preparations. The essay finishes by a review of the concept and of the plans by the architect, Mr. Péter Hegedűs. Construction works started in autumn 1998 and will have been finished by end-2001.

### **Gócza Júlia: The Music Collection in its new home**

The General Assembly of Budapest took a decision in 1995 to transfer the Pálffy Palace (4, Ötpacsirta Street) for use to the Metropolitan Szabó Ervin Library. The management of the Library has accommodated the Music Collection and the Finances Directorate in this building.

The Music Collection was opened in October 1998 in its new home. In the rooms in the 1<sup>st</sup> and 2<sup>nd</sup> floors of the Pálffy Palace the collection was granted about 1300 sq.m of floor space instead of the 342 sq.m in its former home at Fehérhajú Street. The first floor houses the reference collection, the handbooks and journals, the second floor – the circulation collection (notes, books, video recordings, CDs). The new environment made an expansion of services and placing a major part of the collection on open shelves feasible. The Music Collection's OPAC includes the entire book holdings, and – for the time being – the new acquisitions of sound recordings and notes.

In 1998 the Library was granted the Japanese Government Aid to equip the Music Collection with modern technology. In 1999 the firm Sony provided audiovisual tools for the Collection's sound collection.

The Music Collection serves as a venue for a variety of cultural events. The festive room in the first floor decorated with Venice mirrors is used for chamber concerts, while the arched room in the basement is used for lectures on music history, presentations of records and for exhibitions.

The reconstruction of the Palace has been managed by Mr. Péter Hegedűs, he restored the building according to the drawings of Miklós Ybl. The stylish furniture was designed by Mr. Mihály Hefkó. The rooms are decorated with works of art borrowed from the Museum of Fine Arts and the Museum of the History of Budapest.

### **Pauza István: The first steps on the way to the reconstruction of the Wenckheim Palace**

It was a significant pre-condition of the reconstruction and extension of the Central Library of the Metropolitan Szabó Ervin Library's building that certain functions be accommodated in other buildings. The article deals with the construction and investments issues of the purpose-built Service Building and the renewed Pálffy Palace, with illustrations of the essential data and floor plans.

### **Pobori Ágnes – Kiss Jánosné: The branch library at 52, Andrassy Street: history and the library's history**

The programme of establishing modern public libraries in Hungary was elaborated by Ervin Szabó in the first decade of the 20<sup>th</sup> century. According to this programme, aiming at the reorganisation of the Metropolitan Library into a public library and at creating its system, the branch library no. 10 started to provide services at the Hunyadi Square in the 6<sup>th</sup> district in 1924. This branch library can be regarded as the predecessor of today's Terézváros Library having celebrated in 1999 the 75<sup>th</sup> anniversary of its foundation. The history of the branch no. 10 is inseparable from the organisational changes related to general library-political principles and also from the changes in the system of the Metropolitan Szabó Ervin Library. This is proved by the history of its operation and services: the library had not corresponded to the needs of the civil Terézváros as early as at its opening, but could move to a new, deserved place (at 52, Andrassy Street) in 10 years only, in 1934. In 75 years the library has become a central institution of library services in the district, independent of whether it has served its users as branch no. 10, the main library of the 6<sup>th</sup> district or an independent unit no. VI/1. in the Downtown Region. On the threshold of the year 2000 its tasks are expected to change with orientation toward information services, but the modification will be in harmony with the range of modern services to be provided by the Central Library to be opened soon for the broader public – aiming at a unity of traditions and modernisation.

### **Holló Szilvia Andrea: An unknown map of Pest-Buda from 1793**

The Budapest Collection of the Metropolitan Szabó Ervin Library has purchased at an auction a till now unknown coloured manuscript map from 1793. The drawing represents the towns Pest and Buda with their developing suburbs. Its German-language legend includes the towns' famous buildings of the period and the street names. The detailed street index includes several till now unknown or not identifiable street names in a well-circumscribed manner.

The map represents the towns at the end of the 18<sup>th</sup> century, an era when conscious town planning has just started, laying the foundations for the development of Pest in the first place. The Pest and Buda councils started to employ their own engineers only from 1794, earlier the county land-surveyors had been commissioned with drawing city maps. It is not yet known why this drawing has been prepared by the Austrian engineer-lieutenant, Franz Neuhauser, who has spent just some days in Buda.

The source of the map is unknown, it does not seem to be related to any representation of the given period, first of all because of its nature as a tourist map (showing buildings and street names). Its later fate is unknown too, but it resembles in many respects the Pest-Buda map of the outstanding cartographer, János Lipszky, and the legend attached to its draft. This is why it was tried to compare the two maps to inspire further research.

### **Klinda Mária: The cataloguing of pre-1601 prints in the Library**

The Metropolitan Szabó Ervin Library preserves 1022 copies of 985 pre-1601 printed books in its two special collections. Among them are early prints (58 copies of 54 works) and 16<sup>th</sup>- century-books (964 copies of 931 works). In the years 1998-1999 the joint catalogue of all 15<sup>th</sup>- and 16<sup>th</sup>-century works were computerised, with a detailed description of copies, for publication as a printed catalogue within the national project of issuing the catalogues of similar collections in a unified structure.

The article describes the cataloguing work, the editorial principles and, in short, the outstanding acquisitions having a role in the formation of the collection until 1951.

### **Katsányi Sándor: Social science library versus universal public library**

In the 1890s two libraries operated simultaneously maintained by the Budapest City Administration. The special collection of the Statistical Office of the Capital was established by the director of the office, Mr. József Körösy. This collection has officially been qualified as a statistical reference library, but in fact the social scientist, Mr. József Körösy developed a social science library. The curator of the parallel collection with the name "city library" was the head of the archives of the capital, Mr. László Toldy. This latter collection has become step by step and unnoticed a public library with a universal collection interest and was used in the early 1900s by a wide user community. In 1903 the city decided to cease the duplication. From the two collections and the two concepts it chose to keep the social science library at the Statistical Office and has closed the other library. The head of the re-organised library was Mr. Körösy, and he invited the social scientist, Ervin Szabó to work as his librarian. This is how the central collection of the city library gained its social science orientation that is valid till now.

### **Barczy Zsuzsa: Book acquisition in the Metropolitan Szabó Ervin Library**

The essay analyses the acquisition practice of the library during a period of ten years; it evaluates the quantitative indices of collection development, the variety and number of copies of books purchased, comparing book acquisition data from 1987 and 1996. Based on some issues of the acquisition aid Új Könyvek (New Books) from the period concerned it analyses the changes in the book market and book offer for libraries according to quality and contents. The essay also deals with the role of larger service units (the regional centres of the system, the Central Library, the Central Supply Service) within the supply system.

### **Bartos Éva: Lists of "best sellers" in the Metropolitan Szabó Ervin Library, 1991-1996**

Between the years 1991 and 1996 the lists of most successful works have been compiled in the public libraries of Budapest. The titles most sought by users are listed on the basis of the impressions and experiences of librarians every month and every year. These compilation prepared with tools and methods similar to those of opinion polls – no matter how superficial and limited it is – may offer an interesting contribution to how the demand for books has changed.

Reading research has indicated already at the beginning of the 1980s orientation to utility and commercialisation. There was an essential change in this process towards the end of the 1980s related to the democratic social transition under way. Due to social challenges following the collapse of dictatorship, people turned to the reality of their present and recent past, and this was manifested in their reading interest too. Since the composition of the book market had also dramatically changed, it was found that the works in most demand in 1990-1991 were the ones revealing bald facts, documentary literature, the so-called disclosure literature, historical and political literature struggling to regain its credit, and works by authors formerly in a marginal position or even banned from publishing.

By the mid-90s the flood publishing has culminated, the scale of supply has got out of control, and superabundance has made the reader uncertain. Reading interest has changed for the worse once again.

### **Sándor Ottóné: Ten years of the Community Information Service**

The article reviews the main stages in the development of the community information service operating – mainly by phone – in the Metropolitan Szabó Ervin Library since 1987. It deals with the holdings belonging to the service, the computerised databases it accesses and its technical equipment.

It analyses 2400 questions in detail, based on a five-day survey in 1997. At last, it discusses issues related with the users and the staff of the information service.

**Vörösné Jánosi Katalin: The library's social functions. Findings of investigations in two libraries in the 13<sup>th</sup> district**

The investigations were aimed at analysing the social functions of the library relying on experiences from two Budapest public libraries.

As first, the essay reviews the opinion of librarians on the potential functions, as set out in oral interviews. Then it analyses the same from the point of readers, based on a questionnaire survey. From the social functions in the narrower sense it sums up the issues of library use by the ill, based on observation and interviews.

The survey confirmed that the most important social function of libraries is their role in ensuring equal chances of access to documents. A test question related with prejudice, calling attention to the role of libraries as social meeting points, examined the frictions originating from library use and the common use of materials, within a given geographical unit.

It was found in both libraries under examination that if the library is near and the user has "got into the habit of being there", library visits become part of his living pattern and those living in the neighbourhood of the library may visit it even more than once a week.

The librarians and readers of the libraries in the survey agreed that the most important social function in the narrower sense was the provision of a shelter for children without supervision.

Concerning library use by the ill the most important finding was that libraries cannot – because of their special needs – fully satisfy their needs, but it strives to grant them a high priority.

Although the survey was rather limited in scope, as the findings indicate identical trends in both libraries, in the authors' opinion the relevance of findings may surpass the borders of a district.

**Károlyi Ágnes: A letter to the departments of sociology**

The Library could answer many questions, could provide assistance to preparing projects (at seminars, diploma works) in higher education – should it be requested... The author of the bibliographical essay – reference librarian in the reading room of sociology of the Metropolitan Szabó Ervin Library – presents and describes, based on this, in everyday practice frequently formulated wish, the unbelievably rich Zola collection of the library, relying on the Library's holdings, catalogues and three databases. The Zola literature to be found in the Library could be interesting for art historians, political scientists, film producers, psychologists, librarians, men of letters and press historians. From these groups the author addresses her suggestions in the first place to the departments teaching sociology.

## TARTALOMJEGYZÉK

### Jelentés

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkája 1997-ben és 1998-ban	5
Jelenlétünk a társadalomban és a rólunk alkotott kép	8
Könyvtárunk és használói	9
Központi szolgáltatásaink	11
Állományunk védelme	12
Gazdálkodásunk	12
Technikai hátterünk	12
Intézményünk személyzete és vezetése	13
A könyvtár kiadványai	14
Vezető munkatársak a FSZEK-ben	14
A társadalmi szervek intézményi vezetői	15
Oktatás-továbbképzés	15
Kitüntetések 1997-ben	17
Kitüntetések 1998-ban	18
Munkatársaink külföldi tanulmányútjai	18
Pénzügyi gazdálkodás	19
A könyvtár költségvetésének alakulása 1996-1998	20
A bevételek egyes rovatai 1996-1998	20
A kiadások egyes rovatai 1996-1998	21
A házi könyvkötészet állományvédelmi tevékenysége	22
Statisztikai adatok 1997-1998	24
Táblázatok 1997-1998	25
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tevékenysége a sajtó tükrében 1997-1998-ban	28
A könyvtár munkatársainak szakmai, tudományos és társadalmi tevékenysége	30
Ajándékozó személyek és intézmények	33
A központi könyvtár és a hálózat címjegyzéke 1998	38
Az INTAMEL 1998 évi közgyűlésének programja és résztvevői	41

### Tanulmányok

Papp István: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtára megújuló épületének tervei	49
Gócza Júlia: „Fehérhajóból Ötpacsirta” Új otthonában a Zenei Gyűjtemény	66
Pauza István: Az első lépések ... a WPR-hez vezető úton	77
Pobori Ágnes-Kiss Jánosné: Az Andrássy úti könyvtár: történelem és könyvtártörténet	81
Holló Szilvia Andrea: Ismeretlen pest-budai térkép 1793-ból	101
Klinda Mária: Az 1601 előtti nyomtatványok feltárása könyvtárunkban	109
Katsányi Sándor: Társadalomtudományi könyvtár kontra általános közművelődési könyvtár	119
Barczy Zsuzsa: A könyvállomány gyarapítása a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban	125
Bartos Éva: Sikerlisták a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 1991-1996	152
Sándor Ottóné: Hétköznapi ügyeink. Tíz éves a Közhasznú Információs Szolgálat	158
Vörösné Jánosi Katalin: A könyvtár szociális funkciói. A XIII. kerület két könyvtárában végzett vizsgálat tapasztalatai	169
Károlyi Ágnes: Levél a szociológiai tanszékekhez	187
Tartalmi kivonatok angolul	193
Tartalomjegyzék magyarul	
angolul	
franciául	
németül	
oroszul	

Az I-XVIII sz. táblák (alaprajzok) külön tasakban mellékelve.

## CONTENTS

### Report

The activities of the Metropolitan Szabó Ervin Library in 1997-1998	5
The presence of the Library in society and its image	8
The Library and its users	9
Central services	11
Preservation of holdings	12
Financial management	12
Technological background	12
Staff and management	13
Publications	14
Senior staff members	14
Heads of social organisations	15
Education, extension training	15
Honours in 1997	17
Honours in 1998	18
Fellowships and study tours of staff members abroad	18
Finances	19
The Library's budget, 1996-1998	20
Incomes in detail, 1996-1998	20
Expenditure in detail, 1996-1998	21
Conservation by the Library's bindery	22
Statistical data, 1997-1998	24
Tables, 1997-1998	25
The Metropolitan Szabó Ervin Library in the mirror of the press, 1997-1998	28
The professional, scientific and social activities of the Library's staff members	30
Donating persons and organisations	33
Directory of the Central Library and the system, 1998	38
The programme and participants of the 1998 INTAMEL General Assembly	41
<b>Essays</b>	
Papp István: Renewing the building of the Central Library of the Metropolitan Szabó Ervin Library	49
Gócza Júlia: The Music Collection in its new home	66
Pauza István: The first steps to solve the housing problem of the Central Library	77
Pobori Ágnes – Kiss Jánosné: The branch library at 52, Andrassy Street: history and the library's history	81
Holló Szilvia Andrea: An unknown map of Pest-Buda from 1793	101
Klinda Mária: The cataloguing of pre-1601 prints in the Library	109
Katsányi Sándor: Social science library versus universal public library	119
Barczy Zsuzsa: Book acquisition in the Metropolitan Szabó Ervin Library	125
Bartos Éva: Lists of "best sellers" in the Metropolitan Szabó Ervin Library, 1991-1996	152
Sándor Ottóné: Ten years of the Community Information Service	158
Vörösné Jánosi Katalin: The library's social functions. Findings of investigations in two libraries in the 13 <sup>th</sup> district	169
Károlyi Ágnes: A letter to the departments of sociology	187
Abstracts in english	193
Tables I-XVIII attached in separate cover	

## SOMMAIRE

### Rapport

L'activité de la Bibliothèque Municipale Szabó Ervin en 1997 et 1998	5
Notre présence dans la société et l'image de nous	8
Notre bibliothèque et ses clients	9
Les services centrales	11
La préservation de la collection	12
Les ressources financières	12
Le fond technologique	12
La personne et la direction de la bibliothèque	13
Les publications parues	14
Les chefs de la Bibliothèque Municipale	14
Les chefs des organisations sociales	15
Enseignement et l'éducation post-scolaire	15
Décorés en 1997	17
Décorés en 1998	18
Les voyages d'études étrangers des collègues	18
La gestion financière	19
Le budget de la bibliothèque entre 1996 et 1998	20
Recettes 1996-1998	20
Dépenses 1996-1998	21
La préservation de la reliure	22
Les chiffres statistiques 1997-1998	24
Les tableaux de 1997-1998	25
La presse sur l'activité de la Bibliothèque Municipale Szabó Ervin	28
L'activité professionnelle, scientifique et sociale des bibliothécaires de la Bibliothèque Municipale	30
Donateurs de la Bibliothèque Municipale (personnes privées et l'institutions)	33
L'adresses de la Bibliothèque centrale et de système du réseau	38
La programme et les participants de la congrès générale de l'INTAMEL en 1998	41
<b>Études</b>	
Papp István: Le projet de la modernisation dans la Bibliothèque Centrale	49
Gócza Júlia: De la rue Fehérhájó à la rue Ötpacsirta: la maison nouvelle de la collection Musicale	66
Pauza István: Les premières pas pour la reconstruction de la Bibliothèque Centrale	77
Pobori Ágnes – Kiss Jánosné: La bibliothèque dans l'avenue Andrassy: l'histoire et l'histoire de sa bibliothèque	81
Holló Szilvia Andrea: Une plan de ville inconnue de Pest-Buda de l'an 1793	101
Klinda Mária: La catalogisation des imprimés parus avant 1601 dans la bibliothèque centrale	109
Katsányi Sándor: La bibliothèque de la science sociale versus la bibliothèque publique	119
Barczy Zsuzsa: Le développement de la collection des livres dans la Bibliothèque Municipale	125
Bartos Éva: «Top-listes» dans la bibliothèque en 1991-1996	152
Sándor Ottóné: De nos jours: les dix ans de la Service d'Information Publique	158
Vörösné Jánosi Katalin: Les fonctions sociales de la bibliothèque: les résultats d'enquête des deux bibliothèques de l'13er arrondissement	169
Károlyi Ágnes: Une lettre au Département de Sociologie	187
Résumés en anglais	193
Annexe: Plans I-XVIII	

## INHALT

### **Bericht**

Die Tätigkeit der Hauptstädtischen Szabó Ervin Bibliothek	5
Die Anwesenheit der Bibliothek und ihr Image in der Öffentlichkeit	8
Die Bibliothek und ihre Benutzer	9
Zentrale Dienstleistungen	11
Die Bestandserhaltung in der Bibliothek	12
Bewirtschaftung	12
Technischer Hintergrund	12
Das Personal und die Leitung der Bibliothek	13
Publikationen	14
Die leitenden Mitarbeiter der Bibliothek	15
Die Leiter der gesellschaftlichen Organisationen	15
Aus- und Weiterbildung	15
Auszeichnungen 1997	17
Auszeichnungen 1998	18
Die ausländischen Studienreisen der Mitarbeiter	18
Die Finanzwirtschaft	19
Die Daten der Etatmittel von 1996 bis 1998	20
Ausführliche Einnahmen (1996-1998)	20
Ausführliche Ausgaben (1996-1998)	21
Die Bestandserhaltungstätigkeit der Buchbinderei	22
Statistische Angaben 1997-1998	24
Tabellen 1997-1998	25
Die Tätigkeit der Hauptstädtischen Szabó Ervin Bibliothek im Spiegel der Presse	28
Die berufliche, wissenschaftliche und gesellschaftliche Tätigkeit der Mitarbeiter der Bibliothek	30
Die Spender der Bibliothek (Privatpersonen und Einrichtungen)	33
Adressen der Zentralbibliothek und des Bibliotheksnetzes	38
Das Programm und die Teilnehmer der INTAMEL-Jahresversammlung 1998	41
<b>Abhandlungen</b>	
Papp István: Das Erweiterungsprojekt in der Zentralbibliothek der Hauptstädtischen Szabó Ervin Bibliothek	49
Gócza Júlia: Aus der Fehérhajó-Strasse in die Ötpacsirta-Strasse: Das neue Heim der Musikabteilung	66
Pauza István: Die der Renovierung und Erweiterung der Zentralbibliothek (erste Schritten)	77
Pobori Ágnes – Kiss Jánosné: Die Bibliothek in der Andrásy-Strasse: Geschichte und Bibliotheksgeschichte	81
Holló Szilvia Andrea: Ein unbekannter Stadtplan von Pest-Buda aus 1793	101
Klinda Mária: Die Erschließung von alten Drucken vor 1601 in der Zentralbibliothek	109
Katsányi Sándor: Sozialwissenschaftliche Bibliothek versus Öffentliche Bibliothek	119
Barczy Zsuzsa: Die Bestandsentwicklung der Büchersammlung in der Hauptstädtischen Szabó-Ervin-Bibliothek	125
Bartos Éva: Die Top-Listen in der Hauptstädtischen Szabó-Ervin-Bibliothek von 1991 bis 1996	152
Sándor Ottóné: Aus unserem Alltag. Zehn Jahre des Gemeinnützigen Informationsdienstes	158
Vörösné Jánosi Katalin: Die sozialen Funktionen der Bibliothek. Die Ergebnisse einer Untersuchung in zwei Bibliotheken des 13ten Bezirks	169
Károlyi Ágnes: Ein Brief an den Lehrstuhl für Soziologie	187
Zusammenfassungen in englischer Sprache	193
Beilage: Grundriße I-XVIII	

## СОДЕРЖАНИЕ

### Отчет

Деятельность Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо в гг. 1997-1998	стр. 5	5
Наше наличие в обществе и имаж библиотеки	стр. 8	8
Библиотека и пользователи	стр. 9	9
Центральные услуги для библиотечной сети	стр. 11	11
Охранение библиотечных фондов	стр. 12	12
Хозяйствование библиотеки	стр. 12	12
Новая техника в нашей библиотеке	стр. 12	12
Администрация и кадры	стр. 13	13
Библиотечные публикации	стр. 14	14
Ведущие сотрудники	стр. 14	14
Местные руководители общественных организаций	стр. 15	15
Обучение и повышение квалификации	стр. 15	15
Награды в 1997-м г.	стр. 17	17
Награды в 1998-м г.	стр. 18	18
Научные командировки за границей	стр. 18	18
Финансовое положение	стр. 19	19
Бюджет в гг. 1996-1998	стр. 20	20
Некоторые доходные рубрики бюджета	стр. 20	20
Некоторые расходные рубрики бюджета	стр. 21	21
Домашняя переплетная мастерская в охране фондов	стр. 22	22
Статистика 1997-1998	стр. 24	24
Таблицы 1997-1998	стр. 25	25
Деятельность библиотеки в печати в гг. 1997-1998	стр. 28	28
Профессиональная, научная и общественная деятельность сотрудников библиотеки	стр. 30	30
Дарители (частные лица и организации)	стр. 33	33
Адреса Центральной библиотеки и библиотечной сети 1998	стр. 38	38
Программа и участники общего собрания в 1998 г.		
Международной ассоциации библиотек крупных городов (INTAMEL)	стр. 41	41
<b>Статьи</b>		
Иштван Папп: Планы перестройки центральной библиотеки	стр. 49	49
Юлия Гоца: Новый дом Музыкальной коллекции	стр. 66	66
Иштван Пауза: Первые шаги к проекту реконструкции Центрального здания	стр. 77	77
Агнеш Побори, Яношне Киш: Библиотека на улице Андраши - история и библиотечная история	стр. 81	81
Силвиа-Андреа Холло: Неизвестная карта Пешт-Буды от года 1793	стр. 101	101
Мария Клинда: Каталогизация в нашей библиотеке изданий, напечатанных до 1601 г.	стр. 109	109
Шандор Качани: Общественно-научная библиотека или общая публичная библиотека	стр. 119	119
Жужа Барци: Пополнение фондов в Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо	стр. 125	125
Ева Бартош: Самые популярные произведения в нашей библиотеке в гг. 1991-1996	стр. 152	
Мария Шандор: Будничные дела - Десять лет Службой бытовой Информации	стр. 158	
Каталин Яноши: Социально-бытовые функции библиотеки - выводы исследования, произведенного в двух библиотеках XIII-го района Будапешта	стр. 169	
Агнеш Каройи: Письмо к кафедрам социологии	стр. 187	
Таблицы I-XVIII (планы) приложены в отдельной мешочке		





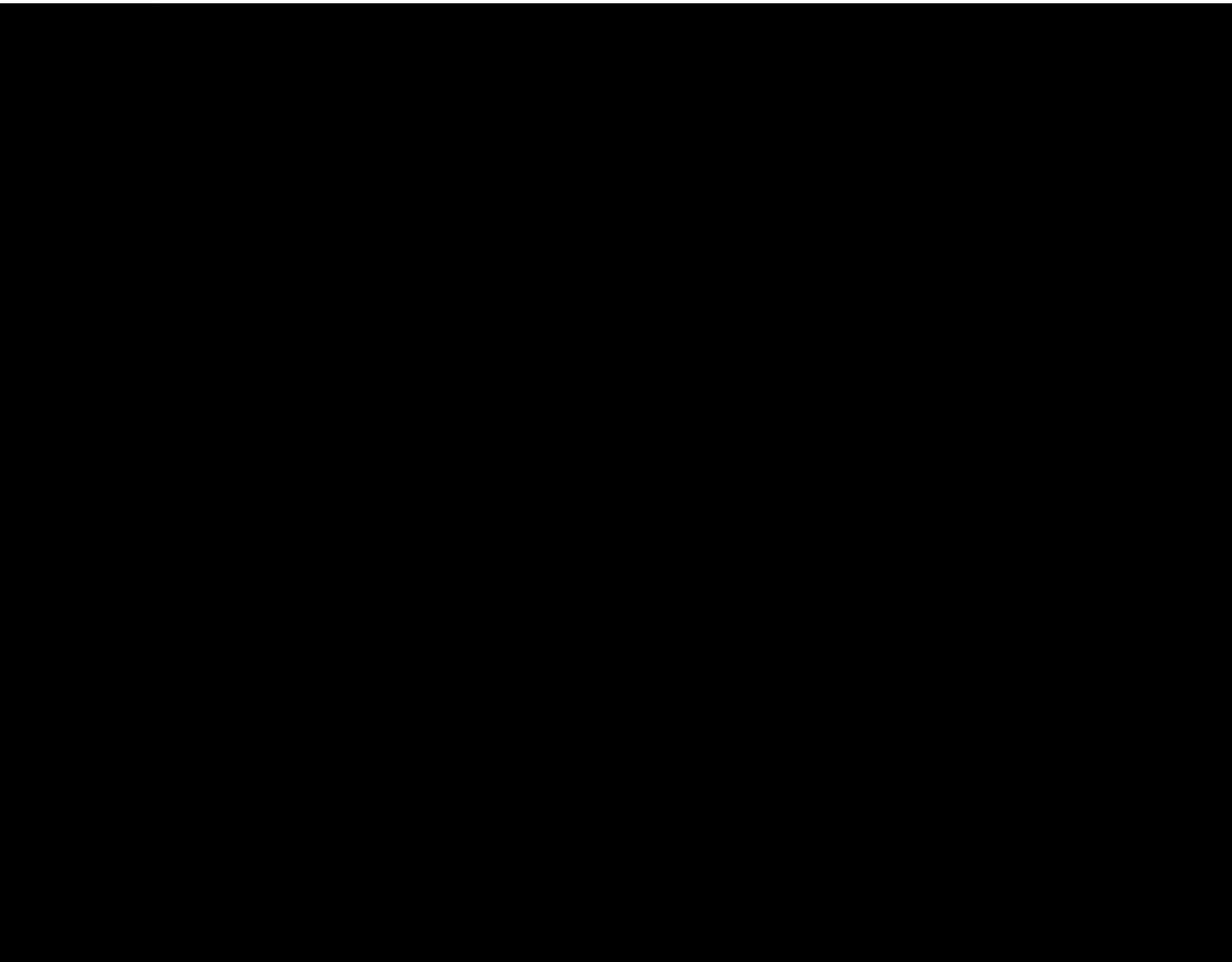


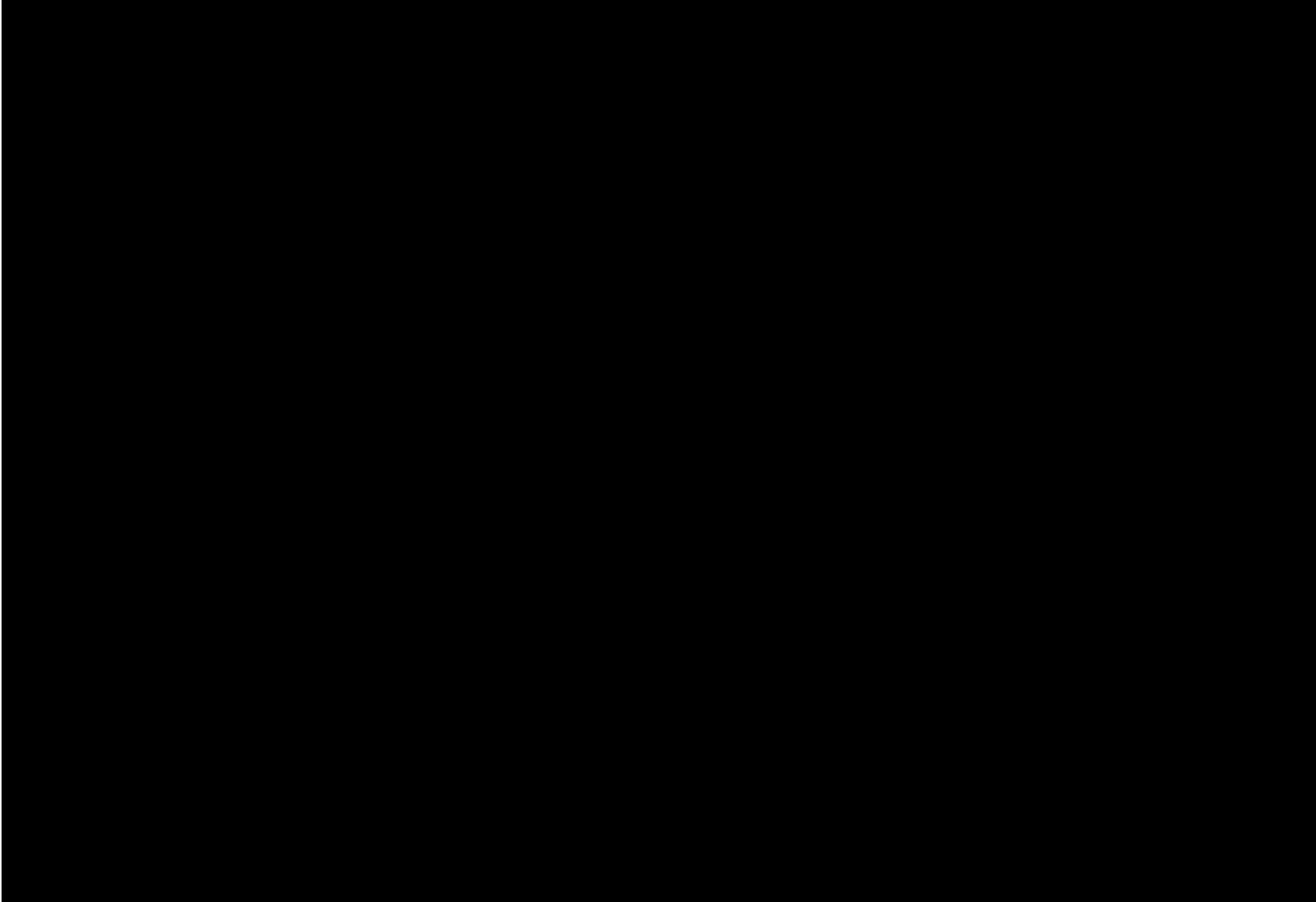


Ára: 1000,-Ft

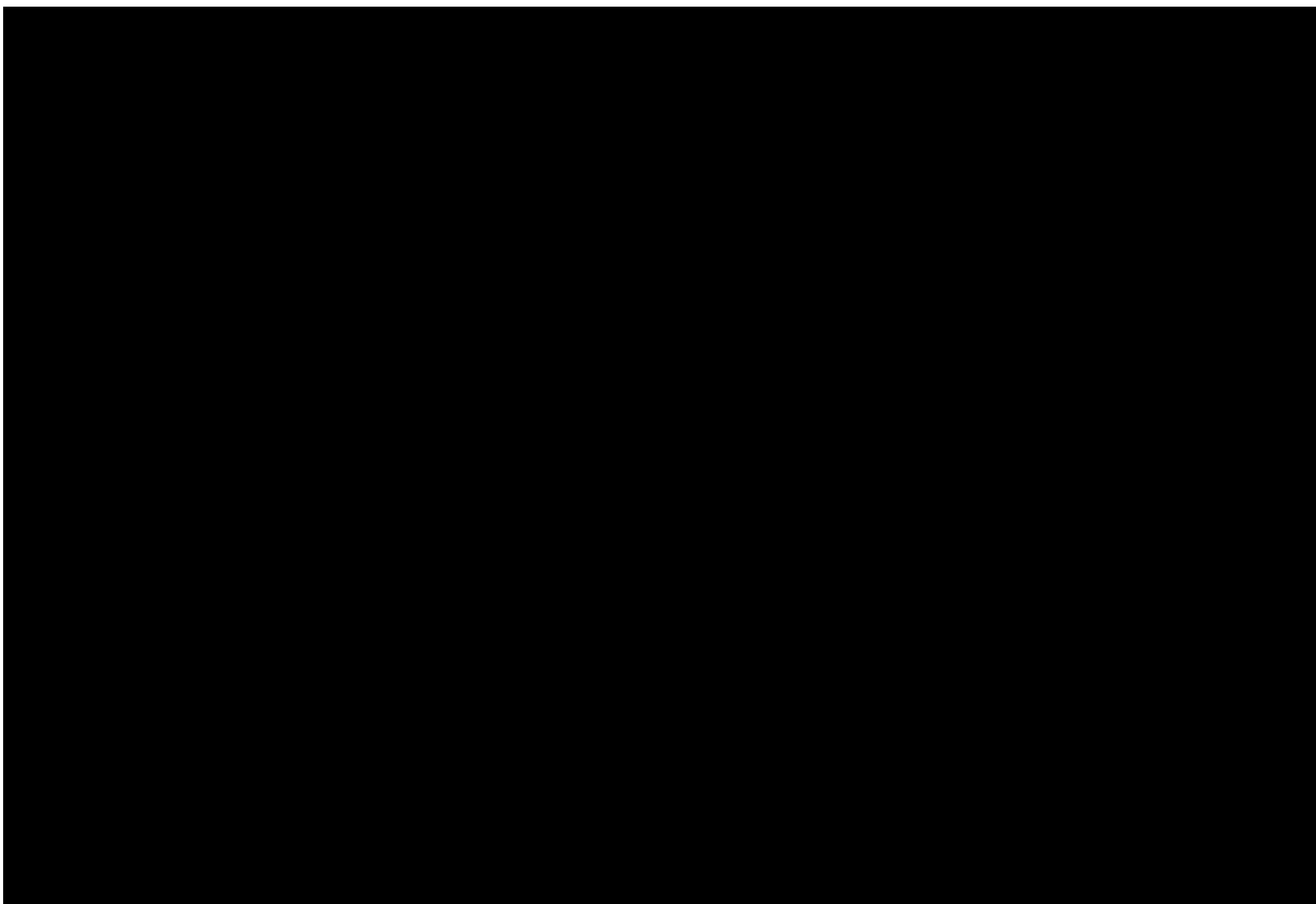
**A FSZEK ÉVKÖNYV XXVI. KÖTETÉNEK MELLÉKLETEI  
(I-XVIII. SZ. TÁBLA)**

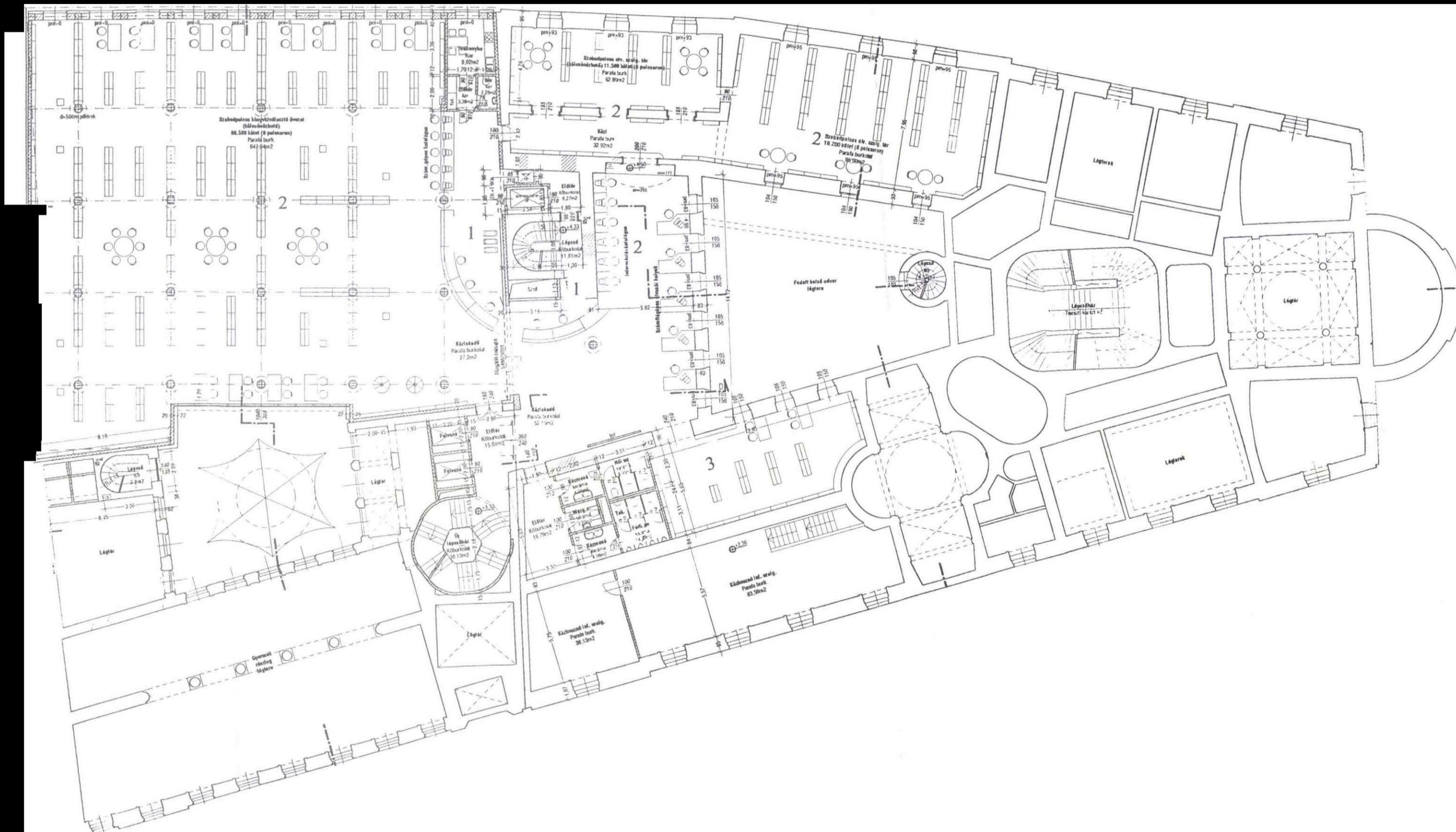






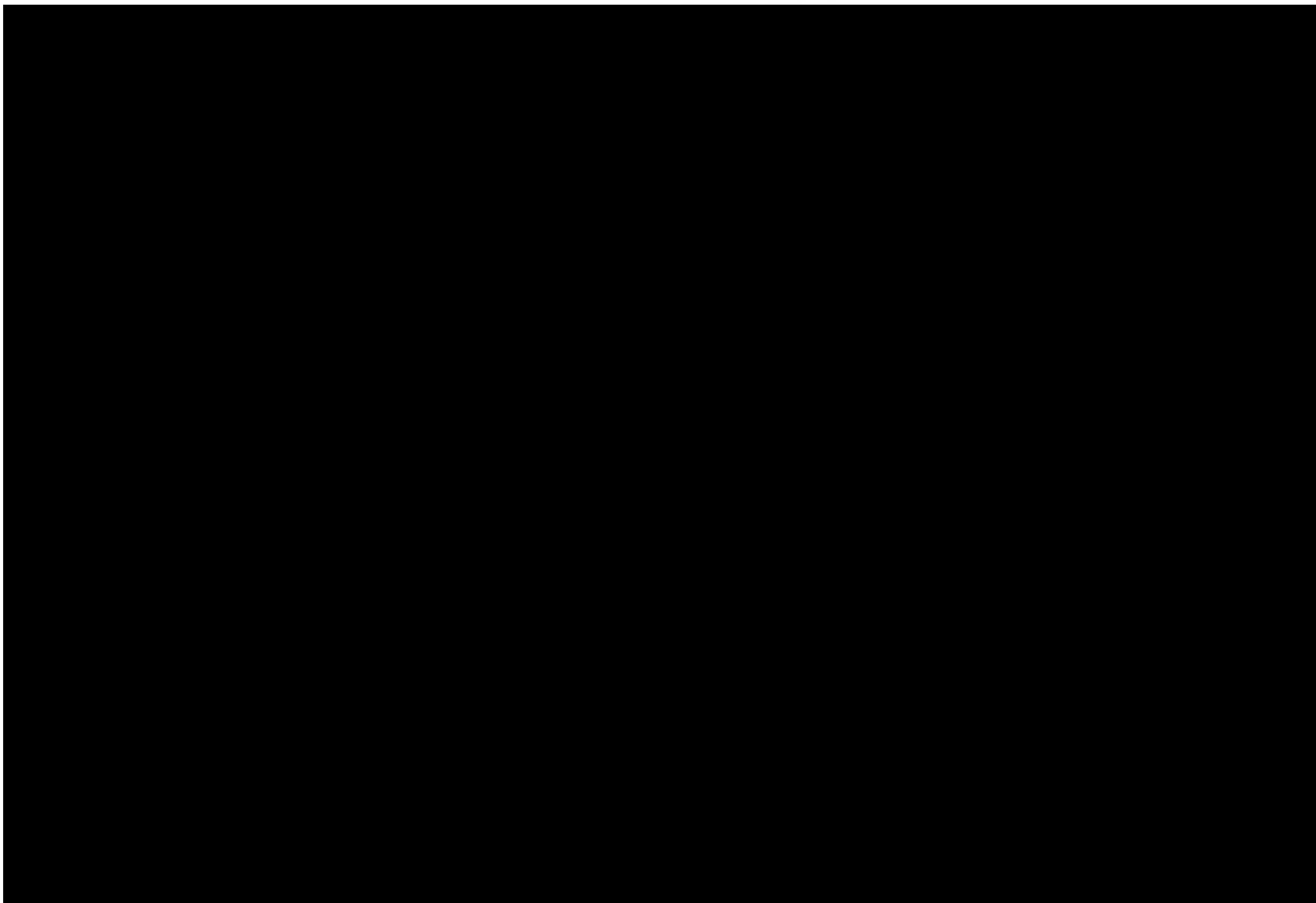


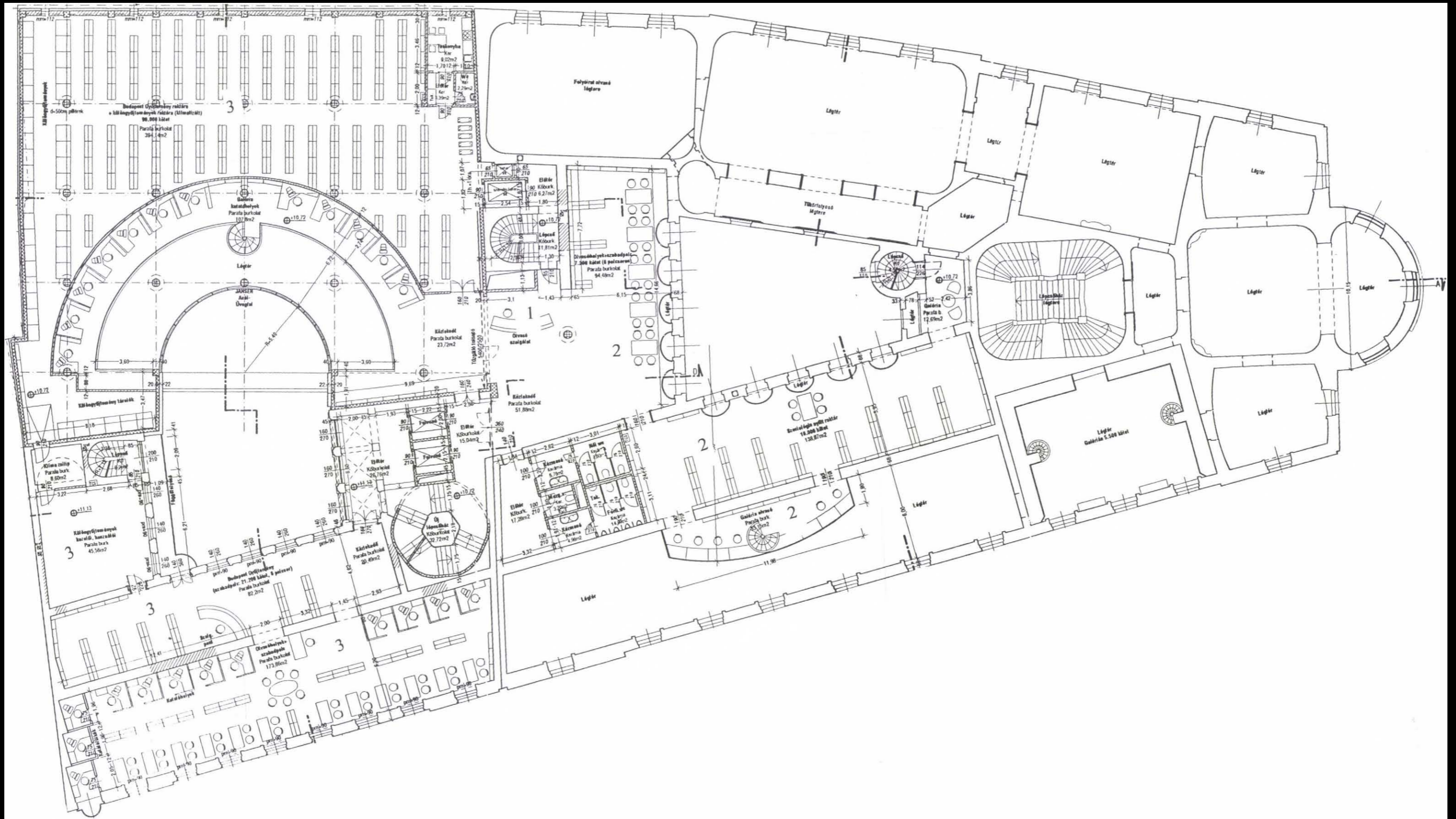


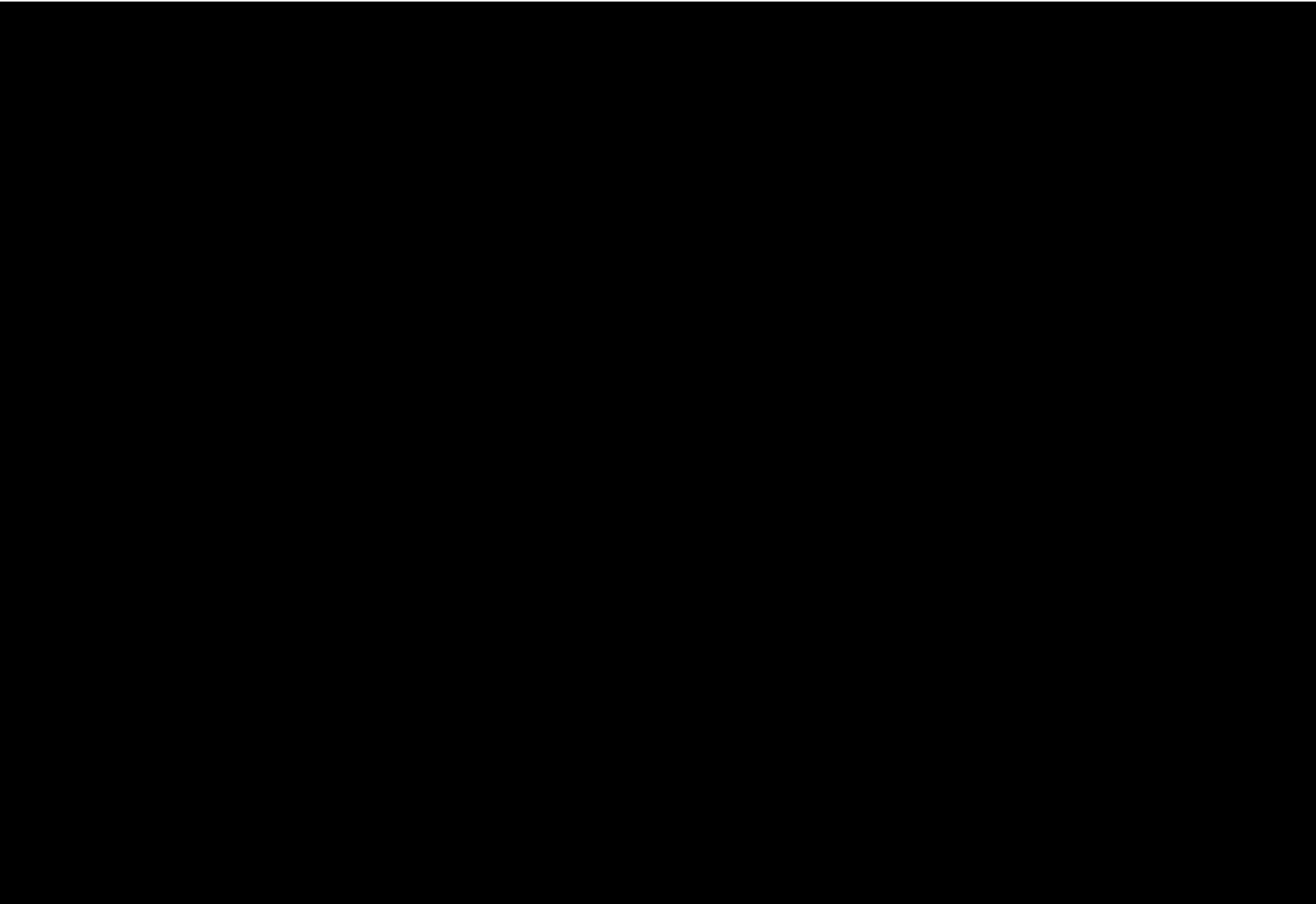


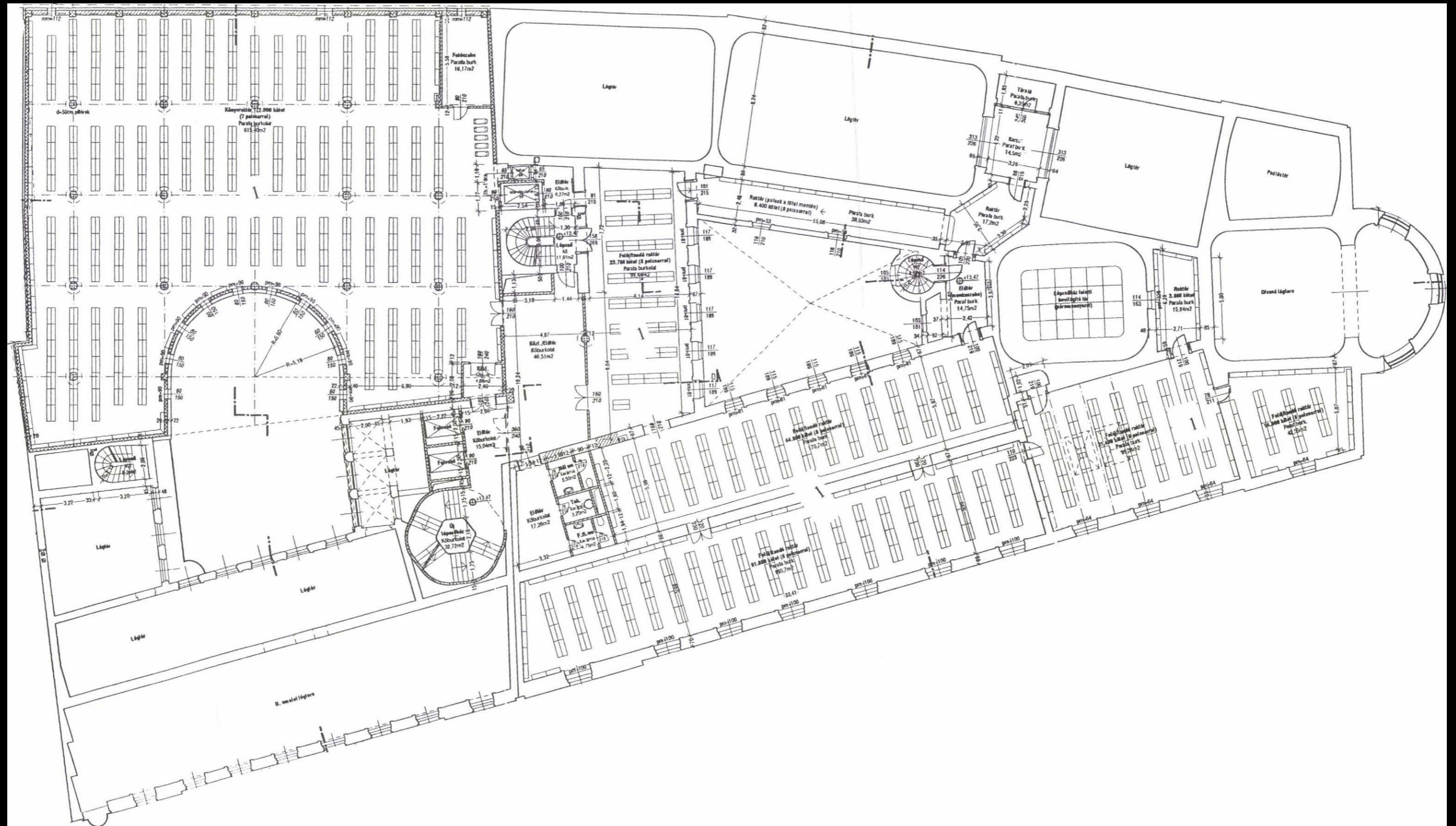


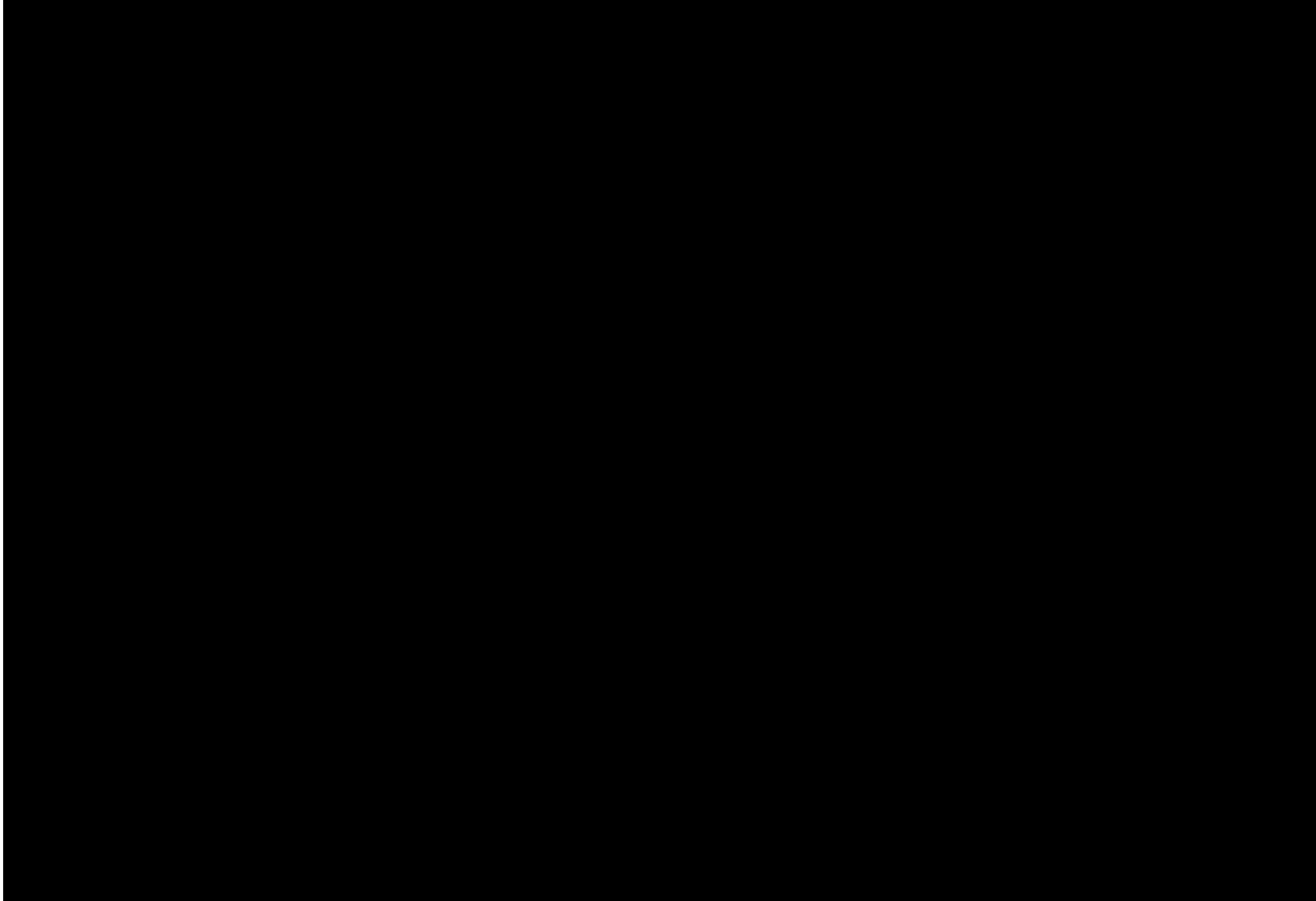


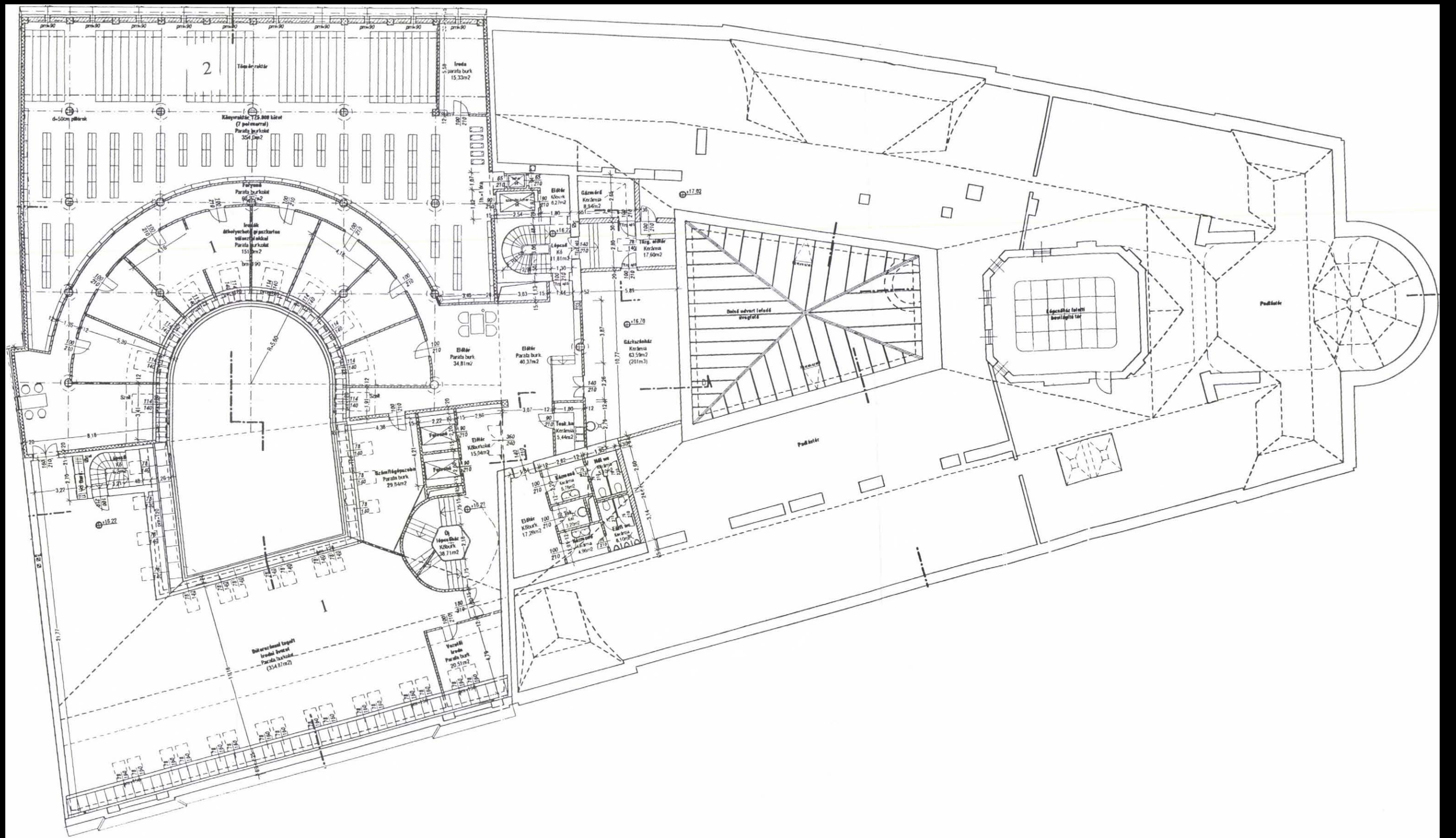






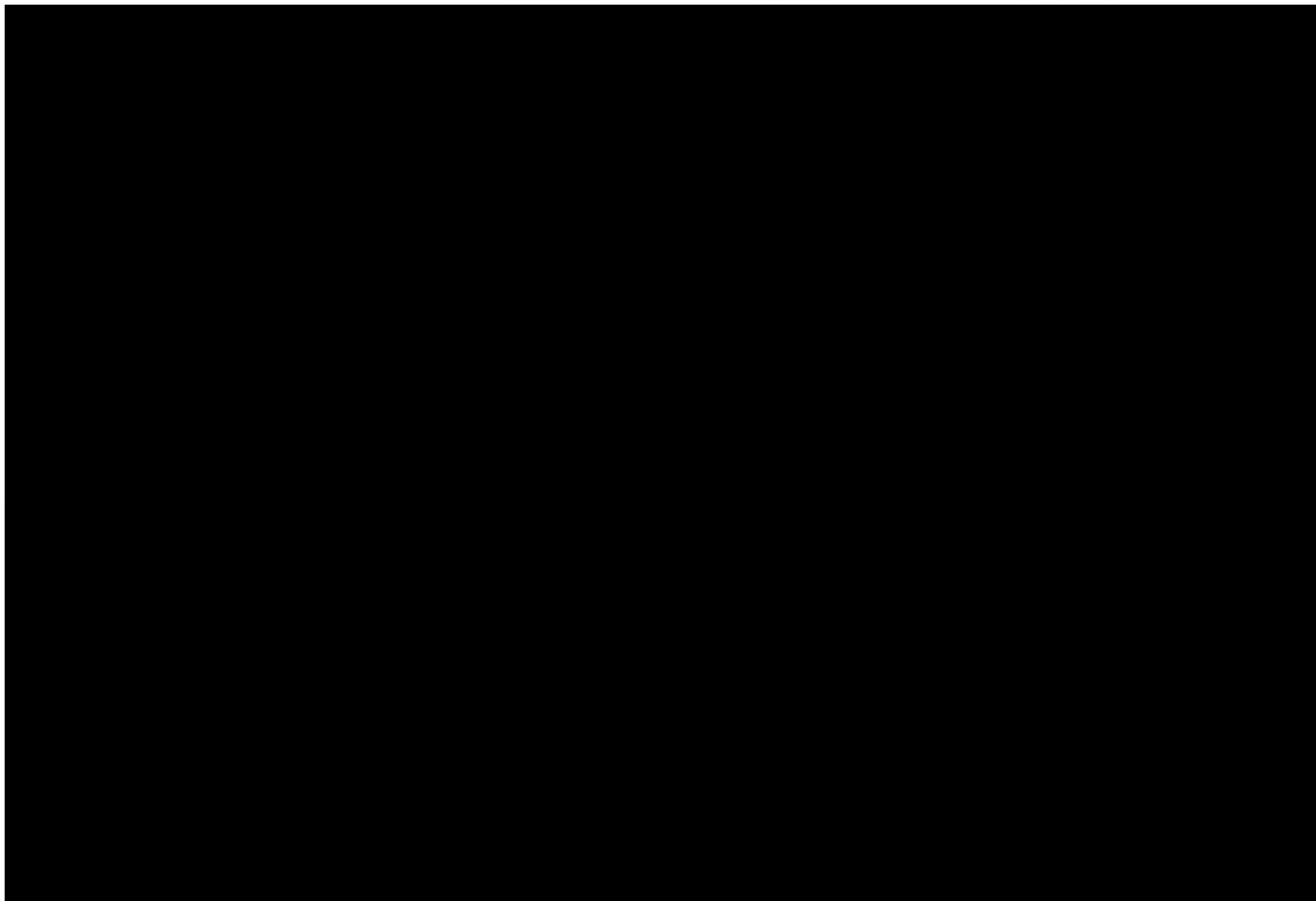


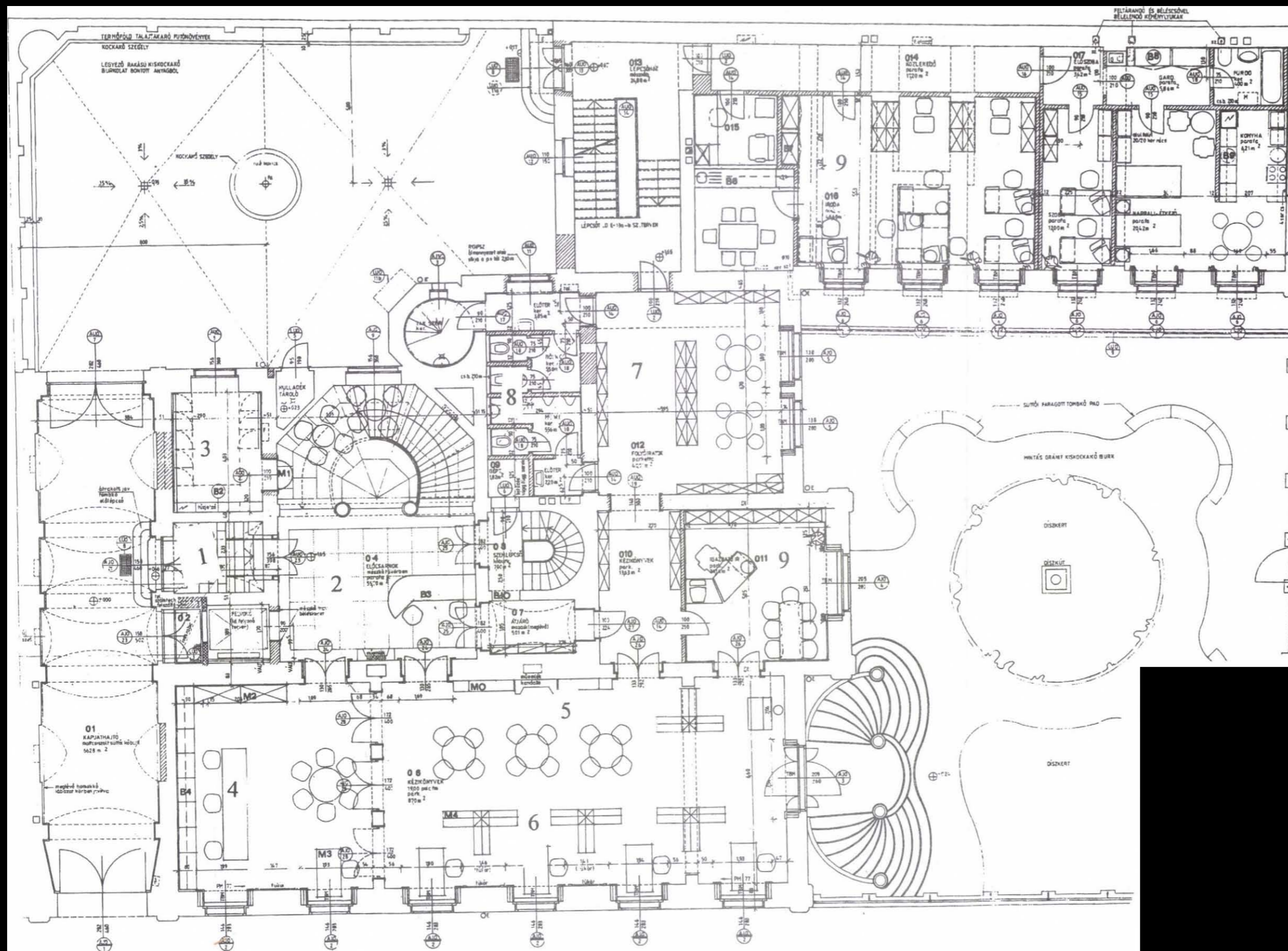




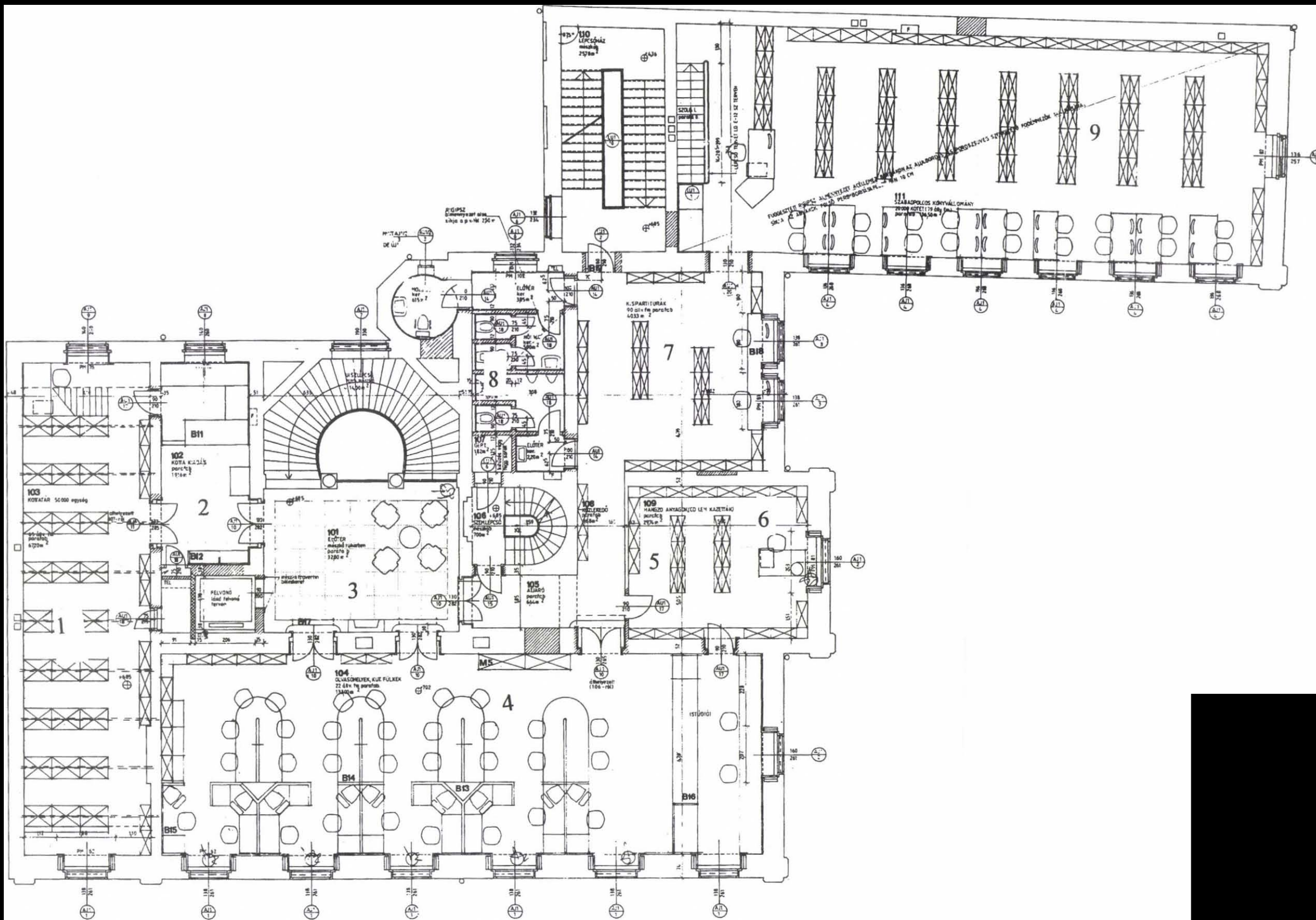


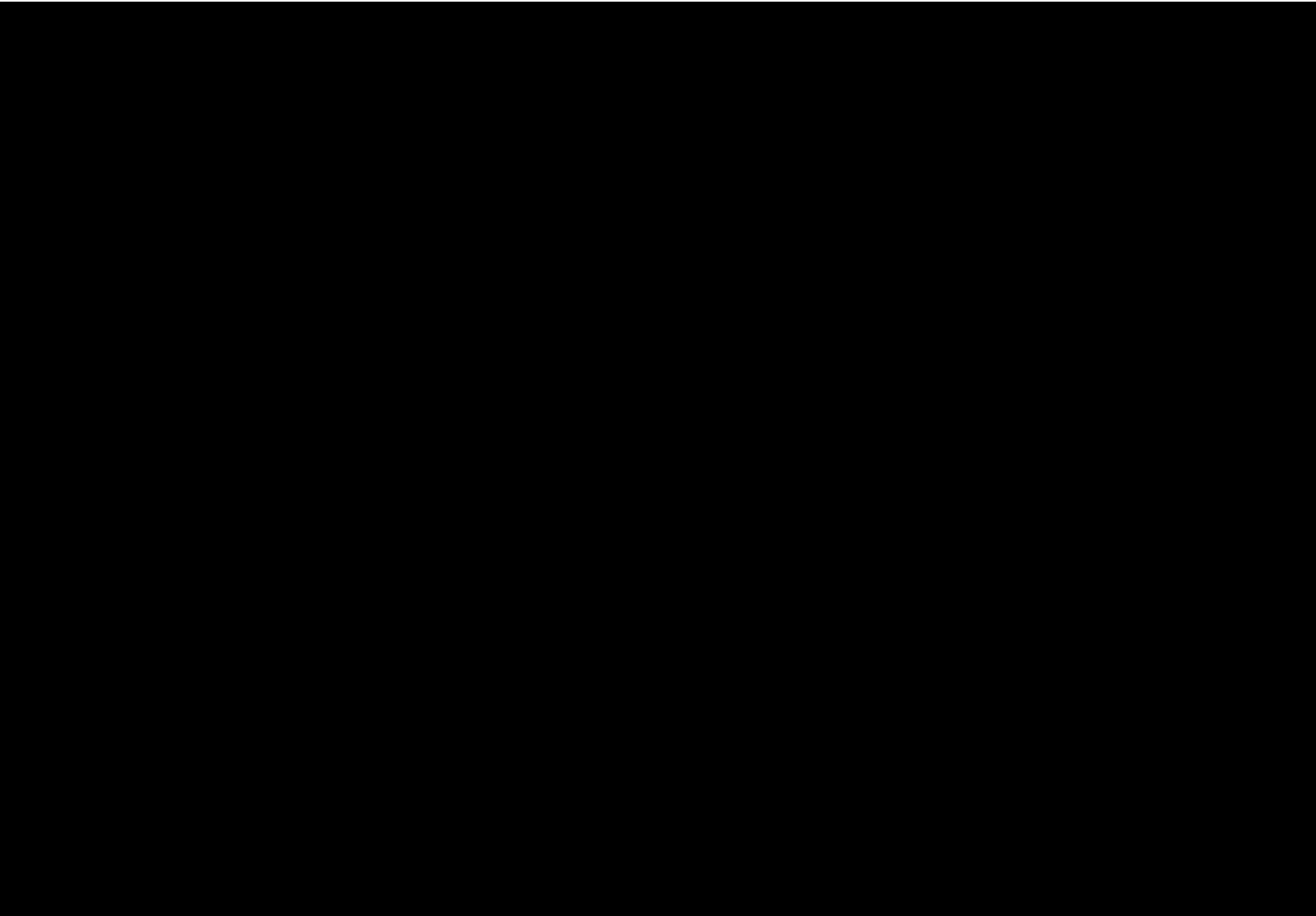




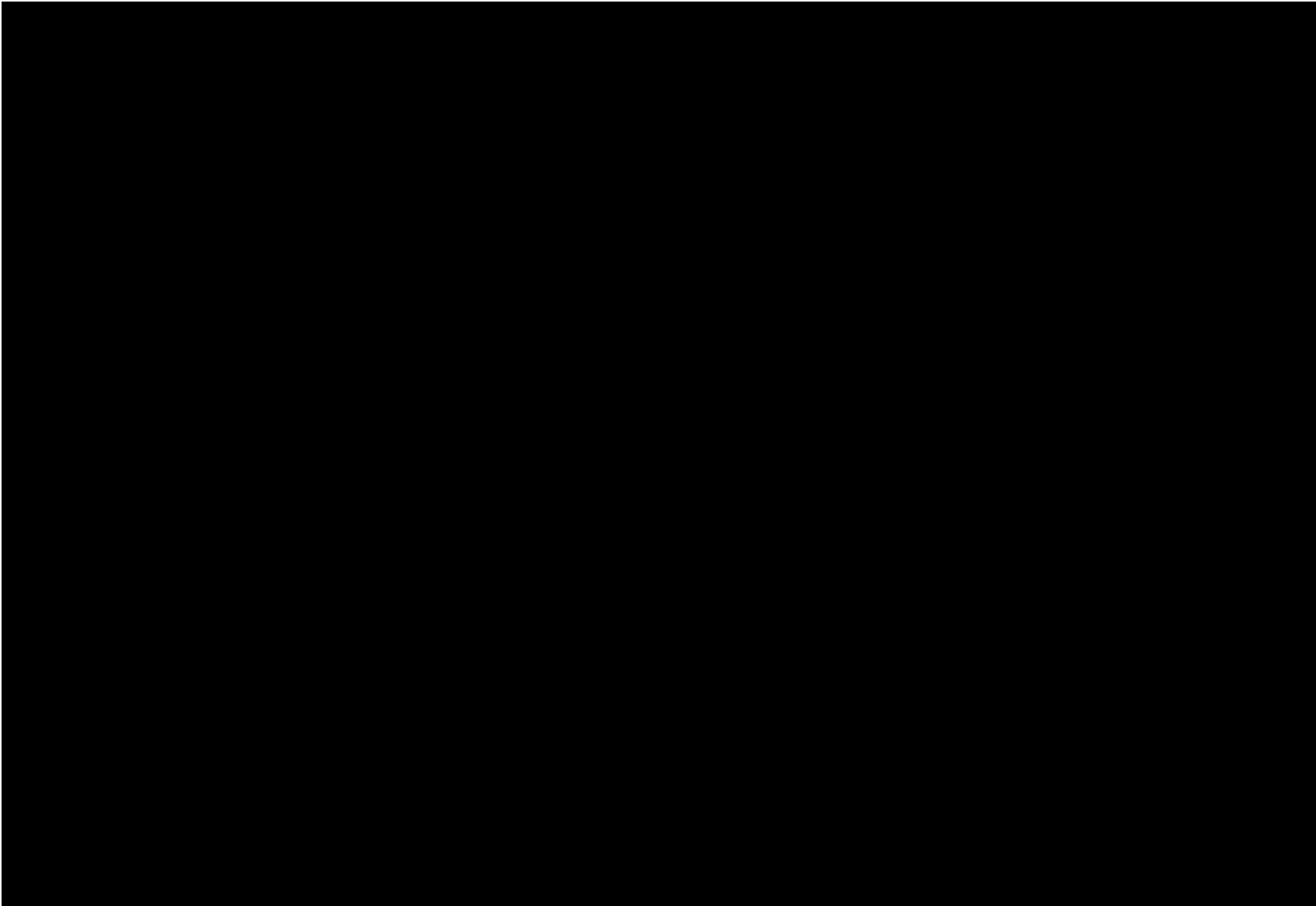


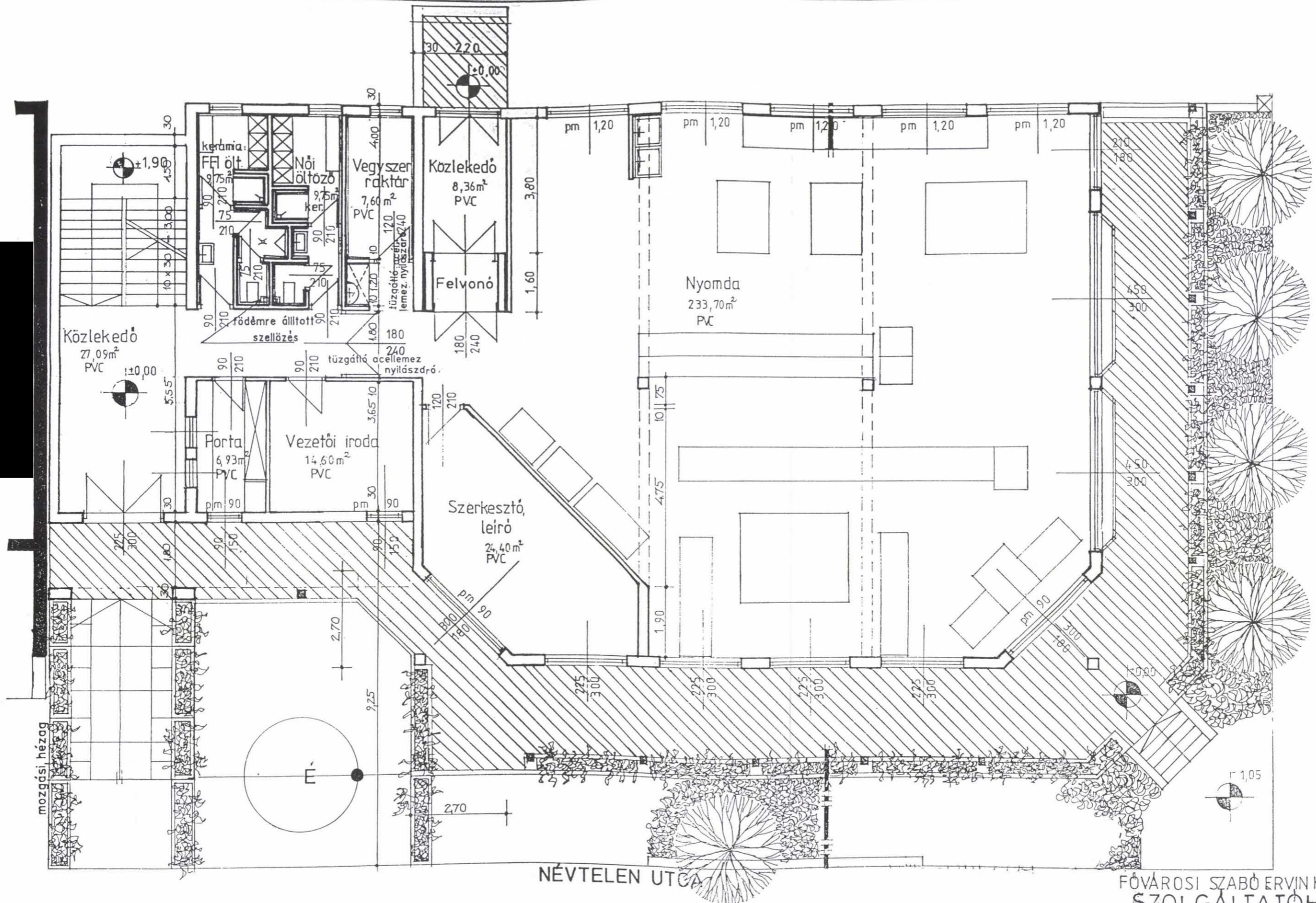








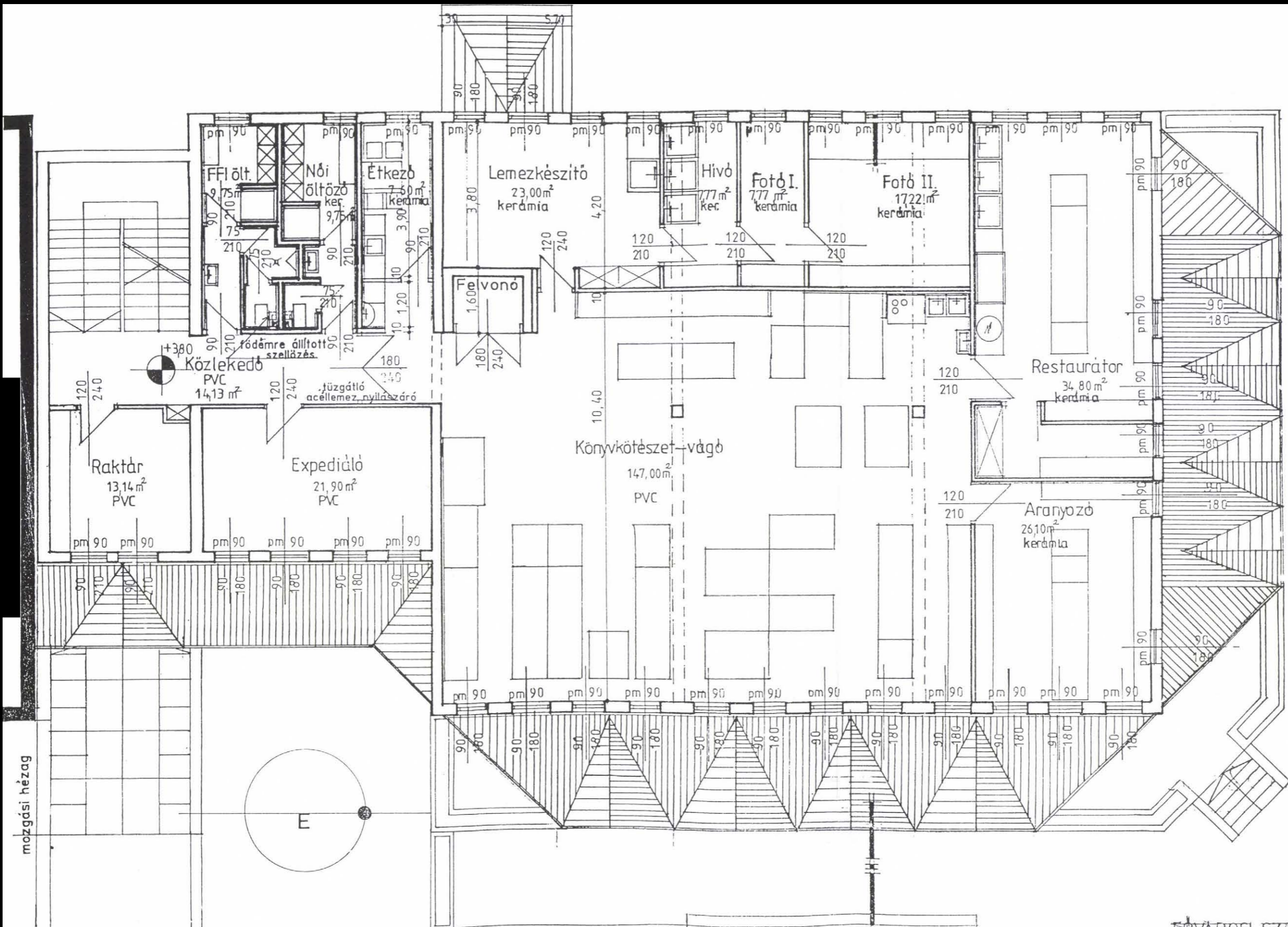




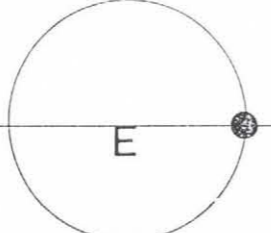
NÉVTELEN UTCA

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR  
SZOLGÁLTATÓHAZ  
földszinti alaprajz





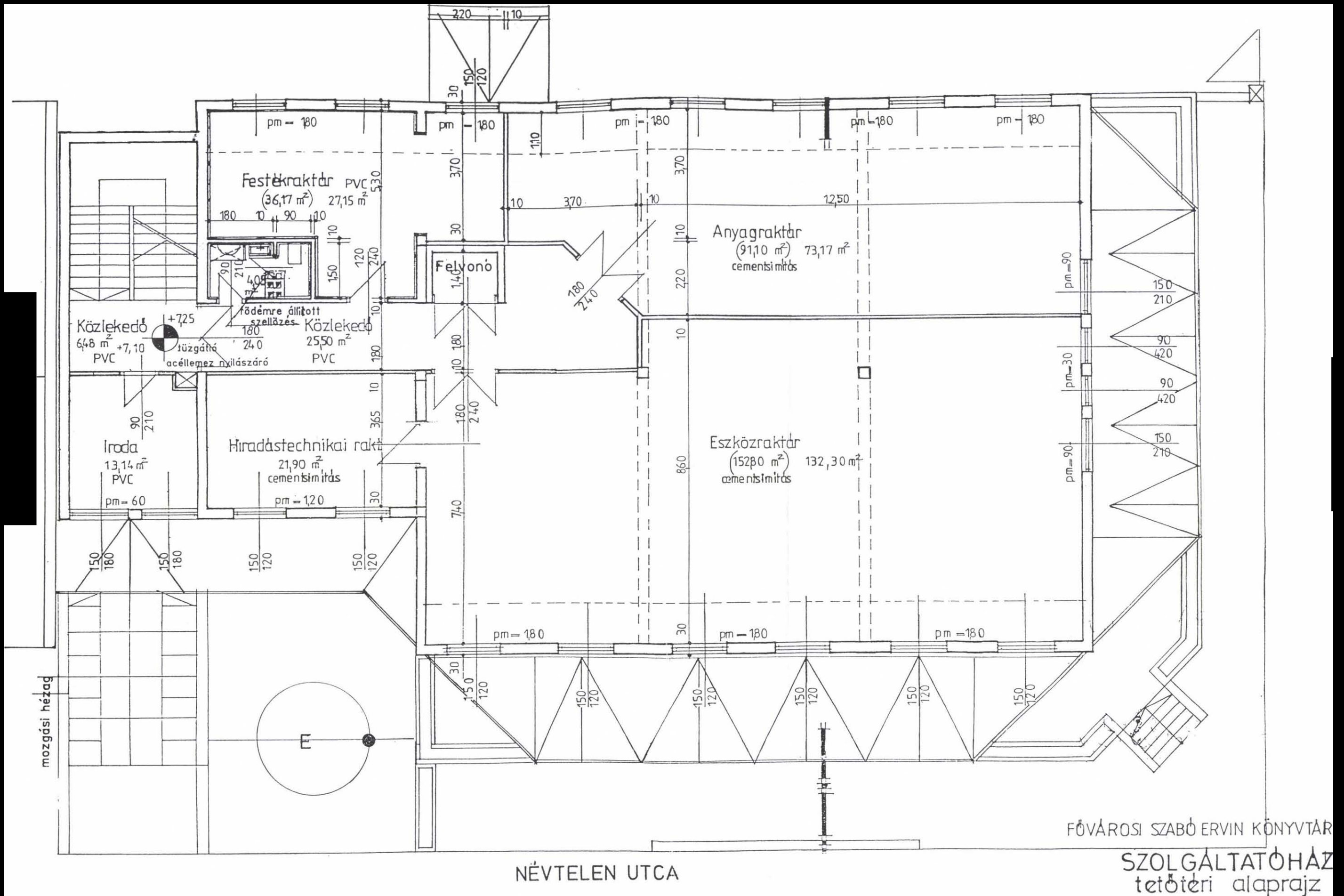
mozgási ház

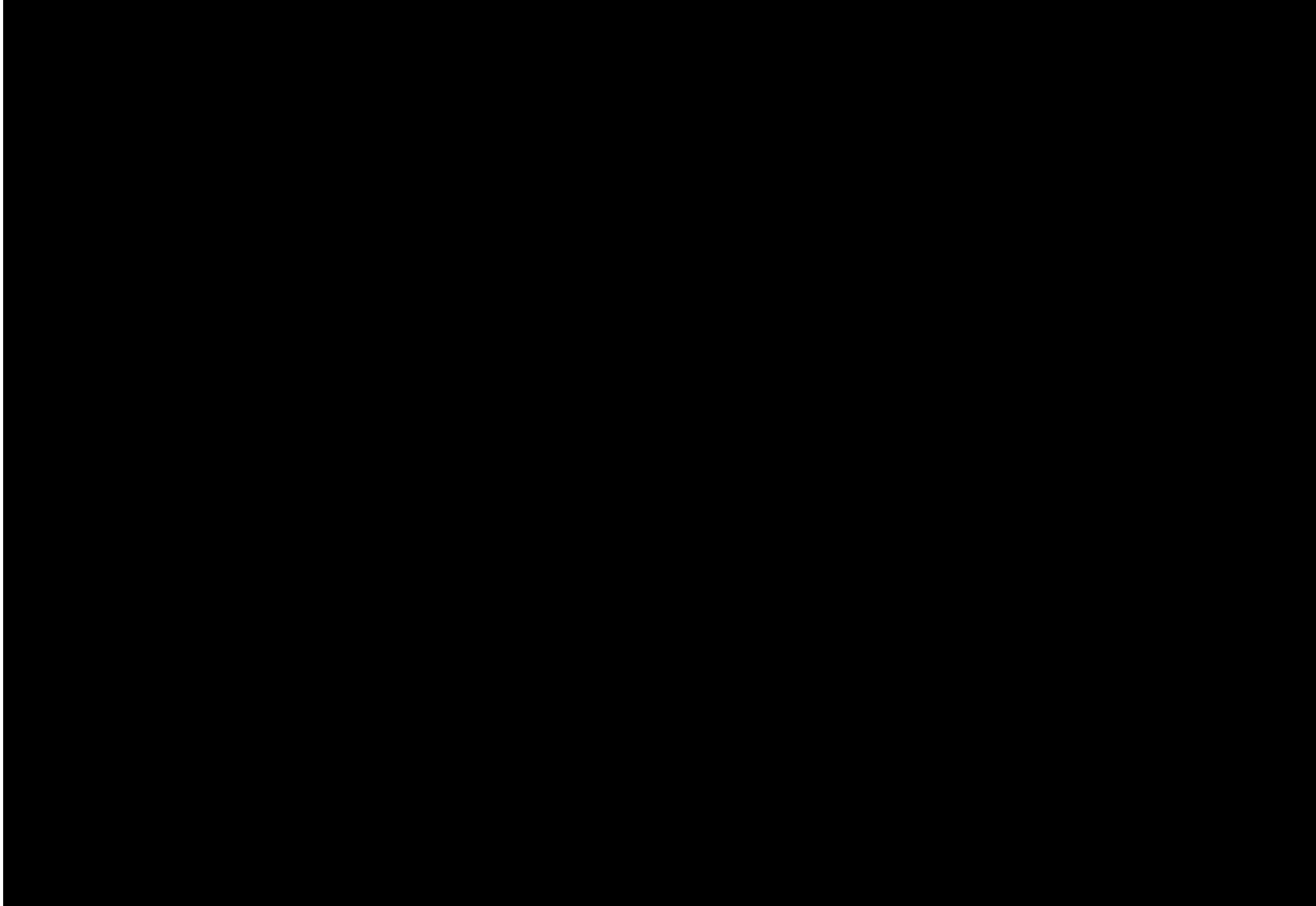


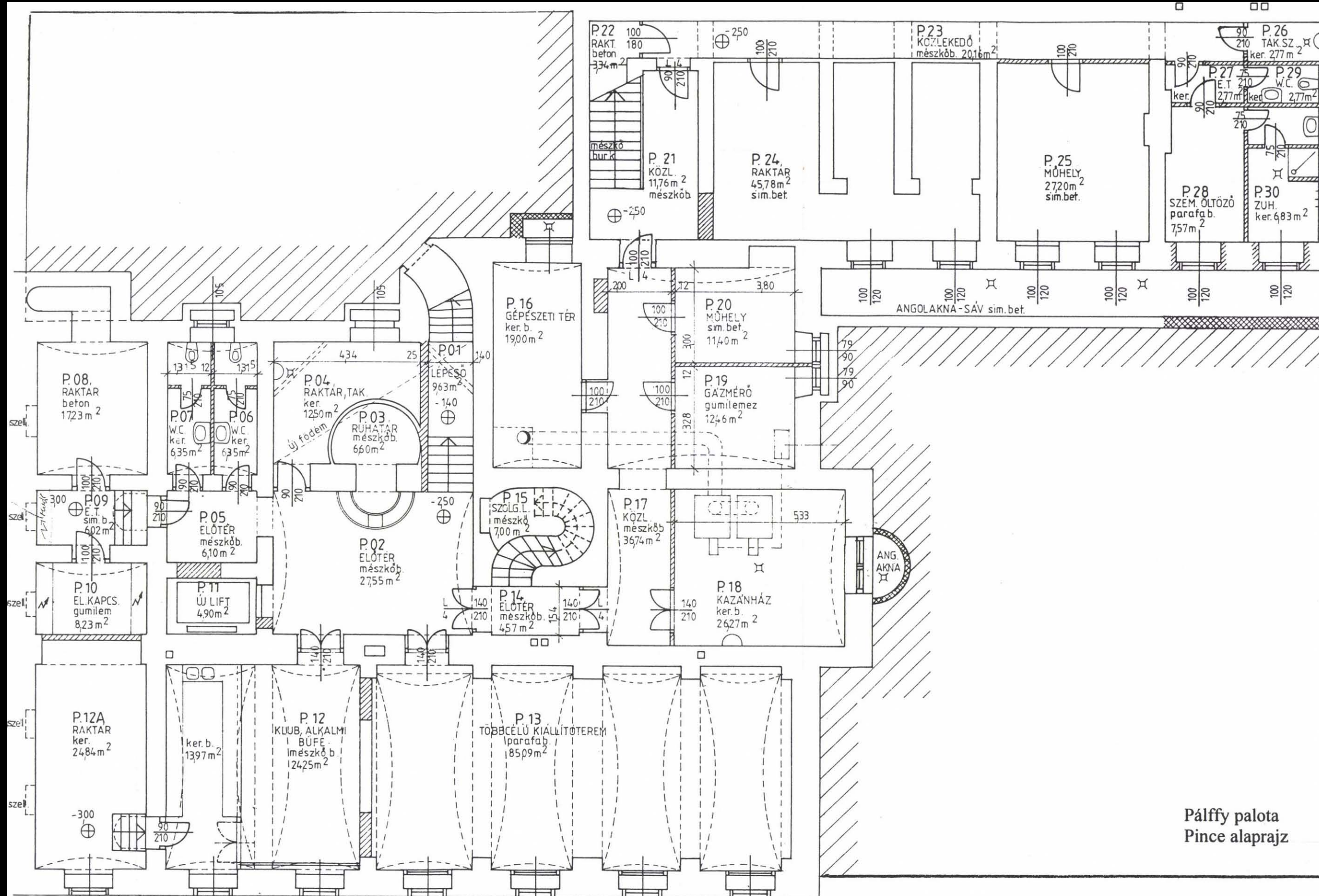
NÉVTELEN UTCA

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR  
SZOLGÁLTATÓHAZ  
emeleti alaprajz  
M. = 1 : 100



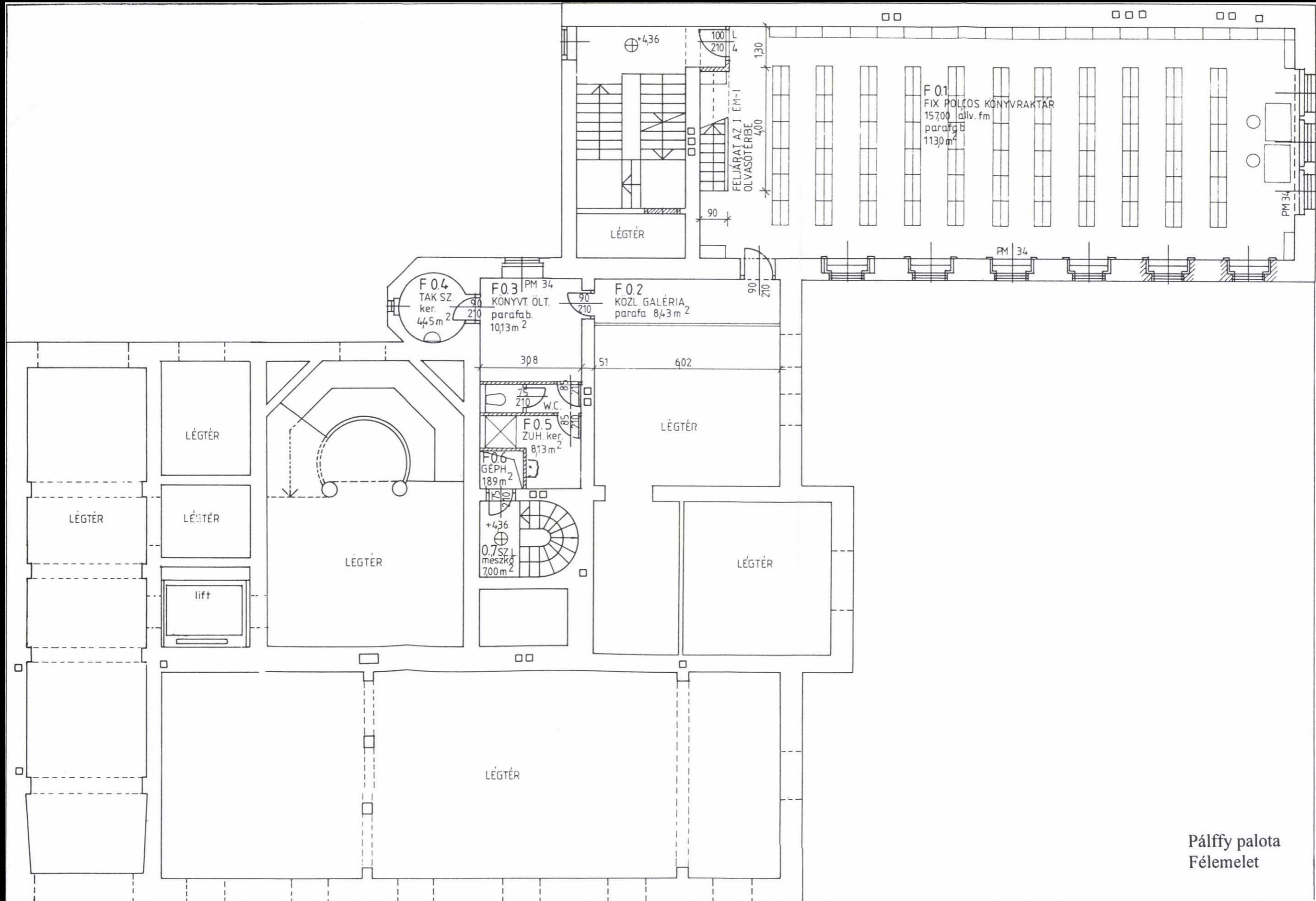




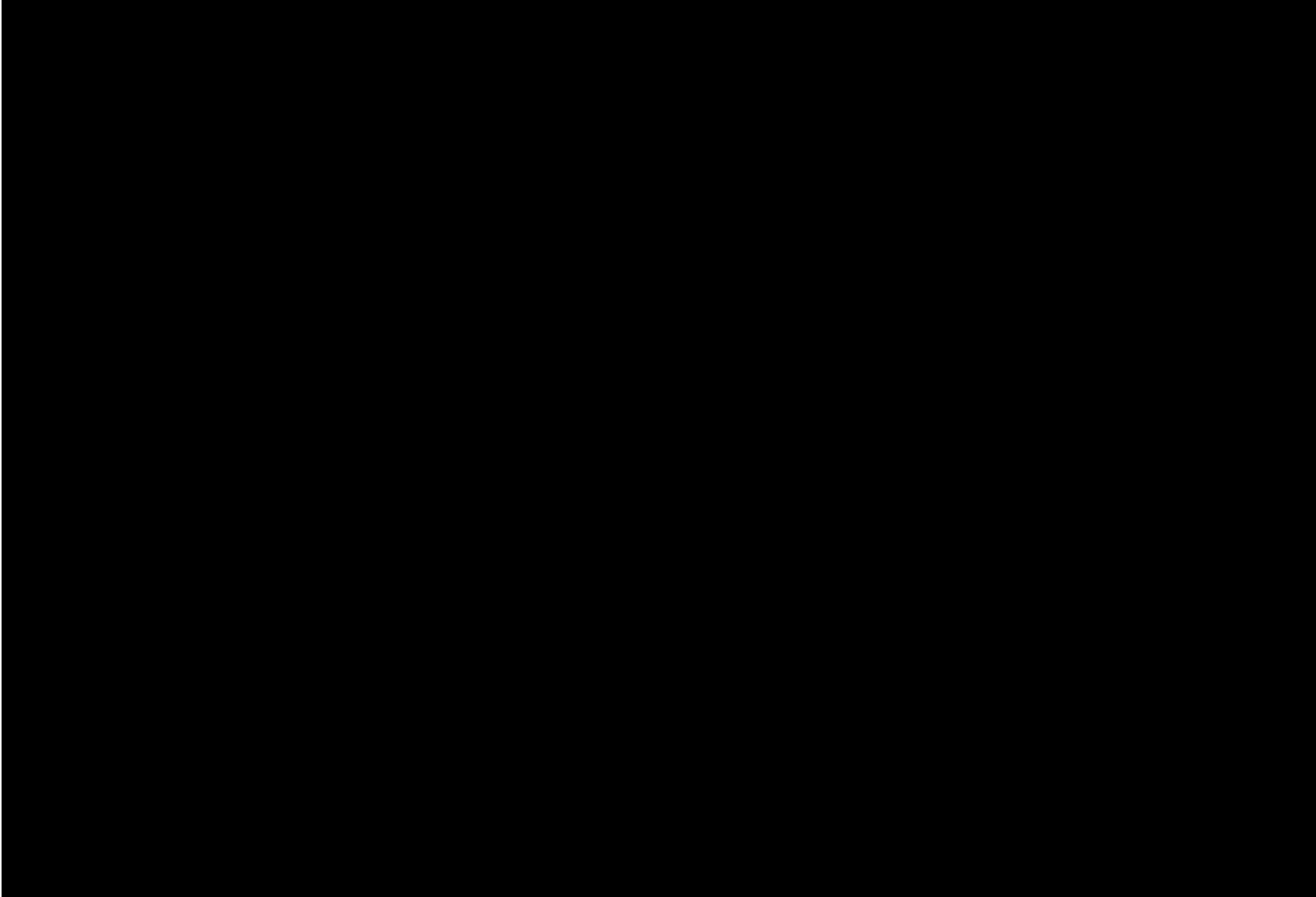


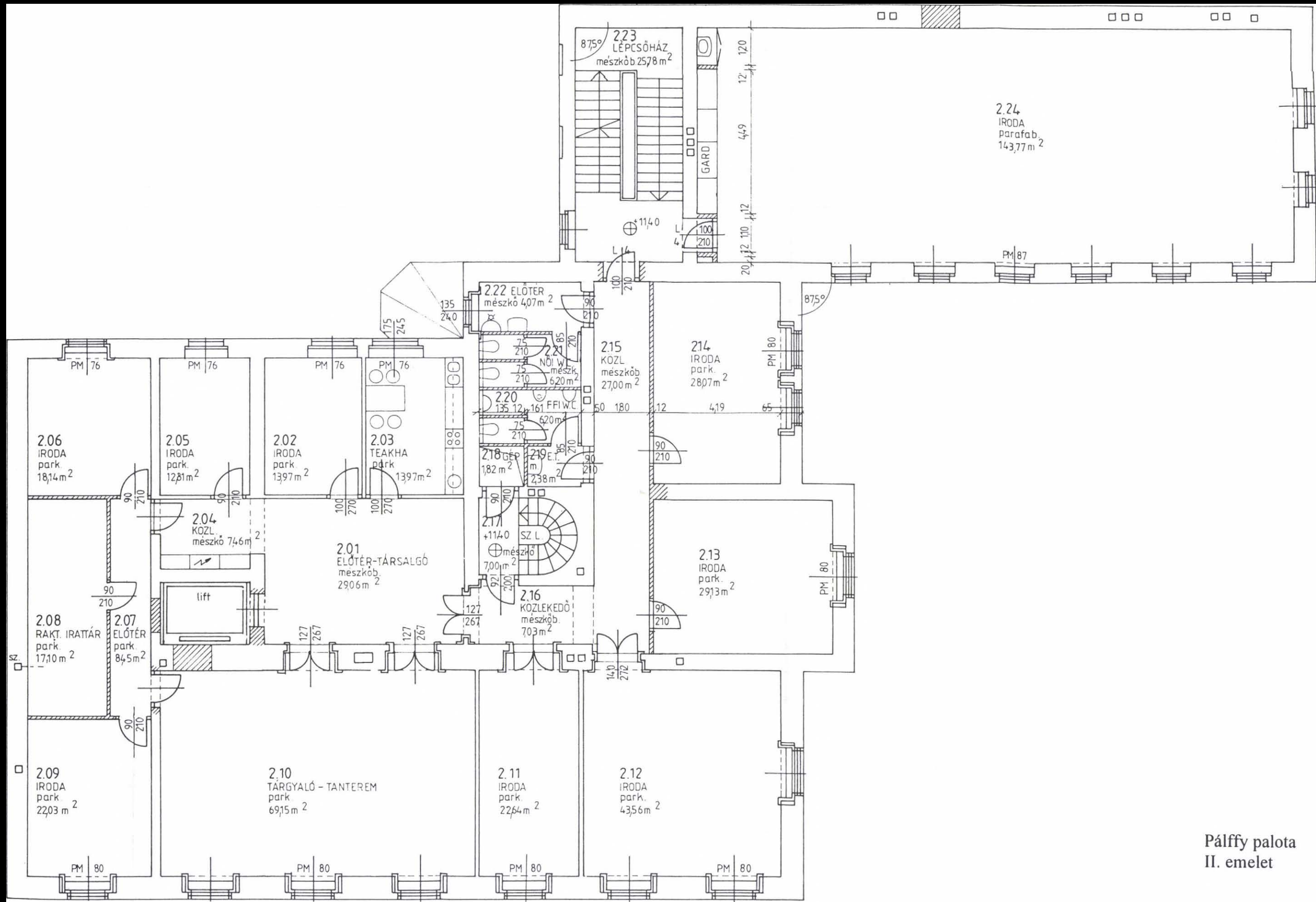
Pálffy palota  
Pince alaprajz





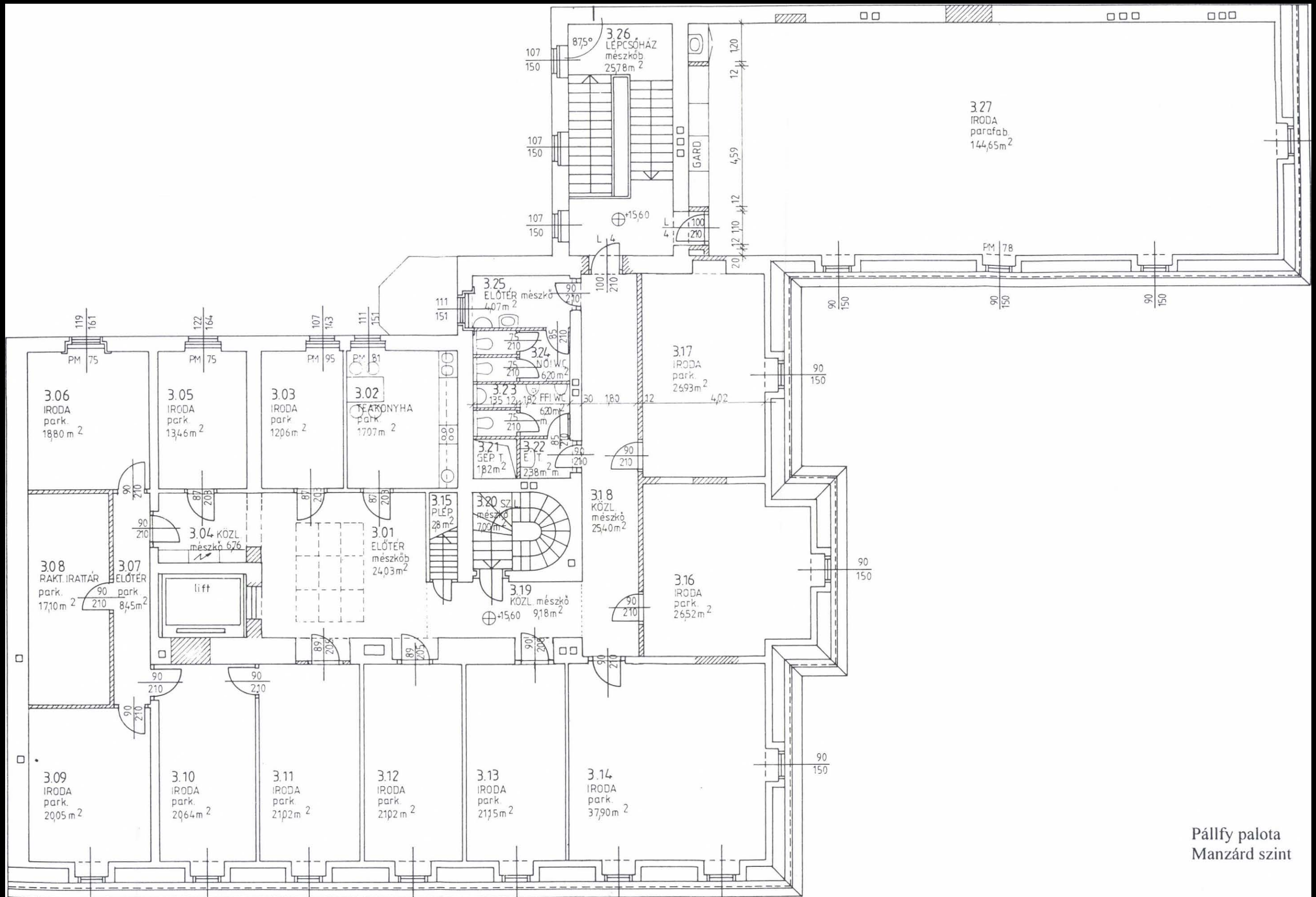
Pálffy palota  
Félemelet





Pálffy palota  
II. emelet





Pálffy palota  
Manzárd szint

